

PACOVSKI KANALI

Naslov originala: Ratlines by Mark Aarons and John Loftus
Copyright za Srbiju: Metaphysica

Prvo izdanje: 2012.

Izdavač: Apis, Banjaluka

Prevod: Milan Milićević

Tiraž: 500

Štampa: GP

Distribucija: BiH - 065/415-765, Srbija: 064/089-6937

Mark Arons
Džon Loftus

Pacovski kanali

Sadržaj

Predgovor	7
1. Avet nad Evropom	9
2. Biskup Hudal i prvi talas	19
3. Francuski špijun u Vatikanu	45
4. Udarac koji je uzdrmao Vatikan	59
5. Pacovski kanal	79
6. Zlatni sveštenik	115
7. Vatikanski crni orkestar	137
8. Diplomatske obmane	146
9. Zaključak	167
Izjave zahvalnosti	177
Fusnote	179

"U svakom slučaju, davno sam shvatio da je svetovnjaku i nekatoliku, a istini na volju i većini katolika i duhovnika izvan grada Vatikana, skoro nemoguće da daju valjanu procenu ili iskažu pouzdano mišljenje o papskoj politici. Na papinu odluku može, ili mora, da utiče toliko mnogo nemerljivih ili nevidljivih elemenata. Štaviše, atmosfera Vatikana ne samo da je nadnacionalna i univerzalna... već se prostire u nekoj četvrtoj dimenziji i, da tako kažem, van vremena je... na primer, oni su u stanju da dinastiju Savoja shvate kao neko kratko međuslučenje, a eru fašizma kao incident u istoriji Rima i Italije. Oni računaju u vekovima, a planiraju za večnost i to neizbežno čini njihovu politiku nedokučivom, zbunjujućom i, ponekad, prekorevajućom za praktične i vremenom i svetom uslovljene umove."

*Ser Darsi Ozborn
Britanski ambasador u Vatikanu, mart 1947. godine*

"Pretpostavljam da... je neki sporazum sklopljen s Vatikanom i Argentinom... da se zaštite ne samo kvislinzi već i oni... koji su krivi za užasne zločine počinjene u Jugoslaviji. Jasno mi je da moramo da zaštitimo naše agente, mada se toga gadim... mi šurujemo s Vatikanom i Argentinom da krivcima obezbedimo raj u ovoj drugoj zemlji."

*Džon Murz Kebot
Američki ambasador u Beogradu, jun 1947. godine*

Predgovor

Prvi nagoveštaji postojanja vatikanskih Pacovskih kanala pojavili su se u Americi. Verovatno je tako i trebalo da bude, jer su upravo Amerikanci tim imenom nazvali podzemne mreže Svete Stolice za bekstvo nacista. Za vreme Drugog svetskog rata, Uprava strategijskih službi (OSS) skovala je naziv Pacovske linije za svoje mreže bekstva i skrivanja koje su koristile posade aviona američke ratne avijacije, oborene iznad okupirane Evrope. Pacovska linija se nije odnosila na nacističku gamad koja je bežala kroz vatikansko podzemlje (mada je, ako se bolje razmisli, to sasvim odgovarajući opisni naziv). Pacovska linija, veza, je naziv za lestve od konopca koje se pružaju do vrha jarbola, poslednjeg bezbednog mesta u situaciji kad brod tone. Tako je Pacovska linija, odnosno, Pacovski kanal postao uopšteni obaveštajni naziv za mrežu evakuacije, bekstva.

Dok su se veterani OSS hvalisali svojim Pacovskim kanalima, vatikanski su morali zauvek da ostanu skriveni. Međutim, ispod mirne varoši Sutlenda, Merilend, SAD, nalazi se dvadeset podzemnih odaja, svaka površine jutra zemlje, koje su od poda do tavanice ispunjene uredno složenim tajnim dokumentima iz Drugog svetskog rata. Ti dokumenti su skrivani od pogleda javnosti blizu pola veka. Kako su decenije prolazile, prvobitne čuvarе smenili su drugi koji nisu ni sanjali kakve sve užasne tajne leže sahranjene u podzemnim odajama, sve dok, malo pomalo, nisu podigli veo s tajne Vatikana.

Kada šefovi obaveštajnih službi budu čitali ovu knjigu, biće već kasno. Nije važno da li se predmetni događaji još uvek vode pod oznakom strogo pov, niti da li su dosijea greškom otvorena, činjenica je da je legalnim putem otvoreno toliko dokumenata, da je svako dalje prikrivanje besmisleno. Vatikanski Pacovski

kanali su prešli iz domena tajne u istoriju. Reč je o nakaznom zaveštanju koje su ostavili špijuni, o skandalima i krijumčarenju nacista. To je tužna istorija vaticanske obaveštajne službe.

Avet nad Evropom

Posle krvavih srednjevekovnih krstaških ratova pape su primile mnoge osobine kraljeva. Čitave italijanske pokrajine bile su politički ugrađene u papske zemlje. Stanovništvo je dugovalo podaničku pokornost i plaćalo poreze rimskom biskupu. No, potresi, reformacije i Napoleonovi ratovi nagovestili su postepenu eroziju papinih zemaljskih moći. Do polovine devetnaestog veka, neumitni politički, društveni i kulturni procesi su potkopali, a onda i nadvladali političku moć Vatikana.

Ujedinjenje Italije, konfiskacija crkvenih poseda i sužavanje papske zemlje na nekoliko kvadratnih kilometara oko Trga Sv. Petra simbolizovali su gubitak svetovne moći. Već kada je Pije XI izabran, svet je odavno prevazišao potrebu za imperatorskim papama. Ovo je, na mnogo načina, bio neizbežan ishod početaka savremenog doba, ulaska demokratije, antiklerikalizma, liberalizma, socijalizma i komunizma. Rezultat je bio taj da se do kraja devetnaestog veka raširilo verovanje da bi bilo "anahrono da pape igraju civilnu političku ulogu u savremenoj međunarodnoj zajednici Evrope."¹

Umesto da se bave promenama koje donosi vreme, pape su se povukle iza zidina Vatikana. Katoličanstvo je počelo da stagnira pod teškim bremenom izolacije, konzervativizma i sve veće krutosti. Sve ovo je, nemalim delom, bilo uzrokovano destruktivnom politikom izbora, koja je iz papstva isključivala sve osim Italijana prilikom glasanja u Savetu kardinala. Nekoliko stotina godina Univerzalnom katoličkom crkvom doslovno je dominiralo italijansko sveštenstvo.

Svet se menjao brzo, i to nagore. Čak i u katoličanstvom bezuslovno duboko prožetoj Italiji, stare tradicije i poslušnost sveštenstvu bile su nestale, dok su se nove doktrine uzdizale na nji-

hova mesta. Musolinijeva fašistička vlada je bila preuzela Italiju, a s oduševljenom dobrodošlicom su je primili slojevi običnih katolika. Pored jačanja fašizma u Italiji i uzlaza komunizma u Rusiju, Svetu Stolicu su zabrinjavali sve snažniji uticaji sekularizacije, materijalizma, pa čak i širenje demokratije. Pije XI je verovao da je ovo potonja forma vladavine, "zasnovana na skoro univerzalnom pravu glasa, puna teških mana" zato što dopušta čak i običnom "rabadžiji" da vlada jednom demokratskom zemljom.²

Ove nove doktrine su ga uznemiravale još više posle propasti starog poretka u Srednjoj Evropi. Po tradiciji, Vatikan je obraćao pažnju habzburškim vladaocima Austro-Ugarske carevine radi zaštite katoličanstva u Srednjoj Evropi. Dinastija Habzburga je bila Vatikanov vojni grudobran između protestantske Pruske i pravoslavne Rusije.

Raspad Austro-Ugarske carevine na završetku Prvog svetskog rata bio je još jedna velika katastrofa za Svetu Stolicu. Dugogodišnji državni sekretar, kardinal Pijetro Gaspari (Pietro Gasparri), smatrao je da je ishod u vidu stvaranja više malih nezavisnih država "krajnje nesrećan". Po njegovom mišljenju, "ta nova Čehoslovačka je toliko nacionalno heterogena i sa toliko geografskih anomalija da je nestabilna i verovatno će izazvati velike teškoće". Njegovi pogledi na verovatan razvoj događaja u Jugoslaviji kojom dominiraju Srbi bili su istovetni.³

Rušenje jedne postojane, katoličke, srednjeevropske carevine je bio težak udarac istorijskom poimanju pravilnog poretka u Vatikanu. Novoformirane države su naglasak stavljale na sekularizaciju, uz odbijanje drevnog koncepta po kom njihovo stanovništvo duguje vojnu odanost i potčinjenost - Crkvi i državi. Vatikan je posmatrao ove promene zbunjeno.

Kao predašnji diplomata, Pije XI je shvatao realnost savremenog doba i pokrenuo je rasprave za razrešavanje političkih odnosa i veza Vatikana s italijanskom vladom. Od 1870. godine njegovi prethodnici su uporno odbijali da prihvate gubitak papških zemalja i njihovo prepuštanje Italiji i opredelili su se da ostanu zatočnici u Vatikanu. Pije XI je ponudio da se odrekne

svojih prava na svetovnu vlast nad nekadašnjim pokrajinama, u zamenu za trajno priznanje suverenog statusa grada Vatikana.

Pije XI zvanično nikada nije voleo, a kamoli prihvatio fašizam, izjavljujući da "nijedan katolik ne može da bude istinski ubeđen fašista".⁴ Međutim, s Musolinijem je ipak postignut jedan kompromis, u cilju okončanja stagnacije Crkve. Februara 1929. godine zaključen je Lateranski ugovor, kojim je namireno takozvano "rimsko pitanje".

Posle ovoga, od papskih zemalja ostalo je ono nekoliko kvadratnih kilometara grada Vatikana, uz još nešto internata i zavođa sa ekstrateritorijalnim statusom u samom Rimu. U stvari, Pije XI je vladao malenom zemljom sa svih strana okruženom Musolinijevom fašističkom državom. Koliko god da je kraljevstvo bilo malo, grad Vatikan je najzad priznat kao papina suverena teritorija, sa vlastitim obezbeđenjem granica (srednjevekovna švajcarska garda), bankama, poštanskom službom, diplomatijskom i pravnim sistemom.

Lateranski ugovor je značio realno priznanje da u dvadesetom voku više nema mesta drevnom statusu papa kao političkih vođa. Ipak, gubitak papskih zemalja je doneo veliku promenu u orijentaciji Svete Stolice. Od Lava XIII krajem 1870-ih godina, rimske pape su sve više težile "nadnacionalnom svetu moralnog autoriteta".

Zanimajući se daleko više za pitanja socijalne pravde i prava radnika (na primer, poučna "radnička" enciklika Lava XIII, *Rerum Novarum*) i za još šira pitanja, poput mira u svetu, Sveta Stolica je nastojala da se uspostavi kao moralna sila pred gresima savremenog sveta. Luteranski ugovor je sadržao suštinske elemente ovog savremenog nadnacionalnog moralnog položaja. U Članu 24. Vatikan je izjavio da želi da ostane i da će ostati izvan svetovnih nadmetanja između drugih država i van međunarodnih kongresa sazvanih po takvom pitanju, osim ukoliko suprostavljene strane upute složan apel za njegovu misiju mira, u svakom slučaju zadržavajući za sebe pravo da ističe i brani svoju moralnu i duhovnu vlast.

Posle Lateranskog ugovora s Musolinijem iz 1929. godine i Konkordata s Hitlerom iz 1933. godine, Pije XI je koristio osna-

žen diplomatski status Crkve kao odskočnu dasku za njenu savremenu misiju.

Februara 1939. godine, nekoliko dana pred smrt, Pije XI je navodno pripremio poslednji govor namenjen italijanskim biskupima. Bio je navodno spreman da najoštrijim i najjetkijim recima, kao ubodom žaoke, osudi nacizam i fašizam. On je napustio ovaj svet a da taj govor nije održao.⁵

U nedavno objavljenoj studiji britansko-vatikanskih odnosa iz ovog perioda, Owen Čedvik (Owen Chadwick) tvrdi da je "februara 1939. godine, velikim silama bilo važnije ko će biti novi papa nego pri bilo kom izboru od početka devetnaestog veka". Hitler i Musolini su priželjkivali papu koji će makar da ostane neutralan u njihovoj borbi s Britanijom i Francuskom. A opet, kako Čedvik detaljno prikazuje, sve strane su podržale uzdizanje kardinala Eudenija Pačelija. Gotovo svi veliki akteri na svetskoj sceni su, polazeći od veoma različitih perspektiva i sukobljenih interesa, videli Pačelija kao čoveka za kog je najverovatnije da će poslužiti njihovim ciljevima.

Pačeli je poticao iz istaknute rimske aristokratske porodice, koja je imala uticaja u Vatikanu još od prvih godina devetnaestog veka. On je mogao da se opredeli skoro za bilo koji životni put i karijeru, ali je sledio poziv Crkve i rukopoložen je 1899. godine. Iako je želeo pastorsku službu, brzo je dobio postavljene u Državnom sekretarijatu Svete Stolice (vatikansko Ministarstvo inostranih poslova), 1901. godine. Ubrzo se istakao i stekao "ugled izvanrednog vatikanskog diplomate, služeći s takvom odanošću i uspehom da je proizveden u počasnog Sardskog nadbiskupa. Pre službovanja u Minhenu, Pačeli se već bio uzdigao do viših funkcija u Državnom sekretarijatu Svete Stolice, postavši podsekretar za vanredne poslove 1914. godine, kada mu je bilo trideset osam.⁶

Ovo odeljenje je u stvari bilo "politički organ" Vatikana i rukovodilo je odnosima Svete Stolice s inostranim vladama, uključujući pregovaranja u cilju postizanja konkordata. Drugo odeljenje ovog sekretarijata, "redovni poslovi", davalo je pomoć, potporu i subvencije i pružalo savete za katoličku akciju širom sveta, utičući tako na "unutrašnju politiku drugih zemalja".⁷

Pačeli je zatim postavljen za papskog nuncija u Nemačkoj, i bio je zadužen za pregovore oko zaključenja konkordata i s Bavarskom i s Pruskom. Godine 1929. postao je kardinal, a naredne ga je Pije XI postavio za državnog sekretara. Kao "čovjek ubedljivo svetačke prirode", kao "odličan propovednik, čovek velike pobožnosti, inteligencije i neuobičajenog ličnog šarma", kako ga je opisao jedan britanski diplomata, Euđenio Pačeli je igrao i glavnu ulogu u stvaranju vatikanskog Konkordata s Hitlerovom Nemačkom 1933. godine.

Ubrzo, kardinal Pačeli je uzdignut na najviši položaj, voljom sebi jednakih. Preuzeo je titulu pape upravo kada se svet pripremao za novi svetski rat. Na svoj šezdeset treći rođendan, 2. marata 1939. godine, Pačeli je uzeo ime Pije XII. Neki su u ovome videli veliku simboliku, tvrdeći da je novi papa tako objavio nameru da nastavi politiku i stavove svoga prethodnika.

Prva odluka Pija XII je bila da neobjavljene osude nacizma od strane njegovog prethodnika prepusti zaboravu vatikanskih Tajnih arhiva, gde su one ostale dvadeset godina, sve dok Jovan XXIII nije neke od njih pustio u javnost, 1959. godine.⁸ Polemika o stavovima i politici Pija XII za vreme Drugog svetskog rata je dobro poznata (videti knjigu "Hitlerov papa", Džon Kornvel).

Kritičari optužuju Pija XII da je odustao od svojih moralnih i milosrdnih stavova za vreme rata, da je ostao nem kada je bez odlaganja trebalo da digne glas protiv kasapljenja miliona nevinih. Oni veruju da je on trebalo da se oglasi s nedvosmislenom moralnom silinom, umesto da ublažava, pa čak i prikriva svoje poruke saosećanja i solidarnosti sa stradalicima. Dalje, evropskim biskupima je moglo da se naloži da preduzimaju efikasnije akcije u smislu obuzdavanja svireposti i pružanje veće moralne i materijalne pomoći. Zar mnogi od usmrćenih nisu mogli da prežive samo da je papa za borbu protiv nacizma upotrebio u punoj meri sredstva Crkve, koja nikako nisu za zanemarivanje?

Od kraja rata naovamo, na Katoličku crkvu se upire prstom zbog zatvaranja očiju pred Holokanstom. Preneražujuće ćutanje Vatikana u odnosu na Jevreje može se prikazati jednim događajem koji se zbio 1944. godine, upravo kada je Adolf Ajhman (Adolf Eichmann) pripremao svoju poslednju veliku operaciju

istrebljenja. Većina od 800.000 mađarskih Jevreja je dotadašnji rat bila preživela, sve dok Nemci nisu postavili potpuno pronacističku vladu, marta 1944. godine.

Vatikanu je bio upućen hitan apel od strane jedne američke delegacije. U ime Komiteta za ratne izbeglice, oni su zahtevali papinu intervenciju u cilju spašavanja bespomoćnih žrtava. "I vreme je i pravi povod da verujemo da na moralne vrednosti koje su u pitanju i na duhovne posledice koje moraju da proisteknu iz ravnodušnosti prema progonima i masovnim ubijanjima bespomoćnih muškaraca, žena i dece treba da se skrene pažnja mađarskih vlasti i naroda." Apelovali su da "Njegova Svetost možda nađe za shodno da se izrazi po ovom pitanju u obraćanju vlastima i narodu Mađarske, koji u velikom broju iskazuje duhovnu pripadnost Svetoj Stolici".

Tokom meseci koji su usledili, mađarski Jevreji su prikupljeni i koncentrisani u na brzinu pripremljena geta, u kojima su bili strahovito zlostavljani. Većina ih je onda prebačena u Aušvic i ubijena. Do oktobra je već njihov broj bio drastično smanjen, ali su Amerikanci primili informaciju da će nešto manje od 300.000 preživelih biti poslano u sigurnu smrt. Usledilo je još jedno obraćanje Vatikanu, a od pape je traženo da se putem radija obrati javnim apelom narodu i sveštenstvu u Mađarskoj, "podstičući ih da privremeno sakrivaju Jevreje i usprotive se deportovanju i istrebljenju tih ljudi koliko god je to u njihovoj moći".⁹

Papa Pije XII odlučio da ne učini ovakav apel, "jer bi, ukoliko bi tome već pristupio, iz poštenja prema svim stranama morao da kritikuje Ruse".

U maju 1943. godine, Tardini je otvoreno predviđao da "ima osnova da se strahuje (a) da će se rat završiti pretežno ruskom pobedom u Evropi i (b) da će rezultat toga biti brza difuzija komunizma u velikom delu kontinentalne Evrope, pa da će stoga doći do razaranja evropske civilizacije i hrišćanske kulture."¹⁰

Bliska pobeda Saveznika takođe je značila potvrdu najcrnijih strahova monsinjora Tardinija - sovjetsku okupaciju najvećeg dela Srednje i Istočne Evrope, i formiranje jednog moćnog komunističkog bloka. Pre toga je čak bilo i razgovora o nekoj vrsti zbližavanja između Moskve i Vatikana. Međutim, kako je sovjjet-

ska armija napredovala prema zapadu, Moskva je pokrenula propagandnu kampanju, optužujući papu da je profašista i da je za pobedu Nemačke.

Dok je Vatikan pred javnošću ćutao u vezi nacističkih zverstava za vreme rata, Pije XII je 1945. godine preokrenuo vlastitu politiku i odlučio da sada glas Crkve mora da se digne protiv Staljinovih zločina. Vatikan je obezbeđivao Zapadnim silama detaljne izveštaje o stanju u Sovjetskoj zoni Berlina. Ti materijali su bili puni priča o konfiskacijama, deportovanju, ogromnom broju veštačkih prekida trudnoće kao posledici široko praktikovanih silovanja od strane Sovjetskih trupa, bolestima, otimačicama i nasilnim izgladnjivanjima.¹¹

U pitanju je bila pozornica užasa o kojoj je Vatikan izveštavao iz svake zemlje pod sovjetskom okupacijom.

Do 1950. godine Vatikan je već prikupio dovoljno obaveštajnih podataka da pokaže kako ista situacija, u većoj ili manjoj meri, vlada u svim drugim zemljama u kojima su komunisti uspostavili praktičnu vlast - u Albaniji, Čehoslovačkoj, Bugarskoj, Rumuniji, baltičkim državama, Jugoslaviji, Istočnoj Nemačkoj i Poljskoj.

Papa nije imao armije pod svojim zapovedništvom, samo diplomate i njihove sadruge i saputnike. U svojoj borbi, papa se opredelio za špijunažu i sve ono što uz nju ide. Pre završetka Drugog svetskog rata tajna diplomatska skupina oko pape je regrutovala agente za ovaj sledeći rat.

Rađanje i razvoj tih aktivnosti verovatno počinje od papinog zahteva upućenog Montiniju da organizuje vatikansku Informativnu službu. Američka armija je zapazila sumnjive aktivnosti ove humanitarne agencije još marta 1944. godine, uz napomenu da je ona "organizovana radi slanja pozdrava i lepih želja radio-putem ratnim zarobljenicima u Severnoj Africi i prenošenja njihovih poruka slične prirode". Amerikanci su verovali da se tu odvija neka prikrivena aktivnost i naložili da ni o kakvom "proširenju vatikanske Informativne službe ne sme da se razmišlja i planira, iz dužnog obzira prema bezbednosnim pitanjima".¹² Ako je verovati kasnijim izveštajima, Informativna služba Vatikana je posle rata prerasla u veliku i snažnu obavestajnu silu.

Američka obaveštajna služba se neko vreme aktivno zanimala aktivnosti Vatikana. Prema nekim izveštajima, "saveznički obaveštajni oficiri visokin činova i položaja" održavali su "tesne veze s visokim vatikanskim velikodostojnicima" dosta pre pada nacizma.¹³ Oktobra 1945. godine, Amerikanci su zapazili da "jezuitski oci, koji uvek izlažu konkretne i razumom potkovanе projekte, imaju sve snažniji uticaj nad Kurijom. Prema njihovom izvoru, jezuiti su vodili borbu Svete Stolice, a

"jedini pozitivan korak koji je do sada preduzeo Vatikan je organizacija programa proboja; naročito snalažljivo i sposobno ljudstvo se šalje u razne oblasti radi vođenja katoličkih elemenata, kako bi svojim odanim zanosom i primerom održalo te elemente na pravom putu bez kolebanja. Većina tih agenata su jezuiti."¹⁴

Krajem 1947. godine, obaveštajna mreža SAD je primila gotovo neverovatne izveštaje o umešanosti Vatikana u prikrivene operacije. Džek Nil (Jack Neal), šef Odeljenja za "Korelaciju inostranih aktivnosti Stejt departmenta (tajne obavpštajne grupe pri Ministarstvu spoljnih poslova SAD), uputio je jednu belešku direktoru Federalnog istražnog biroa (FBI) Edgaru Huveru (J. Edgar Hoover), šefu Mornaričke obaveštajne službe i američkim diplomatama pri Svetoj Stolici:

"...izvor koji se smatra veoma pouzdanim izveštava da je vatičanska Informativna služba, sa sedištem u gradu Vatikanu, međunarodna špijunska služba Vatikana.

Isti izvor izveštava da su se za vreme i po završetku poslednjeg rata dezerteri tajno organizovali u Nemačkoj i Austriji. Ubrzo po Danu pobeđe u Evropi, pronosile su se glasine da se ta grupacija sastoji od nekoliko miliona ljudi... Čini se, štaviše, da je Vatikan odlučio da iskoristi tu tajnu organizaciju, i izveštaji navode da je već utrošio milione dolara u tom cilju, moguće kroz delatnost pomenute Informativne službe.

Za većinu tih dezertera se kaže da su Estonci, Litvanci, Česi i pripadnici drugih nacionalnosti pretežno katoličkog porekla, koji su silom odvučeni u rusku vojsku za vreme rata.

Priča se da Vatikan sada organizuje te ljude u zemljama u kojima se nalaze, a izveštaji kažu da takođe planira da se u

budućnosti šalje u te zemlje dodatno ljudstvo pod maskom rase-
ljenih lica ili imigranata. Tvrdi se da se takve grupe organizuju u
različitim zemljama pod imenom Hrišćanskog fronta... Prevas-
hodan preduslov za prijem sastoji se u tome da svaki član polo-
ži zakletvu na odanost Crkvi, koja povlači za sobom vernost jaču
i uzvišeniju podaničke nacionalne pripadnosti svakog pojedini-
načnog člana.”¹⁵

Kad se osvrnemo, jasno je da je malo ko verovao da je Vatikan
napustio svoju politiku strpljivog otpora i pokrenuo jedan prikri-
ven rat. Takvi izveštaji su smesta odbacivani kao bespredmetno
preterivanje. Kako je onda tako zamašan poduhvat mogao da
teče neotkriveno? I gde da Vatikan nađe sredstva za toliko og-
romno pregručće, posebno kad se zna da je veliki deo njegovog
bogatstva u nekretninama?

Jedan američki diplomata pri Svetoj Stolici je upozoravao da
"izveštaje da Vatikan troši 'milione dolara' na paravojne organi-
zacije treba posmatrati s ozbiljnom rezervom". On je isticao mor-
alna i praktična ograničenja i prepreke takvom njihovom uklju-
čivanju, navodeći stavove jednog "jezuitskog sveštenika na viso-
kom položaju čije se ime dovodi u vezu s poverljivim informa-
tivnim službama". Njegov jezuitski dostavljač nije znao ništa o
"Hrišćanskom frontu", mada je "u jednoj prilici izjavio da se ne-
kako maglovito seća takvih antikomunističkih grupa u istočnoj
Pruskoj i u baltičkim zemljama. Verovao je, međutim, da su one
duboko prožete ruskim agentima".¹⁶

Za razliku od ovih prenaduvaranih tvrdnji, bilo je zrnaca istine
u nekim od obaveštajnih podataka koji su stizali do Zapadnih
agentura. Kao što ćemo videti, ista grupa visokih vatikanskih
zvaničnika koja je podržavala pomenuti program takođe je us-
meravala tajne operacije u ovoj oblasti. Reći da su naponi te
grupe vodili velikoj nesreći bilo bi nedovoljno. Zaverenička gru-
pa zvaničnika oko Pija XII je koordinirala tu najtajniju i naj-
sramniju operaciju u istoriji Vatikana. Oni su regrutovali bivše
nacističke za borbu protiv svojih neprijatelja.

Kasnije, kada je američka obaveštajna služba izvršila provalu
u središte vatikanske mreže za krijuinčarenje nacista, ozvučila
im šifrantsku sobu i privukla njihove vlastite dostavljače, otkri-

veno je da su mnoge od najgorih glasina bile tačne. Neki od novih vatikanskih boraca bili su okoreli nacistički ratni zločinci. Nekoliko zvaničnika Crkve "pralo" je nakradeno nacističko blago za potrebe finansiranja njihovih "boraca za slobodu".

Isprva se Vatikan bavio nacističkim beguncima na neorganizovan način, čak "amaterski". Prvi sveštenik koji je vodio tu operaciju bio je biskup Alojz Hudal (Alois Hudal). Hudal je tesno saradivao s Montinijem i De Gasperijem na formulisanju reakcije Svete Stolice na očekivanu pobjedu Saveznika. Sada je njegov posao bio da spase koliko god je moguće nacista od "savezničke osvete" u koju je bio ubjeđen, i on se tog zadatka prihvatio s velikim oduševljenjem. Košmari Pija XII su tek počinjali, kako su Hudalove pomamno zabludele operacije povele Vatikan nizbrdo ka Pacovskim kanalima i tragediji.

Biskup Hudal i prvi talas

Vatikanov put u veliku sramotu bio je prikriven dobrim namerama. Skandal Pacovskih kanala je počeo na kraju rata. Nemačke, austrijske i italijanske zone okupirane od strane Zapadnih sila, vrvele su od miliona raseljenih lica iz svih delova Evrope. Većina su bile istinske žrtve nacizma i komunizma. Bili su to ljudi proterani iz svojih postojbina, oni koji su napustili svoje domove ne zato što su tako hteli, već zato što ih je na to neposredno naterao rat.

Bilo je tu mnogo katolika, i zato nije nimalo čudno što se Vatikan zauzeo za njih kod Zapadnih vojnih vlasti. Mesecima pre nego što se Treći rajh raspao, Državni sekretarijat Svete Stolice pokrenuo je usklađenu kampanju za širenje svog uticaja. Tražena je dozvola da odabrani sveštenici posećuju civilne logore i logore s ratnim zarobljenicima. Ciljevi takvih misija bili su spolja plemeniti i humanitarni - da se pruži duhovna i materijalna podrška, i da se pruži ruka hrišćanskog milosrđa onima koji su u nevolji.

Međutim, u uglavnom nedužnim masama, ipak, bilo je mnogo nacista čije su šake bile ukaljane krvlju miliona nevinih. Vatikan dosledno i uporno tvrdi da nije bio upoznat sa identitetom onih koji nisu zasluživali humanitarnu pomoć. Međutim, neki uticajni sveštenici ne samo da su znali ko su nacisti među masom ljudi, već su aktivno tragali za njima i pružali im nešto sasvim posebno...

Godine 1948. Franc Štangl (Franz Stangl) je umorno teturao drumom ka Rimu. Tri godine pre toga, on je bio veoma važan čovek - zapovednik logora za uništenje Treblinka. Bio je pedantan i precizan u svom radu. Kada bi pristigli teretni vagoni pretrpani deportovanim muškarcima, ženama i decom, ti nesrećnici

su jedino videli običnu železničku stanicu, ukusno ukrašenu žardinjerama sa cvećem. U daljini se nalazilo nekoliko šupa bezazlenog izgleda. Franc Štangl je insistirao na redu. Putnicima bi bilo rečeno da izađu radi uobičajenog zastanka za odmor i tuširanje. Kada bi se razodenuli, ljudima je govoreno da pažljivo ostave sve svoje vredne stvari u brojevima označenim pregradama kako bi kasnije mogli lako da ih pronađu i uzmu.

Sve se dešavalo tako brzo, tako organizovano, tako smrtonosno. Tuševi su u stvari bili gasne komore u kojima je 900.000 ljudi, uglavnom Jevreja, ubijeno odmah po dolasku. Za razliku od Aušvica, ovde se nije obavljao nikakav rad. Treblinka je imala samo jednu svrhu - masovno ubijanje ljudskih bića. Franc Štangl je bio zapovednik najefikasnije fabrike smrti Trećeg rajha.

Kada je postalo jasno da će nacisti izgubiti rat, Treblinka je zbrisana i učinjeno je sve da se sakriju i poslednji njeni tragovi. Stabla topole su zasađena na čitavom tlu, a sagrađena je i jedna mala seoska kuća s imanjem, od cigala iz razgrađenih gasnih komora. Tu je useljena jedna ukrajinska porodica, u očekivanju dolaska Crvene armije. Štangl tada nije bio tu: on je već bio prebačen u borbu protiv jugoslovenskih partizana.

Kada se Treći rajh srušio, Štangla je zarobila Američka armija i internirala u Baš Išl, blizu Salcburga u Austriji. Jula 1945. godine on je prebačen u veliki logor za ratne zarobljenike u Glazenhahu, gde je ostao doslovno anonimniji više od dve godine. Negde oko Božića 1947. godine, Amerikanci su Štangla predali Austrijancima, koji su ga držali u običnom javnom zatvoru u Lincu. Bilo je mnogo Austrijanaca koji su bili voljni da zažmure pred dobrim drugarom. Narednog maja, Štangl je "pobegao" i otputovao na jug. Jedan od najtraženijih ratnih zločinaca se tako izmigoljio iz savezničke mreže i sada se polako gegao na putu ka Rimu.

Posle mnogo dana na prašnjavim drumovima, malaksalo je prelazio preko mosta na Tibru, u potrazi za nekim sveštenikom, čije mu je ime bilo šapatom dostavljeno još u zarobljeničkom logoru. Najednom se našao licem u lice s jednim svojim ranijim kolegom, policijskim oficirom bezbednosti koji je službovao u Višiju u Francuskoj. "Idete da se javite Hudalu?", upitao ga je taj-

čovjek. "Da", uzvratilo je Štangl, "samo ne znam gde da ga nađem".¹ Mnogo godina kasnije, pošto je ponovo uhapšen, Štanglova sećanja na ovo bekstvo snimila je u jednom nemačkom zatvoru Gita Serenji (Gitta Sereny), istaknuti pisac njegove biografije. Štangl je izjavio da je tada, kada je stigao u Rim, u stvari tražio biskupa Alojza Hudala, rektora Papskog zavoda *Santa Maria del Anima*, jednog od tri semeništa za nemačke sveštenike u Rimu. Upravo je Hudal bio taj čije je ime šapatom prenošeno kroz nacističko podzemlje.

"Biskup je ušao u sobu u kojoj sam čekao, ispružio obe ruke i rekao: 'Vi ste sigurno Franc Štangl. Očekivao sam Vas.'"²

Štangl je opisivao snagu i uticaj Hudalove razuđene mreže za krijumčarenje nacističkih begunaca. Hudal je lično pripremio "prostorije u Rimu u kojima je trebalo da boravim dok mi ne stignu papiri. Dao mi je još i malo para - bio sam ostao skoro bez ičega". Posle nekoliko nedelja Hudal "me je pozvao kod sebe i dao mi novi pasoš - pasoš Crvenog krsta. Pribavio mi je ulaznu vizu za Siriju i obezbedio posao u jednoj tekstilnoj fabrici u Damasku, a dao mi je i kartu za brod. Tako sam otišao u Siriju".³

No, kada mu je predat pasoš, besprekorno pedantni Nemač je zapazio da su mu imena navedena pogrešnim redosledom, pa je srdito kazao: "Pogrešili su, ovo nije tačno. Moje ime je Franc D. Paul Štangl". Hudal je potapšao naivnog Štangla po ramenu i očinski mu rekao "Da se ne igramo više vatrom - ništa to ne mari".⁴ Hudal je znao da Štangl više nikad ne sme da se izloži opasnosti korišćenja svog pravog imena. Poput mnogobrojnih odbeglih nacista, Štangl je bio veoma zahvalan milosrdnim organima Katoličke crkve koje su doprinele njegovom begu.

Gita Serenji je tražila komentar ovih zbivanja od monsinjora Karla Bajera (Karl Bayer). U ono vreme, Bajer je bio direktor rimske filijale katoličke dobrotvorile organizacije Caritas internacional (Caritas International). On je izjavio da su takve greške na žalosti, bile nešto uobičajeno u takvom posleratnom haosu. Uostalom, Crkva se brinula o ogromnom broju izbeglica. Štangl bi, potvrdio je, verovatno "svakako dobio novac - koji je stizao od Vatikana - ili kartu za put u Siriju, ali teško i jedno i drugo". Bajer je dopuštao mogućnost da je bilo "izuzetnih slučajeva ka-

da su 'izbeglicama' davali kartu i novac, ali se to sigurno nije desilo nikom kome sam ja pomogao ."⁵

Bajer je u početku tvrdio da Hudal nije imao pristupa dokumentima Međunarodnog Crvenog krsta, ali je na kraju priznao da je "Hudal možda zaista pribavio izvrsnu količinu pasoša baš za te ljiide". Najzad se složio da je novac koji je Hudal dao Štanglu svakako poticao iz vatikanskih fondova. "Papa je zaista obezbeđivao novac za tu svrhu; doduše vrlo malo, ali ipak nešto."⁶

Da li je Štangl bio usamljen slučaj - žalosna ali neizbežna greška legitimnih dobrotvornih akcija Katoličke crkve? Ili je on jedan od mnogih koji su pobegli koristeći Hudalovu tajnu crkvenu vezu? Simon Vizental (Simon Wiesenthal), koji je zaslužan za Štanglovo konačno hvatanje u Brazilu 1967. godine, veruje da je u sve bila uključena složena i razrađena vatikanska mreža.

Vizental se nalazio u sudnici kada je Štangl izveden pred sud u Diseldorfu, u Zapadnoj Nemačkoj, i čuo ga je kako sudiji govori da su nacisti unapred bili upoznati s Vatikanskim putevima bekstva. "U vreme kada smo boravili kao internirci u logorima, znali smo da treba da idemo u Rim... Katolici su trebali da idu biskupu Hudalu koji bi nam onda dao ličnu kartu Međunarodnog Crvenog krsta i potom vizu."⁷

Pomoć koju je Štangl primio od Hudala upadljivo je slična onome što je činjeno i za druge nemačke ratne zločince. Gustav Vagner (Gustav Wagner), jedan od Štanglovih bliskih prijatelja, takođe je dobio pomoć od Hudala. Vagner je bio zapovednik u Sobiboru u vreme kada je Štangl vodio Treblinku, To su bili najveći nacistički logori za uništenje u okupiranoj Poljskoj. Posle bekstva iz zatvora koje su držali saveznici, slučajno su se sreli u Gracu, Austrija, i kretali se zajedno na dugom putu ka Rimu. Najzad su se skrasili u Brazilu, a obojica su hvalili pomoć biskupa Hudala.⁸

Vizental tvrdi da je još jedan nacista, Alojz Bruner (Alois Brunner), takođe pobegao kroz Hudalovu vatikansku krijumčarsku mrežu. Bruner, jedan od najokrutnijih visokih rukovodilaca programa "deportovanja" Jevreja, pobegao je u Damask u Siriji, gde još živi pod imenom dr Georg Fišer (Dr Georg Fischer). Prema svemu što je poznato, on je i dalje bez ikakvog kajanja u odnosu

na stotine hiljada žrtava koje je poslao na "preradu" Štanglu i Vagneru.

Vizental je ubeden da je Hudal odgovoran i za tajno prebacivanje najozloglašenijeg od svih ratnih zločinaca: Adolfa Ajhmana, glavnog arhitekta velike klanice. Kao šef SS Odeljenja za "jevrejska pitanja" Ajhman je pažljivo vodio računa da ljudi kao Štangl i Vagner upravljaju mašinerijom smrti s punom uspešnošću kapaciteta. Vizental veruje da je Hudal snabdeo Ajhmana lažnim dokumentima, po kojima je bio izbeglica iz Hrvatske "Rihard Klement" (Richard Klement), i da ga je poslao u Đenovu. Tamo je Ajhman najverovatnije bio sakriven u jednom manastiru pod milosrdnom upravom nadbiskupa Sirija (Siri), pre nego što je konačno prokrijumčaren u Južnu Ameriku.⁹

Tako ozloglašen čovek nije mogao da bude zaštićen zauvek. Ajhmana je najzad u Argentini otkrila izraelska obaveštajna služba; otet je, izveden pred sud i pogubljen u Jerusalimu 1962. godine. Ono što ozlojeđuje Vizentala je činjenica da je katolička dobrotvorna organizacija Karitas "platila za Ajhmana sve putne troškove da bi on stigao do Južne Amerike".¹⁰

Službeni vatikanski istoričar, sveštenik Robert Grejem (Robert Graham), dopušta mogućnost da je Hudal možda mogao da pomogne "šaci, ali samo šaci, nacističkih ratnih zločinaca da pobegnu".

"Kada je Ajhman uhapšen tvrdilo se da je prošao kroz Rim i da mu je nekakvu pomoć pružio biskup Hudal. Na pitanja o ovome Hudal je kazao: 'Ne znam. Pomogao sam mnogim ljudima, i možda je Ajhman bio među njima. Ne znam, on nije koristio svoje pravo ime.' Hudal jeste pomogao Nemcima da se otisnu u Latinsku Ameriku, naročito u Argentinu, ali to nije bio Vatikan, to nije bio papa PijeXII."¹¹

Ako je Ajhmanov slučaj primer neovlašćenog pružanja pomoći, on sigurno nije bio jedini. Izgleda da je Hudal činio takve greške sa zastrašujućom redovnošću. Vizental se priseća: "Dok sam tragao za Ajhmanom otkrio sam da mnogi (ratni zločinci) žive u manastirima, snabdeveni Hudalovim lažnim dokumentima", prema kojima su oni izbeglice. Jedno je sasvim sigurno - mnogi ratni zločinci koji su pobeгли u Južnu Ameriku sa zahval-

nošću su izjavljivali da slobodu duguju tom biskupu rođenom u Austriji.

Hudal svakako nije bio nepoznat nacistima, pošto je za vreme rata službovao kao komesar Biskupstva za Katolike nemačkog govornog područja u Italiji, a i kao sveštenik ispovednik u Nemačkoj opštini u Rimu. Rođen je 31. maja 1885. godine, a 1919. godine je postao profesor starozavetnih studija na Univerzitetu u Gracu. Četiri godine potom, Hudal je prešao u Rim kao rektor Papskog zavoda Santa Maria del Anima, u ulici koja se ironičnom igrom slučaja zvala Via del Pače - "Ulica mira". Ako je Vizental u pravu, za vreme Hudalovog ravnateljstva, bilo je tu svega osim mira. Zavod je inače bio ustanovljen u šesnaestom veku u cilju teološkog obrazovanja nemačkih sveštenika, ali je u posleratnoj eri bio leglo krijumčarenja nacista.

Nije nimalo čudno što Vizental optužuje Hudala. Biskupovi pronacistički pogledi bili su dobro znani. I sam sveštenik Grejem dopušta ovu činjenicu; "Hudal je bio na prilično zlu glasu u Rimu zbog svoje ljubavi prema nacistima i nacizmu. Imao je nekakvu predstavu da mu je božanski poziv da sredi odnose između nacista i Katoličke crkve".¹² Početkom 1930-ih Hudal je već otvoreno podržavao Hitlera, a putovao je po čitavoj Italiji i Nemačkoj da bi se obraćao masi katolika nemačkog govornog područja. Od samog početka nacističke vladavine, on je srdačno prigrlio tu novu vladu kao svojju.¹³

Njegov prvi dodir s jednim visokim nacističkim funkcionerom bio je verovatno susret s Francom fon Papenom (Franz von Papen), Hitlerovim vicekancelarom. Fon Papen je stigao u Rim aprila 1933. godine, radi pregovora o konkordatu između Berlina i Svete Stolice. Mesec dana kasnije, Hudal je držao govor u svom Zavodu u Rimu. Među pozvanim gostima bili su članovi nemčkog diplomatskog kora, kao i mesni predstavnici različitih nacističkih organizacija. Biskup je kazao svojoj zahvalnoj publici da "u ovom sudbonosnom času svi nemački katolici koji žive van Nemačke pozdravljaju novi Nemački rajh, čija se poimanja saglašavaju i s hrišćanskim i s nacionalnim vrednostima."¹⁴

Nema neposrednih dokaza da je Hudal stvarno radio s nom na Konkordatu iz 1933. godine, iako je bio tesno povezan s glav-

nim vatikanskim pregovaračem, državnim sekretarom Pačelijem. Međutim, naredne godine Hudal je svakako već bio Papenov politički saveznik, i Papen mu se obraćao za mišljenje odmah po neuspelom nacističkom puču u Austriji.¹⁵

Za samo koju godinu, Hudalova topla naklonjenost nacizmu je postala znana opštoj javnosti. Godine 1936, on je objavio jednu "filozofsku" raspravu, "Osnovi nacionalsocijalizma". Kasnije je skromno tvrdio da njegov rad proučava tokove i težnje u Nacističkoj partiji "objektivno, kako to čini učen čovek, a ne političar". U stvari, ta je knjiga vrela od pohvala idejama, programima i akcijama nacista, mada je zbilja i kritikovala antihrišćanske elemente u toj partiji. Do tog vremena su mnoge od najgorih crta nacističke vladavine već bile očigledne. A Hudal je ipak objašnjavao i tvrdio da ne postoje nikakvi filozofski razlozi zbog kojih "dobri" nacisti i katolici ne bi mogli da sarađuju tesno na izgradnji jedne hrišćanske Evrope.

Hudal nije bio jedini pripadnik katoličkog klera koji je zastupao ovakva gledišta. Primas (nadbiskup) Austrijske crkve, kardinal Teodor Inicer (Theodore Innitzer), bio je u to vreme snažno pronacistički orijentisan. Stoga je bilo prirodno što je na Hudalovu knjigu stavio oznaku *imprimatur* ("da se štampa"), odnosno dao zvaničnu dozvolu Crkve za objavljivanje. Kardinal je vatereno odobrio rukopis "kao dragoceno nastojanje da se umiri verska situacija nemačkog naroda".¹⁶

Hudalova knjiga je, međutim, naišla na različit prijem kod nacista. Njegov prijatelj vicekancelar Franc fon Papen, bio je očaran "što jedan biskup Hudalovog nivoa toliko hvali pozitivna ostvarenja nacional-socijalizma". Pa ipak, ministar propagande Jozef Gebels (Joseph Gobels) ju je smesta zabranio, što je bio odraz zlovoljnog raspoloženja nacista prema vatikanskim funkcionerima uopšte.

Vodeći ideolog nacizma, Alfred Rozenberg (Alfred Rosenberg), smatrao je opravdanom ovu odluku, izjavljujući da "mi ne dopuštamo da temeljne postavke Pokreta, analizira i kritikuje jedan rimski biskup".¹⁷ No, uprkos oštrom stavu prema knjizi, Hudala je nacistička hijerarhija očigledno dobro primala jer je bio i vlasnik Zlatne značke članstva u Nacističkoj partiji.¹⁸

Jasno je i da Hudalov pronacistički profil nije štetio njegovoj Vatikanskoj karijeri. Od 1930. godine je bio savetnik Inkvizicije, visokog vatikanskog tribunala, čiji se rad odvijao "u najstrožoj tajnosti", kako je izveštavala obaveštajna mreža SAD. Osnovano 1542. godine radi "borbe protiv kalvinističkih i luteranskih buna", ovo telo je u osnovi imalo ulogu održanja ideološke čistote "u odbranu verovanja, katoličkog morala, i jedinstvenosti Crkve pred jeresima i raskolima".

Inkvizicija je kontrolisala i "starala" se o zaštiti religiozne doktrine. Grubo rečeno, ona je bila odeljenje Vatikana zaduženo za cenzurisane knjige i obrazovnih materijala. Hudalu to ništa nije bilo strano. Danas je Inkvizicija kongregacija za doktrinu vere, i dalje jedno od najuticajnijih vatikanskih ministarstava, "čuvar pravoverja doktrine" i nametač religiozne discipline.¹⁹ Mesto konsultanta je izuzetno važno u ovom radu, pošto ti visokoprečasnici "moraju da istražuju, proučavaju i pripremaju sve slučajeve iznesene pred Inkviziciju".

Ipak, i kako su Hudalovi pogledi postajali sve napadnije i sve javnije pronacistički, ništa nije učinjeno da se on ili disciplinuje ili ukloni sa tog moćnog položaja. Umesto toga, Vatikan ga je juna 1933. godine unapredio od sveštenika u počasnog biskupa, što je izuzetno retka čast za jednog relativno sitnog rektora nastavnog zavoda.²⁰

Uprkos ovom unapređenju, sveštenik Grejem Hudalova pronacistička raspoloženja distancira od Vatikana. "On je prosto bio katolički biskup s dobrim položajem i ugledom, a među takvim ljudima ima prostora za pregršt političkih mišljenja i stavova".²¹

Sveštenik Burhart Šnajder (Burkhart Schneider), nemački jezuita, takođe je siguran da "biskup Hudal nije bio ni najmanje blizak s Vatikanom. A svakako ne tesno vezan sa Svetim Ocem. On je bio ... kako da to kažem ... čak i tada pomalo sumnjiv - nisu ga shvatali ozbiljno. Očajnički je hteo da bude shvaćen ozbiljno". Šnajder, koji je za potrebe Svete Stolice s Grejemom radio na pripremi odbrane ratne uloge Pija XII, bio je nepokolebljiv u tvrdnji da je Hudal "u velikoj meri pripadao periferiji".²²

Suprotno, sveštenik Jakob Vajnbaher (Jacob Weinbacher), koji je bio u poziciji da možda više zna, nimalo ne sumnja da je "Hudal bio veoma blizak Piju XII... bili su prijatelji". Vajnbaher je postao rektor Zavoda Santa Maria dell'Anima 1952. godine, i jasno se priseća nekoliko razgovora u kojima je njegov prethodnik izlagao o svom prisnom ličnom odnosu s papom. "Mnogo sam pričao s njim i to se svakako vrlo jasno ispoljavalo."²³

Vajnbaherov prikaz nije jedini koji se suprotstavlja Grejemovim i Šnajderovim tvrdnjama da Hudal nije imao nikakvog uticaja na vodeće vatikanske zvaničnike. Jedna verzija navodi da su Hudal i Pije XII održavali dugotrajno prijateljstvo začeto 1924. godine, kada je Pačeli bio nuncije u Nemačkoj.²⁴

Jedna još poverljivija verzija kaže da je Hudal koračao blistavim stopama svog pokrovitelja. Hudal je za službi pri Inkviziciji 1930. godine i za uzdizanje do počasnog biskupa od Elije 1933. godine imao da zahvali Pačelijevom rastućem uticaju u Svetoj Stolici. Zaista, Hudalovo unapređenje došlo je posle Pačelijevog postavljenja za državnog sekretara 1930. godine.

Prema ovoj teoriji, Hudalova prisna veza s Pačelijem ilustruje se činjenicom da je Pačeli lično čitao misu (Hudalovog) osvećenja kao biskupa u Zavodu Santa Maria del'Anima. Iz pošte-nja prema Pačeliju, treba napomenuti da je on tada već bio službeni protektor tog Zavoda. Međutim, prema ovoj verziji, njihov odnos je bio i političke prirode i proisticao je iz Hudalove uloge Pačelijevog savetnika u dugotrajnim pregovaranjima koja su vodila Konkordatu s Austrijom 1934. godine.²⁵

Daleko od statusa običnog anonimnog sveštenog lica na periferiji Vatikana, "Hudal je itekako mogao da bude rezonator papinog glasa u zemljama hemačkog govornog podnačja".²⁶ Sadašnji rektor Zavoda, monsinjor Johanes Nedbal (Johannes Nedbal), siguran je da je Hudal bio veoma blizak Piju XI. Nedbal navodi Hudalov udeo u Konkordatu s Austrijom kao razlog za njegovo postavljenje za biskupa.

U jednom skorašnjem razgovoru Nedbal je priznao da je Hudalova karijera bila veoma izuzetna. Po njegovom mišljenju, "sasvim je neobično" da ravnatelj jednog rimskog zavoda bude proizveden u biskupa. Nedbal potvrđuje da je Pačeli činodej-

stvovao na Hudalovom posvećenju za biskupa, ali insistira na tome da ta činjenica nikako nije značila priznavanje Hudalovih pronacističkih gledišta. Tako se dogodilo pre zbog toga što je "kardinal Pačeli bio protektor Zavoda".²⁷

Dok se slaže o tome da je Hudal radio neposredno s dvojicom papa, Nedbal je beskompromisno oštar u vezi s radom njegovog prethodnika na izbavljanju nacističkih ratnih zločinaca. "Sasvim je moguće da je pomogao pojedinicima, nekolicini... On sam priča da ih je bilo nekoliko stotina, ali ja mislim da je to preterivanje, a on je stvarno bio sklon preterivanju."

Nedbal je ponudio čudesan uvid u Hudalov karakter, naglašavajući da je on "bio čovek vrlo sitne građe i da je uvek nastojao da 'ispadne veliki'. Možete to da vidite na njegovim fotografijama, a da ste ga poznavali mogli biste da vidite i ovo drugo".²⁸ Međutim, za čoveka s problemom sopstvenog 'ja', Hudal je svakako imao neuobičajene i moćne prijatelje.

Godine 1943, na primer, upoznao je Valtera Raufa (Walter Rauff), velikog ratnog zločinca. Pošto se Himler (Himmler) potresao kada je prisustvovao masovnom streljanju Jevreja u Minsku 1941. godine, Rauf je preduzeo nadzor nad razradom programa sa gasnim kamionima-furgonima. Ti "crni gavranovi" ubijali su Jevreje ubacivanjem izduvnih dimova iz dizel-motora u hermetički zapečaćene furgonske komore.

Raufovi gasni kamioni nisu bili bez određenih jezivih tehničkih nedostataka; pri početnim probama nesrećne žrtve su umirale ne od izduvnih gasova, već od postepenog gušenja usled nedostatka vazduha. Umesto da bude po kratkom postupku otrovan, ljudski tovar je iznutra ostavljao krvave tragove grebanja po metalnim zidovima dok ga je gušenje polako i postepeno vodilo smrti. Kad je Raufov sistem najzad "usavršen", nekih 100.000 ljudi, uglavnom žena i dece iz Istočne Evrope, našlo je smrt u tim pokretnim gasnim komorama.

Posle rušenja Musolinijevog režima u septembru 1943. godini, Rauf je prebačen na sever Italije, gde je bio u službi SS u regionu oko Đenove, Torina i Milana. I opet mu je zadatak bio uništenje jevrejskog stanovništva. Upravo u ovom periodu je Hudal ostvario kontakt s tim zloglasnim masovnim ubicom.

Razvojna linija Hudalovog i Raufovog prijateljstva u samom svom početku je pomalo obavljena velom tajne. Alfred Jaršel (Alfred Jarschel), nekadašnji vođa Nacističke omladine, tvrdi da je Rauf prvi put sreo Hudala u proleće 1943, kada ga je Firerov zamenik Martin Borman (Martin Bormanh) poslao na šest meseci u Rim bez ikakvog očiglednog zadatka. Bilo je to upravo u vreme kada su Rajhu očajnički trebali visoki oficiri Raufovog iskustva i kalibra pošto je ishod rata još bio neizvestan. Jaršel veruje "da su prvi dodiri s Vatikanom bili uspostavljeni upravo u tim mesecima, a da im je svrha bila da konačno dovedu do uspostavljanja Hudalove mreže za bekstva".³⁰

Brzo se bližilo vreme kada će ta mreža stvarno zatrebati. Do početka 1944. godine, kada su se Saveznici iskrcali na Siciliji, čak je i Hudal video da je Hitlerov "hiljadugodišnji Rajh" osuđen na propast. Sve dok su nacističke armije beležile pobeđe, on se vozao po Rimu sa zastavom "Velike Nemačke" na svom automobilu; ali kada su Saveznici stigli u italijansku prestonicu, juna 1944. godine, Hudal je "bio prvi koji je tu zastavu promenio - odjednom je zakačio austrijsku".³¹

Poput mnogih Austrijanaca 1945. godine, Hudal je preko noći od uloge fašističkog filozofa prešao na ispoljavanje svojih no-vootkrivenih demokratskih težnji. Odbacujući dugo održavanu progermansku poziciju, požurio je da pristupi Komitetu slobodne Austrije u Rimu, pa čak i pomogao da se organizuje "simbolično" oslobođenje Poslanstva Austrije, zakasnelo se pozivajući na davno izgubljeni nacionalni ponos. Hudal nije bio usamljen u svom licemerstvu. Ironija je u tome što je austrijski narod, koji je imao veći procenat članstva u Nacističkoj partiji nego Nemačka, smesta zahtevao za sebe poseban tretman kao prva žrtva Hitlerove tiranije.³²

I u Vatikanu su se dešavale mnoge dramatične promene, od kojih je jedna možda odigrala ključnu ulogu u razradi Hudalove mreže bekstava. Avgusta 1944. godine umro je kardinal Maljone (Maglione), a Pije XII je odlučio da ne postavlja novog državnog sekretara, već da preuzme na sebe odgovornost za spoljnu politiku. Od tog vremerii su monsinjori Tardini i Montini radili neposredno za papu.

U svojoj knjizi "Ono posle" (Aftermath), koja je izazvala dosta polemike, Ladislav Farago je tvrdio da je ova papina odluka "značila Hudalov ulazak u najviše krugove Svete Stolice". Farago tumači da je Maljone držao Hudala na distanci, te je ovaj jedino mogao da se uzda u prilično retke susrete s papom lično da bi uticao na vatikansku politiku. Ali, sada je "stekao prijatelja u Državnom sekretarijatu".³³

Posle Maljovine smrti, Đovani Montini je dobio zaduženje da vodi poslove oko papske pomoći izbeglicama, što je otvaralo vrata Hudalovim planovima. Farago tvrdi da je upravo Montini obezbedio Hudalu pristup vatikanskim pasošima i drugim ličnim i putnim ispravama, koje je on potom koristio da pomogne svojim nacističkim prijateljima. Istovremeno je Hudal uspostavio dobre veze s još jednim značajnim vatikanskim nadležstvom pod Montinijevom upravom. Bila je to papska komisija za pomoć izbeglicama, koja je direktno radila sa izbeglicama. Jedan od njenih glavnih zadataka bilo je izdavanje putnih isprava legitimnim izbeglicama. Najzad, tvrdio je Farago, Montini je uveo Hudala u Caritas internacional, katoličku milosrdnu organizaciju koja je istinskim izbeglicama obezbeđivala smeštaj i hranu i plaćala troškove putovanja.

Jedan od vatikanskih službenih istoričara žustro pobija Faragove tvrdnje. Iako priznaje da se Hudal "zanimao, prema sopstvenom priznanju, za bivše naciste", sveštenik Robert Grejem je siguran da "biskup Hudal nije imao nikakvu ulogu" u Papskoj komisiji za pomoć izbeglicama. Nije "čak imao nikakve veze sa njenim radom".³⁴ Međutim, Faragove tvrdnje, ukoliko su tačne, dale bi objašnjenje zašto Vizental uporno dokazuje da su Caritas i Vatikanski biro za izbeglice bili neposredno uključeni u krijumčarenje nacista.

Veza sa nacistima je teško bila čisto Hudalova lična, a da nije uključivala same službenike, iako oni insistiraju na tome da je njihova uloga bila čisto humanitarna, tvrdeći da su bili potpuno nesvesni ma kakvih operacija krijumčarenja nacista. Ali, ukoliko su Faragovi navodi tačni, zaprepašćuje mogućnost da je Montini dopustio Hudalu, deklarisanom pro-nacisti, ma kakav pristup tim vatikanskim nadležstvima u vreme kada su nacisti bili u bez-

nađu koje ih tera na beg. Takvu jednu odluku bi Hudal svakako doživeo kao otvoreni čin podrške za pomoć njegovim prijateljima nacistima. Ako je Farago u pravu, Montini je očigledno pružio Hudalu priliku da stvar tako i shvati.

U američkoj diplomatskoj dokumentaciji postoje neki sporedni dokazi koji podržavaju tvrdnju da je Montini svesno doprinio Hudalovom krijumčarenju nacistima. Do toga je došlo na bezazlen način. Posle praktičnog sloma nemačke vojske u Italiji, Pije XII je počeo da se bori za pravo da šalje svoje lične predstavnike u posete desetinama hiljada ratnih zarobljenika i interniranih civila koji su tada držani u italijanskim logorima.

Kao što je već rečeno, papa je želeo da proširi svoju "misiju milosrđa u korist svih žrtava rata bez obzira na nacionalne ili verske razlike". U pokretanju tog slučaja pred savezničkim vlastima avgusta 1944. godine, Državni sekretarijat Vatikana je isticao da Sveta Stolica "ima dužnost da se sada zainteresuje i za te nemačke zarobljenike".

Tokom nekoliko sledećih sedmica, britanski i američki zvaničnici su polemicali oko papinog zahteva. Tražili su od Svete Stolice da pruži detaljno obrazloženje za predložene posete, i primili ovaj odgovor:

"... Izaslanik Njegove Svetosti (obično neki nadbiskup), u pratnji jednog sekretara, koji po potrebi služi i kao prevodilac, posećuje logor, donoseći sa sobom neke sitne darove (duhovne knjige, poučne knjige ili laganu literaturu, društvene igre, itd.); održi kratak govor-predavanje i provede neko vreme sa zarobljenicima ili internircima...

... svrha ovakve posete izaslanika Svete Stolice je da se obezbedi normalna religiozna pomoć katoličkim zatvorenicima, kao i da se sprovede milosrdna misija kakva doliči Crkvi donošenjem izvesne utehe i onima koji su u nevolji."

Bilo je to potpuno razurno obrazloženje u prilog humanitarnom i milosrdnom radu. Dana 10. novembra lični izaslanik predsednika SAD kod pape je preneo odluku Saveznika vaticanskom Državnom sekretarijatu. Te posete će biti dopuštene, pod uslovom da se ograniče na religioznu pomoć, a za svaku posetu se pojedinačno podnosi zahtev.³⁵

Nekoliko sedmica kasnije usledio je jedan veoma osoben zahtev. Pošto je njihov humanitarni cilj ostvaren, 2. decembra Vatikan je molio da se jednom predstavniku dopusti "da poseti civilne internirce nemačkog govornog područja na tlu Italije". Biskup odabran da održi službu pred tom poraženom neprijateljskom populacijom bio je niko drugi do Hudal, Vatikanov "duhovni upravitelj nemačkog naroda u Italiji".

Zaprepašćuje to što je za ovu krajnje osetljivu misiju Sveta Stolica izdvojila najozloglašenijeg pronacistički raspoloženog biskupa u Rimu. Bilo je dobro znano da ti "civilni" logori vrve od odbeglih nacista koji su odbacili uniforme i sada se kriju među stvarnim izbeglicama. Amerikanci su bili makar delom krivi što je Hudalu dopušten pristup u internirske logore. Kada je jedan visoki diplomata SAD u Vatikanu prosledio pismo Državnog sekretarijata savezničkom štabu u Rimu, nije ništa pomenuo o Hudalovoj pronacističkoj bolećivosti. A Amerikanci u Vatikanu su znali sve o Hudalovim pogledima. Jedan diplomata je bio formirao loše mišljenje o njemu za vreme rata, primećujući da on "ne veruje biskupu Hudalu", pošto "glas koji ga bije... nije naročito dobar sa stanovišta Saveznika".³⁶

Američka obaveštajna služba takođe je bila upoznata s Hudalovim shvatanjima, i prikupila je čitav obaveštajni dosije o njegovoj pronacističkoj knjizi. Mada je Saveznički štab prethodno odbio neke zahteve Vatikana za putne dozvole, Odeljenje bezbednosti je ovaj odobrilo, "pod uslovom da je cilj (Hudalove) posete izričito ograničen na pružanje normalne verske pomoći katoličkim internircima".³⁸ Ipak, to što je Vatikan pribavio Hudalu putnu dozvolu od Saveznika kako bi posetio nemačke internirce bilo je pomalo kao kad alkoholičaru dajete viski, a govorite mu da ne pije; pokvarenosti koje su usledile bile su neminovne.

Opremljen specijalnim akreditivima, Hudal je sada bio slobodan da svojim nemačkim prijateljima u logorima širi dobre vesti o sistemu bekstva. Nije bilo potrebe da traženi ratni zločinci dolaze u Rim da bi pribavili pomoć; Hudal ju je donosio njima "na noge". Mnogo godina kasnije zapisao je jednu poštenu ispovest o svojim putovanjima:

“Zahvalan sam Bogu što mi je (dopustio) da posetim i utešim mnoge žrtve u njihovim zatvorima i koncentracionima logorima i (da pomognem) da uteknu s lažnim ličnim ispravama.”³⁹

Za američke pobednike koji su mu pomogli, Hudal nije osećao ništa drugo do prezir:

“Saveznički rat protiv Nemačke nije bio sveti rat, već bojno nadmetanje privrednih kompleksa za čiju pobeđu su se oni borili. Taj takozvani biznis... koristio je lozinke kao što su demokratija, rasa, verska sloboda i hrišćanstvo kao mamac za mase. Sva ta shvatanja i iskustva bila su razlog što sam osetio dužnost i obavezu da se posle 1945. godine u čitavom svom milosrdnom radu posvetim uglavnom bivšim nacional-socijalistima i fašistima, naročito takozvanim ‘ratnim zločincima’.”⁴⁰

Hudalove aktivnosti koje i sam priznaje i ispoveda utoliko su polemičnije što je on dejstvovao s punim ovlašćenjima Vatikana. Hudal ne samo da nije bio na "periferiji", kako sveštenik Šnajder tvrdi, već je pribavio saglasnost zvaničnika na najvišem nivou. Bez Vatikanskog neposrednog diplomatskog zauzimanja da se za njega pribavi putna dozvola Saveznika, on nikada ne bi uspeo da ostvari dodir s toliko nacističkih ratnih zločinaca. Zbilja, bez takve pomoći on bi bio stisnut u Rimu kao brod u boci.

Izgleda da je jedan od prvih nacista koje je Hudal posetio bio njegov stari prijatelj, Valter Rauf, u Milanu. Osamnaest meseci pre toga, Rauf je napustio Rim da bi postao šef Uprave veza (SD) u Milanu. To ga je učinilo glavnim SS oficirom bezbednosti za čitav severozapad Italije, uključujući Torino i Đenovu. Godine 1944. Pije XII je već bio duboko zabrinut da će glavni italijanski industrijski region biti uništen u završnoj ofanzivi Saveznika.

Uz Raufovu pomoć, visoki oficiri Vermahta u severnoj Italiji započeli su niz tajnih pregovora o predaji. Alen Dulz (Allen Dulles), američki obaveštajni šef u Švajcarskoj, razradio je predaju nemačkih snaga uz pomoć vatikanskih posrednika, Ovi pregovori su nosili šifrirani naziv “Operacija zora”. Mada pojedinačno nisu imali uspeha u nastojanju da skrate rat, svi nacistički oficiri koji su ovde bili uključeni umakli su ozbiljnoj kazni.⁴¹

Kada se, 29. aprila 1945. godine, Nemačka armija u Italiji predala, Rauf je došao do lažnog pasoša na ime Karlo Komte (Carlo

Comte) i zakupio stan u Milanu. Onda je uzeo svoj primerak arhiva Musolinijeve tajne policije, uključujući i spiskove članstva u Fašističkoj partiji, i mirno ih zakopao negde van grada. Znao je da će ti materijali biti od velike koristi u mesecima koji su nailazili, a pokazalo se da je tačno prosuđivao. Doslovno sutradan, Raufa su uhapsili Amerikarici i smestili ga u milanski zatvor San Vitore. Za samo koji sat stigao je neki sveštenik i udesio da se Rauf prebaci u jednu američku vojnu bolnicu.

Prema Vizentalu, Raufovo puštanje je izdejstvovao monsinjor Do Đuzepe Bikjerai (Don Giuseppe Bicchierai), sekretar milanskog kardinala Šustera (Schuster). Bikjerai je bio jedan od vatikanskih posrednika u tajnim pregovorima o predaji, a krio je Raufa po njegovom puštanju i udesio da tajno boravi "u samostanima Svete Stolice".⁴²

S druge strane, Alfred Jaršel (Jarschel) veruje da je Raufovo puštanje isposlovao milanski ogranak Komunističke partije Italije. U zamenu za Raufove spiskove članstva u Fašističkoj partiji, komunisti su očigledno zažmurili pred organizovanjem njegovog bekstva.⁴³

Ono što ni Vizental ni Jaršel nisu znali bilo je da je Rauf pušten pod starateljstvo "S grupe Verona", jedinice Uprave strateških službi (OSS) koja je radila s britansko-američkom "Specijalnom kontraobaveštajnom" ekipom i Italiji (SCI-Z), na čijem je čelu bio Džejmz Džizus Englton (James Jesus Angleton).

S Grupa je bila, između ostalog, zapadnjački ekvivalent Raufovog odeljenja za borbu protiv komunista u vreme rata. Rauf je bio vredan plen u rukama, pa je i pored protivljenja Kontraobaveštajnog korpusa Armije SAD, gde su ga nazivali "nepopravljivim nacistom bez kajanja" i preporučivali ako ne likvidaciju ono doživotnu robiju, S Grupa Verona preuzela staranje o zahvalnom Raufu. Posle opširnih ispitivanja o komunističkoj aktivnosti u njegovom sektoru, pustili su ga. Možda je tako bilo zato što se Rauf otvoreno hvalisao vezama na najvišem nivou u vatican- skim pregovorima, za koje je tvrdio da mogu da ih "potvrde i Husman i gospodin Dulz, saveznički agenti u Švajcarskoj".⁴⁴

Nije slučajnost što je Raufov "gospodin Dulz" kasnije postao direktor Centralne obaveštajne službe (CIA), ili što je Džejmz

Džizus Englton postao šef Kontraobaveštajnog odeljenja CIA. Tokom Čitave svoje karijere Englton je zadržao isključivu kontrolu nad američkim obaveštajnim vezama s Vatikanom.⁴⁵ Koji god da je bio motiv Amerikanaca, neporeciva je istina da je Rauf pušten iz pritvora i vraćen u svoj stan u Milanu.

Prema francuskoj publikaciji "Crni krug" (Cercle Noir), Rauf je ostvario vezu s nadbiskupom Sirijem od Đenove, i smesta se stavio na raspolaganje Vatikanu radi uspostavljanja sistema za krijumčarenje nacista. Osim visokih američkih i vatikanskih veza, Raufov glavni doprinos Hudalovom krijumčarskom sistemu možda je bio onaj finansijski. Čovek koji je nekada vodio program s kamionima-gasnim komorama, sada je postao perač novca, uz pomoć Frederika Šventa (Frederico Schwendt), svog nekadašnjeg SS kolege. Švent se smatra jednim od najvećih kriptovtoraca u istoriji, koji je za vreme rata falsifikovao milione papirnih novčanica u okviru SS operacije pod konspirativnim nazivom "Okret" (Wendig).⁴⁶

Prvobitna namera je bila da se potkopaju, ako je moguće i unište, privrede Saveznika, ali je, kako se rat primicao završetku, Švent prao falsifikovani novac kroz različite banke i dolazio do pravih novčanica zapadnih zemalja. Bio je to prvi novac za mreže nacističkih bekstava. Vizental tvrdi da je Švent predavao tako stečen novac svom starom kamaratu, Valteru Raufu.⁴⁷

Međutim, Jaršelova verzija se nešto malo razlikuje. On tvrdi da je Hudal kontaktirao Raufa jula 1945. godine, pozivajući ga da dođe u Rim radi tajnog sastanka. Pokazalo se da je to nemoguće, tako da je Hudal predložio da Rauf onda otputuje u Đenovu i ostvari vezu s novopostavljenim nadbiskupom Sirijem, još jednom ključnom figurom u operaciji krijumčarenja nacista. Rauf je otišao u Đenovu, a primio ga je jedan od Sirijevih ličnih sekretara. Jaršel tvrdi da je Rauf tada dobio znatnu sumu hovca kao i pasoš Crvenog krsta s važećom vizom za Siriju. Potom se vratio u Milano i uspostavio kanale bekstva.⁴⁸

Možda je istina negde na sredini: Rauf je verovatno upotrebio Sirijev novac da uveća zaradu od pranja falsifikovanih novčanica. Jaršel i Crnilrug se slažu u tome da su tokom naredne četiri godine neki od najtraženijih nacističkih ratnih zločinaca prelazi-

li iz Raufovih ruku u Milanu u ruke biskupa Hudala u Zavodu Santa Maria dell' Anima u Rimu, da bi potom bih predavani nadbiskupu Siriju u Đenovi. Tu su se ukrcavali u brodove i odlazili da započnu nov život u Južnoj Americi.

Vatikan nikada nije otvorio svoju bankarsku dokumentaciju da bi pokazao koje sume novca su usmeravane za pomoć izbeglicama. Do današnjeg dana, dosijea o Šventu i o pranju nacističkog novca su među strogo poverljivom američkom obaveštajnom dokumentacijom. Međutim, pasus jednog teksta koji je "pušten" sadrži zanimljivu opasku o Šventovoj vezi s nacističkim podzemljem:

"Na putu iz Austrije preko prevoja Brenner, prva stanica podzemne železnice u Italiji je kod jednog zamka u Meranu, u kom upravitelji govore nemački. (Vlasnik je) neki agent SS operative grupe ponekad zvane 'Grupa Vendig' pod komandom pukovnika Frederika Šventa, koji 'je odgovarao samo Kaltenbruneru i Himleru. Jedan (agent) ... je zahtevao 5.000.000 dolara od vlade SAD na ime naknade za imovinu konfiskovanu u Meranu po završetku rata. Sva ta imovina bila je plien SS grupe koji je bio smešten u ... Šventovom štabu i drugim zgradama u Meranu. U ovom plenu se nalazila i velika količina britanskih funti u banknotama."⁴⁹

Izveštaj se nastavlja navođenjem banaka u Britaniji, Palestini, Italiji i Švajcarskoj koje su bile povezane sa Šventovom mrežom. Ali, novac sam po sebi nije bio dovoljan. Lažne isprave su bile najvažnija stvar za naciste u begu. Hudal je bio u stanju da obezbedi sve to: italijanske lične isprave, lažne krštenice, čak i vize za određene zemlje. Najneophodniji su bili pasoši Međunarodnog Crvenog krsta.

Prema recima gospođe Gertrude Dipui (Gertrude Dipuis), visokog činovnika u rimskom ogranku Crvenog krsta, "Hudalu je zaista bilo relativno lako da to ostvari; bio je biskup, ne zaboravite - to je mnogo značilo... Kako smo mogli da odbijemo da slušamo reč sveštenika?", pitala je ona.⁵⁰ Gospođa Dipui je objasnila da, ako je Hudal zantevao da se isprave Crvenog krsta "sastave prema njegovim specifikacijama" pa da mu se pošalju u Zavod, "onda je verovatno tako i bilo".⁵¹

Međunarodni Crveni krst u Rimu je bio preplavljen molbama-prijavama u onoj masovnoj zbrci na kraju rata. Pošteno rečeno, milioni ljudi su se kretali po čitavoj Evropi, a mnogi od njih su bili ostali bez sopstvenog doma i bez ličnih dokumenata; oni drugi, s umrljanom prošlošću, više su voleli da su "izgubili" dokumenta koja bi možda mogla da posvedoče o njihovom stvarnom identitetu pred Tribunalom za ratne zločine.

Mnoge dobrotvorne organizacije su izdavale izbeglicama nove lične isprave. Neke su važile samo za tle Italije. Na primer, Karitas Internacional i Vatikanska Komisija za izbeglice u to vreme su izdavale na stotine lokalnih "ličnih dokumenata" sedmično. Mnoge izbeglice su koristile ove nezvanične vaticanske isprave kao polazim tačku u dugom lovu na papire neophodne za emigraciju.

Mada je mogla da se upotrebi pri prijavljivanju za druga dokumenta neophodna za emigraciju, vaticanska lična karta sama po sebi nije dopuštala vlasniku da napusti Rim, a kamoli Italiju. Prema tome, nije istinita često ponavljana tvrdnja da je Vatikan predao nacistima hiljade pasoša. Zaista, jedini strogo-vaticanski pasoši bili su službena uverenja za njegove akreditovane sveštene diplomate i zvanične predstavnike.

Crveni krst je za odbegle naciste bio izvor koji daleko više obećava. Za one koji nisu smeli da se izlože opasnosti i lično se pojave pred stolovima-šalterima za pomoć izbeglicama, postojala je obilato snabdevena i živa crna berza ukradenih i falsifikovanih dokumenata. Gđa Dipui je imala lično iskustvo po ovom pitanju; ljutito se prisećala da je videla takve papire na stolu u kancelariji svog pretpostavljenog u Rimskom štabu Međunarodnog Crvenog krsta. "Videla sam s nekoliko metara da su lažni. Ne samo da su bili ispunjeni različito od načina na koji mi to obično radimo, nego je i moj potpis bio očigledno falsifikovan."⁵² Dok gđa Dipui nije mogla ništa naročito da učini s ovim u vezi, neki službenici Međunarodnog crvenog krsta su očigledno svesno žmurili na ove zloupotrebe.

Nezakonitu trgovinu dokumentima Crvenog krsta ubrzo je otkrila američka obaveštajna služba. Krajem 1945. godine oni su bili skoro sigurni da su među njihovim korisnicima odbegli na-

cisti. To je potvrđeno sredinom 1946. godine, kada je došlo do bekstva nemačkih zatvorenika iz logora u Riminiju u severnoj Italiji. Mnogi koji su odatle odbegli kasnije su uhvaćeni s lažnim dokumentima Međunarodnog crvenog krsta.

Istragu povodom ove pojave, pod tajnim nazivom "Operacija krug", pokrenuo je Kontraobaveštajni korpus američke vojske. Oni su svoje prve nalaze prosledili Vinsentu La Visti (Vincent La Vista), visokom rimskom službeniku Odeljenja za korelaciju inostranih aktivnosti. La Vista je prethodno već bio uključen u izvestan broj vrhunski tajnih obaveštajnih operacija posle rata, i istraživao fašističke špijunske ćelije na delu u Americi, i trgovinske, finansijske i industrijske odnose između Italije i Nemačke. Vista je obavio istragu i maja 1947. godine je uputio izveštaj u Vašington. Od kada je pušten za javnost, 1984. godine, on je postao poznat prosto kao "La Vistin izveštaj". Mada izloženi rezultati sadrže znatne zablude i greške, u pitanju je dosta iscrpna analiza nelegalne emigracije kroz Italiju. Treba napomenuti da je La Vista bio katolik, ali je jedan od njegovih glavnih zaključaka bio da Vatikan pomaže bekstvo odbeglih ratnih zločinaca.⁵³ Kada je izveštaj konačno izašao na videlo, Crkva je strogo pobijala ovu tvrdnju.

Zvanični vatikanski istoričar, sveštenik Grejem, objašnjavao je da je stvarna svrha tog izveštaja bila "potpuno pogrešno predstavljena". U žiži njegovog interesovanja nisu bili nacisti koji beže, već "komunistička infiltracija u Južnu Ameriku. Nije baš pošteno, niti objektivno, izdvojiti stranicu i po gde La Vista aludira na bežanje nacista, kada čitav izveštaj i nije bio o nacistima, već o komunistima. Jedini pravi nacisti koji je tu pomenut utekao je uz pomoć Jevrejske cionističke organizacije".⁵⁴

Međutim, veliki deo La Vistinog izveštaja se bavi ulogom vatikanskih institucija i zvaničnika u ilegalnoj nacističkoj emigraciji. Službenik Stejt departmenta je izložio spisak od preko dvadeset "vatikanskih organizacija za milosrđe i pomoć koje su uključene, ili za koje se sumnja da su uključene, u ilegalne tokove emigracije". Na samom vrhu tog spiska nalazio se sveprisutni biskup Hudal.⁵⁵ Kontraobaveštajni korpus armije SAD, (CIC) je sproveo nekoliko obimnih istraživanja crne berze falsifikovanih

dokumenata, i još nekoliko izveštaja je pridodato La Vistinom izveštaju.

Dodatak B naširoko se bavio bekstvom iz Riminija koje se dogodilo jula prethodne godine. Jedan pouzdan dostavljač CIC je izvestio da su dvojica begunaca, Đani (Gianni) i Forkerper (Vorkörper) "prethodno bili upućeni da produže u Rim i da kontaktiraju" jednog CIC dostavljača, koji je trebalo da im pomogne da emigriraju u Južnu Ameriku. Nemci su stavljeni pod prismotru i ispostavilo se da je Đanijevo pravo ime Valter Fitling (Walter Fütling) i da "živi u stanu jedne Nemice koja je nekada radila u Ambasadi Nemačke u Vatikanu". Dvojica odbeglih su se priključili dvojici drugih begunaca u Rimu, koji su bili u tesnom dodiru s tamošnjim sveštenicima.

Za jednog sveštenika je javljeno da "pomaže beguncima hranom, smeštajem i vezama s nemačkim i vaticanskim zvaničnicima". Kada su dvojica begunaca otišli u Đenovu da ugovore prevoz do Južne Amerike, dostavljač službe CIC je "pozajmio" njihove pasoše i otkrio da je njih "izdao Međunarodni Crveni krst".⁵⁶ Agent CIC je uputio svog dostavljača da pokuša da i za sebe pribavi lažan pasoš. On je to i učinio "tako što je platio 20.000 lira jednoj osobi poznatoj po vezama s Međunarodnim Crvenim krstom".

Sistem za pribavljanje pasoša je bio jednostavan. Dostavljač je poslat do jednog čoveka koji je zabeležio sve njegove lične podatke. Taj čovek je imao vezu iznutra koja je pretresla dokumentaciju Međunarodnog crvenog krsta, u potrazi za "imenom neke nestale ili mrtve osobe koja odgovara (dostavljačevom) opisu". Dva dana potom dostavljaču CIC je rečeno da se prijavi Crvenom krstu za pasoš pod lažnim imenom Mirko Bauček (Mirko Baucech). Takođe su mu bila potrebna i dva pisma-potvrde identiteta, koja je njegova veza nabavila od Crvenog krsta Vatikana i Italije.⁵⁷

Avgusta 1946. godine, ova operacija CIC je prestala pošto su ljudi pod prismotrom bili uhapšeni; trojica su bili begunci iz Riminija, a četvrti je posedovao "lažne potvrde o otpustu". Nemci su priznali da imaju veze s ljudima bliskim Vatikanu. Izveštaj CIC je govorio o još jednom vaticaskom predstavniku koji je

imao dobre veze s "južnoameričkim konzulatima i poslovnim firmama". Ova vatikanska veza je bila poslednja karika u "lancu nemačke emigracije koji sve svoje klijente usmerava preko Međunarodnog Crvenog krsta".⁵⁸

La Vista je potvrdio i da je Milano značajan centar u mreži krijumčarenja. Mada ne pominje Raufa, La Vista je otkrio jednu mrežu koju je vodio njegov blizak prijatelj, Frederiko Švent.

"Veliki je broj Nemaca... koji prelaze granicu prena Trevizu i Milanu s isključivom svrhom da pribave... lažne lične isprave, pasoše i vize, pa skoro smesta odlaze preko Đenove i Barcelone put Južne Amerike."⁵⁹

Da bi pokazao kako je lako Vatikan u stanju da pribavi lažne isprave Međunarodnog crvenog krsta, La Vista je udesio da dvojica "mađarskih izbeglica" posete sveštenika Jozefa Galova (Josef Gallov), koji je vodio agenciju za pomoć Mađarima "pod pokroviteljstvom Vatikana". La Vista je za Galova smatrao da je "pošten, savestan katolički sveštenik, ali da je isto tako i bolećiv starac" koji se ne trudi da postavlja previše pitanja o tim "izbeglicama".

Ti ljudi su bili odabrani zato što su govorili mađarski. Oni su stigli u kancelariju sveštenika Galova bez ikakvih ličnih isprava ili ma kakvih dokumenata, govoreći da su upravo pobegli iz ruku Sovjeta. "Obojica su tvrdili da su rođeni stanovnici jednog malog sela u Mađarskoj i da su izgubili svoje porodice u avionskim bombardovanjima za vreme rata". Drugi dostavljač je pristao da pod zakletvom posvedoči u korist priče svoga prijatelja i Galov je pripremio zapis o tome. Onda je čoveku dao pismo koje treba da preda Crvenom krstu i, samo koji sat kasnije, La Vistin dostavljač je došao do savršeno ispravnog pasoša. Ubrzo potom, prvi dostavljač je jednostavno preokrenuo postupak i izdejtvoavao pasoš za svog prijatelja "Mađara". "Ne treba da napominjem", pratio je ovo La Vista, "da su obojica u stvari Italijani, i da nijedan od njih čak nikad nije ni bio van Italije".⁶⁰

Još jedan oficir CIC je zaključio da dokumenta Međunarodnog crvenog krsta mogu da se nabave bez ikakve provere identiteta zahvaljujući "pomoći osoba koje deluju pod zaštitom Vatikana". Pol Lajon (Paul Lyon) je kasnije postao ključni ame-

rički čovek za vezu s vatikanskim Pacovskim kanalima, ali je 1946. godine istraživao njihove operacije. On je otkrio da je Vatikan pokrovitelj nezakonite trgovine papirima Crvenog krsta, pribavljenim ili "pod pseudonimima ili s lažno navedenom nacionalošću".⁶¹ Lajon je takođe potvrdio da je mađarski katolički sveštenik Galov središna ličnost ove operacije. On je takođe identifikovao neke od ljudi koji su nabavili ove lažne isprave kao "poznate ili poternicom tražene ratne zločince".⁶²

Prema oficiru CIC, sistem za pribavljanje lažnih papira je bio prilično neposredan. Moliocu bi bilo obezbeđeno pismo koje je nosilo "službeni pečat Vatikana" i koje je onda nosio ličnoj vezi sveštenika Galova "u Međunarodnom Crvenom krstu... da mu obezbedi... ličnu ispravu Crvenog krsta". Ova je onda mogla da se upotrebi da se nabave "neophodne kartice za snabdevanje i privremena prijava boravka od italijanskih policijskih vlasti kako bi se bezbedno ostalo u Italiji", u očekivanju "dozvole od konzulata država Srednje i Južne Amerike za useljenje".⁶³

La Vistin izveštaj je u početku izazvao veliki preokret u Vašingtonu. Stejt department je zaključio da izveštaj "zahteva da mu se smesta posveti pažnja".⁶⁴ Sazvan je jedan skup u potpunoj tajnosti, ali su vašingtonske birokrate odlučili da izdaju samo jedan vrlo diskretan i neformalan protest.⁶⁵ Čak ni od La Viste nije traženo da produži svoju istragu da bi se ustanovilo puno grananje i razuđenost te vatikanske mreže krijumčarenja.

Amerikanci su zaključili da su dobri odnosi sa Vatikanom važniji nego da se masovne ubice izvedu pred sud. Naređenja koja je Stejt department uputio svom predstavniku u Vatikanu ne bi se baš mogla smatrati tipičnim američkim izražavanjem gneva.⁶⁶ Od njega je traženo samo da se neformalno obrati Vatikanu. "Prepuštam tebi da odlučiš šta bi, i u kojoj meri, trebalo da se učini po ovom pitanju".⁶⁷ Diplomata je shvatio taj mig, i zaključio da će usmena poruka, ili *Nota Verbale*, biti dovoljna. To je najniža vrsta diplomatske komunikacije, rezervisana za nezvanične teme koje su suviše beznačajne da bi se iskazivale u vidu službene diplomatske note.

Pa i kada je bila prenesena, ta usmena poruka je bila još više razvodnjena. Monsinjoru Volteru Kerolu (Walter Carroll) iz vati-

kanskog Državnog sekretarijata je samo sugerisano da su "neke beskrupulozne osobe, često upletene u nezakonite i tajne aktivnosti" nekako uspele da nabave putne isprave "uz nesvesnu i neopreznu pomoć milosrdnih organizacija". Mada je ta poruka u izvesnoj meri bila dvosmislena, očigledno nije bilo nikakvog pomena o La Vistinim dokazima da Vatikan aktivno pomaže nacistima da uteknu.

Izgleda da se Stejt department više brinuo da bi lažna dokumenta mogla igrom slučaja da pomognu i Jevrejima koji odlaze u Palestinu ili "tajnim (komunističkim) agentima, od kojih su se mnogi uputili ka zapadnoj hemisferi". Zbunjeni vatikanski zvaničnik verovatno je mislio da Amerikance brinu samo lukave i razrađene jevrejske i komunističke krijumčarske organizacije. Požurio je da uveri američkog diplomatu da "takve agenture nisu povezane s Vatikanom".⁶⁸

Amerikanac je zaključio svoj "protest" zahtevajući od Vatikana pomoć kako bi se obezbedilo da se "sve nacije sačuvaju od infiltracije neprijateljskih elemenata i da milosrdan i dobrotvoran rad na pomoći poštenim raseljenim licima... ne bude ukaljan takvim nelegalnim aktivnostima."⁶⁹ Nijedan od sveštenika imenovanih u La Vistinom izveštaju nije čak ni pomenut.

Kada bi sveštenik Grejem samo pročitao usmeno sročeni sažetak ovog čudnog sastanka, imao bi puno pravo da pretpostavi da La Vistin izveštaj nije imao nikakve veze s krijumčarenjem nacista. Američki diplomata je dao providno opravdanje da "nije bio u mogućnosti da bude precizniji usled neophodne potrebe da se zaštite naši izvori informacija i naši istražitelji pred kojima je i dalje važan tekući posao. Takođe sam osećao da moj nastup treba da je unekoliko ublažen zbog toga što su mi u nekoliko prilika zvaničnici u Vatikanu otkrili da su veoma osetljivi zbog količine američkog privatnog kapitala koji je otišao na finansiranje nezakonitih migracija".

Ovo je zaista mogao da bude razlog za američku ravnodušnost prema vatikanskim Pacovskim kanalima. Međutim, jedan istraživač je otkrio dokument u Arhivima SAD koji baca zaprepasujuće svetlo na zvanične stavove SAD. Prema Čarlsu Alenu (Charles Allen), istog onog dana kada je Vašington obavešten o

ovom susretu s monsinjorom Kerolom, iz Rima je poslato u Vašington još jedno, *nepotpisano* pismo, s opomenom da je "monsinjor Volter Kerol iz Državnog sekretarijata Svete Stolice, upozorio... u 'usmenoj poruci' da se ne ulazi preduboko u pojedivosti u vezi s finansiranjem puteva za beg nacista".⁷⁰

Očigledno je da je Stejt department bio obavešten o tome da je Vatikan zaista upoznat s aranžmanima za finansiranje mreže krijumčarenja.

Dok su takve diplomatske finese razmatrane, Hudal je i dalje slao tražene begunce niz kanale za bekstvo, sve dok sam Vatikan nije došao pod udar složne kritike. Jedan niz članaka u italijanskoj štampi postavljao je pitanja o motivima Pija XII, koji je tada već bio naširoko etiketiran kao "nemački papa". Čitavoj vatikansko-nacističkoj vezi je pretilo da bude razotkrivena. Na primer, 6. avgusta 1947. godine milanski večernji list *Milano Sera* objavio je napis pod naslovom "Previše Nemaca oko pape". On je tvrdio da se u

"papskim odajama u Vatikanu govori samo nemački - jezikom kojim papa izuzetno dobro vlada... Papa živi na nemačkoj kuhinji... Lični sekretar Pija XII (sveštenik Lajber) je krupni Bavarac... Često se viđa po Rimu u svom automobilu, iz kog izlazi sam i svraća u jednu od tipičnih nemačkih pivnica... u koju dolaze... SS ratni zločinci koji se kriju pod tuđim imenima."

Jasno je kao na dlanu da je novi mit, kom se čak i Vatikan priklonio, o "jadnom Nemcu" koji snosi kaznu za krivicu drugih i koji ima pravo na pomoć od čitavog sveta, nastao isključivo iz ove naročite (pro-nemačke) atmosfere koja tesno obavija Glavara Crkve.⁷¹

Vatikan je shvatio da ovaj vid publiciteta škodi njegovom međunarodnom ugledu. Smesta su znali koga da krive. Primenjen je pritisak na Hudala; on je kasnije pisao da su vaticanske diplomate počeli da ga se klone, a da su ga neki zvali "nacista, fašistički biskup - *troppo tedesco* (komplet-Švaba)".⁷² Međutim, uprkos činjenici da je Hudalova operacija krijumčarenja nacista pretela da se pretvori u javni skandal, trebalo je skoro četiri godine da on bude smenjen s mesta rektora Zavoda Santa Maria dell'Anima. On je konačno popustio pred neizbežnim, o Božiću

1951. godine, objavljujući da će da napusti Zavod jula naredne godine.⁷³

Ubeđen da je njegov jedini greh loša slika koju su stvorile novine, Hudal je ostao u Rimu do smrti, bez imalo kajanja za svoj rad za dobro nacističkih ratnih zločinaca:

“Pomagati ljudima, izbaviti nekog od njih, bez razmišljanja o posledicama, raditi nesebično i predano, prirodno je bilo ono što je trebalo da se očekuje od jednog pravog hrišćanina. Mi ne verujemo u jevrejsku izreku 'oko za oko'.”⁷⁴

Jasno je da je biskup Hudal smatrao da Nemcima treba oprostiti njihove zločine u ime hrišćanskog Milosrđa, dok je obična pravda za njega značila osvetu, bar kada se primeni na ubice Jevreja. Do same svoje smrti Hudal je ostao ubeđeni antisemita.

Novinski skandal koji je izbio 1947. godine nije zatvorio nacističke Pacovske kanale. Sada, kada je njegova zvezda bleдела, diskretniji sveštenici su već zauzeli njegovo mesto u mračnom sazvežđu krijumčarskog sistema. Javila se i jedna neposredna korist od pretnje novinskim skandalom. Od tog trenutka nadalje preduzimate su izuzetne mere da se sakrije postojanje puteva za beg nacista. Njihova puna grananja i dometi neće biti javno otkriveni još punih četrdeset godina.

Dosta pre nego što je biskup Hudal sišao s pozornice, scena je bila postavljena za profesionalnije i tajnovitije operacije krijumčarenja koje će pomoći ratnim zločincima i kvislinzima iz svih katoličkih zemalja Evrope. Bilo da je Hudal nekada delovao sam ili ne, njegovi naslednici su, sasvim je jasno, imali ovlašćenja visokih vatikanskih zvaničnika. Kao i Hudalu, i njegovim sledbenicima je zamajac u krijumčarenju nacista predstavljala službena intervencija Vatikana da se pribave putne isprave Saveznika.⁷⁵ I nije nimalo slučajno što je Vatikan za ovaj rad birao fašističke sveštenike iz Srednje i Istočne Evrope. Hudal je već bio poslao mnogo Nemaca u Južnu Ameriku, ali su sada desetine hiljada nacističkih saradnika drugih nacionalnosti glasno vapile da im se pomogne.

Kao što će Amerikanci ubrzo otkriti, Vatikan je bio voljan i spreman da prokrijumčari fašiste svih zastava i činova. Ono što Amerikanci nisu znali bilo je zbog čega je Vatikan u sve to ušao.

Francuski špijun u Vatikanu

Specijalni agent Viljem Gauen (William Gowen) bio je smeten i snužden. Ovaj oficir američke obavještajne službe bivao je sve potišteniji zbog svog neuspjeha da uđe u trag emigrantskom nacističkom podzemlju u Rimu i otkrije tražene ratne zločince koji su "cvetali" u tom gradu. Čim bi otkrio njihova kretanja, oni bi nestajali s vidika, kao da ih guta neka mračna i neizmerna provalija. Bio je siguran da je tu na neki način uključena tajnovita grupa zvana Intermarijum, ali mu je nedostajalo čvršćih dokaza da potvrdi svoje sumnje.

Nekoliko meseci pre toga, Gauen i njegove kolege iz Kontra-obavještajnog korpusa američke vojske bili su, činilo se, na pragu velikog upada u neprijateljske redove, ali je sve to sada izgledalo dalje nego ikad. Kada su razmotreni izveštaji o Operaciji krug, mislili su da su blizu rešenja vatikanske misterije. Kao što je već izloženo, ova tajna operacija je bila pokrenuta jula 1946. godine, da bi se otkrilo kako su begunci u stanju da prežive u begu, ko im pomaže da se sakriju u Rimu, a potom da odu u sigurnost Južne Amerike.

Američki oficiri su zaključili da je Vatikan "najveća pojedinačna organizacija uključena u nelegalna kretanja emigranata" kroz Italiju i preko nje, i da je opravdanje Vatikana za "njegov doprinos u tom nelegalnom prometu jednostavno propagiranje vere". Jer bila je

"...želja Vatikana da pomogne svakoj osobi bez obzira na nacionalnost ili politička ubeđenja, sve dok ta osoba može da dokaže za sebe da je katolik... Vatikan dalje opravdava svoj doprinos željom da ubaci, ne samo u evropske već i u latinoameričke zemlje, ljude svih političkih ubeđenja, sve dok su ona antikomunistička, a u korist Katoličke crkve."¹

Obaveštajni oficir Stejt departmenta Vinsent La Vista izveštao je da je Vatikan "stvorio pritisak i preneo teret" na katoličke zemlje u Južnoj Americi, posebno na Argentinu, ali i na Meksiko, Kubu i druge. Ovo je rezultirano "inostranim misijama ovih zemalja čiji su stavovi skoro podsticali ulazak bivših nacista (naročito) i predašnjih fašista u njihovu zemlju kao i pripadnika drugih političkih grupacija, pod uslovom da su antikomunisti".

Za vreme istrage, obaveštajna mreža SAD je naišla na pregršt "dobrotvornih i milosrdnih organizacija u Rimu koje se bave, ili se sumnja da se bave, nelegalnom emigracijom" pod pokroviteljstvom Vatikana. La Vista je razgovarao s mnogim crkvenim zvaničnicima, koji su učestvovali u tim akcijama, zaključujući da oni deluju "pod blagonaklonim pokroviteljstvom Vatikana":

"Ne treba ni da se napominje, sve te agenture koje dejstvuju u sprezi s Vatikanom ili pod njegovom zaštitom finansiraju se iz vatikanskih fondova. Nije učinjen pokušaj da se dokuči iznos tih fondova, njihovo poreklo ili način njihove distribucije, ali pisac ovih redova smatra da se znatne sume troše na podsticanje ovakvog rada."²

La Vista je bio kvalifikovan da izvuče ovakav zaključak, pošto je istraživao mrežu nezakonitog pranja nacističkog novca koje se odvijalo posle Drugog svetskog rata. Slične tvrdnje su neprestano činili i drugi istraživači. Lovac na naciste nastanjen u Austriji, Simon Vizental, dao je ovome i naziv "Rimski put". On tvrdi da je Vatikan vodio sistematičan krijumčarski sistem da bi nacističke masovne ubice izvukao iz Evrope.³

Vatikan je neprestano poricao ove tvrdnje. Kada je, početkom 1984. godine, La Vistin izveštaj izašao na svetlost dana, izazvao je međunarodnu pomamu, prinuđujući Vatikan da ga pobija. Njihov portparol, prečasní Romeo Panćiroli (Romeo Panciroli), navodio je reči dvojice istoričara Vatikana, sveštenika Roberta Grejema i prečasnog Pjera Blea (Pierre Blet). Grejem je tvrdio da su La Vistini nalazi "propagandistički manevri" ljudi koji "nikad ne propuštaju priliku da raspnu" Crkvu. "Optužbe u tom izveštaju nemaju nikakvu čvrstu osnovu, već su plod mašte", govorio je taj američki sveštenik.

Prečasni Ble se slagao da je izveštaj "veštački i lažan, da nije vredan pažnje", a i da je verovatno "zasnovan na informacijama koje su dali problematični elementi". Prečasni Antonio Veber (Antonio Weber), po rođenju Namac, sveštenik koji je vodio jednu organizaciju za pomoć pod pokroviteljstvom Vatikana, bio je još kategoričniji, tvrdeći da "Vatikan nikada nije skrivao naciste niti im je pomagao posle rata".⁴

Jasno je da između Vatikana i njegovih kritičara nema saglasnosti. Međutim, Viljem Gauen je sredinom 1947. godine ustanovio gde istina leži. Gauen je bio u dobrom položaju da otkrije šta se stvarno dešavalo. Ne samo da je sam bio agent Kontraobaveštajnog korpusa (CIC), nego je i njegov sveštenik, Frenklin Gauen, bio visoki službenik Stejt departmenta. Godine 1940. predsednik Ruzvelt je poslao Majrona Tejlora (Myron Taylor) kao svog ličnog zastupnika kod Pija XII, a Gauen stariji je otišao u Vatikan kao jedan od njegovih pomoćnika. Službovao je tamo do 1947. godine, kada se vratio u Vašington. Sin mu je ostao u Rimu i istraživao je vatikanske veze nacista.

Gauen mladi je tada već bio mladi obaveštajni oficir u usponu, željan zadataka u uzbudljivom svetu evropske špijunaže. Tajanstvena rasejanost nacista kao da je zavela i smutila njegove kolege, ali je Gauen sada slagao komadiće u mozaik. On je rešio tu slagalicu koja ga je toliko meseci kopkala i mučila, zao bilazeći zaključke Operacije krug i koncentrišući se direktno na Intermarijum. Otkrio je da poricanje Vatikana nije potkrepljeno dokazima.

Gauen je otkrio da jedna dobro organizovana mreža nacističkih emigranata iz Srednje i Istočne Evrope operiše na obodu Vatikana i da prima tajnu podršku i pomoć od male ali moćne grupe zaverenika, uključujući papu Pija XII lično. Ova istraživanja su odnela skoro čitavih osamnaest meseci, a u tom procesu je američki oficir otkrio i da je ova grupa samo mali deo misteriozne vatikanske špijunske organizacije zvane Intermarijum.

Mladi Gauen je otkrio da njeni koreni sežu u rane 1920-e godine, do takozvane "bele" ruske emigrantske grupe, koja je bila pod kontrolom rimske crkve, a koja je pobegla u Pariz kada su boljševici preuzeli vlast. Njima je pripao naziv "beli" da bi se raz-

likovali od komunističkih "crvenih" u građanskom ratu. Kada su se konačno našli u Parizu, jedan bivši carski general, pod kontrolom Rima, je osnovao grupu sa zadatkom i ciljem da se navodno "ujedine svi narodi podjarmljeni komunizmom".⁵

Sredinom 1930-ih ova pariska grupa se već bila razvila u Intermarijum, "tajnu međunarodnu organizaciju koja za svoje članove želi ljude čiji su domovi u prostoru 'Intermare' - onom delu Evrope koji leži između Baltičkog, Crnog mora, Egejskog, Jonskog mora i Jadrana, kao i na čitav Kavkaz".

Intermarijum je uzvišeno proklamovao jedinstvo šesnaest nacija "koje nastanjuju teritoriju između Nemačke i same Rusije... koje su sjedinjene u naporima borbe za oslobođenje, kao i u težnji da obezbede mirnu egzistenciju i da doprinesu izgradnji jedne nove Evrope i stvaranju jednog novog sveta, oslobođenog tiranije, stradanja i gladi". Cilj je bio da se obezbedi samoopredeljenje svih tih sasvim različitih "nacija", ali je kao takav bio potpuno nepraktičan. Mnoge od tih zemalja tobože sjedinjenih ovim nastojanjima imale su dugu istoriju krvavih međusobnih sukoba, u kojima su etničke, kulturne, pa čak i verske, razlike igrale moćnu ulogu.⁶

Bilo kako bilo, Intermarijum je zagovarao neophodnost stvaranja jedne moćne, antikomunističke, podunavske konfederacije, sastavljene od najvažnijih katoličkih nacija Srednje Evrope. Pre rata on je dobijao snažnu podršku sa više strana.⁷

Cilj Intermarijuma je bio da se stvori *cordon sanitaire*, jedan zdrav pojas, sa katoličkom većinom. Taj plan je imao podršku Vatikana u 1920-im i 1930-im godinama. Vatikan je s velikom naklonošću gledao na Francusku, za koju je Pije XI otvoreno smatrao da je "prvorodena u Velikoj katoličkoj porodici". Britanski Forin ofis je još oktobra 1942. godine napominjao da će posleratna politika Vatikana "ići u prilog stvaranju jedne velike dunavske federalne države, ukoliko ona bude stabilna i ne bude pod kontrolom boljševičke Rusije".⁸

Guenove kolege iz Kontraobaveštajnog korpusa u Austriji našle su tragove ove podunavske konfederacije još u svojim početnim istraživanjima posleratnog oživljavanja i jačanja ustaša. Oformljena krajem 1920-ih, ova fašistička grupacija je spro-

vodila kampanju međunarodnog terorizma tokom 1930-ih. Onda su nacisti postavili ustaše na vlast u Hrvatskoj za vreme rata, a oni su se dali na uništavanje stotina hiljada nedužnih civila. Samo sedam sedmica pošto je rat okončan, 25. juna 1945. godine, ustaše su ostvarile kontakt s jednom papskom misijom u Salzburgu, u Američkoj zoni Austrije. Tražili su papinu pomoć za stvaranje ili nove nezavisne hrvatske države ili makar "Dunavsko-jadranske unije u kojoj bi, prema svim prirodnim zakonima, Hrvatska imala mogućnost da se razvija".⁹

Gauen je otkrio zamršene veze između Intermarijuma i Vatikana, tako što je pratio mladog Mađara za kog je sumnjao da je jedan od ključnih organizatora. Nadao se da će Ferenc Vajta da pruži dragocene informacije "iznutra" o tome kako se Intermarijum vezuje i uklapa u dobro organizovanu i finansiranu mrežu za krijumčarenje nacista. Verovao je čak da Vajta može da potvrdi učešće Vatikana u ovim delatnostima, pošto je znao da je Mađar dobro povezan sa čelnicima Crkve.

Pokazalo se da je Vajta teško uhvatljiva zverka, dobro skriven u emigrantskom podzemlju koje je bilo izgrađeno u Rimu po završetku rata. Nagoveštaji njegove značajne uloge bili su se pojavili krajem 1946. godine, kada je vlada Mađarske tvrdila da on "živi na visokoj nozi u hotelu Grand u Rimu". CIC je otkrio da to nije tačno. Istina je bila da, "prema prilično pouzdanim izvorima", on u stvari živi "u jednom od mnogih samostana na području Rima".¹⁰ Ovo slučajno otkriće je odvelo Gauena do Vajte u prvoj polovini 1947. godine.

Gauen je Vajtinim bliskim prijateljima rekao da će, u zamenu za informacije, pomoći beguncu da ponovo dobije svoja lična dokumenta, koja mu je nedavno pre toga bila oduzela italijanska policija.¹¹ Vajta je imao mnogo toga da ispriča. Prema Vajti, Vatikan je radiona oživljavanju Intermarijuma posle drugog svet-skog rata.¹²

O sebi, Vajta je otkrio da je pred kraj rata bio generalni konzul Mađarske u Beču, sa zadatkom da organizuje evakuaciju mađarske industrije i uspostavi linije bekstva za "izbeglice". On je "organizovao više od 7.000 železničkih vagona s mašinama i čita-

vim fabrikama" za transport do zapadne Nemačke, i izbavio "veliku većinu mađarske buržoazije i aristokratije" od Sovjeta.¹³

Vajta je postao visoki funkcioner Intermarijuma, napisavši knjige i propagandne priloge za *Intermarijumov bilten*.¹⁴ On je kasnije za Etat mažer i (francuskog) ministra inostranih poslova "razradio izvestan broj poverljivih poslova" za organizovanje tajnih aktivnosti na Balkanu.

Posle jula 1946. godine Vajta je kratko živio u Insbruku kod mesnog šefa francuske obaveštajne službe, čiji je predlog bio da Vajta treba da usmerava sve emigrantske operacije iz Pariza. Međutim, on je odbio ovaj poziv zbog jedne velike razmirice, napustio francusku zonu sa svojim najbližim kamaratima i ponovo se nastanio u Italiji. Ubrzo je ponovo uspostavio tesne, odranije izgrađene veze s Vatikanom i italijanskim katoličkim političarima iz 1930-ih, kada je bio novinar u Rimu.

Američka obaveštajna mreža je ustanovila da je u Rimu Vajta "počeo da radi s jezuitima. Ova linija delatnosti ga je odvela u Španiju i Švajcarsku".¹⁵

Gauen je konačno uklapao komadiće zagonetne slagalice Intermarijuma. "Tokom druge polovine 1945. godine", pisao je, "'Intermarijum' je bio u formi embriona, a u leto 1946. godine je već bio dobro razvijena organizacija...".¹⁶

Gauen je napominjao da je sredinom 1946. godine Intermarijum već bio dovoljno jak da pokrene jednu "propagandnu kampanju širokih razmera" u italijanskim logorima za raseljena lica. "Očigledno je da je organizacija imala na raspolaganju znatne sume, pošto je štampala i rasturala povelju o Slobodnom Međumorju (Intermare) na 14 stranica, i pokrenula štampanje biltena u Rimu."

Gauen je takođe zapažao da je "propaganda postala toliko jaka u logoru u Fermiju", gde su bili smešteni mnogi hrvatski ratni zločinci, da je sveštenik Krunoslav Draganović, sekretar Bratstva Svetog Jeronima u Rimu, "postao hrvatski predstavnik u 'Intermarijumu' u, na neki način, službenom svojstvu". Zvanični predstavnik je bio čelnik Hrvatske seljačke stranke, Vlatko Maček, koji je u stvari boravio u Vašingtonu. U Rimu, čovek koji je

Intermarijumu obezbeđivao najmoćniji uticaj u Vatikanu bio je sveštenik Draganović.¹⁷

Opisan od Tajne obavestajne službe kao "istaknuti član Intermarijuma", Draganović je bio najznačajnija figura u toj tajnoj mreži. Sveti Jeronim je bio središte operacije, potpomognute moćnim pojavama u hijerarhiji Svete Stolice. Osnovan 1453. godine pod patronatom pape Nikole V, Zavod svetog Jeronima je proizveo neke od najistaknutijih hrvatskih učenjaka, naučnika, pisaca i sveštenika. Poput Francuske, Hrvatska je bila jedna od miljenica Crkve, katolički branik pred pravoslavnim jereticima.¹⁸

Posle Drugog svetskog rata, sveštenik Draganović je vešto koristio blagonaklonost s kojom se Vatikan odnosio prema Zavodu Svetog Jeronima kako bi izgradio jedan potpuno "profesionalan" sistem za krijumčarenje nacista. Uz pomoć drugih hrvatskih sveštenih lica, fanatično nacionalistički opredeljenih, Zavod je postao glavni štab za funkcionisanje Pacovskih kanala. Rođen 1903. godine u Brčkom, u Bosni, Draganović je bio odgajan u duhu hrvatskog katoličanstva. Po završetku obrazovanja u Sarajevu i Beču studirao je teologiju, da bi bio rukopoložen 1928. Godine 1932. Draganović je otišao u Rim da studira na Papskom institutu za orijentalistiku i Jezuitskom gregorijanskom univerzitetu. Tamo je ostao do 1935. godine, radeći u Vatikanskim arhivima. Potom je postao sekretar biskupa Ivana Šarića u Sarajevu, koji je u ratu stekao glas "dželata" za vreme krvavih ustaških pokolja nad Srbima.¹⁹

Draganović se vratio u Rim avgusta 1943. godine, kao predstavnik ustaša i Crvenog krsta Hrvatske. To mu je omogućilo da otvara puteve bekstva za nacističke ratne zločince. Imao je podršku nadbiskupa Hrvatske, Alojzija Stepinca, koji je Draganovića upoznao s uticajnim ličnostima u Vatikanu. Zahvaljujući tome, mogao je da se kreće u višim krugovima, da se redovno sreće s državnim sekretarom Maljoneom, pa čak i s papom Pijem XII. Osim toga, održavao je tesne veze s diplomatama Osovine u Vatikanu, za koje će se kasnije pokazati da su od neprocenjive vrednosti.

Sveštenik Draganović je uspostavio veoma prisne odnose s visokim vatikanskim ličnostima, naročito s pomoćnikom državnog sekretara Montinijem, koji mu je pomogao da dobije pravo pristupa Papskoj komisiji za pomoć izbeglicama. Do 1944. godine već je bio spreman da otvori svoj Pacovski kanal. U velikoj meri se oslanjao na Papsku komisiju za pomoć, od koje je pribavljao lične isprave u značajnom broju. Iako su mnoge od tih isprava, možda većina, izdavane stvarnim izbeglicama, hiljade takvih papira su pomogle beguncima da uspešno umaknu pravdi.²⁰

Jedan od najznačajnijih Draganovićevih kolega iz svetovnih krugova je bio predsednik Intermarijuma, Miha Krek, čelnik katoličke slovenačke Narodne stranke, i blizak prijatelj Ferenc Vajte. Gauen je zabeležio da je Krek "poznat po širokom krugu poznanstava i veza", a da mu je jedan od glavnih

"...asistenata Kotnik Ciro, bivši diplomata Kraljevine Jugoslavije akreditovan u Vatikanu. Kotnik, koji je u Italiji preko dva deset (20) godina, ima izgrađen lanac korisnih veza. Tako, u pojedinačnim slučajevima, Krek šalje Kotnika u Rimsku kvesturu (policiju) da 'sredi papire' za strance u Rimu koji imaju nekog značaja za Kreka. To je Kotniku relativno lako, pošto je on uvaženi poznanik dr Anđela de Fjorea (Dr Angelo de Fiore), koji vodi Ufficio Stranieri (Odeljenje italijanske policije za poslove stranaca)."²¹

Draganovićevi vlastiti kontakti dosegali su do samog vrha italijanskog Ministarstva unutrašnjih poslova. Ta dvojica su imali još nešto zajedničko: veze u Vatikanu na visokom nivou. Krek je operisao preko slovenačkog Generala asistencije Jezuitskog reda, monsinjora Antona Prešerna. Uprava stratejskih službi je izvestila da je papa dao Kreku i Prešernu "privatnu audijenciju" novembra 1944. godine. Prema italijanskoj obaveštajnoj službi, Prešern je bio čelnik jedne moćne grupe Slovenaca unutar Vatikana.

Većina čelnika Intermarijuma bili su bivši fašistički lideri. Gauena je zapanjila činjenica da mnoge čelne ličnosti Intermarijuma vode i razne komisije za emigraciju pod pokroviteljstvom Vatikana, inače navedena u La Vistinom izveštaju. U vrhu tog

spiska bio je biskup Hudal iz Austrijskog komiteta, koji je organizovao prva bekstva dok je Intermarijum još bio u procesu stvaranja: sveštenik Draganović, monsinjor Prešern, biskup Bučko i sveštenik Galov, svi su oni bili aktivni u operacijama krijumčarenja nacista koje je organizovao Intermarijum.²²

Viljem Gauen je, razumljivo, bio prilično siguran da će razvijanjem svojih odnosa s Vajtom dospeti do najnižih slojeva mutnih voda koje su prekrivale Intermarijum. Zato je posetio sedište mesne policije i "izradio da mu Italijani vrate Vajtina dokumenta a potom je nastavio istragu o Intermarijumu koja je vodila u niz različitih kanala".²³

Vajta je objasnio da je po dolasku u Rim u septembru 1946. godine brzo "uspostavio veze s različitim krugovima unutar Vatikana", posebno s jezuitima, među kojima je uticajan bio jedan od čelnika Intermarijuma, monsinjor Prešern: oni su "uvek podržavali moju borbu".

Međutim, po povratku u Rim, Vajta je doživeo strašan potres: uhapšen je kao "ratni zločinac". Očigledno je mađarska vlada bila organizovala taj potez preko Eudenija Realea (Eugennio Reale), italijanskog komunističkog podsekretara za inostrane poslove. "Naravna je stvar da u trenutku kada sam uhapšen Crkva nije mogla ništa da učini za mene", govorio je Vajta, naglašavajući da su njegove bliske veze s njima "ostale netaknute".²⁴

Pošto je istražio ovaj događaj, Gauen je izvestio da se Vajta bio "prijavio" u hotel "Mediterrane" 10. aprila 1947. godine, odmah po povratku iz Španije". Kada je posle dva dana uhapšen, "smešten je u zatvor u 'Regina Coeli'", ali je 26. aprila "pušten uprkos činjenici da je na službenom spisku ratnih zločinaca i da bi kao takvog Italija trebalo automatski da ga izruči inostranim vlastima".

Gauen je dalje napomenuo da Vajta ima jednog prisnog prijatelja u neposrednoj blizini pape, nekog "Padre (sveštenika) Galusa (Gallus) iz Germanikuma, papinog ispovednika". Germanikum je jedan od zavoda u Rimu za sveštenike nemačkog govornog područja.²⁵

Još jedan primer Vajtinog uticaja ispoljio se ubrzo po njegovom puštanju. Nekih deset dana pre njegovog hapšenja bio je

uhvaćen i jedan od njegovih prijatelja Mađara. Oliver Virtšolođi-Ruprecht (Oliver Virtschologi-Rupprecht) je bio "bivši urednik nacističkog dnevnog lista *Magyarsar*" i "jedan od najozloglašnijih propagatora nacizma" u Mađarskoj.²⁶

Vajta je preko svojih uticajnih italijanskih veza izdejtvoavao da njegovog prijatelja puste iz zatvora. Gauen je to otkrio od samog Ruprehta, koji je kasnije postao jedan od njegovih izvora. Agent CIC je izvestio da je Ruprecht bio

“uhapšen pod prezimenom svoje majke (Marconnay) u Bolcanu zbog ilegalnog ulaska. Pre nego što je ušao u Italiju propustila ga je francuska O(baveštajna) S(lužba) u Insbruku, koja je kao legalnu priznala i njegovu promenu imena... Za vreme boravka u Austriji poznato je da je radio za Francuze i da je vidao Vajtu. Posle hapšenja je prebačen u zatvor u Regina Coeli u Rimu. Tamo se sreo s Vajtom, koji je upravo bio uhapšen. Vajta se razmetao da će ubrzo biti otpušten i da će... (Ruprecht) takođe biti oslobođen.”

Gauen je potom izvestio o jednom istinski upečatljivom događaju. Pošto je Vajta oslobođen, Ruprehta su prebacili u Koncentracioni logor Farfa za "nepoželjne strance". Jednog dana ga je pozvao u svoju kancelariju direktor logora, "koji ga je obavestio da je stigao telegram Ministarstva unutrašnjih poslova" u kome se nalaže da treba da "beži":

“Sledećeg jutra su V(irtšolođi)-R(uprehta) ubacili u autobus i odveli na salarijski autoput 30 kilometara od logora i pustili. Međutim, u dokumentaciji Farfe vodi se da je on pobjegao. Taj čovek je sada u Rimu u kontaktu s ovim Agentom... (koji)... pretpostavlja da je njegovo bekstvo bilo organizovano preko ‘Intermarijuma’.”²⁷

"Vatikan može i mora da igra istorijsku ulogu", bio je uporan Vajta

“...pošto je u njegovom interesu i da zadobije Ameriku za stvarnu rekonstrukciju Evrope. Vatikan mora da nam pomogne da se udružimo, zato što, iako su većina Amerikanaca protestanti, u dolinama Dunava postoji preovlađujući i tradicionalni katolicizam, prema tome Amerika mora da se okrene Svetoj Stolici za

pomoć. Iz te saradnje može da se rodi jedan nov i moderan svet.”²⁸

Dva meseca pošto je Gauen preporučio Sjedinjenim Državama da se pozabave Intermarijumom, mađarska vlada je obnovila nastojanja da izdejstvuje Vajtino izručenje. Šef policije pri Ministarstvu inostranih poslova je prethodno kazao Mađarima da Vajta uopšte nije u Rimu. Gauen je kasnije izvestio da se Vajta vratio u Rim 3. septembra, s jednog tajnog putovanja s Kazimirom Papeom. Poznat kao "istaknuti poljski diplomata", Pape je bio pri Svetoj Stolici još od 1939,²⁹ a poznato je da je bio i jedan od vodećih pripadnika Intermarijuma.

Gauen je čuo glasine da treba da se izdaju nalozi za Vajtino izručenje. Po njegovom povratku prijatelji su ga sačekali i upozorili da mu preči hapšenje. Umesto da se vrati u pansion "Patricija", smesta je otišao u Kastelgandolfo, dvadesetak kilometara izvan Rima. To je selo u kome se nalazi letnja papska rezidencija. Mada nije izvesno da je Vajta bio zbilja sakriven na vaticanskom imanju, zna se da je u to vreme Kastelgandolfo bio omiljeno skrovište za odbegle naciste, kao što će se videti u sledećem poglavlju.

Pre podne 4. septembra 1947. godine, Vajta je napustio Kastelgandolfo i vratio se u Rim, gde je imao mnogo prijatelja. Gauen je napominjao da Vajtine veze dosežu do samog vrha Demohrišćanske partije. Njen vođa i premijer Italije, Alcide de Gasperi, lično je garantovao Vajti sigurnost. Gauen je takođe zapazio da su Francuzi izdali Vajti lažne isprave pomoću kojih je on još putovao Evropom u relativnoj sigurnosti.

Oficir CIC je potom pronikao do same srži stvari, izveštavajući šta se dogodilo 4. septembra:

“Podnosilac izveštaja je imao sastanak s Vajtom u 14.00 sati u jednom baru na Pjaca Venecija u Rimu. Odmah po susretu informacija u vezi s nalogima za hapšenje je prenesena i Vajta se sklonio kod jednog mađarskog jezuitskog sveštenika u obližnjem Jezuitskom gregorijanskom univerzitetu. Podnosilac izveštaja je potom krenuo u Kastelgandolfo, plašeći se da su nalozi možda već stigli u to selo i da za Vajtu lično ne bi bilo bezbedno da se vrati. Nalozi od policije su već bili prosleđeni, ali je podnosilac

izveštaja izjavio policiji da je Vajta ranije otišao u Rim. Na kraju je podnosilac izveštaja uzeo i poneo Vajtine stvari.

U 17.30 podnosilac izveštaja je pokupio Vajtu sa Gregorijan-skog Univerziteta i krenuo put Leghorna, gde je stigao kasno uveče. Vajta je sutradan ostao skriven u predelu Leghorna, dok se podnosilac izveštaja vratio u Rim. Vajta je podnosiocu izveštaja dao svoje lažne isprave, pomoću kojih će kasnije morati da se organizuje beg iz Italije.

Po povratku podnosioca izveštaja u Rim, on se sastao i savetovao sa (cenzurisano). Ovaj drugi je, na pitanje šta misli gde bi Vajta trebalo da se pošalje, uzvratilo da bi verovatno bilo najbolje u Španiju, bar što se (cenzurisano) tiče. Podnosilac izveštaja je izjavio da sam Vajta očigledno želi da ode u Španiju, gde lično poznaje generala Franka, španskog ministra inostranih poslova Artaha (Artajo) i kardinala nadbiskupa Španije."³⁰

Gauen je onda obavio neophodne pripreme da Vajta otputuje u Španiju. Kada se našao u Španiji, begunac se odmah pove-zao sa svojim starim prijateljem Marjanom Šumlakovskim. Oni su vodili pregovore s visokim činovnicima vlade generala Franka. Rezultat je bio da je u Madridu uspostavljen novi centar emigracije.

Pomoć im je pružio i jedan visoki katolički sveštenik, Mađar, monsinjor Zoltan Njištör (Zoltán Nyisztor), "bivši šef vatican-skog Pres-biroa u Rimu". Ovo im je omogućilo da dobiju podršku papskog nuncija u Madridu, koji im je "priskočio u pomoć jednim ubedljivim pismom na četiri stranice upućenim ministru inostranih poslova Artahu", u kom se upozorava da je u Intermarijum "prodrlo francusko i britansko slobodno zidarstvo". Posle te intervencije vaticanskog diplomate, Artaho je naložio svojim službenicima da pomognu Vajti.

Monsinjor Njištör je omogućio Vajti i da upozna jednog od vodećih španskih eksperata za Vatikan, Hoakina Ruis-Himenesa (Joaquin Ruiz-Giménez), predsednika vladinog Španskog instituta za kulturu. Važna uloga koju je Ruiz-Himenez igrao u špansko-vaticanskim odnosima ubrzo je postala jasna, kada je on postavljen za ambasadora generala Franka pri Svetoj Stolici.

Vajta je došao u Njujork 16. decembra 1947. godine. Jasno je da je Gauen predao svoju vezu obaveštajnoj službi Stejt departmenta, koja je Vajtu odvela u Vašington. Mađarskom beguncu je izdata viza u Madridu pošto je priložio "pisma od Viljema Gauena... u kojima se ukazuje na korist koju mogu imati SAD od ovog izleta". Ambasada je prosledila pojedinosti u vezi s Vajtinim putovanjem jednom službeniku obaveštajne agencije, zajedno sa spiskom ljudi koje on želi da upozna u Americi. Na tom spisku su bili i kardinal Spelman (Spellman), jezuitski vođa sveštenik La Farž (La Farge) i mnoštvo emigrantskih političkih lidera.

Mada je stekao uticajnu podršku u krugovima obaveštajnih funkcionera SAD i među diplomatama, njegova misija se pretvorila u katastrofu. Vesti o njegovom dolasku brzo su stigle do dvojice dobro poznatih novinara, Drua Pirsona (Drew Pearson) i Voltera Vinčela (Walter Winchell). Vlada je začas bila obavijena negativnim i nepovoljnim javnim odjekom, i neko je morao da bude odgovoran.

Vajta je smesta uhapšen i zadržan na Ostrvu Elis, a 3. februara 1948. godine, Mađari su zahtevali njegovo izručenje. Začas je organizovana tajna Kongresna istraga, ali njeni rezultati nikada nisu objavljeni. Sam Vajta je postao gotovo slavna medijska ličnost; hvalisao se novinarima i insistirao da je istina da je italijanski demohrišćanski lider Fausto Pekarari svojevremeno tražio od šefa Rimske policije da njemu izdaje razne dozvole. Međutim, kao što se dalo očekivati, demokratske grupe Mađara javno su optuživale Vajtu kao "nacistu", što je bio stav s kojim su se američki sudovi na kraju složili.³¹

Izveštaji Viljema Gauena su priznavali ne samo njegovu vlastitu uključenost u Vajtino bekstvo, nego i njegovo blisko poznavanje uloge Vatikana u skrivanju i pomaganju poznatih nacističkih begunaca.

A tamo, u Sjedinjenim Državama, Vajta je zbog svojih izjava postao katastrofalno opasan za vladu. Uprava za imigraciju i naturalizaciju je preduzela korake da se on po kratkom postupku deportuje. Mada se odupirao nizom pravnih žalbi, najzad je izbačen iz zemlje februara 1950. godine. U svojoj knjizi *Lovci na*

naciste (The Nazi Hunters) Čarls Ešmen (Charles Ashman) i Robert Vegmen (Robert Wagman) iznose da je otišao u Kolumbiju, pošto su i Italija i Španija odbile da ga ponovo prime.

Kako Amerikanci nisu hteli da ga vrate u Mađarsku, koja je i 1950. godine uporno tražila da joj ga predaju, još jednom je zapalo Vatikanu da pruži Vajti svoju milosrdnu ruku. Prema Ešmenu i Vegmenu, tu se umešao "Vatikan i izdejstvovao da ga prihvati Kolumbija i da ga tamo zaposli jedan mali katolički zavod. Ostatak života je proveo u Bogoti kao profesor ekonomije".³²

Sredinom 1947. godine, Viljem Gauen je već predlagao i smatrao da Amerika treba da zanemari zaštitu koju je Vatikan pružao jednom još ozloglašenijskom nacisti i masovnom ubici. Kao što će se videti u narednom poglavlju, on je opravdanje video u doprinosu Svete Stolice navodnoj borbi protiv komunizma. Posle buke koja se u javnosti javila u vezi s Hudalom, možda je moglo da se očekuje da će Vatikan postati obazriviji. Ali, Vajtin slučaj nije bio poslednji vatikanski u vezi s nacistima. Najgore je tek trebalo da dođe. Za odbegle naciste, svi putevi su vodili u Rim.

Udarac koji je uzdrmao Vatikan

Ante Pavelić se okrenuo i ugledao sunce na izlasku. Iako je proleće 1945. godine trajalo već sedmicama, u Sloveniji je još bilo hladno, a magla je visila nad dolinama i uvalama. Uprkos takvoj temperaturi, Pavelić je brisao znoj sa čela. Odbegli diktator je sada gazio peške, pošto je automobil ostavio na nekom zaprečenom drumu i priključio se gomili izbeglica koje su se umorno vukle prema Austriji.

Pavelić se zamislio nad ironijom svoga položaja. Još samo do pre nekoliko dana on je bio poglavnik "nezavisne" Hrvatske, u vlasti moćan poput firera u Nemačkoj. Čak je uspevao da mašinu smrti održi u pogonu skoro do kraja, dok su Nemci grozničavo demontirali i sklanjali svoje. Onda su, bez najave i upozorenja, nacisti kapitulirali. Poglavnik je sada bio samo jedan od stotine hiljada onih koji beže prema Austriji da se predaju Britancima.

Pavelić se s gorčinom prisećao svog prethodnog izgnaničkog bega, 1929. godine. Tada je bio mlad, a podzemni život - rad na izgradnji tajne ustaške terorističke mreže - bio je privlačan i odgovarao mu je. Izgledalo je da se njegovih dvanaest godina van zemlje isplatilo, pošto je aprila 1941. godine preuzeo vlast u svojoj voljenoj Hrvatskoj, bez obzira na to što su italijanski fašisti i nemački nacisti stvarno gospodarili iza kulisa.

Diktator koji beži bio se navikao na vlast i sada se pitao da li će je ikada ponovo okusiti. Jer, Pavelić je znao da će mu budućnost biti zbilja vrlo kratka ukoliko padne u pogrešne ruke.

Nadao se da su emisari poslati ispred njega u Austriju već ostvarili prave kontakte s Katoličkom crkvom. Ako oni nisu uspeeli, čekala ga je samo smrt.

Pavelić se stresao, skoro nalik preplašenom zecu. Bio je siguran da u daljini vidi motorizovanu partizansku jedinicu. Ponovo se okrenuo prema austrijskoj granici i dao u očajnički trk...

* * *

Takva je legenda o nestanku Ante Pavelića maja 1945. godine. Ona je prepričavanjem tokom godina narasla. U zavisnosti od toga koja strana priča tu priču, njegovo bekstvo je ili kraj najslavnije četiri godine u hrvatskoj istoriji, ili oslobođenje zemlje od teroriste i masovnog ubice.¹

Nemoguće je zasigurno znati precizne pojedinosti poglavnikovog bega iz domovine. Ono što znamo je da je pobjegao iz Zagreba u Austriju preko slovenačkog grada Maribora na jugoslovensko-austrijskoj granici. Svakako, i Paveliću i Titu naklonjeni izvori slažu se da je vrhovništvo u totalnoj panici bežalo da sačuva glavu pred komunističkim snagama.

Pavelić je imao mnogo razloga za brigu i strah, a među njima užasne pokolje Srba, Jevreja i Roma tokom prethodne četiri godine. Pola miliona nedužnih civila je pogubljeno pod njegovim zapovedništvom. Mnogi su bili uklonjeni s ovog sveta primenom najmračnijih srednjevekovnih metoda; oči su im kopane, udovi odsecani, creva i drugi unutrašnji organi čupani iz živih tela. Neki su poklani kao da nisu ljudi, vratovi su im celom širinom presecani specijalnim noževima. Drugi su umirali od udaraca maljevima u glavu. Još je mnogo više njih koji su, jednostavno, živi spaljeni.²

I pored svega, Pavelić se nadao da će ga u Austriji dobrodošlićom sačekati vodeći ljudi Crkve kao istaknutog katoličkog čelnika u borbi protiv "ateističkog boljševizma". Uostalom, britanska obaveštajna mreža je pre rata održavala bliske odnose s njegovom podzemnom terorističkom mrežom, čak i posle atentata na jugoslovenskog kralja Aleksandra u Marselju 1934. godine. Pavelić je takođe znao da Sveta Stolica gleda na Hrvatsku kao na "granicu hrišćanstva"; još od leta Gospodnjeg 700. trajao je jedan naročit odnos između Hrvata i pape.³

Nezavisno od ove snažne istorijske povezanosti, Pavelić je bio svestan da Pije XII i njegovi vrhovni savetodavci gaje krajnje blagonaklon stav prema njegovom militantnom katolicizmu. Tokom rata Pavelić je silom, pod pretnjom smrću, pokrstio desetine hiljada srpskih pravoslavaca. U stvari, zverstva su se već uveliko odvijala u onom trenutku kada je Pije XII primio poglavnika u privatnu audijenciju, krajem aprila 1941. godine.

Birokrate u britanskom Forin ofisu su reagovala s gnevom na to što "papa prima jednog zloglasnog teroristu i ubicu, opisujući Pija XII kao "najveću moralnu kukavicu našeg doba". Pod pritiskom da opravda ovaj prijem, Vatikan je neubedljivo objašnjavao da je Pavelić primljen samo u ličnom svojstvu, ne kao poglavnik Hrvatske države. Nisu mogli da zanemare jednog katoličkog "državnika" kao što je Pavelić, uzvraćao je Vatikan. Ali Forin ofis je bio "zaista zaprepašćen" i pogođen što Vatikan makar i na trenutak tako gleda na njega".⁴ Britanski ambasador pri Svetoj Stolicu našao se u teškoj poziciji kada je pomenuo tu stvar lično pred većitim volšebnikom Pijem XII:

"... njemu čovek prilazi s gnevom u duši i negodovanjem na usnama, (ali) nemoguće je ne biti razoružan njegovim hladnim stavom."⁵

Papa je nazvao Pavelića "mnogo opanjkavanim čovekom". Pije nije mogao da veruje da je on bio uključen u atentat u Marselju, iako je Pavelić bio osuđen in absentia (u odsustvu) pred francuskim sudom. Cinici u Forin ofisu su se slagali da je papa "svakako ličnost koja očarava" ali su svom ambasadoru otvoreno kazali da je čin primanja Pavelića "naneo više štete papinom ugledu u našoj zemlji nego ma koji drugi čin od početka rata".⁶

Bilo je to licemerje najgore vrste! Pre rata, britanska obaveštajna služba je iskoristila Pavelića, uprkos njegovoj nezgodnoj reputaciji teroriste i ubice. Sada je, međutim, papu trebalo bez milosti osuditi samo zato što ga je primio u posetu. Naravno, vremena su se izmenila, a Pavelić je satirao stotine hiljada nedužnih u okviru Hitlerovog divljačkog rasnog rata. Zar da Sveti sveštenik ostane po strani i posmatra tako jeziva dela bez podizanja glasa hrišćanskog milosrđa?

Jedan mladi Jugosloven, po imenu Branko Bokun, verovao je da se to ne može dogoditi. Bokuna je poslao u Rim jedan od čelnika jugoslovenske obaveštajne mreže sa zadatkom da zatraži intervenciju Vatikana kako bi se zaustavio pokolj u Hrvatskoj. Opremljen velikim dosijeom dokumenata, iskaza očevidaca pa čak i fotografija masakra, Bokun je konačno uspeo da uđe u Državni sekretarijat Vatikana septembra 1941. godine.

Želeo je da preda svoje materijale monsinjoru Djovaniju Montiniju, državnom podsekretaru za redovne poslove, ali nije uspevao da dobije audijenciju. Bokunu su kazali da ostavi dosije i da ponovo dođe kroz jednu sedmicu, s obećanjem da će "monsinjor pažljivo razmotriti tu stvar".

Ovo se događalo u jeku najgorih zverstava, a Pavelić je bio preduzeo korake da utiče na stav Vatikana. Odaslao je sveštenika Kerubina Seguića u Rim da suzbija sve širi talas užasa u mnogim katoličkim krugovima zbog pokolja u Hrvatskoj. Seguić je ubrzo otkrio da na ustaški režim mnogi gledaju kao na "rulju varvara i ljudoždera". Smesta je zatražio audijenciju kod Montinija, a u svom dnevniku je zabeležio da taj vatikanski činovnik traži "puna obaveštenja o događajima u Hrvatskoj", potvrđujući još da su "klevete" već stigle do monsinjorovih ušiju.⁷

Izgleda da je sveštenik Seguić ubedljivo delovao na Montinija. Kada je Bokun ponovo došao da pretrese svoj dosije uz precizno dokazivanje "kleveta", kratko mu se "u poverenju" obratio Montinijev sekretar. Bokunu je jednostavno rečeno "zverstva opisana u vašoj dokumentaciji su delo komunista, ali su pripisana katolicima". Bokun je posedovao dokaze, ali nije imao pristup Montiniju, dok Seguić nije imao nikakve teškoće u iznošenju svoje strane te priče.⁸

Nema nimalo sumnje da je Montini bio dobro obavešten o stvarnoj situaciji, pošto je u nekoliko prilika ukorio predstavnika Hrvatske pri Vatikanu. Dok bi Montini počinjao oštrim rečima, takvi sastanci su bez razlike zaključivani uveravanjima da će Sveti sveštenik pomoći katoličkoj Hrvatskoj.⁹

Papino lično držanje u odnosu na ubilačkog ustaškog vođu bilo je više od blagonaklonog prenebregavanja. Kada se poglavnik obratio za novu audijenciju kod Svetog sveštenika, u maju

1943. godine, dobio je uveravanje državnog sekretara Maljonea da "nema nikakvih teškoća u vezi s poglavnikovom posetom Svetom ocu, osim što ne može da bude primljen kao suveren". Sam Pije je obećao da Paveliću ponovo dâ lični blagoslov.¹⁰ Do tada je Sveta Stolica već posedovala obilje dokaza o zverstvima koja je počinio njegov režim.

Vatikan dosledno brani svoju politiku, ističući da je Pavelićevoj državi uskraćeno zvanično priznanje od strane Vatikana. Međutim, visoki vatikanski zvaničnici, uključujući Pija XII, redovno su primali njegovog "neoficijelnog" diplomatskog predstavnika, koji je sebe nazivao "hrvatskim ambasadorom". Papa je takođe nastavio da prima druge visoke zvaničnike i delegacije, odvrćući pri tom pogled od njihovih nebrojenih žrtava.¹¹

O Paveliću se sve dobro znalo. U jednoj prilici, nekom italijanskom fašističkom novinaru je bio obezbeđen susret i razgovor s poglavnikom. Zapažajući nešto što je izgledalo kao velika činija puna ostriga, on je pitao Pavelića da li su to školjke s dalmatinske obale. Bio je preneražen kada mu je diktator odgovorio da je u posudi dvadeset kilograma srpskih očiju koje su mu poslale njegove verne ustaše.¹²

U jednoj drugoj situaciji, Pavelić je bio na razgovorima kod Hitlera u Berlinu. U čudnoj zameni uloga, zamerio je fireru na "popustljivom" postupku prema nemačkim Jevrejima, hvalisajući se da je, za razliku, on već u potpunosti rešio "jevrejsko pitanje" u Hrvatskoj, dok su u Trećem rajhu neki od njih ostali u životu.¹³

Ali kada je Hitlerov život okončan, Pavelić nije mogao da bude siguran da će mu i najnepokolebljiviji podržavaoci iz redova Crkve pružiti zaštitu. Nestao je bez traga kao da ga je progutao neki pejzaž u Austriji. Sledećih meseci britanski i američki obaveštajci su češljali oblasti pod svojom upravom. Forin ofis i Stejt department su neprestano govorili Titovoj vladi da će Pavelić biti vraćen, kako bi mu se sudilo kao ratnom zločincu, čim bude nađen, ali sve što su otkrili bile su senkom obavijene glasine.

Komunistička vlada u Beogradu se sa skepsom odnosila prema stalnim poricanjima Zapada. Tito je imao borbom prekaljenu i izuzetno efikasnu obaveštajnu mrežu na delu u Austriji, koja

je pratila kretanje ustaša. Jula 1945. godine njihov ambasador u Londonu je kazao Britancima da je Pavelić "zarobljen od strane trupa feldmaršala Alegzandera (Alexander), i... sada je u delu Austrije pod upravom britanske armije". Krajem avgusta Jugosloveni su ponovili tvrdnju da je Pavelić "zatvoren u Celovcu (Klagenfurt), Austrija, od strane britanskih trupa".¹⁴

Forin ofis je bio nepopustljiv u tvrdnji da Ante Pavelić nije nikada bio u njihovim rukama, i uveravao je nepoverljive Jugoslovene da se ulažu "krajnji naponi da bi se otkrila sadašnja kretanja dr Pavelića". Njihova "energična nastojanja" nisu urodila "nikakvim saznanjima osim da se za Pavelića i dalje šuška da je u predelu Salzburga, na dan 26. septembra".¹⁵ Salzburg čak nije bio u Britanskoj zoni, već u delu koji su okupirali Amerikanci.

Bilo je još mnogo tragova koje su Britanci trebali da prate. Srpski četnički oficiri su tvrdili da je Pavelić "prerušen u kaluđeru u jednom samostanu u Klagenfurtu". Jugosloveni su takođe iznosili da je on u "nekoj vili nedaleko od Klagenfurta". Britanci su sproveli "temeljito pretraživanje" čitave oblasti "bez rezultata" i najzad su zaključili da begunac mora da je u rukama Sovjeta. Pismeno su se obratili ministru inostranih poslova Višinjskiju (Vyshinski), ali su primili negativan odgovor.¹⁶

Jugosloveni su pokrenuli žučnu kampanju u štampi, tvrdeći da su Britancima pružili "precizna obaveštenja u smislu grada i ulice" gde Pavelić živi "u potpunoj slobodi". Forin ofis je zaključio da je vreme da se "malo uzvrati paljbom", pa se pismeno obratio jugoslovenskom ambasadoru tvrdeći da je jugoslovenska kampanja u štampi "u potpunosti bez osnova".¹⁷

Jugoslovenski ambasador je ostao uporan, tvrdeći Britancima početkom januara 1946. godine da je Pavelić "prerušen u kaluđera". Pitao je zar je moguće da Britanci "nemaju nikakav uticaj na Vatikan". Tito je očigledno bio ubeđen da su Britanci u dosluhu sa Vatikanom u cilju zaštite ustaškog poglavnika. Forin ofis je uzvrćao s potpunom nedužnošću, pokazujući prstom na sve druge strane. Čak su upitali svoje američke saveznike da li su možda oni zarobili Pavelića, da bi dobili samo još jedan negativan odgovor.¹⁸

Tokom čitave 1946. godine dve strane su se loptale tvrdnjama i poricanjima. Jugoslovenski komunisti su upućivali diplomatske note i usmeravali svoju štampu da pokreće još histeričnije kampanje. Poruka je još uvek bila ista: Zapad može da nađe Pavelića ukoliko to tamo stvarno žele, ali oni to odbijaju, zato što se on i njegove pristalice koriste u krstaškom ratu protiv Tita.¹⁹

Britanski odgovor je takođe postao stvar koja se ponavlja; "naročiti napori" su bili činjeni da se uđe u trag Paveliću, koji "ni u jednom trenutku nije bio zatvoren od strane Britanaca, niti su njegova kretanja ikad bila znana ma kojoj instituciji britanske vlasti". Amerikanci su se pridružili ovim naglašenim poricanjima navodeći da su vlasti "u zonama SAD i Britanije marljivo tragale" za Pavelićem "bez uspeha".²⁰

Kako se 1946. godina bližila isteku, navršavalo se osamnaest meseci od kada je Pavelić prešao austrijsku granicu i naizgled bez traga nestao. Kad se proučava službena dokumentacija, pada u oči da ona poprima znatno drugačiji ton krajem novembra. Odjednom je Pavelićeva zagonetka bila rešena. Jedan visoki britanski politički savetnik je izvestio da "postaje sve jasnije da se mnogi od važnijih kvislinga skrivaju pod okriljem Crkve", pesimistično nagoveštavajući da tu malo šta može da se uradi "ukoliko se Vatikan ne nagovori da aktivno saraduje".²¹

Britanci su bili otkrili da se pet traženih Jugoslovena nalazi "trenutno u Institutu za orijentalistiku u Rimu". Bio je to papin institut specijalizovan za istočnoevropska pitanja, s povlasticom potpune eksteritorijalnosti. Forin ofis se pribojavao da bi se "stvorio veoma nesrećan utisak ako bi britanske vlasti odlučile da uhapsu te ljude na vatikanskoj teritoriji bez ikakvog prethodnog upozorenja vatikanskim vlastima". Oni su predložili Amerikancima da zajedno kažu Titu da "pošto ti izdajnici borave na vatikanskoj teritoriji, oni su van naše jurisdikcije, a vlada Jugoslavije treba da se obrati Vatikanu, gde ima akreditovanog diplomatskog predstavnika". Amerikancima je potpuno odgovaralo da se pridruže ovom bezočnom predlogu.²²

Najzad su britanske birokrate imale koga da krive za Pavelićev nestanak. Oni su 18. decembra zapazili da izgleda "sve verovatnije da je Pavelić u Italiji, a da su njegova kretanja možda poz-

nata dr Draganoviću... i nikom više". Britanci su bili prikupili detaljne obaveštajne podatke, iz kojih se videlo da je sveštenik Krunoslav Draganović, sekretar hrvatskog Zavoda Svetog Jeronima, glavni organizator Pacovskih kanala koje poznati ratni zločinci koriste za bekstvo u mrežu Zapada. Forin ofis je verovao u tvrdnju britanske armije da "nije verovatno da je Pavelić u Austriji od početka britanske okupacije, osim možda u prolazu". Oni su bili sigurni da Draganović čuva odgovor na pitanje poglavljanikovog nestanka.²³

Ako može da se veruje Draganovićevoj ličnoj verziji u vezi s njegovim odnosom prema Paveliću, on je smatrao da je diktator okrutan masovni ubica, jedan od "najopasnijih ljudi" koje je sreo u čitavom svom životu. Godinama kasnije, Draganović je uporno tvrdio da je za vreme rata neprestano intervenisao kod ustaškog vođstva, preklinjući za živote Jevreja, Srba, pa čak i komunista.²⁴ Ovaj sveštenik je tvrdio da se uvek rukovodio zapovešću o hrišćanskoj ljubavi, bez obzira na veru, politička ubeđenja ili nacionalnost. Hvalisao se da mu je ovo svojevremeno ugrozilo i vlastiti život, pošto su ustaše bile snažno protiv njegovog milosrdnog rada i energičnih intervencija. Draganović je naglašavao da je pritužbe ulagao i kod Pavelića lično.²⁵

Neka nezavisna, neutralna, potvrda Draganovićeve priče ne postoji. Ukoliko je ona tačna, baca neobično svetlo na njegovu posleratnu odluku da pomogne ovom masovnom ubici, koga je s pravom optuživao za uništavanje nevinih Srba, Jevreja, Cigana i drugih. Obaveštajna mreža Zapada je ipak bila sigurna da su ova dvojica bili izuzetno bliski posle rata i da Pavelić nikada ne bi mogao da klizne kroz njihove razapete zamke bez Draganovićeve milosrdne pomoći.

Specijalni agent Viljem Gauen i njegove kolege u rimskom odeljenju Kontraobaveštajnog korpusa armije SAD otkrili su da je njihov britanski saveznik sve vreme lagao: oni su znali veoma mnogo o Pavelićevim kretanjima. Do ovog se došlo početkom 1947. godine, kada je američka obaveštajna mreža pokrenula vlastitu intenzivnu operaciju da pronade Pavelića.²⁶ Kada su istraživanja koja je sprovodio CIC zaključena, ustanovljeno je da je jugoslovenska obaveštajna mreža bila u potpunosti u pravu.

Prema "pouzdanim izvorima", Pavelić je zaista bio prešao preko austrijske granice i stigao do britanskih linija, gde je

"...bio zaštićen od strane Britanaca tokom dve sedmice u prostorijama koje su Britanci oduzeli za vojne svrhe i sada pažljivo čuvali. Zbog nesigurnosti njegovog boravka i pošto je bio smetnja radu britanske komande, on je napustio te prostorije, ali je ostao u britanskoj okupacionoj zoni najmanje još dva ili tri meseca, ali i dalje u kontaktu s britanskom obaveštajnom službom."²⁷

Ovim je potvrđeno ono što je Ferenc Vajta govorio Gauenu o pojavi da Tajna obaveštajna služba regrutuje ustaše neposredno nakon obustave neprijateljstva. Gauenov kolega, specijalni agent CIC Robert Mad (Robert Mudd), takođe je radio na ovom slučaju. A 30. januara 1947. godine je izvestio da je bivši poglavnik pobjegao iz Jugoslavije i da se sakrio u Klagenfurtu, gde "ima stan i vilu", upravo kao što su prethodno tvrdili četnici i komunisti. Ovaj izveštaj je predstavljao još jedan dokaz o uključenosti Katoličke crkve.

"Aprila 1946. godine Pavelić je napustio Austriju i stigao u Rim u pratnji samo jednog ustaškog poručnika, po imenu Doksen (Dochsen). Obojica su bili obučeni kao rimokatolički sveštenici. Tamo su se sakrili u jednom zavodu u Via Djakomo Beli br. 3." Pavelićev saputnik bio je u stvari Dragutin Došen, bivši visoki oficir u poglavnikovoj ličnoj telesnoj gardi. Britanci su otkrili da je Došen "zvezda vodilja Svetog Jeronima (Draganovićev štab)".²⁸

Madov dostavljač je verovao da se Pavelić sakrio u nekom zavodu pod pokroviteljstvom Vatikana u Rimu, samo autori nisu uspeli da potvrde ovu tvrdnju. Dostavljač je takođe izvestio da je Pavelić nabavio španski pasoš "na ime Don Pedro Goner", pripremajući se za konačno bekstvo, verovatno u Španiju ili Južnu Ameriku.

Međutim, sredinom 1946. godine, Pavelić se pobojavao da je preblizu budnim očima koje ga prate pa se, umesto da napusti Evropu, vratio u Austriju.

Mad je uputio svog dostavljača "da prodre u ustašku obaveštajnu mrežu", kako bi izveštavao o njihovim putevima bekstva:

“... ta mreža se pruža na liniji Grumo-Rim-Venecija-Trst-Ljubljana-Zagreb. Čitava stvar se vodi pod zaklonom rimokatoličkog klera, čiji su sveštenici u tim samostanima skoro svi hrvatskog porekla... Ustaška organizacija u Italiji je u ovom trenutku čvrsto isprepletena grupa koja još održava svoju ‘satnu’ organizaciju, još objavljuje svoje listove i još se zanima za iste ciljeve koje su proklamovali pre rata i za vreme rata... Žižna tačka čitave obaveštajne i druge aktivnosti je Samostan Svetog Jeronima, u Via Tomačeli 132 u Rimu.”²⁹

Iz jednog veoma poverljivog izvora, američka obaveštajna mreža je maja 1946. godine, otkrila da poglavnik živi "blizu Rima u jednoj zgradi koja je pod jurisdikcijom Vatikana".³⁰ To je bilo ubrzo pošto je Pavelić prvi put stigao u Rim iz Austrije, a sada se zna da je poglavnik, poput Ferenc Vajte, u stvari našao skrovište u Kastelgandolfu, gde se nalazi papina letnja rezidencija. Izgleda da je put mnoge naciste vodio u Kastelgandolfo, pošto je Pavelić bio smešten s jednim bivšim ministrom nacističke vlade Rumunije.³¹

Obaveštajna mreža SAD je primila još senzacionalniju informaciju iz svog poverljivog izvora, koji je tvrdio da "Pavelić održava česte tajne sastanke s monsinjorom Montinijem, državnim podsekretarom Vatikana".³² Gauen je upravo tada počinjao da uklapa deliće Intermarijumove slagalice. Prema onome što je prethodno saznao od Vajte, bio je uveren da je Vatikan duboko upetljan u neka vrlo neprijatna posla. Obaveštenja koja je Ambasada SAD u Rimu primila početkom januara 1947. godine, tvrdila su da je Pavelić prethodnog meseca bio u Svetom Jeronimu, a da sada putuje koristeći nekoliko različitih pseudonima.³³ Najednom se pred Gauenom otvarao krupan slučaj. Do pred kraj januara američki obaveštajni oficir je već bio prikupio dovoljno dokaza od "pouzdanih dostavljača" da bi mogao da izvesti da je Pavelić

“... u ovom trenutku na eksteritorijalnom imanju ograđenom zidovima na levoj obali Tibra, u Lungo Tevere Aventino u Rimu. Iza zidina imanja nalazi se pet katoličkih organizacija... 1) Samostan sv. Sabine koji pripada dominikanskom redu; 2) Fakultet sv. Alesija za rimske studije; 3) Vitezi Suverenog vojnog reda

Malte; 4) Benediktinski samostan sv. Anselma; 5) Škola za dečije obrazovanje koju vode kaluđerice. Čitav kompleks je smešten na vrhu Aventinskog brega, koji ... poznato je da je ispresecan podzemnim tunelima koji povezuju pojedinačne zgrade."³⁴

Pošto je "pažljivo istražio" kompleks, Gauen je zaključio da je Pavelić verovatno u Samostanu sv. Sabine, izveštavajući da druge "informacije od pouzdanih dostavljača izgleda da se slažu da tramvajska linija koja vodi ispod Aventinskog brega duž Tibra, a odatle ide na Cirkus maximus, do Koloseuma i Via Kavur, jeste pruga koja povezuje Pavelića i Via Kavur br. 210, stan 3, gde se nalazi ustaška baza koja je dobro znana u Rimu". Mada mi nismo uspeli da potvrdimo postojanje podzemnog tunela koji je povezivao Pavelića s odanim ustaškim simpatizerima, Gauen je svom izveštaju priložio i mapu koja pokazuje rutu za koju je verovao da vodi do tramvajske pruge.³⁵

Činilo se da je Gauen najzad otkrio konkretan trag u zagonetnom Pavelićevom slučaju. Ipak, on je i dalje bio oprezan, izveštavajući da "ta informacija izgleda verovatna i stvara jednu sasvim moguću sliku kad se uzme u celini". Međutim, bio je ubeđen da samo "akcija usmerena ka znanim Pavelićevim kontaktima kao što je Krunoslav Draganović, može konačno da otkrije Pavelićevo skrovište i dovede do njegovog hvatanja".³⁶

Izgledalo je da se zamka konačno steže, a svi prsti, od britanskog Forin ofisa do Kontraobaveštajnog korpusa armije SAD, sada su pokazivali na sveštenika Draganovića, kao čoveka koji može da odvede do Pavelića i omogući njegovo hapšenje i izručenje. Žiža kampanje u jugoslovenskoj štampi sada je bila prebačena u Vatikan. Oni su tvrdili da je "izvesnom broju jugoslovenskih ratnih zločinaca omogućeno da emigriraju iz Italije pod zaštitom jedne vaticanske institucije".³⁷

Obaveštajna mreža SAD je pokrenula složenu i obuhvatnu operaciju da ustanovi istinu, brzo potvrđujući da je Draganović sve vreme u tesnom dodiru s bivšim hrvatskim diktatorom. Prema jednom izveštaju, Draganović je bio poznat "kao drugo ja" Ante Pavelića, s kojim je održavao prisne veze. Zbilja, Draganović je održavao redovnu kurirsku vezu između Svetog Jeronima i poglavnikovog skrovišta u Austriji.³⁸

Pošto su ustanovili postojanje tesnih veza između ove dvojice, Amerikanci su sazvali tajnu konferenciju za 11. april 1947. godine s ciljem da se planira Pavelićevo hapšenje. Bili su prisutni svi visoki obaveštajni oficiri armije SAD, stacionirani u Rimu, čiji je zadatak bio da razmotre raspoloživa obaveštenja i da razrade plan za upad u Pavelićevu vatikansku mrežu.³⁹

Tokom sledećih sedmica, oficiri CIC su primali informacije da se on krije u ovoj ili onoj instituciji pod upravom Vatikana. Otkrili su i još neka begunčeva lažna imena. U tom vremenu su među njegovim najprisnijim pomagačima iz redova Crkve bili jezuiti, koji su pomagali u njegovim planovima da napusti Italiju udešavajući mu put za Španiju pod imenom "Oca Gomesa", tobožnjeg "španskog ministra vere".⁴⁰

Silni izveštaji da se Pavelić sakrio pod okriljem Vatikana primorali su jednog visokog činovnika Stejt departmenta da zatraži od diplomata u Vatikanu da izvrše istragu. On je cinično istakao:

"... ja poznajem i pozdravljam humanitaran stav Vatikana prema zločincima koji su možda iskazali ma kakav znak pokajanja, ali mi se čini da Pavelićev, posebno neprijatan, ugled Crkvi otežava odluku da mu pruži zaštitu."

Vašington očigledno nije "žurio" da primi odgovor; "ovaj slučaj nama nije hitan, ali bih bio zahvalan da od vas čujem moguće novosti".⁴¹ U Rimu su očigledno prihvatili ovaj mig, pošto im je trebalo više od dva meseca da jave da nisu uspeali da utvrde kretanja traženog čoveka; "Izgleda da se Pavelić, kao i Kilroy (Kilroy), nalazi svuda. Tako bar nagoveštavaju izveštaji desetina tajnih pratilaca".⁴²

Sredinom juna je već i Forin ofis bio uključen u lov, s preporukama da se ulože krajnji naponi da se Pavelić uhvati. Očigledno je da je između Vašingtona i Londona postojao ogroman jaz nepoverenja. Britanci su sumnjali da Amerikanci namerno sabotiraju plan insistiranjem da italijanska policija mora da se uključi u operaciju, pošto "s praktičnog stanovišta postoji daleko veća opasnost da nešto 'procuri' ili da se u nečem bude nespontan i neefikasan".⁴³

Ustaška obaveštajna mreža je bila naročito efikasna u Rimu, gde je imala izuzetno dobre veze s italijanskom policijom, koja je Paveliću bila pokrovitelj tokom njegovog izgnanstva 1930-ih godina.

Britanska pozicija je bila izuzetno nepoštена. Dok je Tajna obaveštajna služba štitila Pavelića, Forin ofis se žalio na nastojanja SAD da omete plan za njegovo hvatanje. Kao što ćemo videti, obe vlade su bile umešane u podmukle i često suprotstavljene mahinacije na višim nivoima kreiranja politike.

Sredinom jula Britanci su primili i informaciju da Pavelić živi "u gradu Vatikanu" i predložili su združenu operaciju radi hapšenja.⁴⁴ Ne mnogo oduševljeni Amerikanci su pristali, pod uslovom da Pavelićevo hapšenje bude "izvedeno u najvećoj mogućoj meri od strane Italijana".⁴⁵ Britanci su ponovo upozorili na rizik uključivanja Italijana, insistirajući na "najneposrednijem nadzoru nad čitavom operacijom od strane bezbednosnih vlasti Saveznika".⁴⁶

Stejt department je 28. jula izdao američkim vlastima dosta mlak nalog da se uključe "u meri koja je neophodna i moguća u (taj) Pavelićev slučaj".⁴⁷ Narednog dana je politički savetnik SAD u Rimu preneo ovu instrukciju glavnokomandujućem savezničkih snaga, i dalje insistirajući na tome da će snage SAD samo "asistirati italijanskim vlastima u nastojanjima da se on uhapsi u nekoj pogodnoj prilici izvan teritorije Vatikana". Njegov britanski pandan je slično postupio 2. avgusta.⁴⁸

U stvari, britanski i američki činovnici su igrali neku vrstu birokratskog šaha. Obaveštajni operativci na terenu bili su samo pioni i u stvarnosti nisu shvatali pravila igre. Britanci su se nadali da krivicu svale na Amerikance ukoliko operacija ne uspe, dok su Amerikanci očajnički nastojali da prisile Britance da izvrše hapšenje, kako bi mogli da tvrde da oni nisu odgovorni.

U ovakvoj igri Britanci su najzad prisilili svog saveznika da "nadzire to hapšenje" i činili se da je konačno, posle više od dve godine preganjanja, sve spremno da se akcija preduzme.⁴⁹ Na dan 7. avgusta američki zamenik šefa Štaba pri Komandi savezničkih snaga je napomenuo da će to biti "krajnje osetljiva opera-

cija, koja zahteva složenu koordinaciju između britanskih i italijanskih vlasti i očuvanje apsolutne tajnosti".⁵⁰

Tada su prikupljene nove informacije o tome gde se Pavelić tačno nalazi, i otkriveno je da se on "krije kao bivši mađarski general pod imenom 'Djuzepe'. Nosi zašiljenu bradicu, a kosa mu je kratko podšišana". Dalje, on

"... živi na imanju Crkve pod zaštitom Vatikana, na adresi Via Djakoma Venecijan br. 17-C, drugi sprat. Kad se uđe u zgradu, ide se jednim dugim i neosvetljenim hodnikom. Na kraju tog hodnika se grana stepenište, jedno na levu a drugo na desnu stranu. Mora da se ide desnim. Na desnoj strani sobe su označene brojevima 1, 2, 3 i tako dalje. Ako se pokuca jednom ili dva puta na vrata br. 3, izaći će neka nevažna osoba. Ali ako se pokuca tri puta na vratima br. 3, otvoriće se vrata br. 2. Ona vode u sobu u kojoj živi Pavelić, zajedno s čuvenim bugarskim teroristom Vančom Mihajlovom i još dve osobe. Još dvanaestak drugih ljudi živi u toj kući. Svi su ustaše, a čine Pavelićevu telesnu stražu. Kad negde izlazi, Pavelić koristi automobil s vatikanskom (SCV) registarskom tablicom."⁵¹

Vest o poglavnikovom skrovištu u Via Djakoma Venecijan sa zakašnjenjem je stigla pred italijansku javnost septembra 1948. godine, kada je štampa objavila senzacionalan niz članaka koji su se bavili ulogom Vatikana u toj aferi. Tada je Pavelić već davno bio nestao, i možda je negde objašnjavao zbog čega je neko u obaveštajnoj mreži Zapada dopustio da priča procuri u novine.⁵²

Dvanaest meseci pre toga obaveštajna mreža SAD je pretraživala Via Djakoma Venecijan 17-C. Pretpostavljali su da je tamo jedna od vatikanskih biblioteka, a nisu bili u stanju da to potvrde. Ali zato su se uverili da neki visoki vatikanski zvaničnik štiti Pavelića: on se redovno kretao naokolo u njihovim službenim automobilima. Pošto su na njima bile specijalne registarske tablice diplomatskog kora, Zapadne vlasti nisu mogle da ih zaustavljaju, čak ni kada je Pavelić napuštao vatikansku teritoriju.

Međutim, činilo se da je sve na svom mestu; združena obaveštajna ekipa je imala samo tiho da motri na Pavelića, a kada napusti zaštitu vatikanskog eksteritorijalnog statusa da ga prati dok ne izađe iz automobila i da ga uhapsi. Tri sedmice su pro-

tekle, a ništa se nije dogodilo, što je podstaklo London da od Rima zatraži da "izvesti o najnovijem razvoju događaja". Još šest sedmica je promaklo, ali još nikakav odgovor nije dolazio; Forin ofis se uznemirio i ponovo je tražio da mu se odgovori.⁵³

Na kraju je pušteno da operacija tiho zamre. Ona naoko čvrsta odlučnost da se uhapsi ozloglašeni nacista i masovni ubica je negde nestala, kao što je i sam Pavelić naizgled nestao maja 1945. godine. Odgovori na ovu produženu zagonetku delom se nalaze u tri ključna američka obaveštajna dokumenta. Dana 7. jula 1947. godine je Bernard Grenan (Bernard Grennan), rukovodilac operacija CIC u Rimu, naložio svom agentu za nadzor, Gonou Moreni (Gono Morena), da smesti Pavelića "u pritvor čim bude spažen". To naređenje je preneseno preko pomoćnika šefa štaba Obaveštajne službe Armije.

Jednu sedmicu dana kasnije, Morena je Grenanovom uputstvu rukom dodao kratku belešku. Bio je primio "nove instrukcije", koje je sazeo u kratak ali više nego očigledan komentar:

"Ne diraj."

Ovo naređenje su Moreni preneli Grenan i potpukovnik Čarls Hartman (Charles Hartman), zapovednik Kontraobaveštajne službe armije u Rimu. Grenan i Hartman su prisustvovali skupu na vrhu održanom 11. aprila s ciljem da se isplanira operacija, i mora da su bili zaprepašćeni ovom iznenadnom promenom smera.⁵⁴ Evidentno je neko mnogo viši u čitavom nizu već bio odlučio da sabotira operaciju, čak pre nego što je ona privedena završnoj fazi. Ti visoki američki oficiri su svakako preneli odluku "Ne diraj" dalje, niz svoj lanac komandovanja. Prema svim raspoloživim dokazima, međutim, izgleda verovatno da su prvobitnu odluku doneli britanski obaveštajni oficiri, koji su bili begunčevi stvarni pokrovitelji.

Motiv američke strane za tiho uklapanje u odluku Londona da se dopusti Pavelićevo bekstvo bio je zbilja veoma jednostavan. Visoki činovnici SAD su upravo tada razvijali vlastitu mrežu bivših nacista, i počinjali su da usklađuju aktivnosti i s Vatikanom i s Londonom.

Odluka i uputstvo "Ne diraj" stupili su na snagu samo osam dana pošto je Gauen upotpunio svoj izveštaj o traženom mađar-

skom ratnom zločincu Ferencu Vajti i o vatikanskoj vezi. Gauen je 6. jula izneo preporuku da bi američka obaveštajna mreža trebalo da preuzme Intermarijum, prenoseći svoje poglede "višim komandama kako bi njegov pun međunarodni značaj (mogao) da bude razmotren i procenjen".⁵⁵

Skoro dva meseca pošto je donesena odluka o politici "Ne diraj", Gauen i još jedan oficir su podneli poduži izveštaj o Pavelićevom slučaju. Morali su da priznaju da je

"... tokom prvih meseci Pavelićeve vladavine oko 150.000 lica srpske pravoslavne vere pobijeno - u mnogim slučajevima, a to je stvar dokumentacije, njima je bilo ponuđeno da se spasu ukoliko se odreknu svoje vere i postanu katolici.

Tako je, danas, u očima Vatikana Pavelić militantni katolik, čovek koji je grešio, ali koji je grešio boreći se za katoličanstvo. Upravo iz tog razloga (Pavelić) sada uživa zaštitu Vatikana... Poznato je da je Pavelić u dodiru s Vatikanom, koji u njemu vidi militantnog katolika koji se juče borio protiv Pravoslavne crkve, a danas ratuje protiv komunističkog bezbožništva...

Iz navedenih razloga on prima zaštitu Vatikana, čije gledanje na čitavo 'Pavelićevo pitanje' jeste da, pošto hrvatska država ne postoji, i pošto od Titovog režima ne može da se očekuje da ma kome pruži pošteno suđenje, (Pavelić) ne treba da se vrati sadašnjoj jugoslovenskoj vlasti radi tobožnjeg izvođenja pred sud. Izručenje Pavelića bi samo oslabilo snage koje se bore protiv bezbožništva, a doprinelo komunizmu u borbi protiv Crkve."⁵⁶

Agentima CIC-a je ipak bilo pomalo nelagodno zbog ovakvog pristupa Svete Stolice, tako da su se svojski potrudili da u potpunosti objasne Vatikanovo opravdavanje sopstvene nemoralne politike:

"Pavelićevi zločini iz prošlosti ne mogu da budu zaboravljeni, ali njemu mogu da sude samo Hrvati koji predstavljaju jednu hrišćansku i demokratsku vladu, uporan je Vatikan. Dok se za Pavelića tvrdi da je odgovoran za smrt 150.000 lica, Tito je agent Staljina, koji odgovara za smrt desetina miliona ljudi u Ukrajini, Belorusiji, Poljskoj, u baltičkim i u balkanskim državama, u periodu od dvadeset pet (25) godina."⁵⁷

Oficiri CIC-a su preporučili

“... da se pogledi Vatikana na Pavelića uvažuje i da se protiv njega ne preduzima nikakva neposredna policijska akcija od strane američkih vojnih vlasti.”⁵⁸

Obaveštajna mreža SAD je do tada već bila potpuno svesna da Tajna obaveštajna služba Britanije regrutuje bivše nacističke za svoje antikomunističke krstaške ciljeve.⁵⁹

Post facto je nađen razlog da bi se opravdala politika "ne diraj". Ni Britanci ni Amerikanci nisu bili ozbiljni u nameri zatvaranja Pavelića i njegovog vraćanja Titovoj "pravdi". Birokrate u Londonu i Vašingtonu formalno se jesu zalagale za ovakav smer, ali su zatvarali oči pred aktivnostima svojih obaveštajnih službi. CIC je tada gradila velike političke, obaveštajne i vojne operacije protiv Tita. Koristeći Pavelićeve sledbenike, oni su hteli da zbacite komunističku vladu u Beogradu. Neki Amerikanci saglasnih stavova već su radili na takvim operacijama bez službenih sankcija. I oni su gledali na ustaše kao na korisno oružje u borbi protiv komunizma i komunista.

Jasno je, ako bi Amerikanci predali članka pokreta neprijatelju, bilo bi nemoguće očekivati odanost običnih ustaša. Rešenje se jasno nametalo: "Britanci moraju biti prisiljeni da ga sami uhapsite i izruče. Konačno, neophodno je rešiti se Pavelića ukoliko hrvatske demokratske snage i snage otpora ikada treba da dobiju priznanje Sjedinjenih Država".⁶⁰

Ubrzo, pošto je pomogao Vajti da napusti Rim, Gauen je napisao završni izveštaj:

“Pavelićeve veze su toliko visoke, a njegov sadašnji položaj je toliko kompromitujući za Vatikan, da bi ma kakvo izručenje (Pavelića) zadalo težak udarac Rimokatoličkoj crkvi.”⁶¹

Anti Paveliću je još jednom dopušteno da nestane “bez traga”. Imena njegovih visokih kontakata unutar činovničkog aparata Vatikana se još čuvaju kao vrhunski tajna. Kao što je već rečeno, bar jedan obaveštajni izvor SAD je verovao da je u pitanju monsijor Djovani Montini, papin državni podsekretar za redovne poslove i potonji papa Pavle VI. Današnji visoki činovnik vatikanske birokratije, monsijor Milan Simčić, koji je u to vreme bio prisani kolega sveštenika Draganovića u Rimu, to poriče.

Iako je Simčić odbacio tvrdnju da je Montini bio umešan u poglavnikov slučaj, bio je apsolutno siguran da je Pavelić bio u tesnom dodiru sa Draganovićem. Simčić je insistirao na tome da su Draganović i Montini takođe bili izuzetno bliski, nagoveštavajući mogućnost da je Montini, budući papa, mogao da zna za Pavelićevo bekstvo.⁶²

Nekoliko meseci posle Gauenove sugestije da se Pavelića treba "konačno rešiti" begunac je ponovo iskrsnuo, u Argentini, gde ga je diktator Huan Peron (Juan Perón) uposlio kao "savetnika za bezbednost". Ima znatnih neslaganja o tome kako je poglavnik konačno uspeo da pobegne. Ono što se zna jeste da je napustio Italiju 13. septembra 1947. godine, da bi prispeo u Buenos Aires 6. novembra italijanskim parabrodom Sestriere, kojim je putovao pod imenom Pablo Aranjós (Pablo Aranyos).

Početakom 1950-ih je Avro Menhetn (Avro Manhattan), opori kritičar Vatikana i katoličanstva, tvrdio da sveštenik Draganović ne samo da je obezbedio pasoš Crvenog krsta koji je Pavelić iskoristio, pripremio mu sve za put, već je lično pravio društvo odbeglom ratnom zločincu do Buenos Airesa i zadržao se pored njega dvanaest meseci. Iako je bio potpuno neupućen u veru i nije je podnosio, Menhetn je bio veoma dobro obavešten, pošto je za vreme rata radio za britansku obaveštajnu mrežu.⁶³

Čak i pre pet godina, 1986. godine ovo je još bila "poluzvanična" priča koju je krčmila jugoslovenska tajna policija, Udba, u jednom nizu članaka u sarajevskom magazinu Svijet.⁶⁴ Međutim, u poslednje vreme su se pojavili novi dokazi, koji nagoveštavaju drugačiju verziju. Početkom 1990. godine autorima je iz Istočne Evrope prokrijumčaren jedan tajni komunistički obaveštajni dosije. Mada identitet tog izvora koji je služio komunistima nije otkriven, ko god da je to bio imao je intiman kontakt s poglavnikom, njegovom porodicom i najbližim saradnicima, pošto su uključene i najsitnije pojedinosti događaja i razgovora.⁶⁵

Dokument potvrđuje da su se Pavelić i Draganović nebrojeno puta sreli, i da je sveštenik zaista obezbedio pasoš Crvenog krsta na ime Pabla Aranjosa, tobožnjeg izbeglice iz Mađarske. Ali, prema ovom izvoru, njih dvojica su imali i neku vrstu nespora-

zuma, svade. Draganović je predlagao da Pavelić napusti Rim vazдушnim putem, ali pošto su begunčevi najbliži savetodavci to smatrali suviše opasnim sveštenik je bio isključen iz konačnih priprema.

U komunističkom policijskom dosijeu nema apsolutno ni pomena o tome da je Draganović pratio poglavnika do Argentine. Prema tom izvoru, čovek za kog se tvrdi da je obavio završne pripreme bio je takođe hrvatski sveštenik, po imenu sveštenik Jole. U stvarnosti je to bio sveštenik Josip Bujanović, još jedan traženi ratni zločinac koji danas mirno živi u Australiji.

Ova verzija događaja je u osnovi potvrđena od strane Draganovićevog bliskog kolege, monsinjora Simčića. U razgovoru koji je magnetofonski zabeležen, on je otvoreno priznao da je Pavelić molio Draganovića da mu asistira u bekstvu. Simčić je uporno tvrdio da je Draganović radio na tajnom izvlačenju ovog potencijalnog traženog zločinca iz Italije. Bio je siguran, međutim, da je Pavelić na kraju promenio plan. Reklo bi se da je stvarno bilo tako, pošto dokazi ukazuju na to da je Pavelić koristio izuzetno uticajne veze u italijanskoj tajnoj službi da ostvari svoj beg. Koji god da je postupak Pavelić primenio, nema sumnje da mu je Draganović obezbedio zaštitu Vatikana pre nego što se Pavelić ukrcao na brod, kao i neophodne putne isprave.⁶⁶

Štaviše, Draganović se bio izložio znatnim teškoćama da Paveliću organizuje doček u Argentini. Tlo je bilo veoma pažljivo pripremljeno. Prema obaveštajnoj mreži SAD, neki Daniel Crljen je avionom poslat u Buenos Aires uz vatikansku pomoć, s ciljem da se "savetuje s generalom Peronom u vezi organizacije ustaškog 'Elitnog' pokreta u Argentini".⁶⁷ Crljen je bio jedan od vrhunskih ideologa i propagatora tog pokreta, a igrao je ključnu ulogu u podstrekavanju pokolja Srba za vreme rata.

Crljenova misija je svakako bila uspešna. Pavelićevo prispeće je samo upotpunilo prelazak skoro čitave njegove vlade u Argentinu. Među one veterane koji su čekali da ga dobrodošlicom pozdrave bili su skoro svi preživeli kabinetski ministri, kao i mnogi gradski funkcioneri, vojni i policijski zapovednici. Većina njih su bili traženi ratni zločinci, a ipak su izmakli pravdi koristeći iste metode kao i njihov poglavnik.

Draganovićeve Pacovska linija je bila precizno razrađena i stručna operacija. Bila je izuzetno dobro organizovana i mogla je da se pobrine za stotine begunaca odjednom. Jedan od Draganovićevih ključnih operativaca procenjuje da je čak 30.000 lica sprovedeno iz Austrije u Rim, dalje u Djenovu pa potom u svoje nove domove u Severnoj i Južnoj Americi i Australiji.⁶⁸ Mnogi od onih koji su održavali Pacovsku liniju i sami su imali veoma mračnu prošlost. Oni nisu bili deo nekakvog egzotičnog SS "bratstva". U stvari, skoro čitavo ljudstvo koje je organizovalo i vodilo mrežu za krijumčarenje bili su hrvatski katolički sveštenici.

Pacovski kanal

Apsurdno bi bilo verovati da je 30.000 odbeglih nacista uteklo u Južnu Ameriku u ono malo nemačkih podmornica preostalih na završetku rata, ili da su oni svi uspjeli da sami sebi obezbede putovanje. Savremena popularna kultura prikazuje bekstvo nacista u pustolovnoj, skoro romantičnoj, svetlosti. Najšire poznati krijumčari nacista su ODESSA i *Die Spinne* (Pauk), mada se tu i tamo pominju i druge zagonetne grupe. Ali takve priče uglavnom duguju više plodnoj imaginaciji scenarista i romanopisca nego istorijskim istraživanjima i preciznosti.

Prava istina je mnogo običnija, skoro prizemna. Utoliko je i potresnija kad se sazna. Jer, kakav god da je uspeh organizacija ODESSA ostvarila, svi oni su bili amateri u krijumčarenju nacista kad se uporede s Vatikanom. Draganovićev Pacovski kanal je bio istinski stručan, i profesionalno je obezbeđivao da mnogi ukaljeni ratni zločinci dosegnu raj sigurnosti. Oni najčešće nisu završavali u zabitim džunglama Južne Amerike, već su nalazili novo stanište u Britaniji, Kanadi, Australiji i Sjedinjenim Državama.

Većina nacističkih masovnih ubica u stvari nisu ni bili Nemci. Pred kraj Drugog svetskog rata, bilo je na desetine hiljada nacističkih saradnika iz Srednje i Istočne Evrope koji su bili grešni koliko i njihovi nemački pokrovitelji. Bili su to čelnici nacističkih marionetskih vlada, gradski funkcioneri, šefovi policija i pripadnici pomoćnih mesnih policijskih sastava koji su svojevremeno sprovodili pogrome. Mnogi su se nalazili na "crnim listama" Saveznika, ili zato što se pojedinačno znalo da su naređivali ili vršili ratne zločine, ili zbog toga što su pripadali sastavima koji su za naciste obavljali krvave poslove.

Upravo za takve se najviše brinuo sveštenik Krunoslav Draganović, sekretar hrvatskog Zavoda svetog Jeronima u Rimu. Draganović je bio dobro znan po saosećanju s hrvatskim ustašama, čak i s onima koji su počinili ratne zločine. Maja 1945. godine mnogi, relativno nedužni Hrvati su bili licemerno vraćeni od strane Britanaca u sigurnu smrt u rukama Titove komunističke vlasti. Ali, zato su mnogi drugi, najsvirepiji ratni zločinci umakli, i onda ih je lovila obaveštajna mreža Zapada. Prema Draganoviću, njihov jedini zločin je bio njihov antikomunistički nacionalizam.

Ustaše su bili prvi koji su se našli pod Draganovićevom zaštitom. Britanija i Sjedinjene Države su posle rata zaključile da su ustaška zverstva toliko strašna da će svi potvrđeni pripadnici biti izručeni komunističkoj vlasti, jedino što takav pristup nikada nije stvarno primenjen usled dramatične promene u osećanjima Vašingtona.¹

Službeni istoričar Vatikana, sveštenik Robert Grejem, prizna je Draganovićevu ulogu. Grejem je isprva one kojima je Draganović pomagao opisivao kao "hrvatske izbeglice", ali je onda priznao da su mnogi bili pripadnici ustaša. "Nimalo ne sumnjam da je Draganović bio izuzetno aktivan u odvođenju svojih hrvatskih prijatelja ustaša". Ali, sveštenik Draganović, kao ni biskup Hudal, nije bio čitav Vatikan. "Sama činjenica da je sveštenik, ne znači da on predstavlja Vatikan. Bila je to samo njegova operacija. On nije Vatikan".²

Ovo objašnjenje, međutim, nema potporu u činjenicama. Kao što je ranije izloženo, Draganović je boravio u Rimu još od avgusta 1943. godine, a pogađao se za Pavelića u Vatikanu i radio za Crveni krst Hrvatske. Pavelićevi planovi za delovanje krijumčarske mreže su već tada bili daleko odmakli. Obaveštajna služba SAD je nekoliko meseci kasnije izvestila "da je Pavelićeva vlada nabavila šezdeset argentinskih pasoša za potrebe evakuacije. Sredstva su prebačena u Argentinu".³

Draganović je bio ključni čovek u uspostavljanju ove Pacovske linije. Ostvario je kontakte s Pijem XII, kao i s visokim činovnicima Državnog sekretarijata Vatikana i italijanske obaveštajne mreže. Njegova najznačajnija veza bila je s monsinjorom Monti-

nijem, državnim podsekretarom za redovne poslove i čovekom odgovornim za papin milosrdni rad u ime izbeglica.

Poput biskupa Hudala, i Draganović je nailazio na veoma povoljan prijem kod savezničkih vlasti. Krajem 1944. godine Vatikan je zahtevao da se Draganoviću dopusti da posećuje logore u kojima su bili smešteni njegovi zemljaci. Mada je Draganović diplomatama Zapada bio dobro znan kao fanatičan ustaša, obaveštajna mreža Saveznika mu je dala carte blanche. Koristeći američke putne isprave, on se onda odvažio iz Rima u maju 1945. godine. Putujući u američkom automobilu obišao je severnu Italiju i regije oko Klagenfurta i Filaha na austrijsko-jugoslovenskoj granici. Tamo je ostvario kontakte s visokim ustaškim čelnicima, kao i s drugim fašističkim sveštenicima koji su radili na Pacovskom kanalu.⁴

Draganovićeva mreža za krijumčarenje je bila organizovana oko Bratstva Svetog Jeronima, koje je tako nazvano prema Zavodu u Via Tomačeli 132. Ono je bilo glavna baza čitave operacije. Upravni odbor Bratstva su činili monsijor Juraj Magjerec, predsednik i rektor Zavoda; zamenik predsednika i blagajnik, sveštenik Dominik Mandić, s pomoćnikom Vitomirom Naletilićem; i sekretar, sveštenik Krunoslav Draganović. Ovo Bratstvo je ubrzo bilo priznato kao zvaničan Hrvatski komitet pri Papskoj starateljskoj komisiji, papinoj ličnoj organizaciji za pomoć izbeglicama.⁵

Bila je to moćna osnova za širenje mreže. Hrvatski komitet je tobože nudio moralnu i materijalnu potporu izbeglicama. Ali, kroz delatnost Papske komisije oni su održavali i tesne veze s Međunarodnim crvenim krstom i vlastima Saveznika u Italiji. Draganović je imao naročito bliske odnose s dvojicom obaveštajnih oficira Zapada, pukovnikom C. Findlejom (C. Findlay), direktorom Odeljenja okupacijskih snaga za raseljena lica i repatrijaciju, i njegovim pomoćnikom, majorom Simkokom (Simcock). Ovo se pokazalo dragocenim, pošto su ta dvojica bili izuzetno spremni da asistiraju sveštenikovim tajnim delatnostima.

Draganović je imao tesne odnose i sa značajnim italijanskim zvaničnicima, naročito s ministrom unutrašnjih poslova, dr Miljoreom (Dr Migliore), koji je dirigovao italijanskom tajnom služ-

bom i odeljenjem policije zaduženim za izbeglice u Italiji. Draganović je s Miljoreom sklopio sporazum o nezvaničnoj pomoći Italije namenjene njegovom Pacovskom kanalu, i naročito o podršci Odeljenja za strance pri Kvesturi.⁶

Kroz paukovu mrežu uticajnih kontakata Draganović je izgradio složen i razuđen preplet koji se pružao kroz Italiju, Austriju i Nemačku. Službeni Hrvatski komitet Papske komisije za izbeglice je bio u mogućnosti da šalje agente u posete brojnim logorima u kojima su se bili sakrili odbegli nacistički ratni zločinci. Većina tih agenata su bili hrvatski katolički sveštenici. Mada su u okviru svog duhovnog i materijalnog rada pomagali bolesnima, invalidima, udovicama i stvarnim izbeglicama, preostajalo je i dosta vremena za pomoć beguncima.⁷

U toku rada na istraživanju i prikupljanju materijala za ovu knjigu obavljeno je i nekoliko poseta Zavodu svetog Jeronima u Rimu u potrazi za neposrednim svedocima Draganovićevih aktivnosti. Sadašnji rektor, Ratko Perić, isprva je bio hladan, apsurdno tvrdeći da Draganović nikada nije bio značajna pojava. Međutim, Perić je predložio da razgovaramo s jednim sveštenikom koji je stvarno tada bio tamo. Monsinjur Milan Simčić je bio jedan od Draganovićevih najprisnijih kolega u mreži krijumčarenja. Preko Simčića je uspostavljen i kontakt s sveštenikom Vilimom Ceceljom i monsinjorom Karlom Petranovićem, takođe bliskim kolegama u Pacovskom kanalu. Svi ovi hrvatski sveštenici su slobodno i otvoreno govorili o svojim značajnim ulogama u toj krijumčarskoj mreži.

Prvi sveštenik

Operacija krijumčarenja je započeta u Austriji, gde je sveštenik Cecelja bio veza s Rimom. Cecelja je umro nekoliko meseci pošto se odazvao pozivu na razgovor, u kom se živo prisećao svog rada na Pacovskom kanalu. Svoje poslednje godine proveo je u jednom slikovitom selu blizu Salcburga, gde su ga pazile kaluđerice ženskog samostana Maria Pline. Tada već starac od preko osamdeset, Cecelja je bio jako povijen čovek niskog rasta, očigledno u slabom zdravlju. Još je bio neizmerno ponosan što je za

svoju voljenu Hrvatsku odigrao značajnu ulogu. Mada je zamerao ustašama što su navukli na Hrvate "zao glas", nije iskazivao ni krivicu ni kajanje zbog vlastitog važnog položaja među ustašama.

Cecelja je otvoreno priznavao da je zauzimao visok položaj vojnog kapelana u ratnim ustaškim snagama.⁸ U stvari, on je bio zamenik vojnog biskupa za ustašku miliciju (različitu od obične hrvatske vojske, koja je malo učestvovala u zverstvima) u činu potpukovnika. Bio je postavljen od strane Pavelića lično, oktobra 1941. godine, a kasnije je to potvrdio njegov blizak prijatelj, nadbiskup (potom kardinal) Alojzije Stepinac.

Cecelja se nije nimalo stideo što ga je Titova vlast vodila na spisku kao "ratnog zločinca broj 7.103". I dok je pri razgovoru vođenom 1989. godine kritikovao ustaše, ranije je uvek bio ponosan što im je pripadao. Deset dana po Pavelićevom postavljanju na vlast od strane nacista, zvanični ustaški list, Hrvatski narod, objavio je dugačak intervju s Ceceljom. Pod naslovom "Ustaški sveštenik Cecelja", taj članak je predstavljao prikaz njegovih stvarnih stavova u tom trenutku.

Cecelja se hvalisao značajnom ulogom u ilegalnim predratnim aktivnostima pokreta u Zagrebu, gde su se mnoge podzemne ustaške vođe tajno sastajale u njegovom župnom domu. Priznao nam je svoje tajno pripadništvo ustašama, s ponosom opisujući ritualnu zakletvu koju je položio ispred dve upaljene sveće, raspeća i ukršteno položenih kame i revolvera. To mu je dalo pravo na uzvišeni naziv "zakletog ustaše", koji su samo predratni veterani imali pravo da koriste. Fašistički sveštenik je kasnije poklonio Paveliću svoje raspeće i sveće kao znak odanosti. Cecelja je s ponosom govorio i o svojoj vodećoj ulozi u organizovanju 800 seljaka za borbu rame uz rame s nacističkim osvajačima.

Kada je zatraženo da jedan sveštenik činodejstvuje pri svečanosti Pavelićevog zaklinjanja, Cecelja je oduševljeno prihvatio. Izgovarao je svom poglavniku zakletvu koju je ovaj ponavljao, dajući blagoslov Crkve nacističkom marionetskom režimu. Ubrzo potom, Cecelja je javno "s ushićenjem pozdravio trenutak slobode", otvoreno objavljujući svoje veze s visokim ministrima

ustaškog kabineta, kakav je bio Mile Budak. Nekoliko sedmica potom, Budak je javno obznanio sudbinu dva miliona Srba u Hrvatskoj: jedna trećina je trebalo da bude pobijena, druga deportovana, a ostatak je trebalo prisilno da se prevede u katoličanstvo. Cecelja, međutim, nije nimalo izmenio svoj blagonakloni stav u odnosu na Budaka.⁹

Ceceljini potonji stavovi prema ustašama su veoma zagonetni i zbunjujući. Iz sigurnosti vremenskog rastojanja od pola veka, on je kritikovao svoje stare kamarate. Ali, tokom vitalnog perioda u kom su oni sprovodili neke od najgorih pokolja i uništavanja Drugog svetskog rata, on je bio odani pristaša. To se vidi iz njegove uloge u Pavelićevoj zvaničnoj delegaciji poslatoj u Rim 1941. godine, koja je 17. maja primila blagoslov Pija XII u Vatikanu. Do tada su diktatorovi antisrpski i antijevrejski zakoni već bili proklamovani i genocid je bio u punom jeku. Najveće "postignuće" te delegacije bilo je da se dalmatinska obala prepusti Italiji, što teško da se može smatrati činom hrvatskog patriotizma.¹⁰

U svetlu preovlađujućih uslova u Hrvatskoj za vreme rata, nemoguće je da potpukovnik sveštenik Cecelja nije mogao da bude svestan ubijanja stotine hiljada Srba, Jevreja i Roma. Ipak, on priznaje da je ostao na svom mestu sve dok najcrnja zlodela nisu izvršena, mada nije pomenuo visoko odlikovanje koje mu je dodelio voljeni poglavnik.¹¹ Tek je u maju 1944. godine najzad napustio svoj položaj da bi otišao u Beč, tobože da bi se brinuo za ranjene pripadnike hrvatskih snaga. Stvaran zadatak mu je bio da priprema austrijski krak mreže bekstva, jer je tamo osnovao i lokalni ogranak Crvenog krsta Hrvatske koji je obezbeđivao idealan zaklon za njegov ilegalni rad.

U odgovorima na naša pitanja Cecelja je tvrdio da je bio "član Centralnog štaba Međunarodnog crvenog krsta za vreme rata".¹² A u stvarnosti, Međunarodni crveni krst je odbijao da zvanično prizna Crveni krst Hrvatske, mada mu je zaista pružao veliku meru neslužbene pomoći. Ceceljino upravljanje austrijskim odeljenjem ovog tela pokazalo se kao životno značajno za dejstvovanje Draganovićevog Pacovskog kanala.¹³

Jedan američki diplomata je naknadno oslobodio Cecelju svih optužbi u vezi sa saradnjom s nacistima. Konzul SAD u Zagrebu je tvrdio da je on bio oteran od strane Pavelića u Beč zbog svoje uloge u jednoj zaveri protiv ustaša. Međutim, ovo se čini neverovatnim, pošto je Cecelja nastavio da redovno putuje službenim ustaškim avionima između Beča, Zagreba, Praga i Berlina, pripremajući osnove za mrežu bekstva nacista. Dalje, Cecelja je 1944. godine primio naređenja od Zagreba da sprovodi intenzivnu propagandnu kampanju među ustašama u Austriji, naročito u školama za obuku oficira. Umesto da bude jedan od Pavelićevih neprijatelja, kako je Amerikanac tvrdio, on je aktivno podupirao malaksalu Pavelićevu stvar do samog kraja.¹⁴

Oko Uskrsa 1945. bilo je već očigledno da je "nezavisna" hrvatska država osuđena na propast. Kako je Crvena armija neumoljivo napredovala, ovaj "zakleti ustaša" u sveštenskom ruhu je napustio Beč i preselio svoju bazu u Alt Ausze kraj Salzburga, gde su se krajem rata skupili mnogi nacistički begunci. Ova oblast oko Salzburga bila je, u stvari, jedno od glavnihredišta njegovih ustaških kamarata, koji su bili prisiljeni da beže koju sedmicu kasnije. Bio je na dovoljno dobrom položaju da im pomogne da izbegnu repatrijaciju od strane Saveznika.

Cecelja je bio snabdeven papirima Crvenog krsta i američkim dokumentima koji su omogućili da slobodno putuje kroz zonu pod okupacijom SAD. Bio je to samo primer više da Saveznici obezbeđuju jednom fašističkom svešteniku putne isprave, koje je on smesta iskoristio da pomogne ozloglašanim masovnim ubicama da izmaknu pravdi. Cecelja je s ponosom izjavljivaio: "Kako sam putovao po američkoj zoni, ostavljao sam te male lične isprave Crvenog krsta u svim logorima... Bio sam zadužen da ljudima koji su izgubili svoje papire obezbedim nove." Uopšte nije tajio da je pomagao beguncima da promene identitet - "Imao sam blokove formulara za prijavu Crvenom krstu, pomoću kojih je pružao nov identitet svakom ko je želeo da promeni ime i ličnu prošlost."¹⁵

A onda je, 19. oktobra 1945. godine uhapšen od strane 430. jedinice Kontraobaveštajnog korpusa armije SAD. Ostao je u zatvoru narednih osamnaest meseci, pošto je CIC bio otkrio da

je sveštenik Cecelja dokazani "čelnik ustaša u ovom regionu". Znali su da on koristi Crveni krst Hrvatske kao zaklon za stvarne aktivnosti: da "štiti pripadnike ustaša u Salzburgu" koji su traženi ratni zločinci". Prema pomoćniku šefa Štaba Obaveštajne službe armije SAD u Austriji, Cecelja je ugrožavao "bezbednost okupacionih snaga kao i ciljeve Vojne uprave".¹⁶

Deset meseci potom, jugoslovenska vlada je zahtevala da se on izruči kao izdajnik, ispravno naglašavajući njegove aktivnosti u korist ustaša za vreme rata.¹⁷ Forin ofis je napomenuo da "činjenica da je on bio kapelnik Ustaških oružanih snaga predstavlja dovoljnu optužbu da bi bio izručen". Na kraju su Britanci ipak zaključili da je "većina njegovih dela, čini se, bila humanitarnog i nepolitičkog karaktera". Amerikanci su ga ispitivali decembra 1945. godine, a tokom narednih osamnaest meseci ulagani su krajnji naponi da se ovaj "zakleti ustaša" oslobodi optužbe.¹⁸

Među onima koji su govorili njemu u prilog bio je njegov stari prijatelj, nadbiskup Stepinac. Za vreme "predstave" od njegovog suđenja u Zagrebu oktobra 1946. godine Stepinac je opisivao Cecelju kao "časnog čoveka, protiv koga ne mogu da prozborim nijednu jedinu reč prekora... kad bi svi bili kao Cecelja, nikom ni dlaka s glave ne bi otpala".¹⁹ Još jedan visoki crkveni velikodostojnik koji se bavio njegovim slučajem bio je američki biskup Džozef Patrik Herli (Joseph Patrick Hurley), koji je boravio u Jugoslaviji kao papin predstavnik. Herli je verovao da su motivi jugoslovenske strane "čisto politički", da su samo deo kampanje protiv Crkve.²⁰

Na osnovu sasvim neodgovarajuće istrage, konzul SAD u Zagrebu je preporučio da Cecelja "ne bude predat Jugoslovenima", pošto je on "sveštenik visokih moralnih standarda".²¹ Ova intenzivna kampanja je pratila odluku Komisije SAD za ekstradiciju u Austriji da se odobri "jugoslovenski zahtev za izručenje Vilima Cecelje kao kolaboracioniste". Pre toga su Amerikanci otkrili da nema dovoljno dokaza da se opravda njegovo izručenje, tražeći od Jugoslovena da svoj zahtev čvršće zasnuju.

Sa 4. aprilom 1947. godine, Komisija je već smatrala da su jugoslovenske optužbe potvrđene njihovim vlastitim obaveštaj-

nim izveštajima, koji "potvrđuju Ceceljino učešće u kolaboracionističkim aktivnostima".²² Međutim, ovakav nalaz je zanemaren, a državni sekretar SAD Džordž Maršal (George Marshall) je naložio da se Cecelja ne preda. No, bilo je kasno. Ustaški sveštenik je bio pušten na slobodu sedamnaest dana pre toga.²³

Po izlasku je Cecelja neko vreme proveo u bolnici, a onda se vratio krijumčarenju traženih nacista. Kada se, 1957. godine, prijavio za vizu da bi posetio Ameriku, zvaničan stav je bio da tvrdnja da Cecelja "svesno štiti i skriva bivše pripadnike ustaškog pokreta nikada nije dokazana".

Međutim, obaveštajna mreža SAD je bila prikupila veoma mnogo informacija koje dovode Cecelju u vezu s militantnim ustaškim aktivnostima.

Četiri godine pre nego što je fašističkom svešteniku izdata američka viza, oficiri SAD u Austriji su zabeležili da je Ceceljin ogranak Crvenog krsta Hrvatske u stvari bio pod nadzorom ustaša. Oni su njegove različite ispostave koristili kao "agenciju za prikupljanje informacija" za prikrivene operacije u Jugoslaviji i Austriji. Dalje, bilo je poznato da je Cecelja jedan od glavnih organizatora ustaša u Austriji, gde je redovno pohađao militantne skupove i držao vatrene govore okupljenim vernicima i pristatašama. Kasnije su ga bezbednosni organi Australije neposredno povezivali s nizom terorističkih akcija koje su pokretale ustaške ćelije u Sidneju i Melburnu.²⁴

U stvari, Amerikanci su imali obilje dokaza da je Cecelja neposredno upetljan u splet tajnih nacističkih aktivnosti. U razgovoru koji smo vodili 1989. godine otvoreno je priznao svoju ulogu u Draganovićevom Pacovskom kanalu. Ponosio se što je pomagao beguncima "hranom i smeštajem, upisivanjem i snabdevanjem imigrantskim papirima, pružajući im priliku da se kreću po svetu do Argentine, Australije i Južne Amerike. Papire sam nabavljao od Crvenog krsta".²⁵

Cecelja je bio dobro informisan o ljudima koje je slao niz Pacovski kanal u Rim, a onda dalje, do njihovih novih boravišta. "Neki od njih su bili visoki ministri i državni činovnici", priznao je. Dalje, bio je siguran da je Draganović imao odobrenje Vatikana za svoj rad, tvrdeći da je Sveta Stolica tražila od njega da se

stara o širokoosnovanoj emigraciji "izbeglica" iz Srednje Evrope. Draganović je bio "u potpunosti ovlašćen od Svete Stolice i bio je zadužen ne samo za Hrvate, već za svakog", naglašavao je u razgovoru koji smo snimili.²⁶

Mada mu je smrt bila veoma blizu, Cecelja se živo prisećao kako je delovao sistem za krijumčarenje. Gore, u Austriji, za be-gunce bi se brinuo njegov odeljak organizacije, koji im je obez-beđivao novac, hranu, smeštaj i lažne papire koji su im bili pot-rebni da oputuju iz Austrije u Italiju. Dole, u Rimu, Draganović je bio u "nervnom centru" operacije. On bi isposlovao međuna-rodne putne isprave, a preko svojih visokih kontakata s južnoa-meričkim konzulatima organizovao bi pribavljanje neophodnih viza, naročito za Argentinu. Jednom sedmično Cecelja je pozi-vao Draganovića, koji mu je govorio koliko je mesta raspoloživo te sedmice. Cecelja bi onda slao tačno toliki broj u Rim.²⁷

Razgovor s besramnim fašističkim sveštenikom nas je stvar-no zaprepastio. Njegovo svedočenje je bilo vitalna karika u lancu dokaza o Pacovskom kanalu i o njegovoj povezanosti s vatican-skom hijerarhijom. Dosijea obaveštajnih mreža Zapada u pot-punosti potvrđuju Ceceljina sećanja. Britanci su utvrdili da "jez-gro oko kog se odigrava čitava ustaška aktivnost u Italiji... (jeste)... bratstvo s(vetog) Jeronima u Rimu". Oni su otkrili da Draganović ne samo da je bio "mozak u pozadini ustaškog pok-reta u Italiji", već je imao i prošlost upadljivo sličnu Ceceljinoj.²⁸

Drugi sveštenik

Kao i njegov blizak prijatelj u Austriji, sveštenik Draganović je bio ratni zločinac za kojim je raspisana poternica. Jugoslovenska komisija za ratne zločine je zabeležila da je on bio visoki zvanič-nik odbora zaduženog za prisilno prevođenje pravoslavnih Srba u katoličanstvo. Dalje, bili su otkrili njegovu vodeću ulogu u nasilnoj rekviziciji hrane za vreme krvave ofanzive nacista protiv partizana na planini Kozari, u zapadnoj Bosni, u leto 1942. godi-ne. Bila je to ista ona ofanziva u kojoj je austrijski predsednik Kurt Valdhajm (Kurt Waldheim) igrao istaknutu ulogu kao naci-

tički oficir.²⁹ Pavelić je dodelio Valdhajmu visoko odlikovanje za zasluge u službi, da bi na završetku rata pošao za njim u Austriju.

Jula 1947. godine Jugosloveni su zahtevali Draganovićevo izručenje, naročito navodeći njegovu ulogu u ofanzivi na Kozari, koju je obavljao u svojstvu potpredsednika ustaške "Uprave za kolonizaciju". Ta služba je bila sastavni deo nacističke mašine genocida, a pripremala je Srbe i Jevreje za zatiranje ili, ukoliko su naročito imali sreće, za deportaciju.³⁰ Mada je tvrdio da se protiv ustaških pokoljima, da se čak tobože žalio Paveliću lično, Draganović nije poricao suštinu komunističkih optužbi. Kada su aprila 1941. godine nacisti okupirali Zagreb on je bio profesor teologije na Sveučilištu. Kasnije je pričao da je, kada je proglašena "nezavisna" hrvatska država, "Bdio u Zagrebu sa suzama u očima. Mislio sam da je hrvatska nacija, posle osam vekova, najzad ostvarila svoje najdublje želje za nezavisnošću i autonomijom".³¹

Draganović je u potpunosti prihvatao Pavelićevu državu. Osećao je da je zadobio svoju slobodu kada su ustaše došle na vlast, i saradivao je sa njima "kao građanin u skladu sa zakonima Svevišnjeg". Jedan od zadataka za koje je priznao da ih je obavljao s velikom energijom bio je nadzor nad prevođenjem pravoslavnih Srba u katoličanstvo, u svojstvu člana odbora posebno ustanovljenog u tu svrhu.³²

Tvrdio je da nikada nije bio stvarno prisutan u srpskim selima gde su se ta prisilna pokrštavanja odvijala. Ona su "bogosluzena" od strane katoličkih sveštenika pod budnom prismotrom do zuba naoružanih ustaških policijskih jedinica. Pretnja smrću je lebdela nad takvim svečanim obredima, pošto su srpski seljaci bili potpuno svesni da su te jedinice iste one koje su sprovdile pokolje u susednim krajevima. Međutim, postojala je makar jedna prilika u kojoj se sveštenik Draganović odvažio da izađe iz svoje prijatne kancelarije u Zagrebu. On nije skrivao činjenicu da se nalazio na visokom položaju potpredsednika ustaškog Odbora za kolonizaciju. Dva svedoka su potvrdila da su sveštenici bili prisutni u krvavoj kozaračkoj ofanzivi, kada je Odbor za kolonizaciju igrao ključnu ulogu u jurišima na stanovništvo.³³

Između Draganovićeve i Ceceljine karijere postoji još jedna upadljiva sličnost, jer je Draganović takođe radio na pitanjima Crvenog krsta Hrvatske. Avgusta 1943. godine, Pavelić i nadbiskup Stepinac su ga poslali u Rim. Američka obaveštajna mreža je zapažala da je to "klasičan primer guranja uzbrdo, pošto je prilično pouzdano ustanovljeno da čelnici Nezavisne Države Hrvatske očekuju da im crkveni velikodostojnik, preko svojih dobrih veza u Vatikanu, bude oruđe za okretanje Hrvatske prema Zapadu, a ne prema Istoku".³⁴

Mada je Draganović tobože poslat u Rim zbog svog prkošenja Paveliću, on je priznao i da je prihvatio postavljenje za ustaškog predstavnika u Vatikanu. Možda se ovim objašnjava zbog čega je i dalje imao pristup visokim pripadnicima Pavelićevog režima prilikom svojih redovnih poseta Hrvatskoj. Kao i Cecelja, Draganović je u nekoliko prilika putovao u Zagreb i odlazio iz Zagreba, u svrhu konsultacija s pretpostavljenim ustašama. Očigledno je postojala usklađena kampanja da se takvim fašističkim sveštenicima obezbede dobre "paravanske" priče, kako bi im se omogućilo da se prikazuju kao žrtve ustaša dok tiho i mirno sprovođe zadatak izgradnje podzemne mreže za bekstvo.³⁵

Draganović je od ustaške vlade primio i "znatnu novčanu potporu" od koje je velika suma ostala u njegovom posedu na završetku rata. Američki obaveštajci su dalje ustanovili da "pošto je on pouzdan sledbenik Ante Pavelića... poverene su mu... sve dragocenosti koje su prokrijumčarile ustaše". Ta sredstva su bila finansijska osnova na kojoj je njegov Pacovski kanal prvobitno građen.³⁶

Prema britanskoj obaveštajnoj mreži, pri kraju rata Sveti Jeronim je preuzeo "ulogu bezbednog utočišta" za ustašku emigraciju:

"U leto 1945. godine Draganović je lično obišao logore u kojima su bili smešteni bivši pripadnici ustaških oružanih snaga i političkih organizacija. Ubrzo je razvio pojačanu političku delatnost i ostvario kontakt s vrhovnim predstavnicima ustaša. U ovome su mu pomagali drugi hrvatski sveštenici, a tesna veza je održavana između Sv. Jeronima i ustaških grupa širom Italije i u Austriji. Ovo je vodilo formiranju političke obaveštajne mreže

koja je omogućavala Sv. Jeronimu da prikuplja izveštaje i podatke u vezi s političkim kretanjima među emigracijom. Takođe je verovatno da su informacije iz takvih izveštaja potom prenošene Vatikanu."³⁷

Treći sveštenik

Izrazita karakteristika Pacovskog kanala je bila da su većinu njegovih operativaca činili hrvatski sveštenici, od kojih su mnogi bili ubedjeni fašisti. Cecelja i Draganović su imali mutnu prošlost, ali je sveštenik Dragutin Kamber bio krvavi masovni ubica. Poput tolikih sveštenika upetljenih u krijumčarsku mrežu, Kamber je imao dugotrajnu vezu sa Svetim Jeronimom, gde je studirao krajem 1920-ih i početkom 1930-ih godina.

Jugoslovenska vlada je zahtevala izručenje sveštenika Kambera aprila 1947. godine, tvrdeći da je on bio pripadnik ustaša još od 1936. godine. Posle invazije sila Osovine, postavljen je za vrhovnika ustaške uprave u varoši Doboju, "i jedno od njegovih prvih dela bilo je da se ustanovi koncentracioni logor, na čijem je čelu bio lično, kao zapovednik logora. U čitavoj toj oblasti on je uveo nacistička rasna pravila, a u skladu s njima izdao naređenja da Jevreji nose žute, a Srbi bele trake oko rukava".

Kasnije, "on je proglasio da Srbi i Jevreji treba da budu istrebljeni kao škodljivi za ustašku državu. U Doboju je sprovodio masovna hapšenja i proterivanja Srba. Mnoge od žrtava su prvo dopremene u Kamberovu kuću radi ispitivanja, da bi, po njegovim naređenjima, potom bile ubijane u podrumima te kuće. Prvi koji su na taj način ubijeni bili su srpski učitelji i sveštenici".³⁸

Bile su ovo neverovatne optužbe protiv jednog rimokatoličkog sveštenika. Je li to bila samo komunistička propaganda? Međutim, britanski konzul u Zagrebu se dobro raspitao i otkrio da je Kamber zaista "odgovoran, do neke mere, za pokolje u Doboju". Daljom istragom je ustanovljeno da je on bio i oficir zloglasne Paveličeve lične telesne garde, i da je nepobitno "podsticao (taj) veliki pokolj Srba u Doboju, u Bosni". Britanci su dalje zapazili da je Kamber bio "u tesnom dodiru" sa Svetim Jeronimom.³⁹

Uprkos Draganovićevim bliskim vezama s fašističkim sveštenicima poput Cecelje i Kambera, on je neprestano lagao oficire obaveštajnih službi Zapada, tvrdeći da uopšte nije imao nikakve veze s pokretom.⁴⁰ I britanska i američka obaveštajna mreža su otkrile da je to neistina. Jedan američki izveštaj je zaključio da je "njegov zadatak (jeste) da usklađuje i usmerava aktivnost ustaša u Italiji. On im obezbeđuje moralnu i materijalnu pomoć" i organizuje sve da ih pošalje u Južnu Ameriku:

"U ovoj aktivnosti pomažu mu brojni kontakti s ambasadorima i poslanstvima zemalja Južne Amerike u Italiji i s Međunarodnim crvenim krstom, kao i činjenica da hrvatsko Bratstvo Zavoda sv. Jeronim Ilirski, u kom on služi, izdaje ustašama lažne lične karte. S takvim ispravama i s odobrenjem Papske starateljske komisije za izbeglice, čije je sedište u Via Pjave 41 u Rimu, a kojom upravljaju skoro isključivo ustaše, pasoši mogu da se pribave od Međunarodnog crvenog krsta, gde Draganović ima neki svoj način da ih obezbedi."⁴¹

Četvrti sveštenik

Da li je moguće da je jedan fašistički sveštenik mogao da ima pristup papinoj dobrotornoj organizaciji, a da to niko u vaticanskoj hijerarhiji ne zna? "Papska starateljska komisija" je, uostalom, bila zvanično vaticansko telo, koje je papa ustanovio radi podrške stvarnim izbeglicama. Draganovićeve zloupotrebe su morale da budu poznate visokim vaticanskim krugovima, pošto su lažne lične karte koje je on izdavao odbeglim ratnim zločincima bile "štampane na franjevačkoj štamparskoj presi". Obaveštajci SAD su otkrili da se za ovo bio postarao sveštenik Dominik Mandić, zvanični predstavnik Vatikana u Svetom Jeronimu.⁴²

Mandić je, prisetićemo se, bio visoki član Bratstva Svetog Jeronima, koje je bilo službeno hrvatsko odeljenje papine Komisije za pomoć izbeglicama. On je bio i visoki zvaničnik franjevačkog reda, na položaju glavnog ekonoma, odnosno blagajnika. Ne samo da je omogućio štampanje lažnih ličnih isprava za Sv. Jeronim, nego je franjevačku štamparsku presu stavio na raspolaganje i ustaškoj propagandnoj mašineriji. Veliki deo kampa-

nje pod pokroviteljstvom Britanaca vođene u logorima za rase-
ljena lica poput onih u Fermiju, Modeni i Banjoliiju dugovao je
uspeh franjevačkim štamparima. Mandić je lično redovno po-
sećivao te logore da bi držao raspirujuće govore okupljenim ustaškim bojovnicima.⁴³

Sveštenik Mandić je bio presudna karika u Pacovskom kana-
lu. Koristeći veze s italijanskom tajnom policijom, Draganović je
uspeo da franjevčeve lične karte budu prihvaćene "kao zvanična
dokumenta na osnovu kojih su izdavane italijanske lične karte i
prijave boravka". Italijani su budno motrili Draganovićeve aktiv-
nosti. Pokrenuli su jednu tajnu obaveštajnu operaciju i ubrzo
otkrili da brojni ustaški begunci koriste lažne lične karte koje su
odštampali franjevci. Italijani su našli da su mnogi traženi ratni
zločinci smešteni u Svetom Jeronimu, među njima i visoki čla-
novi Pavelićeve vlade, ali ništa nije preduzeto protiv Dragano-
vića ili italijanskih službenika koji su mu asistirali.⁴⁴

I britanski obaveštajci su pažljivo pratili ove događaje, mada
su svoje informacije krili od Italijana:

"Postoje neoborivi dokazi da su nekim od najozloglašnijih
ratnih zločinaca na ovaj način izdate lične karte Sv. Jeronima
koje glase na potpuno lažna imena, i da im je tako omogućeno
da pribave italijanske dozvole za boravak vize i druga dokumen-
ta koja im dopuštaju da emigriraju."⁴⁵

Agent CIC Robert Mad je pribavio "neoborive dokaze" u vezi
s Draganovićevim aktivnostima. Ubacio je sopstvenog špijuna u
Sv. Jeronim, i njegova javljanja su potvrdila izveštaje italijanskih
obaveštajaca. Italijanski agenti su opisivali Sv. Jeronim kao "jaz-
binu hrvatskih nacionalista i ustaša. Priča se da su zidovi tog
Zavoda prekriveni Pavelićevim slikama".⁴⁶

Monsinjur Milan Simčić je u to vreme radio u Svetom Jeroni-
mu, gde je pomagao Draganoviću u operacijama "izbavljenja". S
indignacijom je poricao da je Pavelićeva fotografija izložena u
Svetom Jeronimu, pošto fotografije nosilaca civilne vlasti nisu
dopuštene u "jednoj crkvenoj instituciji". Simčić je priznavao da
je nekim ustašama bilo dopušteno da spavaju u Zavodu, "ali to
je bilo samo za nekoliko meseci 1945. godine".⁴⁷

Ipak, u februaru 1947. godine Madov špijun je otkrio sasvim drugačiju situaciju u samom Zavodu. On je potvrdio informacije italijanske tajne službe, izveštavajući da je Sveti Jeronim "načičkan ćelijama ustaških operativaca":

"Da bi ušao u ovaj samostan, čovek mora da se podvrgne pretresu, čiji je cilj da se otkriju oružje i lična dokumenta; mora da odgovara na pitanja odakle je, ko je, koga poznaje, koji je cilj njegove posete, i kako je čuo da u Samostanu ima Hrvata. Sva vrata između soba su zaključana, a ona koja nisu imaju naoružanu stražu ispred i neophodno je znati lozinku da bi se prešlo iz prostorije u prostoriju. Čitavu okolinu čuvaju naoružani ustaški mladići u civilnoj odeći, a neprestano se izmenjuju ustaški pozdravi."⁴⁸

U razgovoru koji smo snimili Simčić se složio da su u to vreme u Svetom Jeronimu sprovedene izuzetno stroge mere bezbednosti. Mada je poricao da su mladići korišćeni za čuvanje zgrade bili naoružani, tvrdio je da je predostrožnost bila neophodna usled neprestano prisutne opasnosti od napada komunisti. "Bio sam u opasnosti i niko nije mogao tek tako da uđe u Svetog Jeronima, pošto su ljudi unutra bili krajnje preplašeni. Komunisti su nas napali nekoliko puta, kao što je dobro poznato".⁴⁹

Madov špijun je prikupio mnogo informacija koje su objašnjavale snažno zanimanje komunisti za ono što se odigrava u Svetom Jeronimu. Dobio je neposredan uvid u kalibar onih koji su živeli ili u Svetom Jeronimu ili "u Vatikanu". Špijun je uspeo da sebi otvori put do nekakvog položaja od poverenja, pošto je znao ličnosti koje su prisustvovala Draganovićevim redovnim tajnim sastancima. Daleko od ma kakvih verskih obeležja, ti skupovi su bili čista politika. Ti ljudi su više ličili na spisak najtraženijih i najozloglašnijih hrvatskih ratnih zločinaca, nego na Skup vernika:

"1. Ivan Devčić, potpukovnik, 2. Vrančić, dr Vjekoslav, zamenik ministra inostranih poslova, 3. Tot, dr Dragutin, ministar Hrvatske državne blagajne, 4. Sušić Lovro, ministar korporacija u hrvatskoj kvislinškoj vladi, 5. Starčević, dr Mile, hrvatski ministar obrazovanja, 6. Rupčić, general Dragutin, general ustaških

zračnih snaga, 8. Pečnikar Vilko - ustaški general i Z(apovednik) Ustaške žandarmerije, 9. Marković Josip, ministar saobraćaja u Pavelićevoj vladi, 10. Kren Vladimir - vrhovni zapovednik hrvatskih zračnih snaga.”⁵⁰

Negde septembra 1947. godine obaveštajci SAD su već bili ustanovili da nekolicina ovih visokih ustaških lidera stanuje sa svojim poglavnikom na mestu za koje se verovalo da je jedna od Vatikanskih biblioteka u Via Djakoma Venecijan 17-C.⁵¹ Među njima je bio i Lovro Sušić, Pavelićev ministar nacionalne privrede. On je u svoje vreme tesno saradivao s nacistima na deportovanju hrvatskih radnika na prisilan rad u Nemačkoj, a kasnije je služio pri krvavoj SS diviziji “Princ Eugen”. O Sušićevom izručivanju Titovoj vladi bio je postignut dogovor avgusta 1946. godine.⁵²

Dragutin Tot je još jedna visoka ličnost na Madovom spisku. On je bio Pavelićev ministar trgovine i industrije, predsednik Narodne banke Hrvatske i, najzad, ministar finansija.⁵³ Džon Kolvil (John Colville) iz britanskog Forin ofisa, koji je kasnije priznao da je namerno dopustio mnogim "fanatičnim" ustašama da umaknu pravdi, smatrao je da Tot "zvuči, i izgleda, pokvareno". I London i Vašington su pristali da se Tot izruči Jugoslovenima, ali je i on skliznuo niz Draganovićev Pacovski kanal i uspeo da se dokopa Argentine sredinom 1947. godine.⁵⁴

Vjekoslav Vrančić je takođe bio istaknuti ratni zločinac koji se okoristio zaštitom Vatikana. Vrančićeva ključna uloga u programu istrebljenja se jasno očituje u njegovom postavljenju za podsekretara ustaškog Ministarstva unutrašnjih dela. To telo je bilo neposredno odgovorno za koncentracione logore i represivni policijski aparat. Vrančić je trebalo da bude predat Jugoslovenima, ali je tri dana po donošenju te odluke na zagonetan način "pobegao" iz britanskog pritvora. Onda se probio u sigurnost Svetog Jeronima, pa ga je sveštenik Draganović otpremio niz Pacovski kanal. Novembra 1947. godine obaveštajna mreža SAD je izvestila da je stigao u Argentinu, pod imenom Ivo Rajičević, gde je postao istaknuta ličnost u oživljavanju ustaškog terorističkog aparata.⁵⁵

Još jedan u nizu je slučaj Vilka Pečnikara, veterana pokreta i organizatora Paveličevih predratnih terorističkih grupa. Za vreme rata se uzdigao do generala u Paveličevoj ličnoj telesnoj gardi, takođe komandujući brutalnom žandarmerijom, koja je radila u tesnoj saradnji s Gestapoom. I Britanija i Amerika su bile saglasne da se on preda Titu.⁵⁶

Obaveštajna mreža SAD je opisala Pečnikara kao "protivnika Jevreja, protivnika Srba, pristašu Austrijanaca, koji živi u samostanu". Prema ovom izveštaju, Draganović i Pečnikar su radili u tesnom dodiru na reorganizaciji ustaškog pokreta. Fašistički sveštenik je dopustio Pečnikaru i pristup dragocenostima koje je on bio prikupio za svoj Pacovski kanal. Kao što će se videti, nešto od tih sredstava je korišćeno i za finansiranje jedne nove terorističke kampanje unutar Jugoslavije, podržane od strane Zapada.⁵⁷

Svi ovi ratni zločinci bili su na spisku koji je dostavio Madov špijun u Svetom Jeronimu. Ali tajna operacija je "naglo prestala kada je postala preopasna za kontraobaveštajnog agenta u Samostanu". Visoki oficiri i činovnici SAD su tražili dalje dokaze, pa je Gauen organizovao smelu provalu u Draganovićeve kancelariju, središte vatikanske operacije krijumčarenja. Nije poznato kako je ovo postignuto, ali rezultati su bili spektakularni, pošto je Gauen uspeo da fotografiše veliki deo Draganovićeve tajne dokumentacije.⁵⁸

Dokumenti pribavljeni iz Draganovićeve kancelarije bili su predati Madu na razmatranje. Jedan od najznačajnijih dokumenata je bio spisak s imenima Hrvata koji su "nahranjeni, obučeni, smešteni i na druge načine zbrinuti u Samostanu Svetog Jeronima". Poređenjem tog spiska sa spiskovima traženih ratnih zločinaca kojima je Zapad raspolagao, Mad je ustanovio da se na njemu nalaze i "imena nekoliko dugo traženih jugoslovenskih ratnih zločinaca čije prisustvo u Samostanu i uživanje vatikanskog pokroviteljstva Draganović dosledno i uporno poriče".

U stvari, najmanje dvadesetorica stanovnika Zavoda bili su na "crnim listama" Zapada. Pojednostosti u vezi s ovim beguncima su pribavljene iz jednog od najupečatljivijih dosijea fotografisanih za vreme provale. Tu je otkriven ne samo njihov identitet,

već i pseudonimi koje im je Draganović dodelio.⁵⁹ Drugi dokumenti su sadržali detaljna obaveštenja o Draganovićevom sistemu za pribavljanje viza srednjoameričkih i južnoameričkih zemalja.

Mad je o rezultatima Gauenove provale u Svetom Jeronimu izvestio septembra 1947. godine. Napomenuo je da "fotostati-faksimili ličnih dosijea i dokumentacije hrvatskog nacionalističkog sveštenika Draganovića, Krunoslava, do kojih se došlo u Rimu, jasno pokazuju da je umešan u pružanje pomoći ustašama da pobegnu u Južnu Ameriku. Dokumenti ukazuju i na njegove veze s ustaškim vođstvom, što je činjenica koju je Draganović lično poricao pred sastavljačem izveštaja".⁶⁰ Mad je dalje izvestio da "sva ova aktivnost izgleda potiče iz Vatikana i pruža se preko Samostana Svetog Jeronima do Fermija, glavnog logora za Hrvate u Italiji. Izgleda da su među obaveštajnim operativcima u Samostanu Svetog Jeronima glavni dr Draganović i monsinjor Mađarac."⁶¹

Mad je u zaključku opisao kako su ustaše smeštene u Vatikanu putovali između svojih stanova i Svetog Jeronima:

"... ti Hrvati putuju iz Vatikana i vraćaju se nekoliko puta sedmično u automobilu sa šoferom na čijoj se registarskoj tablici nalaze dva velika slova CD, 'diplomatski kor'. Automobil napušta Vatikan i ostavlja putnike u Samostanu svetog Jeronima. Usled poštovanja diplomatskog imuniteta nemoguće je zaustaviti automobil i otkriti ko se vozi u njemu.

Pokroviteljstvo nad tim hrvatskim kvislinzima Draganovića definitivno dovodi u vezu s planovima Vatikana da zaštiti te bivše ustaške nacionaliste do vremena kada budu u stanju da im pribave odgovarajuća dokumenta pomoću kojih mogu da odu u Južnu Ameriku."

Peti sveštenik

Sledeća, i poslednja, stanica na vaticanskoj pažljivo razrađenoj Pacovskoj liniji bila je Đenova, gde se opet jedan hrvatski sveštenik starao o putnicima. Monsinjoru Karlu Petranoviću je sada skoro osamdeset godina (ova knjiga je pisana 1990. godine,

prim. prev.), a u poslednje tri decenije živi u Nijagara Folzu u Kanadi. Mada se žali da poboljeva, a imao je i operaciju premoščivanja krvnih sudova na srcu u dobroj je snazi i još je veoma aktivan. Kada smo ga intervjuisali 1989. godine, delovao nam je kao plemenit i dobrodušan čovek. No, on je posle rata bio Draganovićev operativac u Đenovi, gde je smeštao u brodove stotine odbeglih ratnih zločinaca.

Razgovor je sniman magnetofonom, a monsinjor Petranović je čvrsto pobijao da je ikada bio pripadnik ustaša. Kada su, aprila 1941. godine nacisti ušli u Jugoslaviju, Petranović je bio vojni sveštenik, kapelan. Na dan kada je proglašena "nezavisna" hrvatska država bio je stacioniran u Topuskom, južno od Zagreba. Pošto je čuo za razvoj događaja vratio se u Ogulin, gde je bio parohijski sveštenik (župnik) još od 1934. godine. Ogulin i okolina naseljeni su i Hrvatima i Srbima, i tokom rata su bili poprište nekih od najokrutnijih i najmasovnijih ustaških pokolja Srba. Petranović je tamo bio čitavo vreme rata ali su do njega doprle samo nejasne glasine o tim zverstvima.⁶²

Na pitanje o svom stavu prema Pavelićevoj "nezavisnoj" Hrvatskoj, rekao je "Veoma sam se radovao kada je stvorena", a upitan o pokoljima - "Nisam video ništa". Kada smo ga još malo pritislili, prisetio se da je "čuo glasine da ljudi umiru, a bilo je tek dva-tri Jevreja u Ogulinu, ali ne znam šta se sa njima desilo, jednostavno su nestali". Prema Petranoviću, njemu su pretpostavljeni naredili da se ne meša u politiku i, mada je pozdravio i prihvatio tu novu hrvatsku državu, tvrdi da je poštovao ovo naređenje.⁶³

U londonskom Arhivu smo otkrili dokumenta koji posredno protivreče monsinjorovoj verziji. Kada su se, jula 1947. godine, Jugosloveni obratili Britancima pisanim zahtevom za Petranovićevo izručenje, kategorički su tvrdili da je on pripadnik ustaša. Naveli su da se priključio pokretu odmah po dolasku Nemaca, posle čega je postavljan na nekoliko veoma visokih i uticajnih zvaničnih položaja. U stvari, dobio je čin kapetana u ustaškoj vojsci, a prihvatio je i položaj zamenika mesnog ustaškog čelnika za Ogulin. Nasuprot Petranovićevoj tvrdnji da nije bio uključen u politiku, Jugosloveni su iznosili da je "on postao veoma

značajan činilac u politici lokalnog ustaškog režima, koji je odlučivao o životu i smrti Srba u Ogulinu i okolnoj oblasti. Kako dokazi pokazuju, ova politika se sastojala od terora nad potpuno nedužnim srpskim stanovništvom, a ishod joj je bio uništenje oko 2.000 lokalnih Srba".⁶⁴

Jugosloveni su išli još dalje, dokazujući da je Petranović organizovao i podsticao nekoliko veoma ozbiljnih ratnih zločina. U jednoj prilici, tvrdili su, naložio je hapšenje i pogubljenje sedamdeset viđenijih Srba. Drugi put je, tvrdi se, sveštenik bio odgovoran za uklanjanje pet ili šest pacijenata Srba iz bolnice u Ogulinu, koji su pobijeni "pod najzverskijim okolnostima". Još jedan težak događaj bilo je ubistvo dr Branka Živanovića 31. jula 1941. godine, "na osnovu lažne izjave koju je dao Petranović".

Ovo se dešavalo u leto 1941. godine na vrhuncu prvog ustaškog naleta na Srbe. Tokom tog perioda, pisalo je u jugoslovenskom zahtevu, Petranović je pomogao da se organizuje "masovno zatvaranje Srba iz Ogulina i okoline" koji su opljačkani i pobijani, "neki u mestu Brežno, ostali kraj sela (Sv.) Petra". Još jedna optužba odnosila se na Petranovićevu ulogu u ubistvu oko stotinu Srba krajem jula te godine. Reč je o pokolju sprovedenom "u skladu s odlukom koju je doneo ogulinski ustaški odbor" u kom je Petranović bio visoki uticajni član. Jugoslovenski zahtev za izručenje završavao se tvrdnjama da je pored ovih zločina, Ustaški odbor u Ogulinu, čiji je Petranović bio aktivan funkcioner, odgovoran za slanje nekoliko stotina lokalnih Srba i Hrvata u ustaške koncentracione logore, što je za većinu bilo kobno.⁶⁵

Iako Petranović poriče da je imao bilo kakve veze s ustašama za vreme rata, postoje nezavisni dokazi koji podupiru optužbe jugoslovenske strane. Naprimer, 1. jula 1941. godine, zvanične ustaške novine, Novi list, objavile su da je Petranović postavljen "na mesto pobočnika u logoru za ogulinsku oblast".⁶⁶ Upravo je to bio položaj za koji su Jugosloveni tvrdili da je pripadao Petranoviću; on je zaista bio drugokomandujući, odmah posle ustaškog čelnika za Ogulin.

Kad je upitan o svojim posleratnim aktivnostima monsinjor Petranović je veselo priznao da je pomogao da "jedno dve hiljade ljudi" napuste Italiju iz Đenove. Kad se rat završio, kaže da je

bio svedok komunističkih pokolja nad zarobljenim ustašama. Posle kratkog boravka u Zagrebu, poslat je na jugoslovensko-austrijsku granicu, gde se slobodno kretao među ustašama u begu. Neko vreme se zadržao u Gracu, gde su se krili mnogi zloglasni ratni zločinci. U poslu koji je tamo obavljao pomagao mu je biskup Ferdinand Pavlikovski (Ferdinand Pawlikowski), koji je kod šefa mesne policije isposlovao dozvolu da Petranović oстане u Gracu.

Odande se spustio u Trst, gde se mesni biskup postarao za njegov smeštaj, a onda otputovao u Milano, gde mu je pomogao kardinal Šuster (Shuster), da bi pred kraj 1945. godine najzad stigao u Đenovu. Želeo je da ide u Sveti Jeronim u Rimu, ali pošto je tamo sve bilo puno, ostao je u Đenovi i postao Draganovićev mesni operativac.

Petranović je prvi kontakt s krijumčarskom mrežom imao preko svog kolege, ratnog zločinca, sveštenika Kambera, koji ga je poveo u jednu dugu šetnju po đenovskoj luci i ubeđivao ga da može da pomogne. Ubrzo potom, Draganović je lično posetio Đenovu i pridobio Petranovića za rad na Pacovskom kanalu. Njemu je očajnički bila potrebna pouzdana veza u tom ključnom italijanskom lučkom gradu, neko na koga bi mogao da računa da će obezbediti dovoljno postelja u brodovima za Južnu Ameriku. Petranović je pristao da obavlja taj posao pod jednim uslovom: insistirao je na tome da mu Sveti Jeronim plaća telefonske račune. Petranović tvrdi da nije primao nikakvu drugu naknadu za svoj rad u Đenovi.⁶⁷

Upitan o svojoj ulozi u Pacovskom kanalu, Petranović je objasnio da je ona bila stvarno sasvim jednostavna. Draganović bi mu se redovno javljao telefonom da kaže koliko mesta traži. Petranović bi prethodno već navraćao u urede mesnih brodskih prevoznika i nabavljao rezervacije za ležaje u kabinama. Kazao bi Draganoviću s koliko garantovanih postelja raspolaže, odgovarajući broj ljudi bi bio poslat u Đenovu koji dan pre ukrcajanja. Draganović bi pre toga snabdeo putnike neophodnim putnim ispravama i vizama, tako da je Petranović trebalo samo da im nađe prenoćište za tih nekoliko dana, a onda da ih sprovede na brod.⁶⁸

Neki ljudi kojima je pomogao bili su, van svake sumnje, stvarne izbeglice. On se naročito ponosi što je pomogao glumici rođenoj u Mađarskoj Zazi Gabor (Zsa Zsa Gabor) da otputuje u Ameriku, gde je napravila slavnu karijeru. Međutim, obaveštajci Zapada su znali da većina Petranovićevih putnika nisu filmski glumci željni slave. Bili su potpuno svesni da mnogi ratni zločinci beže preko Đenove uz njegovu pomoć. Na primer, februara 1947. godine je jedan spisak Hrvata poslat iz Rima u London. Britanski obaveštajci su se takođe infiltrirali u Zavod sv. Jeronima, pošto su znali da begunci ubrzo treba da budu otpremljeni Pacovskim kanalom u Đenovu, gde će im smeštaj i drugu pomoć "verovatno organizovati hrvatski sveštenik sveštenik Petranović".⁶⁹

Britanci su tada stavili Petranovića u žižu osmatranja, zapažajući da on "pomaže hrvatskim emigrantima, naročito ustašama, da uteknu u Argentinu". Tokom meseci koji su usledili uverili su se da Petranović pomaže uglavnom "evidentiranim ratnim zločincima", i zapazili da je hrvatski sveštenik "verovatno isti kao ti hrvatski kvistlinzi". Trojica koji su kratko pre toga pobjegli uz sveštenikovu pomoć bili su ministri Pavelićeve vlade Stjepan Hefer, Mile Starčević i Vjekoslav Vrančić. Svi su bili skriveni u Rimu od strane Draganovića, koji im je pribavio lažne putne isprave, a potom ih poslao u Petranovićev milosrdni zagrljaj u Đenovi.⁷⁰

Monsinor Petranović danas sleganjem ramena odbacuje značaj posla koji je obavljao za Draganovića, uz reči da on zapravo nije bio dobro organizovan, svakako ne politički obojen, već da je u pitanju bilo "Božije providenje". Međutim, imao je vrlo dobre veze među velikodostojnicima Crkve, a naročito je to bio đenovski biskup Siri, još jedna visoka crkvena ličnost uključena u krijumčarenje odbeglih nacista. Obaveštajna mreža SAD je otkrila da je Siri jedan od glavnih pokretača "međunarodne organizacije čija je svrha da prebacuje evropske antikomuniste u Južnu Ameriku... Ova opšta klasifikacija antikomunista bi očigledno obuhvatala sve osobe politički kompromitovane pred komunistima, naime fašiste i ustaše i druge slične grupe."⁷¹

Siri je onaj isti visoki duhovnik za kog se tvrdi da je bio veza Valtera Raufa prilikom uspostavljanja krijumčarske mreže biskupa Hudala. Nimalo nije neobično što je njegovo delovanje uglavnom bilo usmereno na pomaganje nemačkih begunaca, uključujući Adolfa Ajhmana. Ali, on je pomagao i Petranoviću, nalazeći mu se na usluzi kad god je mogao.

Iako je održavao vlastitu organizaciju, Siri je bio u potpunosti upoznat s hrvatskom mrežom. Petranović se prisetio jednog primera, koji je ilustrovaio bliskost odnosa između njega i đenovskog biskupa. Hrvat se starao o izvesnom broju begunaca kojima je bilo nužno da što pre krenu za Argentinu, ali nije mogao da obezbedi dovoljno postelja u kabinama. Zato je u Sirijevo ime poslao telegram brodoprevozničkom uredu u Buenos Airesu, zahtevajući da se za njegove putnike obezbede mesta. Ovo je dalo željeni rezultat i njima je dopušteno da se ukrcaju. Petranović je kasnije obavestio Sirija o ovoj podvali, ali je biskup, umesto da se naljuti, bio oduševljen Hrvatovom preduzimljivošću.⁷²

Petranović se živo sećao i jedne od malobrojnih prilika u kojima je obaveštajna mreža Zapada preduzimala praktičnu akciju protiv njegovog delovanja. To se dogodilo početkom marta 1947. godine, kada je major Stiven Klisold (Stephen Clissold) došao u Đenovu. Klisold je pre rata bio britanski diplomata u Zagrebu, a potom je služio kao oficir za vezu s Titovim partizanima. Njegova misija u Đenovi bila je da uhapsi očekivane ustaške ratne zločince pre nego što otplove na brodu Philippa, jednom od parobroda koji su redovno povezivali Đenovu i Buenos Aires natovareni beguncima.

Klisold je radio za britansku Specijalnu trijažnu misiju, koja je pratila naciste u begu. Bio je primio pouzdano obaveštenje da će se jedna grupa ratnih zločinaca, koji svi putuju pod lažnim imenima, ukrcati na brod Philippa 4. marta. Znao je da će u toj grupi biti Vladimir Kren, koji se otisnuo pod pseudonimom Marko Rubini. Klisold se u svojim memoarima prisećao da su ti ljudi bili "pod pokroviteljstvom Papske Commissione d'Assistenza", i "da se o njima u Đenovi starao sveštenik Petranović, Draganovićev poverljivi saradnik".⁷³

Na dan kada je brod trebalo da napusti luku, Klisoldovi ljudi su presreli šesnaestoricu Petranovićevih putnika kad su pokušali da se ukrcaju. Jedan čovek, "zdepast i očigledno ne-jevrejskog izgleda", rekao je da se zove Marko Rubini. Klisold se sećao da se njegov "nastup, isprva kočoperan, postao je dodvoran i na kraju ponizan kada je priznao da je on general Vladimir Kren, oficir bivše jugoslovenske avijacije, koji je aprila 1941. godine organizovao veliku predaju i prelazak na nemačku stranu i za to bio nagrađen zapovedništvom nad Paveličevim zračnim snagama".⁷⁴ Obaveštajna mreža SAD je prethodno otkrila Krenovo ime među visokim ustaškim činovnicima pod Draganovićevim staranjem. On je jedan od malobrojnih zločinaca koji su predati Jugoslovenima.

Kad je čuo da je Krena i još devetoricu zadržao Klisold, Petranović je otišao kod britanskog oficira i navaljivao da "pusti njegove ljude". On se seća da se Klisold samo nasmešio, ali nije rekao ništa. Sutradan je Petranović opet intervenisao kod britanskog oficira, govoreći da su "Hrvati vrlo nesrećni u Jugoslaviji i da su se zato radovali kada je proglašena Nezavisna Država Hrvatska". To je, očigledno, trebalo da ublaži stvar u korist onih koji su odano služili stvari nacizma.⁷⁵

Bila je ovo jedna od retkih prilika u kojima su obaveštajci Zapada trijumfovali nad veoma dobro organizovanim i uspešnim Pacovskim kanalom koji su vodili sveštenik Krunoslav Draganović i niz pripadnika hrvatskog klera. Nekoliko nedelja kasnije, Britanci su izvršili prepad u samom Svetom Jeronimu, gde su uhapsili otprilike stotinu ljudi po napuštanju nekakvog sastanka.⁷⁶

Međutim, uglavnom su operacije zapadnjaka bile spektakularno neuspešne. Razlog tome je bio vrlo prost. Neka odeljenja savezničkih vlasti su, u stvari, saradivala s Vatikanom kako bi omogućili da mnogi begunci tiho otplove iz Đenove. Jedan od diplomata SAD je otkrio da sile Zapada "očigledno šuruju s Vatikanom i Argentinom, kako bi se ljudi nečiste savesti izvukli u raj u ovoj drugoj zemlji". Zaista je bilo tako. I Vašington i London su sklopili sporazume sa Vatikanom da se pomogne mnogim nacističkim kolaboracionistima da emigriraju preko Dra-

ganovićevo sistema za krijumčarenje. Zapad je licemerno iskorišćavao Vatikan kao poštovanja dostojan paravan za sopstvene nemoralne postupke.⁷⁷

Uspešna operacija u Đenovi bila je izuzetak među inače nevalitetnim akcijama Zapada. Gauenova provala u Sveti Jeronim je verovatno otkrila Krenov pseudonim, što je njega svrstalo u šaćicu onih koji se nisu okoristili savezničkom politikom amnestiranja.

Sveštenikovi putnici

Nema nikakve sumnje da su Draganović i njegove kolege organizovali svoju mrežu zbog svog tvrdog, čak fanatičnog, hrvatskog nacionalizma. Ne može biti nikakvog spora ni da su većina bili fašistički sveštenici i posvećeni ustaški bojovnici, kojima je bila zajednička Pavelićeva histerična mržnja prema Srbima. Šta im je, onda, kao hrišćanima bilo opravdanje za sklanjanje masovnih ubica od pravde? Jedinstven uvid u njihov mentalitet može da se stekne iz jednog opširnog Draganovićevo pismenog obraćanja američkom ambasadoru u Italiji, poslatog maja 1947. godine.⁷⁸

Draganović je tvrdio da pod komunistima u Jugoslaviji pravda doslovno ne postoji. Nedvosmisleno je izjavljivao da oni "koji su izvršili ratne zločine" naročito "zločini protiv čovečnosti... moraju da budu kažnjeni". Međutim, onda je mudro raspravljao da najgrešnji ne treba da budu razvrstani kao ratni zločinci, praveći razliku između onih koji su lično izvršavali takve zločine i političkih vođa Pavelićeve vlade. Njegov stav je bio da "biti državni zvaničnik, čak i na nekom visokom položaju, ili pripadnik Ustaškog pokreta, ne mora obavezno da označava da su dotične osobe ratni zločinci".⁷⁹

Ovakva izjava, naravno, može da se posmatra kao nešto potpuno neiznimno, obično. Ratno zločinaštvo treba da se prosuđuje prema dokazima u svakom pojedinačnom slučaju, ne čisto stvorenom uopštenim optužbama za politički nepodobno držanje. Međutim, jedini koje je Draganović osudio kao ratne zločince bili su obični vojnici koji su stvarno okrvavili ruke u selima i koncentracionim logorima.

On je isključivao političare koji su praktično ozvaničili rasne zakone kojima je legalizovana masovna klanica. Bili su to visoki ministri i funkcioneri Pavelićeve "nezavisne" Hrvatske, oni koji su u svojim izjavama i propagandi otvoreno podsticali masovno ubijanje i tako stvarali opaku klimu. Neki neobrazovani hrvatski seljaci su stoga poverovali da je masovno zatiranje prihvatljiv, čak poželjan vid ponašanja i delovanja. A ipak je Draganović branio one prve, a osuđivao ove druge.

To je, onda, bilo njegovo opravdanje za pomaganje Paveliću i njegovim najbližim kolegama. Međutim, čak je i to bilo laž, jer je on svesno pomagao mnogim običnim ubicama. Ljubo Miloš je, na primer, nekada bio visoki funkcioner u koncentracionom logoru Jasenovac. Jedno od njegovih omiljenih dela bilo je "obredno ubijanje" Jevreja. Pošto bi transport pristigao u logor, Miloš bi "navlačio beli lekarski mantil, slao stražu da mu dovedu sve one koji su se prijavili za bolnicu, odvodio ih u 'ambulantu', postavljao uza zid i udarcima nožem sekao žrtvama vratove, parao i rastavljao rebra i rastvarao stomake".⁸⁰

Miloš je takođe nadzirao druge okrutne metode uništavanja. Nagi logoraši su živi ubacivani u razbuktalu peć ciglane odmah uz logor, dok su drugi premlaćivani do smrti toljagama i maljevima. Miloš sasvim sigurno nije bio "nedužni" hrvatski patriota koji je samo služio Pavelićevoj vladi iz osećanja "dužnosti" prema svojoj naciji. Bio je običan sadista i ubica, kriv za tačno onakve zločine za koje je Draganović smatrao da zaslužuju kaznu.⁸¹

Draganović je ipak pružio svoje "hrišćansko milosrđe" ovom čoveku. Nema sumnje da je znao za Miloševe užasne zločine, pošto je kasnije osuđivao Jasenovac kao "najstrašnije krvoproliće za koje Hrvatska uopšte zna". Prema Draganoviću, Miloš je bio "čudovište, koljač nedužnog sveta i obična kukavica". On je upoznao ovo "čudovište" sredinom 1945. godine u Austriji, gde se zločinac krio pod lažnim imenom, a kasnije ga je video u Rimu. Sveštenik je priznao da je dao Milošu mnogo novca, ali samo zbog toga što se bojao da će ga Miloš ubiti.⁸²

Međutim, obaveštajne mreže Zapada su ustanovile da Draganović laže. Otkrili su da Miloš živi u jednom italijanskom logoru i spremali su se da ga uhapse. Draganoviću je to dojavio neko

iz britanske obaveštajne službe, pa je upotrebio svoju razrađenu mrežu da Miloša izvuče i skloni u sigurnost.⁸³

Ovo se prilično često dešavalo. Zapadni obaveštajci su stalno iznova zapažali da Draganovića neko unapred upozorava na njihove operacije za hapšenje ratnih zločinaca. Čak su otkrili i da je nekako dobio spiskove onih koji treba da budu uhapšeni, što je ukazivalo na njegov uticaj u najvišim krugovima obaveštajnih službi Zapada. U stvari, mnogi ključni oficiri Saveznika su bili veoma spremni da sarađuju. Draganović je redovno posećivao vojne i obaveštajne štabove u Rimu, gde bi mu major Simkok govorio pojedinosti predstojećih operacija za hvatanje begunaca.⁸⁴

Kada se uzme sve u obzir, ipak najviše kopka pitanje zašto je toliko ratnih zločinaca kojima je pomognuto na ovaj način, uključujući i Miloša, kasnije uhvaćeno u terorističkim akcijama unutar Jugoslavije. Možda je pravi razlog Draganovićeve blagonaklonosti bio u vezi s Pavelićevom potrebom za ljudima koji će da služe u njegovoj antititovskoj armiji, koja je tada organizovana uz pomoć Zapada.

Kakav je to sveštenik koji će da pruži zaštitu jednom ubici poput Ljuba Miloša? Italijanska štampa pisala je o svešteniku Draganoviću 1948. godine, opisujući ga kao "snažnog, a vitkog, odevnog u besprekornu sveštenu odoru". Izveštavala je da "taj sveštenik, bez sumnje složena i zagonetna pojava, predlaže da se oprosti zločinačkim ustašama, iz čisto jevanđeljskih pobuda".⁸⁵ U to vreme je Pacovski kanal delovao punom snagom, ali je Draganović bio okružen tajnom. Oko vatikanske "sive eminencije" narastala je legenda, ali je malo ko zaista znao, a kamoli razumeo, tog čoveka u stvarnosti.

Trojica njemu najbližih kolega su nedavno dali izvanrednu sliku njegovog karaktera. Svi su bili značajne figure u Pacovskom kanalu, predani poslu sa zadivljujućom posvećenošću da izbave svoje kamarate. Draganovićeva izvanredna inteligencija je ostavila utisak i na monsinjora Petranovića i na sveštenika Cecelju. Petranović ga se sećao kao "uzdržanog, hladnog i veoma ozbiljnog", a ne kao osobe kojoj je do šale ili upuštanja u ležerno šegaćenje.⁸⁶

Monsinjur Simčić ga je najbolje opisao. Od ove trojice sveštenika, on je bio najbliži Draganoviću pošto je nekoliko godina radio na Pacovskom kanalu u Rimu. On je bio "čudesna ličnost, veliki pregalac i izvanredan organizator, čovek velikih ideja. Kao i svi takvi ljudi, pokazivao je zanimanje za krupne projekte, a pojedinosti je ostavljao drugima. Možda se previše uzdao u sopstvenu intuiciju".

Simčić je hvalio Draganovićevu inteligenciju, siguran u njegovu veličinu. On je bio "jedan od najznačajnijih ljudi u Evropi, veliki učenjak s odličnim znanjem istorije". Draganović je posedovao "veliko srce, široke horizonte, dalekovidost, ali je bio naivan, što je često među velikim ljudima". Naivnost, ipak, nije smetala Draganoviću da bude i veliki zaverenik. "Nosio je u sebi veliku ljubav prema zaveri", a duhovna hrana su mu bile lozinke i tajni sastanci. Često je preduzimao složene mere predostrožnosti da izbegne praćenje kad bi napuštao Sveti Jeronim. Ali Simčić je bio siguran da Draganović nije oprezan po svim pitanjima. Jedan pravi zaverenik ne bi pravio one greške koje je on počinio".⁸⁷

Svedoci s kojima smo razgovarali nisu se složili s ovom poslednjom tvrdnjom. Međutim, skoro svi koji su poznavali Draganovića slažu se da je on jedan od najtajnovitijih ljudi koje su ikada sreli. Jedan oficir britanske obaveštajne službe ga se sećao kao "veoma zaverenički orijentisanog, poput svih Hrvata". Taj oficir je dobro poznao balkanske intrige. Za vreme rata je služio u Grčkoj, Jugoslaviji i Albaniji, a potom bio aktivno uključen u antititovske operacije u posleratnoj Italiji. U više navrata je vodio duge rasprave s Draganovićem, i smatrao da je on dosta nepristupačan "s ljudske strane. Mislim da je bio vrlo hladan, u velikoj meri realista... Nije bio nametljiv, upadljiv ili previše otvoren, već vrlo zatvoren i tajanstveno krut".⁸⁸

Da li je bilo moguće, pitali smo tog britanskog oficira, da papa Pije XII nije znao za Draganovićevu tajnu nameru da krijumčari naciste? U razgovoru koji je magnetofonski snimljen, ispričao nam je da je obaveštajna mreža Zapada bila u potpunosti obavestena o vatikanskim spletkama, uključujući tu i smicalice oko nabavke lažnih isprava. Draganović je sasvim sigurno bio ključ-

na figura, podvlačio je on, i dodao da je Pije XII "znao sve o aktivnostima sveštenika Draganovića, inače on nikako ne bi opstao na svom položaju".

Na osnovu njemu dostupnih obaveštenja, ovaj oficir je bio siguran da je Draganovićev stvarni status u Vatikanu bio položaj "šefa Odseka za Balkan u Državnom sekretarijatu". Sveštenik Draganović je bio "veoma blizak, na primer, s monsinjorom Anđelom Delakvom (Angelo dell'Acqua)", tada vrlo visokim vatičanskim obaveštajnim činovnikom. Kasnije je Delakva postao nadbiskup, ali je, prema britanskom oficiru, u to vreme on u stvari bio Draganovićev pretpostavljeni u vatičanskoj obaveštajnoj hijerarhiji. On je još potvrdio Draganovićeve čvrste veze s italijanskom obaveštajnom mrežom, koje su bile dobro poznate u uskom krugu obaveštajnih agenata Zapada u Rimu. Između tih oficira su vladale bliske društvene veze i odnosi, tako da je sve što se "šuškalo" brzo bilo svima poznato.

Prema njegovom iskustvu i znanju, u obaveštajnoj mreži Zapada skoro svi su znali da Draganović štiti Antu Pavelića, koji se skrivao u Vatikanu. Dalje, Draganovićev Pacovski kanal je bio javna tajna u obaveštajnim krugovima u to vreme. Sveštenik je bio na zlu glasu zbog pomaganja ratnim zločincima pri bekstvu. Pominjao je i druge ustaške ličnosti za koje je znao da su bile zaštićene od strane Crkve. Jedan je bio bivši pukovnik, Jozo Rukavina, koji je "radio kao baštovan u samom gradu Vatikanu".

U stvari, Draganović je bio naširoko poznat među zapadnim obaveštajcima kao "balkanska siva eminencija". Tim šaljivim imenom dugo su ga nazivali i američki i britanski oficiri, u čijim krugovima se Draganović slobodno kretao. Ovo je potvrdio i Simčić, koji je bio siguran da Draganović ima neposredan dodir s britanskom, američkom i italijanskom obaveštajnom mrežom.⁸⁹ Bivši britanski oficir je takođe naglašavao da se "skoro može govoriti o zajedničkoj diktaturi obaveštajnih mreža Zapada i Vatikana u ovom periodu".⁹⁰

Ukoliko je ova optužba tačna, papa Pije XII je duboko upleten u jednu mnogo širu zaveru nego što je Draganovićeva mreža krijumčarenja. Vatikan uporno i dosledno pobija tvrdnje u vezi s

uključenošću svojih visokih zvaničnika u Draganovićevu mrežu, a naročito u operacije obaveštajnih službi Zapada.

Postoje neki dokazi koji podržavaju ovakav stav. Na primer, jedan britanski diplomata u Vatikanu je stao u njihovu odbranu novembra 1947. godine, tvrdnjom "da Vatikan verovatno ne odobrava političke delatnosti sveštenika Draganovića i njegove klike za razliku od verskih." Međutim, Forin ofis je ovo u potpunosti odbio:

"Mi potpuno shvatamo gledišta vatikanskih vlasti i s nekima od njih se i sami slažemo. Iako ne možemo da osudimo milosrdan stav Crkve prema grešnim pojedincima, smatramo, ipak, da ima mnogo dokaza koji pokazuju da Vatikan dopušta podsticanje ustaša, i tajno i otvoreno. Ta nepoželjna organizacija ne samo da je kolektivno odgovorna za zverstva ogromnih razmera u vreme rata, već od samog svog nastanka koristi ubistvo kao normalno političko oružje. Pretpostavljamo da postoji ogromna razlika između pružanja utočišta takozvanim otpađenim slovenačkim sveštenicima, i pružanja pozitivne pomoći osobi kao što je Pavelić?"⁹¹

Sa svoje strane, Vatikan se prilično potrudio da ublati i baci sumnju na pouzdanost izveštaja zapadnih obaveštajaca koji su upirali prstom u Crkvu. Na primer, kada smo skupljali građu za ovu knjigu, vatikanski službeni istoričar, sveštenik Grejem, upozoravao nas je da se ne uzdamo u verodostojnost izveštaja obaveštajne mreže SAD. A Britanci su ipak dosledno potvrđivali američke informacije. Isto važi i za italijansku tajnu policiju, koja je takođe budno motrila na tu zaveru. Vrlo je teško poverovati da je obaveštajna mreža Zapada tako redovno grešila, i u svojim informacijama i u opštoj analizi. Najzad, oni su preko svojih agenata prodrli u samo središte Pacovskog kanala. Amerikanci su otišli još korak dalje, i stvarno upali u Sveti Jeronim i fotografisali Draganovićeve materijale.

Nadalje, dva ključna svedoka *unutar Crkve* potvrdila su umešanost Vatikana. Monsinjur Milan Simčić i sveštenik Vilim Celja, obojica bliski saradnici sveštenika Draganovića, bili su sigurni da visoki vatikanski zvaničnici znaju za Draganovićev rad i da ga odobravaju.

Danas (ova knjiga se u originalu pojavila 1990. godine, prim. prev.) je Simčić visoki vatikanski činovnik, koji sasvim otvoreno priznaje da je Sveti Jeronim štitiio značajne ustaške ličnosti i pomagao im da pobjegnu. On je to znao iz prve ruke, a ne iz glasila. U dva intervjua, Simčić se prisećao da su mnogi begunci bili smešteni, nahranjeni i odeveni od strane Zavoda. Otvoreno je tvrdio da se za "najznačajnije ljude", uključujući "bivše ministre vlada, šefove vojnih formacija i ranije policijske čelnike, starao posebno dr Draganović". Simčić je tvrdio da je Draganović imao složenu i razrađenu podzemnu mrežu za te poslove, koja je koristila radio-poruke i obaveštajne kontakte.⁹² Upravo su ustaški begunci bili ti za koje je obaveštajna mreža Zapada utvrdila da se kriju u Svetom Jeronimu i u Vatikanu.

Ljudi koje je pomenuo Simčić ne mogu da se nazovu "izbeglicama" ni u trenutku najveće maštovitosti. Po njegovom vlastitom priznanju, to su bili visoki političari i činovnici jedne od najozloglašnijih nacističkih marionetskih vlada. Simčić je samo tumačio, očigledno mirne savesti, da zadatak Svetog Jeronima nije bio "da se donose ma kakvi moralni sudovi o ljudima koje smo pomagali. Naš posao je bio da im omogućimo da pobjegnu, a istorija može da im sudi kasnije".

Sveštenik Grejem je, međutim, bio izrazito uporan da Draganović "nije isto što i Vatikan". On je vodio svoje *nezavisne* operacije, a papa Pije XII i pomoćnik državnog sekretara Montini nisu znali ništa o njoj, a kamoli je odobravali.

Šesti sveštenik

Međutim, Simčićeva izjava deluje kao eksplozija bombe. Prema njegovom prikazu događaja iz prve ruke, "dr Draganović i Montini su se sastajali mnogo, mnogo puta", i razgovarali o radu Svetog Jeronima. Simčić je siguran da je pomoćnik državnog sekretara Vatikana znao tačno šta taj rad podrazumeva, pošto je u specifičnim slučajevima Draganović često molio za njegov savet i pomoć. On bi često tražio od Montinija da "nabavi više viza" od zemalja koje ih nisu izdavale u odgovarajućem broju, i

vatikanski birokrata bi se onda zauzimao na odgovarajućem mestu.⁹³

Simčić je bio siguran da se ovaj odnos odvijao dvosmerno, i da je Draganović često uzvraćao Montiniju uslugama. Odlučno je tvrdio:

“Montini je stupio u dodir s Draganovićem mnogo puta, tražeći mu da pomogne nekim ljudima u njegovo ime.”

Montini ne samo da je bio upoznat sa Draganovićevim Pacovskim kanalom, nego je Simčić siguran i da ga je on stvarno i sam koristio. Upitan šta to znači, Simčić je tvrdio da još poseduje kopije Montinijevih pisama Draganoviću u kojima visoki vatikanski činovnik moli za pomoć da se prokrijumčare određeni ljudi. Mada nije hteo da pruži te dokumente na uvid, Simčić je uporno naglašavao da je Montini tražio od Draganovića da deluje u ime Svete Stolice u nekoliko prilika.

U stvari, postojali su "odlični odnosi između nas i hijerarhije". Dok je Simčić pažljivo izbegavao da umeša papu Pija XII, nema nikakve sumnje da je papa bio potpuno svestan Draganovićevog rada. Kao što je već razmotreno, u to vreme je Montini bio papin miljenik, i neposredno je nadzirao milosrdni rad Svete Stolice na pomoći izbeglicama. Kako su se dvojica visokoprečasnika svakodnevno sretali i razmatrali rad Državnog sekretarijata, nezamislivo je da je Pije XII držan u tami neobaveštenosti. Drugim rečima, dvojica visokih vatikanskih zvaničnika su bili o svemu informisani. I vladajući i budući papa (Montini je kasnije postao papa Pavle VI) odobravali su Pacovski kanal sveštenika Draganovića.⁹⁴

Sveštenik Cecelja je otišao još dalje od Simčića, tvrdnjama da je Draganović bio službeni zastupnik Svete Stolice za emigraciju svih nacističkih grupa, ne samo Hrvata. Mada se Simčić nije složio po ovoj tački, ona je nezavisno potvrđena drugim izvorima. Božidar Kavran, istaknuti pripadnik Paveličeve posleratne podzemne mreže, posvedočio je da se Draganović u njegovom prisustvu razmetao da je zvaničan predstavnik Vatikana za sve zemlje Istočne Evrope. Najzad, obaveštajci SAD su identifikovali Draganovića kao vatikanskog "šefa za ponovno naseljavanje raseljenih lica". Oni su to znali zbog toga što su i sami koristili

njegov Pacovski kanal da krišom izvuku vlastite agente iz Evrope.⁹⁵

Osim svedočenja očevidaca i jednoglasnog stava zapadnih obaveštajaca, postoje i drugi dokazi koji jasno prikazuju Draganovićev uticaj i kod državnog sekretara i kod pape lično. Na primer, Vatikan je u mnogo prilika intervenisao u korist interniranih ustaških zatvorenika u logorima Saveznika. Skoro svaki put je ta posredovanja organizovao Draganović. U jednoj prilici, početkom marta 1946. godine, Draganović je apelovao na vodeće ličnosti Crkve širom sveta, uključujući kardinale Grifina (Griffin) i Gilroja (Gilroy) u Britaniji odnosno Australiji, i zahtevao njihovu pomoć. Potom se aktivno zalagao kod Državnog sekretarijata da zvanično interveniše.⁹⁶ Najzad je otišao pravo kod pape Pija XII.

Predmet ovog apela bile su dve stotine ljudi bivše ustaške milicije, kao i brojni pripadnici zloglasnih SS divizija "Princ Eugen" i "Handžar". Prva divizija je bila sastavljena od jugoslovenskih Nemaca, dok je druga sakupljena iz brojne populacije bosanskih muslimana. I jedna i druga su vršile zverstva nad nedužnim civilnim stanovništvom. Između ostalog, Draganović se zalagao za slučajeve kao što su ministri bivše ustaške vlade Dragutin Tot, Vjekoslav Vrančić, Mile Starčević i Stjepo Perić, kao i bivši šef avijacije, Vladimir Kren. Za nekoliko tih ljudi kasnije se ispostavilo da se kriju u Svetom Jeronimu ili u Vatikanu, kako je otkrio Madov špijun.

Vatikan je ubrzo učinio svoje, preuzimanjem ovih slučajeva pred američkim i britanskim diplomatama, uz preporučivanje njihovoj "ljubaznoj pažnji i razmatranju" apela koji je uložio sveštenik Draganović.⁹⁷ Sledilo je još mnogo diplomatskih intervencija Vatikana, uglavnom u korist ljudi koji su u bliskoj prošlosti sprovodili nacistički holokaust.

Draganović je imao mnogo prilika da prenese svoju poruku papi Piju XII. Na primer, juna 1946. godine je Izvršni odbor Svetog Jeronima odredio "specijalnu delegaciju" koja je trebalo da se uputi kod pape lično. Draganović je bio visoki član tog odbora, tako da nimalo ne iznenađuje što su njegovi "bliski prijatelji", dr Ivo Omrčanin i profesor Nikolić, poznati ustaški propagator,

bili odabrani da prisustvuju tom sastanku. Dvanaest meseci pre toga italijanska vlada se žalila silama Zapada u vezi s Omrčaninovima aktivnostima, s napomenom da je on bio činovnik ustaškog Ministarstva inostranih poslova.⁹⁸

Obaveštajna mreža SAD je utvrdila da je Omrčanin "u tesnoj saradnji s Draganovićem... pomažući na pitanjima emigracije hrvatskih begunaca". Simčić se sećao Omrčanina kao čoveka punog sebe, nekog ko se neprestano razmeće svojom važnom ulogom. Pored toga, Simčić je potvrdio da je Omrčanin "bio veoma blizak Draganoviću i da su oni u tom periodu saradivali".⁹⁹ Omrčanin je u stvari radio neposredno pod Draganovićem u Hrvatskom komitetu Papske pomoći između 1948. i 1953. godine, kada je obilazio logore za raseljena lica i hiljade begunaca slao niz Pacovski kanal.

Omrčanin sada živi u Vašingtonu, gde obilato objavljuje pro-ustaške propagandne pamflete. On potvrđuje Simčićeve i Celceljine poglede. Na primer, u jednom razgovoru vođenom 1986. godine, tvrdio je da je pomoćnik državnog sekretara Montini bio svestan punih dimenzija Draganovićeve krijumčarske mreže. Omrčanin se takođe hvalisao da je 30.000 ljudi odaslano Pacovskim kanalom, i da je među njima bilo mnogo nemačkih naučnika i lica tehničkih struka.¹⁰⁰

Najzad, postoji i pitanje uključenosti Vatikana u finansije Svetog Jeronima. Britanska obaveštajna mreža je otkrila da je sveštenik Dominik Mandić "veoma umešno" upravljao finansijama Svetog Jeronima. On je bio blagajnik službenog Hrvatskog odeljenja Papine Komisije za pomoć izbeglicama. Britanci su ustanovili da je jedan od njegovih prevashodnih zadataka bio da "priprema i stara se o plasmanu zlata, dragulja i stranog novca koje su deponovali visoki ustaški činovnici", i o "pretvaranju tih vrednosti u italijansku valutu". U stvari, to su bile dragocenosti otete od Pavelićevih usmrćenih žrtava koje su ukrale ustaše u begu.¹⁰¹

Mandić je bio onaj visoki franjevački činovnik koji je štamparsku presu svog sveštenečkog reda stavio Svetom Jeronimu na raspolaganje kako bi se beguncima obezbedile lažne lične karte. Američki obaveštajci su otkrili da je on u stvari bio "zastupnik

Vatikana" u Svetom Jeronimu. Nije bila slučajnost to što je sveštenik Mandić bio blagajnik Draganovićeve operacije krijumčarenja.¹⁰² Da li je moguće da svi neposredni svedoci koji su radili na ovoj mreži sada lažu, možda da bi ispravili vlastite političke ciljeve? Ili da su svi oficiri obavještajnih službi Zapada primili i zabeležili činjenice potpuno pogrešno? Prema svešteniku Grejemu, Vatikan nije čak ni znao, a kamoli odobravao, ono što su radili Draganović i njegovi saradnici - fašistički sveštenici.

To ipak izgleda nemoguće. Za javnost otvorena obavještajna i diplomatska dokumenta Zapada u potpunosti podupiru očevice. Američki oficiri kao Viljem Gauen i Robert Mad koristili su izuzetna sredstva i načine da otkriju istinu. Ubacili su špijune u Svetog Jeronima, prodrli u ustašku obavještajnu mrežu, pa čak i tajno fotografisali Draganovićeva dosijea. Njihovi nalazi su bili nedvosmisleni: Vatikan je stajao iza onoga što radi taj fašistički sveštenik. Gauen je došao do ubeđenja da je držanje Vatikana, mada možda neukusno i neprijatno, u potpunosti opravdano neophodnim potrebama hladnog rata. Ovo njegove zaključke u vezi s uključenošću Vatikana čini utoliko snažnijim.

Dosijea britanske Tajne obavještajne službe o ovom predmetu (kao u skoro svim slučajevima) su potpuno zatvorena. Međutim, ima nekoliko ključnih diplomatskih i vojno-obavještajnih izveštaja koji su dostupni javnosti, a koji u potpunosti podupiru američke podatke. Nemoguće je da su sve te izveštaje pisali nesposobni ili pristrasni službenici. Uostalom, i Britanci i, kasnije, Amerikanci prethodno su regrutovali iste te naciste koji su uživali zaštitu Crkve. Njima su informacije u stvari dolazile iz samog srca čitave mašinerije. Dalje, jasno je da je obavještajna mreža Zapada i saradivala s Vatikanom i bezočno se njime poigravala radi ostvarenja vlastitih ciljeva.

Sve u svemu, praktično je nezamislivo da *ključni* činovnici u vatikanskoj hijerarhiji nisu imali pojma o Draganovićevom mreži za krijumčarenje nacista. Bez obzira koliko je bila velika ili mala ova grupa zaverenika, oni su u svojim redovima imali najuticajnije zvaničnike, uključujući papu i bar jednog pomoćnika državnog sekretara. Bili su to ljudi s pristupom pravoj vlasti i sredstvima. Pravi vatikanski skandal se tek spremao.

Zlatni sveštenik

Najveća hala starog zagrebačkog Sajma bila je dupke napunjena pažljivo odabranom publikom od 1.500 odlučnih pobornika komunizma. Pedeset sedam optuženih sa zebnjom je očekivalo neizbežne osude, držeći se nekako rezignirano. Tokom čitavog jula i avgusta 1948. godine, u sparnom i vrućem letu, sproveden je sudski proces. Preovlađivala je skoro karnevalska atmosfera, jer su neobuzdani posmatrači naizmenično aplaudirali optužnicama u velikom oduševljenju, onda zviždali, izrugivali se, hukali i smejali nesrećnim ustaškim bojovnicima privedenim da odgovaraju za svoje zločine.

Događaji su bili uživo prenošeni preko lokalne radio-stanice. Kad god bi došlo do neprijatnog udaljavanja od brižljivo pripremljenog scenarija, prepuna sudnica bi gromoglasno uzvikivala "Živeo drug Tito", a radio-stanica bi prelazila na ponavljanje parola kojima se slavi i veliča maršal.

Među optuženima su bili neki od najokrutnijih Pavelićevih masovnih ubica, ljudi koji su svojevremeno primenjivali krvava rasna i politička opredeljenja svoga poglavnika s nepojmljivom nasladom.¹

Optuženi su bili krem Pavelićevih krstaša, takozvani Križari, podzemni pokret otpora koji je ostavljen u zemlji da bi pripremao i podigao ustanak protiv Jugoslavije. Većina optuženih bila se ubacila u Hrvatsku iz križarskih baza u Austriji tokom pretходne dve godine.

Naređenja su im bila da ojačaju podzemlje i pokrenu lanac ubistava, sabotaza i raznih remećenja i uznemiravanja, u pripremi za trenutak kada će najzad izravnati račune sa svojim starim neprijateljima. Cilj im je bio da uspostave vezu s moćnim jedinicama koje su delovale u nepristupačnoj prirodi, da uništavaju

telegrafske, telefonske i železničke veze, napadaju industrijska postrojenja i likvidiraju viđenije političke i vojne predstavnike. Umesto da naiđu na dobro organizovano podzemlje s preko 300.000 ljudi, brzo su naleteli na Titovu efikasnu i nemilosrdnu tajnu policiju. Većina ih je bila u rukama komunista samo koji dan po prelasku granice, mnogi posle samo nekoliko sati.

Većina optuženih je priznala svoje ubilačke uloge koje su igrali pod Pavelićevom vlašću. Mnogi su se pozivali na obaveštajne službe Zapada bez preciznog navođenja, koje su im navodno pružale pozadinsku pomoć, obuku i opremu za terorističke operacije unutar njihove domovine.

Nimalo ne iznenađuje što je, u svetlosti moćnog položaja hrvatske Katoličke crkve, naročita pažnja bila rezervisana za zlo-kobne mahinacije Vatikana, koji je kovao zaveru za obaranje Tita u sprezi s nadbiskupom Stepincem i lokalnim sveštenstvom. Tito je započeo svoju kampanju protiv Crkve novembra 1945. godine, kada je objavio da su "otkrivene terorističke organizacije koje su predvodili sveštenici, a sačinjavale ustaše, koji su sada promenili naziv u Križari".²

Suđenja pripadnicima Križara počela su narednog meseca, kada su sveštenik Ivan Condrić i još četiri sveštenika proglašeni krivim za organizovanje terorističkih akcija Križara. Govorilo se da je čovek u pozadini tih planova sveštenik Krunoslav Draganović, sekretar Bratstva svetog Jeronima u Rimu i "zastupnik ustaša u Vatikanu".³

Mnogi od optuženih na suđenju 1948. godine priznali su da su se sklanjali i skrivali u Svetom Jeronimu, gde ih je Draganović regrutovao za Križare. Opisivali su njegovu središnju ulogu u usmeravanju podzemne mreže, čak uz tvrdnje da je papa lično blagoslovio taj rad prilikom jednog sastanka s Draganovićem. Prema jednom optuženiku, Draganović je bio "siva eminencija" Križara, "glavna ličnost, koja može da snažnije deluje iza pozornice nego pred publikom. On je bio glavni čelnik, zbog toga što je imao za sobom sve snage, i Vatikan i strane sile".⁴

Tužilac je tvrdio da su naročito sramnu ulogu igrali vaticanski krugovi. Sveštenik Draganović je uspostavio vezu između ustaških terorističkih grupa, Vatikan ih je finansirao, a Draganović

je osnovao jedan špijunski centar u Trstu 1945. godine i uputio tamo prvu grupu terorista.

Draganović je, takođe, održavao bliske veze s britanskom i američkom obaveštajnom službom, koje su usmeravale i pomagale vojničke pripreme Križara. Ljubo Miloš je izjavio sudu da su Pavelić i Draganović tesno saradivali, zajednički izdajući naređenja terorističkim grupama. Miloš je znao o čemu govori, pošto ga je iz savezničkog pritvora bio izbavio sveštenik Draganović, uprkos njegovoj krvavoj reputaciji ustaškog ratnog zločinca.⁵

Vatikan, je dakle, podržavao ratne zločince u pokretanju terorističke kampanje protiv svojih neprijatelja. A u Forin ofisu u Londonu, birokrate su odbacile te tvrdnje, uz primedbu da su mnogi "od 'dokaza' podnesenih u ovom smislu svakako čista detinjarija". Ipak, morali su da priznaju da je misija general-majora Ficroja Maklejna (Fitzroy Maclean) u Italiji doslovno nagazila na čvrste dokaze o upletenosti obaveštajne Mreže SAD u ustaške aktivnosti. Nema nikakve sumnje, dalje su napominjali Britanci, da je Sveti Jeronim "središte veoma sumnjivih radnji".⁶

Pošto su zaključili da je najzgodnije da se krivica prebaci na njihovog američkog saveznika, činovnici u Forin ofisu su sa zadovoljstvom oprali ruke od ma kakve odgovornosti. A stvarnost je bila mnogo drugačija...

Viljem Gauen i njegove kolege iz Kontraobaveštajnog korpusa su počeli da otkrivaju detalje o ulozi Britanije u operacijama Križara u vreme lova na Antu Pavelića 1947. godine. Kao što je već izloženo, ubrzo su otkrili da Vatikan skriva Pavelića, uz prećutno slaganje britanske Tajne obaveštajne službe. Gauen je tada potvrdio i senzacionalne tvrdnje Ferenc Vajte. Prisetićemo se da je mađarski nacista ispričao Amerikancu da se iza vojničkog i političkog buđenja ustaša nalazi Tajna obaveštajna služba.

Gauen je istraživao finansijsku snagu i poslovanje Križara i ubrzo otkrio neprijatnu istinu: njihov novac je delom poticao od "blaga" koje su "Pavelićevi privrženici" izneli iz Hrvatske. Prema Gauenu, ustaše su pobegle s mnogo kamionskih tovara pokradenih dragocenosti. Kada su, maja 1945, pripadnici britanske Tajne obaveštajne službe uhapsili Pavelića u Austriji, pokupili su

i nešto od njegovog plena. Gauen je verovao da je "najbliža istini" sledeća priča:

"Britanski potpukovnik Džonson je zadužen za dva (2) kamiona natovarena navodnom imovinom Katoličke crkve u britanskoj zoni Austrije. Ta dva (2) kamiona, u pratnji izvesnog broja sveštenika i tog britanskog oficira, potom su ušla u Italiju i otišla ka neznanom odredištu."⁷

Major Stiven Klisold je potvrdio da su dva takva ustaška "kamiona s blagom" zaista stigla u Austriju. Klisold je tvrdio da je "blago ostavljeno na čuvanje u jednom samostanu".⁸ Blago se koristilo za finansiranje

"...hrvatskog pokreta otpora u Jugoslaviji. Te snage otpora... deluju pod imenom Križari (krstaši)... Radio-veza se održava pomoću poljske radio-stanice kojom rukuje Vrančić, bivši Pavelićev ministar, koji se nalazi u britanskoj zoni Austrije. Veruje se da ustaškoj kurirskoj službi između austrijskih zona pomaže Rimokatolička crkva u Austriji.

Za kardinala Graca se zna da je u tesnim odnosima sa... profesorom Draganovićem, Krunoslavom, poznatom Pavelićevom vezom u Rimu."⁹

Osim toga zapadni obaveštajci su otkrili da je sveštenik Draganović u središtu tajnih ustaških aktivnosti. Zaista, među obaveštajcima Zapada i u emigrantskim krugovima on je bio naširoko poznat kao "zlatni sveštenik" zato što je upravljao velikim delom ukradenog blaga.¹⁰ Pukovnik Džonson je 1945. zaista odvezao ona dva tovara, ali je to bio samo delić Pavelićevog plena.

Četiri stotine kilograma zlata, vrednog milione dolara, i znatna količina strane valute bili su sakriveni u Volfsbergu, gde se o njima starao bivši ustaški ministar Lovro Sušić. Draganović je ovo saznao od visokih ustaških zvaničnika za vreme posete Austriji sredinom 1945. godine. Oni su očigledno bili rešeni da održe izvesnu nezavisnost od Britanaca, od kojih su se bojali da će im ugrabiti zlato, tako da su zamolili Draganovića da ga sačuva. Sveštenik je očigledno oduševljeno pristao da im udovolji, pošto je stupio u vezu sa Sušićem i uz njegovu saglasnost poneo u Rim četrdeset kilograma zlatnih poluga sakrivenih u dva sanduka sa stvarima.¹¹

Nema nikakve sumnje po pitanju Draganovićeve tesne povezanosti s ustaškom hijerarhijom u ovom tajnom planu za "pranje" novca. Sušić je postavio Draganovića u tročlanu komisiju za upravljanje blagom. Njegove kolege, bivši ustaški ministar Stjepan Hefer i general žandarmerije Vilko Pečnikar, također su bili visoki oficiri Križara. Pečnikar je bio Pavelićev zet i igrao je posebno značajnu ulogu u toj terorističkoj mreži. Obaveštajna služba SAD je otkrila da on "održava kontakt s nekoliko tajnih nacističkih organizacija" i vodi jednu razrađenu obaveštajnu službu koja povezuje grupe u Austriji i Italiji. Svi ovi ljudi bili su traženi ratni zločinci, ali su izmakli lovačkim zamkama Zapada uz Draganovićevu pomoć. U ovom ili onom trenutku, svaki od njih se skrivao pod njegovim okriljem, ili u Svetom Jeronimu ili u nekom drugom mirnom gnezdu pod zaštitom Vatikana.¹²

Draganovićev blizak saradnik na Pacovskom kanalu, monsignor Milan Simčić, siguran je da njegov zaverenički prijatelj nije bio upetljan u operacije Križara. Simčić se sećao raspoloženja koje je preovladavalo među ustašama pri kraju rata. Naširoko je vladao optimizam, prema njegovim rečima, i čvrsto uverenje da će sile Zapada ubrzo pokrenuti jedan nov rat, protiv komunizma, i srušiti Titovu vlast. Ustaško vrhovno zapovedništvo je smatralo da će njihovo izgnanstvo biti brzo okončano, i da će se uz pomoć Zapada oni vratiti da stvore novu "nezavisnu" hrvatsku državu.

Prema Simčiću, Križari su bili "idealisti", koji su organizovali terorističku mrežu bez ikakve pomoći bilo od Draganovića ili od obaveštajaca Zapada, mada je priznavao i da su mnogi od njih "fanatici".¹³ Međutim, Draganović je ipak priznao da je bio povezan s vrhovnim zapovedništvom Križara, mada je nastojao da svede svoju ulogu na najmanju moguću meru.¹⁴

Draganović je očajnički nastojao da čitavu krivicu za Križare prenese na Pavelića, koji je, prema njegovim rečima, organizovao te teroriste dok se skrivao u britanskoj zoni Austrije. Čovek kome je povereno komandovanje operacijom bio je jedan od poglavnikovih najodanijih slugu, Božidar Kavran, a pomagao mu je Lovro Sušić, Draganovićev partner u spašavanju ukradenog blaga skrivenog u Austriji. Sveštenik je priznao da je s Kav-

ranom raspravljao o Križarima na jednom sastanku u Rimu, ali je uporno tvrdio da Križarima nije bio veza sa Crkvom.¹⁵

Tvrdio je da je u pitanju jedan drugi hrvatski fašistički sveštenik, sveštenik Josip Bujanović, koji je za vreme rata bio ustaški čelnik u varoši Gospiću. Mladi britanski kapetan po imenu Ivlin Vo (Evelyn Waugh) je istraživao aktivnosti sveštenika Bujanovića u Gospiću, i zaključio da se "za njega pouzdano navodi da je lično učestvovao u pokolju pravoslavnih seljaka".¹⁶ Poput svojih kolega sveštenika koji su vodili Pacovski kanal, Bujanović je pobjegao iz Hrvatske pred komunistima i postao visoki oficir Križara, pa je radio neposredno pod Kavranom i Sušićem. Kao što je već razmotreno, Bujanović je organizovao Paveliću put u Argentinu, onda je otišao za njim u Južnu Ameriku, pre nego što se konačno skrasio u Australiji.

Pošto je potvrdio da je sveštenik Bujanović bio visoki oficir u toj terorističkoj mreži, Draganović je poricao da je i sam bio uključen u nju. Naprotiv, on je "bio siguran da sveštenik ne treba da bude deo takve jedne revolucionarne organizacije", i nedvosmisleno je tvrdio da je ostao van Križara. U stvari, odlučno je tvrdio da je odvrtao druge od učestvovanja u tako opasnim operacijama. Njegov stari prijatelj, monsinjor Simčić, u potpunosti je podržao Draganovića po ovom pitanju.¹⁷

Međutim, u traganju za Pavelićevim blagom Gauen je otkrio da je uloga Crkve u akcijama Križara sezala mnogo dalje od sveštenika Bujanovića. U stvari, oficir Kontraobaveštajnog korpusa je najzad sastavio još jednu slagalicu koja je čitave dve prethodne godine zbunjivala i mučila obaveštajnu mrežu SAD. Njegove kolege iz CIC u Austriji su stavile Križare pod tesnu prisomtru odmah po završetku rata, uhapsivši neke od visokih čelnika. Brzo su ustanovili da su ustaše u povlačenju "već uključile Rimokatoličku crkvu u svoju borbu". Kao što je već izloženo, ovo je ostvareno 25. juna 1945. godine, kada je održan sastanak s "papskom misijom u Salcburgu".

Papi je bilo upućeno jedno pismo, u kom je izložen plan ustaša da stvore ili novu hrvatsku državu ili neki vid podunavske konfederacije. Da bi poduprli svoj zahtev da im se pomogne, dokazivali su da je Hrvatska bastion u borbi protiv velike "srpske

države" (tj. Jugoslavije), koja je "oružje za osvajanje Balkana u rukama Rusije".¹⁸ Postoji veoma mnogo dokaza da je Vatikan pozitivno uzvraćao na ovakve pristupe. Jedan oficir britanske obavještajne službe je nedavno potvrdio da su Križari imali izuzetno snažne veze s Vatikanom.

Taj oficir je radio na antikomunističkim operacijama u Italiji posle rata i bio je siguran da je tada Crkva bila veza visokim italijanskim političarima i činovnicima koji su pomagali terorističke operacije Križara. U histeričnom stanju u prvim godinama hladnog rata Vatikan je video Hrvatsku kao svoje uporište na Balkanu.¹⁹

Američki obavještajci su zabeležili da ustaše "primaju veliku pomoć od Katoličke crkve od završetka rata".²⁰ Jedan od njihovih glavnih pomagača iz krugova Crkve bio je nadbiskup Andreas Roraher (Andreas Rohrer) iz Salcburga. Prema svedočenju Ljuba Miloša na "pozorišnom" suđenju Križarima, Roraher je stavio Crkvu na raspolaganje Intermarijumovoj podunavskoj konfederaciji.

Na Roraherovu inicijativu, biskup Klagenfurta je sazvaio sastanak na kom je trebalo da se razmotri uvođenje katoličkih zemalja Srednje Evrope u ovu konfederaciju. Osim Rorahera i klagenfurtskog biskupa, sastanku su prisustvovali biskupi Gregorij Rožman iz Ljubljane i Ivan Šarić iz Sarajeva. Dvojica velikodostojnika bili su oduševljeni saradnici nacista, uz napomenu obavještajne službe SAD da je biskup Šarić bio "'dželat' kog su upamtili Srbi u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini pod ustaškim režimom za vreme rata".²¹

I nadbiskup Roraher je intervenisao u korist ustaša kod savezničkih vlasti u Austriji, "da bi stvorio povoljan utisak" u pripremama za njihovu ponudu da se "stave na raspolaganje pod anglo-američkom komandom". Italijani su juna 1945. pribavili pouzdana obavještenja da su Britanci smesta prihvatili ovu ponudu. Informacija je, ni manje ni više, stigla od Iva Omrčanina, bliskog kolege sveštenika Draganovića u Pacovskim kanalima. Prema italijanskom izveštaju, Omrčanin im je ispričao da se Pavelić i njegovi najbliži saradnici redovno sastaju sa "simpatizerskim elementima iz britanskih snaga, koji plaćaju za reorganizaciju

ciju i sjedinjavanja ustaša kako bi ih konačno poslali protiv Tita".²²

Jedan drugi italijanski izveštaj je napominjao da te aktivnosti imaju za cilj "da sruše Titovu vlast u Jugoslaviji". Američka obaveštajna služba je priznala da njihovi britanski saveznici koordiniraju operacije u Austriji. Gauen je ustanovio da je avgusta 1946. "znatan broj letaka i brošura bacan na teritoriju Hrvatske iz aviona, očigledno iz britanske zone Austrije. Takvi tekstovi, s Pavelićevim potpisom... objavljivali su da će se neumorno ratovanje nastaviti sve do trenutka kad zauvek uklonjen bude ili Tito ili Pavelić". A ovaj poslednji će svakako biti pobednik u toj "borbi na život i smrt".²³

Dalje, američki oficiri su primili informacije da su vojna materijalna sredstva kojima raspolažu Križari skoro u potpunosti britanska, uključujući minobacače, mitraljeze, automatske puške, poljske primopredajne radio-uređaje i uniforme proizvedene u Britaniji. Stanje naoružanja je dobro i svaki čovek je opremljen vatrenim oružjem. Skoro svo naoružanje je britanske proizvodnje.²⁴

Pristupi ustaša Katoličkoj crkvi bili su očigledno podjednako uspešni. Obaveštajna mreža SAD je primila informaciju da se organizacija Križara "pružila i na Vatikan, gde se trenutno nalazi sedište njihove komande. Iz Vatikana, pomoć se dostavlja podzemnim kanalima, misli se na dotur oružja i drugih vitalnih materijalnih sredstava... Za oružje koje stiže u Hrvatsku kaže se da potiče iz Švajcarske".²⁵

U optužbama koje su Jugosloveni uložili tokom suđenja Križarima bilo je dosta istine. Dvanaest meseci pre nego što je to suđenje i počelo, Kontraobaveštajni korpus u Salzburgu je iz pouzdanog izvora saznao da Draganović ne samo da je šef "Hrvatske klerikalne stranke", nego je i visoki glavešina Križara. Održavao je odlične kontakte sa svojim snagama unutar Hrvatske i primao "potporu Katoličke crkve".²⁶

Salcburški odred Kontraobaveštajnog korpusa je kasnije izvestio da je ta takozvana "Klerikalna stranka" pod "neposrednim vođstvom pape", koji želi da stvori katoličku podunavsku konfe-

deraciju.²⁷ Dalje je ustanovljeno da Draganović radi "ruku pod ruku" sa Slovenačkom klerikalnom strankom.²⁸

Dvojica najznačajnijih pripadnika ove grupe u Rimu bili su visoke ličnosti Intermarijuma - Miha Krek, politički vođa slovenačkih katolika, i monsinjor Anton Prešern, pomoćnik generala moćnog jezuitskog reda. Italijanska tajna služba je zapazila uticaj koji Slovenci vrše u Vatikanu još avgusta 1944. Italijani su primetili da pripadnici slovenačkog klera aktivno saraduju s nacistima, a da u tesnom dodiru s Draganovićem već rade na pružanju potpore i pomoći "izbeglicama". U to vreme je prečasnih Ahčin bio "kurir" koji je povezivao ovu grupu i Vatikan, napominju Italijani.²⁹

Preko svojih veza u italijanskoj obaveštajnoj službi Amerikanci su jula 1945. godine otkrili da su Krek, Prešern i Ahčin u stvari britanski agenti.³⁰ Tada je već Prešern bio glavni kontakt sa Vatikanom. Pod zaštitom Crkve, a u tesnoj kooperaciji s Draganovićem, Slovenci su uspostavili vlastitu sekciju Križara.³¹

Slovenci se nisu izletali preteranim izjavama poput njihovih hrvatskih kolega, koji su se lažno hvalisali da imaju između 40.000 i 300.000 križara na planini Papuku i u drugim brdovitim predelima. Slovenci su, međutim, održavali jedan postojan tok propagande, kako bi uverili saveznike da i oni imaju velike snage na terenu.³² Ispitivanjem slovenačkih vođa došlo se do saznanja da njihove gerilske jedinice operišu uglavnom u regionu Gorenjske i na Pohorju, pri čemu održavaju visok nivo saradnje s ustaškim grupama. Gerilci su "odeveni u američke i britanske borbeno uniforme, a naoružani automatima. Njihove radove čine uglavnom dezerteri i seljaci".³³

Duhovni vođa tih slovenačkih križarskih snaga bio je biskup Gregorij Rožman, čije se pastorsko sedište nalazilo u glavnom gradu, Ljubljani. Taj veoma politični biskup, doduše, tamo nije bio još od početka maja 1945. godine, kada je zajedno s drugim nacističkim kolaboracionistima pobjegao u Austriju. U britanskoj okupacionoj zoni ga je srdačnom dobrodošlicom sačekao biskup Klagenfurta. Rožmanu je očajnički trebala njegova zaštita, pošto je bio jedan od saradnika nacista za kojim se vodila žestoka potera. U Krekovo odsutnosti za vreme rata, Rožman je

preuzimao staranje o Slovenačkoj klerikalnoj partiji, uspostavljajući tesne veze i s italijanskim fašistima i s nacistima.

Rožman je bio više od običnog čelnika, pošto je aktivno učestvovao u organizovanju kvislinških snaga. Sredinom 1942. godine otišao je u tajnu misiju u Vatikan, s molbom pape Piju XII da nabavi oružje, hranu, uniforme i drugu neophodnu opremu za njegovu katoličku antikomunističku vojsku. Ishod je bio takav da su Italijani snabdeli Rožmanove snage. Na njegov predlog, izvestan broj sveštenika je preuzeo i ključne vojne i obaveštajne uloge u korist sila Osovine.³⁴

Kada su septembra 1943. godine, Italijani kapitulirali, Rožman je organizovao neosetan prelazak na nacističku vladavinu, uz predlaganje Hitlerovom sreskom načelniku da se formiraju slovenački domobrani. Ta domobranska vojska je bila potpuno pod nemačkom kontrolom, na službi pod neposrednim zapovedništvom lokalnog šefa SS i Više policije. Bila je ozloglašena zbog ubijanja civila, naročito pristalica partizana koje su vodili komunisti, dok je njena tajna policija sprovodila kampanju terora i ubijanja po uputstvima Gestapoa.³⁵

Dok su ova zverstva bila u toku, Rožman je davao oduševljenu podršku nacističkoj stvari, upućujući mnoge apele Slovencima "da se bore na strani Nemačke". Pastorska poslanica koju je objavio 30. novembra 1943. godine, bila je tipičan primer upadljivo pronacistički intoniranog "duhovnog rada" ovog biskupa. Pošto je podstakao svoje vernike da se bore za Nemačku, istakao je da samo "ovom srčanom borbom i marljivim radom za Boga, za narod i Otadžbinu mi ćemo, pod vođstvom Nemačke, obezbediti naše postojanje i bolju budućnost, u borbi protiv jevrejske urote".³⁶

U Londonu niko nije sumnjao u istinitost tvrdnje da je biskup Rožman ozloglašeni nacistički kvisling koji zaslužuje izručenje Titovoj Jugoslaviji. Dokaza protiv njega bilo je napretek. Pored te antisemitske pastorske poslanice, Rožmana je optuživala i fotografija na podijumu s mesnim zapovednikom SS za vreme jedne zvanične svečanosti. Domobrani su se upravo bili zakleli na službu pod Hitlerovom komandom i sada su marširali kraj svog zapovednika. General SS je kruto stajao u stavu 'mirno', s nacistima.

tičkim pozdravom, dok je biskup pobožno odobravao svojoj kvislinškoj vojsci.

Pred kraj 1945. godine, Forin ofis je zaključio da je Rožman "kolaborirao s neprijateljem" i da nije ništa manje kriv od onih koji su već bili izručeni komunistima.³⁷ Međutim, Rožman je imao moćne prijatelje u Vatikanu, i to je konačno objašnjenje zašto su mu Britanci dopustili da "pobegne" i igra jednu od najvećih uloga u interesu Križara.

Šest meseci pre završetka rata, Krek i monsinjor Prešern su se založili za Rožmanovu stvar pred papom. Prilikom sastanka s papom Pijem XII na dan 26. novembra 1944. godine, oni su poglavaru uručili lično biskupovo pismo. Rožman je tu izložio svoj plan za jedan pokušaj da se poraze Titovi partizani uz podršku Zapada i da se uspostavi Zapadu naklonjena vlast.³⁸ Čim su neprijateljstva obustavljena, Vatikan je pokrenuo usklađenu kampanju da se izdejstvuje biskupova sloboda, uz neprestano traženje da mu se omogući bezbedan prelaz iz Austrije da bi našao utočište pri Vatikanu.³⁹

Ponudili su da jedan naročito odabrani sveštenik otputuje u Klagenfurt i preuzme Rožmana. Čovek odabran za taj zadatak bio je niko drugi do sveštenik Draganović, koji se kasnije prisećao da je Rožmanovo izbavljenje jedan od najznačajnijih zadataka koje mu je Vatikan poverio. Draganoviću je bilo naloženo da pronade biskupa prilikom svoje posete Austriji maja 1945. godine i da ga vrati u Rim. On je marljivo radio i pripremao se da sprovede svoju misiju, nastojeći da pribavi neophodne putne isprave pomoću kojih će Rožman obaviti to putovanje. Međutim, naišao je na ozbiljne teškoće kod Britanaca. Dozvolili su mu da poseti biskupa, ali su odbili da obezbede putnu dozvolu i Rožman je bio primoran da ostane u Austriji. Draganović je bio zgrožen, i gorko se tužio da se politika grubo umešala u milosrdni rad Crkve.⁴⁰

Zbilja je tako i bilo, pošto je u odgovoru na intervencije Vatikana, Forin ofis napomenuo da je Rožman "kvisling". Ovo je objašnjavalo zašto su se oglušili o Draganovićeve preklinjanja, pošto su već bili odlučili da Rožmanu ni po koju cenu ne sme da se dopusti da "nađe utočište u Vatikanu". U zvaničnom smislu,

Britanci su bili za to da se on preda komunistima. Ali, u svom karakterističnom cinizmu, oni su okrivili svoje američke saveznike za neuspeh u sprovođenju ove odluke. Njihova ambasada u Vašingtonu je januara 1946. godine, izvestila da na osnovu "verovatnih posledica među katolicima u ovoj zemlji i na drugim mestima, Stejt department želi da bude sasvim siguran u njihov položaj pre nego što se saglasi s izručenjem biskupa Rožmana". Visoki američki činovnici su, međutim, nezvanično već bili nagovestili da će se u krajnjem ishodu verovatno složiti da se on isporuči Titu.⁴¹

U stvari, visoki zvaničnici Stejt departmenta su zaključili da je taj "slučaj, onako kako ga je izložio jugoslovenski ambasador, dovoljan da se opravda biskupovo izručenje Jugoslaviji". Međutim, državni sekretar je jednostavno odlučio da je interes Vatikana u ovom slučaju jači od dokaza. Amerika je odbila da se saglasi s predlogom Londona o Rožmanovoj ekstradiciji.⁴²

Britanski obaveštajci su bili očarani. Stavovi Amerikanaca i Vatikana su bili savršena dimna zavesa za sprovođenje njihovog pravog plana. Tokom dvadeset meseci koji su usledili Britanci su održavali nekakav formalan nadzor nad Rožmanom u njegovom prilično raskošnom boravištu u dvoru klagenfurtskog biskupa. Kako je hladni rat pretio da postane "vruć", nezvanično su odlučili da puste biskupa, uprkos svojoj pređašnjoj odluci da ga isporuče Jugoslovenima.

Ovo je usledilo posle još jedne intervencije Intermarijumovog predsednika Kreka, koji je izvršio znatan pritisak na Forin ofis kroz zalaganje jednog laburističkog člana Parlamenta. Krekovi hvalospevi o Rožmanu bili su nacifрани brojnim izmišljotinama i lažima, između ostalog tvrdnjom da "Sveti sveštenik odobrava sva dela i postupke monsinjora dr Gregorijusa Rožmana" iz vremena rata. Prema Kreku, Rožman je u stvari bio odvažan antinacista. Pravi razlog Titovog zahteva za izručenje krio se u tome što je Rožman bio i "odlučan, aktivan, nepopustljiv protivnik komunista".⁴³

Britanci su znali da je Krekova verzija u potpunom neskladu sa stvarnošću, ali se kampanja koja je tada vođena u Parlamentu ipak poklapala s njihovim sopstvenim planovima. Ovo je uk-

ljučivalo i obavljanje nagodbe s Vatikanom da se izvede upravo ono rešenje koje su oni zahtevali tokom prethodne dve godine. Britanci su tiho predložili da se biskupu dozvoli da "pobegne", oputuje iz Klagenfurta u Salzburg, a onda u sigurnost u Italiji i, konačno, Vatikanu. Kada jednom "utekne", Rožman će biti pod staranjem Katoličke crkve i prestaće da bude briga Forin ofisa.

Stoga je u novembru 1947. godine, jedan britanski diplomata posetio monsinjora Tardinija, šefa Odeljenja za izvanredne poslove u Državnom sekretarijatu Vatikana. Izneo je zamišljeni plan Tardiniju, kome je "veoma laknulo kad je čuo za predlog Vlade Njenog Veličanstva, pa je smesta sugerisao da bi najbolje bilo" da se Rožman pošalje u Sjedinjene Države, gde će se, zasigurno je osećao, američki katolički biskupi "rado starati" o njemu ako to zahteva papa.⁴⁴

Tardini je takođe pokrenuo nadahnutu odbranu Rožmana, izjavama da je on "odličan biskup". Jedini njegov greh je to "što je učinio sve da se organizuje antititovska vlada, u očekivanju da će britanske i američke trupe, koje su, po njegovom viđenju značile odbranu poretka i civilizacije, stići u njegov deo sveta pre Titovih trupa, koje su samo 'bezbožna i odrpana rulja'."⁴⁵

Tardini nije spomenuo da je Rožmanova antikomunistička vlada u stvari potpuno pod kontrolom nacista, mada je "dodao da je tačno da je Vatikan kao opštu maksimu usvojio stav da sveštenstvo ne treba da se meša u politiku, ali je biskupima prepušteno da odluče kako će ovo da tumače u svetlosti datih okolnosti i njihovog delovanja na vernike. Biskup Rožman je delao u najboljoj nameri u skladu sa svojom savešću, i Vatikan ne može da ga se odrekne".⁴⁶

U Londonu su bili veoma zadovoljni Tardinijevim reagovanjem i smesta su pitali Amerikance da li će se uklopiti u ovaj plan. Međutim, još dok su konačne pripreme za biskupovo "bekstvo" bile u toku, Rožman se tiho izvukao, bez ikakve najave i upozorenja. Ovo je smesta navelo britanske birokrate da liceмерно primete: "Čudno bi bilo da jedan čojstvenik Rimske crkve ne održi svoju reč". Rožmanu je tada već u potpunosti bila poznata pogodba postignuta s Vatikanom. Svejedno, Forin ofis je

glumio preneraženost što se jedan visoki velikodostojnik, koji je pušten "na reč", poneo tako nečasno.⁴⁷

U stvari, Rožmanov beg je bio deo šireg plana. Biskup se tiho izvukao i nestao posle jedne poruke američkog kardinala Spelmana upućene nadbiskupu Salcburga Roraheru, u kojoj mu kaže da Rožman "može da nađe utočište u Sjedinjenim Državama". Ubrzo potom, 11. novembra 1947. godine, Rožman je nepaženo nestao iz dvora klagenfurtskog biskupa i uputio se pravo pod zaštitu nadbiskupa Rorahera u Salcburgu. Forin ofis je zapazio da priča koja kruži Bečom glasi da je Rožman "napustio Klagenfurt u jednom štapskom vozilu Američke armije, za čijim je upravljačem sedeo Amerikanac!"⁴⁸

Ovim se možda objašnjava zašto je obaveštajna mreža SAD ubrzo otkrila pravi razlog Rožmanovog nestanka. Povezali su trag do njegovog skrovišta u Salcburgu, i stavili ga pod budnu prismotru. Izveštavali su da je Rožman oduševljeno nastavio rad za dobro nacističkog podzemlja odmah pošto je pobegao iz Klagenfurta. Kvislinški biskup se bio povezao sa zapovedništvom Križara i preduzeo jedan izuzetno značajan zadatak u njihovu korist.

Prema Amerikancima, Rožman je nameravao da poseti Bern u Švajcarskoj, gde su obaveštajni oficiri SAD malo pre toga otkrili gde je smešten veliki deo ustaškog blaga koje je Pavelić poslao u inostranstvo. Uz pomoć katoličkih sveštenika, Pavelić je početkom 1944. godine, bio započeo prebacivanje velikih količina zlata i novca u Švajcarsku. Nešto od tih dragocenosti je odneo u Italiju britanski potpukovnik Džonson, radi finansiranja križarskih snaga. Drugi deo je otišao u Rim s Draganovićem i takođe konačno poslužio za finansiranje te terorističke mreže.⁴⁹

Ali više od 2.400 kilograma zlata i drugih dragocenosti je i dalje ostalo sakriveno u Bernu. Ta vrednost je trebalo da bude upotrebljena da se "pomogne izbeglicama katoličke vere", ali je stvarno bila namenjena za tajne operacije ustaša. Mada su im Saveznici privremeno bili onemogućili pristup tim sredstvima, početkom 1948. godine, je već nastupilo vreme da se za izvlačenje plena upotrebi Crkva.

U Bernu su Rožmanovi ustaški prijatelji bili angažovani na trgovačkoj velepodvali korišćenjem crnog tržišta za pretvaranje zlata u dolare, a kasnije i austrijske šilinge. "Pomoć za izbeglice se računa i pravda prema službenom kursu razmene za dolare", napominjali su američki oficiri, uz dodatak da se "sprovede zlo-upotreba (zvanično, dolar vredi 10 šilinga; na crnoj berzi, 100 do 150)". Prema pouzdanim informacijama:

"Rožman odlazi u Bern da se postara za te finansije. Novac je u jednoj švajcarskoj banci, a on planira da se njegov najveći deo prebaci u Italiju a odande ustašama u Argentini."⁵⁰

Malo posle ovoga Rožman je prema očekivanjima stigao u Bern, u društvu s biskupom Ivanom Šarićem, "dželatom" iz Sarajeva. Krajem maja 1948. godine, Rožman je očigledno već bio sproveo svoju operaciju pranja novca za ustaše, pošto je tada posetio Konzulat SAD u Cirihu, gde mu je uručena "useljenička viza van određene kvote, kao propovedniku i službeniku vere".

Onda je otputovao u Sjedinjene Države i nastanio se u Klivlendu, Ohajo.⁵¹

Krug je sada bio skoro zatvoren. Pavelićevom nakradenom "blagu" se u potpunosti ušlo u trag i sudbinu pažljivim motrenjem na kretanja i aktivnosti kvislinškog biskupa iz Ljubljane. Ali ovo je bio tek početak križarskih šema za pranje i dotur novca. Preko crkvenih ličnosti na visokom nivou, zapovedništvo Križara je u stvari primalo vatikanska sredstva. Nešto od toga je korišćeno za podsticanje italijanske vlade Alcida de Gasperija da obezbedi naoružanje koje su Križari tražili za svoj pohod protiv Tita...

Prve ovakve nagoveštaje je u Savezničkoj zoni u Trstu prikupio specijalni agent Kontraobaveštajnog korpusa Vilard Tomas (Willard Thomas). Maja 1947. godine, jedan od njegovih dostavljača je stupio u blizak dodir s križarskim "pukovnikom" Dragom Marinkovićem. Prema Tomasovom izvoru, Marinković je "bio zadužen da obezbedi oružje i sredstva od italijanskog izvora", pa je po takvim zadacima naširoko putovao između Trsta, Venecije i Rima. Dalje, Marinković je "kontaktirao Vatikan u Rimu, gde je nedavno uspeo da obezbedi veliku sumu novca, mada nije poz-

nato da li je taj novac primljen od Vatikana ili od neke druge strane korišćenjem vatikanskih mogućnosti".⁵²

Tomas je napomenuo da je taj novac bio uspešno primenjen za nabavku naoružanja, "pošto je jednog dana prošle sedmice kamion s prikolicom koji je nosio automatske puške sakrivene i zaklonjene nameštajem... sačekala grupa ljudi koji su čekali da oružje prenesu u Jugoslaviju". Američki oficir je još komentarisao da, mada očigledno ne pomaže Križarima u Italiji, "Zapad verovatno dotura pomoć preko austrijske granice".⁵³

Izvor ovih isporuka oružja je utvrđen nekoliko sedmica kasnije, kada su Amerikanci vodili istragu o vođi slovenačkih Križara, Franju Lipoveca. Prema njihovim informacijama, Lipovec je bio jedan od prvih križarskih čelnika koje je britanska obaveštajna mreža pridobila posle rata. Njega je 1945. godine "pokupila" Tajna obaveštajna služba u Trstu, gde ga je kasnije "zaposlila za platu" jedna obaveštajna jedinica Britanske armije.

Oficiri Kontraobaveštajnog korpusa su ustanovili da je Lipovec glavna veza između Križara i italijanske vlade. Avgusta 1946. godine on je upoznao visoke oficire italijanske vojne obaveštajne mreže, koji su "istupili s predlogom da bi saradnja u nekom stepenu trebalo da se uspostavi".⁵⁴ Lipovec je prihvatio ponudu i "prodao i sebe i sve svoje planove" Italijanima. Njegovi planovi su potom dostavljeni De Gasperijevom šefu kabineta, pa je italijanski premijer posle toga "pružio Lipovecu uveravanja da će... njegova vlada *neslužbeno* učiniti sve u okviru svojih moći da ojača opoziciju Titu". Obećana je безусловna javna podrška, kad situacija bude povoljnija.

Uz finansijsku potporu italijanske obaveštajne mreže, Lipovec i njegovi drugovi su pokrenuli propagandnu kampanju za regrutovanje novih pristalica među emigracijom u Trstu. Sledeći korak je bio da se naoružaju tamošnje križarske jedinice, i posle nekoliko sastanaka s italijanskim obaveštajcima Lipovec je postigao dogovor "po kom će naoružanje iz magacina za snabdevanje Italijanske armije biti dostupno Lipovecu da bi ga on dalje upućivao križarskim elementima" u Trstu.

U okviru ovog sporazuma, u februaru i martu 1947. godine je izvršeno osam isporuka oružja, uključujući više od 500 automa-

ta, oko 4.000 ručnih bombi, 100 pištolja i preko 30 tempirnih bombi. Italijanska obavještajna mreža je platila troškove transporta ovog oružja u Jugoslaviju iz savezničke zone Trsta.⁵⁵

Jedan bivši britanski obavještajni oficir, koji je u to vreme služio u Trstu, potvrđuje ove izveštaje Amerikanaca. U razgovoru koji je snimljen, on se sećao da mu je naređenje bilo da uspostavi specijalni ured bezbednosti u Trstu. Većina u njegovoj ekipi bili su britanski oficiri, ali su operacije koordinirali i s američkim obavještajcima i s lokalnom italijanskom policijom. Ovi drugi bili su u stvari tršćanski specijalni ogranak, ili "politička policija", ali su u stvarnosti bili pod komandom saveznika.⁵⁶

Glavni zadatak im je bio da kontrolišu subverzivne aktivnosti Jugoslovena, uključujući ubacivanja u takozvanu Slobodnu teritoriju Trsta, koja je bila pod britanskom vojnom upravom. U istraživanju komunističkih obavještajnih operacija, ovaj britanski oficir je dolazio u dodir s antikomunistički opredeljenim jugoslovenskim teroristima, koji su, uz pomoć italijanskih fašista, krijumčarili oružje u svoju domovinu.

Prema ovom oficiru, Trst je bio "zborna mesto za snage otpora unutar Jugoslavije i snage koje ih finansiraju, kontrolišu i usmeravaju u Italiji". Glavni čovek za vezu je bio profesor Ivan Protulipac, kog je britanski oficir opisao kao "Draganovićevog čoveka u Trstu". Tokom 1930-ih godina, Protulipac je bio čelnik jedne zvanične crkvene grupe, koja se, ironijom sudbine, takođe zvala Križari. Posle rata, on je preuzeo jednu od vodećih uloga u terorističkim Križarima, sve dok ga jugoslovenski agenti nisu ubili u Trstu, krajem 1946. godine.⁵⁷

Britanski oficir potvrđuje i da je Draganović radio u tesnom dodiru s italijanskim obavještajcima, na krijumčarenju oružja u Jugoslaviju pod maskom Crvenog krsta Italije. U pitanju su bili isti oni italijanski obavještajni oficiri koji su u američkim izveštajima opisani kao Lipovecova veza sa De Gasperijem. Britanskom oficiru je bila poznata i uloga Zapada u operacijama Križara, ma da lično nije bio uključen.

Oficir nam je ispričao da su to bili obični kriminalci, naročito krijumčari droge i crnoberzijanci, često iskorišćavani da pomognu Križarima da pređu jugoslovensku granicu. Po njegovom vi-

đenju, ovo je bio jedan razlog zbog kog su političke i vojne operacije Zapada bile katastrofalno neuspele. "Uvek smo koristili pogrešne elemente. Uzimali smo svaku lopužu, svakog ko je pred zakonom već kompromitovan", uključujući naciste i ubice.⁵⁸

Mada su Britanci vodili glavnu reč o združenoj obaveštajnoj operaciji u Trstu, s Amerikancima je održavana tesna veza. Odred Kontraobaveštajnog korpusa u Trstu je primio obaveštenje o združenim britansko-američkim operacijama, koje su uključivale

“kampanju pridobijanja dobrovoljaca za Križarski pokret pod pokroviteljstvom Saveznika... Mnogi od tih dobrovoljaca su već odvedeni u jedan američki logor za obuku u Udinama ili negde u okolini, gde uče i obučavaju se. Opskrbljeni su sledovanjima i uniformama Američke armije, i još dobijaju po 700 lira dnevno... Po završetku obuke tim se ljudima daje američko oružje, pa ih odvođe u Austriju, odakle ulaze na jugoslovensku teritoriju. Imaju na raspolaganju britanske logore u Austriji... u koje se povremeno sklanjaju radi predaha.”⁵⁹

Amerikanci su verovali da je moguće da je ova priča komunistički nastrojena propaganda, "puštena u opticaj u nastojanju da se diskredituju Amerikanci, pa kao takva uopšte nije tačna".⁶⁰ Međutim, svakako je bilo Amerikanaca koji su u Trstu i Udinama radili na združenim operacijama Saveznika i Križara.

Na primer, prema našem bivšem britanskom obaveštajnom kontaktu, pukovnik Luis Peri (Lewis Perry) je tokom 1946. i 1947. navodno bio pri odredu Kontraobaveštajnog korpusa SAD u Trstu, iako na uniformi nije nosio nikakve određujuće vojne oznake. "Znam da je redovno odlazio u Rim i apsolutno sam siguran da mora da je poznavao Draganovića". Kao što će se videti, Peri je kasnije postao jedna od ključnih američkih karika u Pacovskom kanalu sveštenika Draganovića.

Peri je jedan od malobrojnih oficira Zapada koji su po imenu navedeni na suđenju Križarima u Zagrebu 1948. godine, posebno optužen da je bio šef "špijunskog centra u Trstu".⁶¹ Jugosloveni su od optuženih otkrili mnogo toga u vezi s Perijem. Na primer, po činu najviši Križar na suđenju, Božidar Kavran, pru-

žio je niz pojedinosti u vezi s Amerikančevim kontaktima s terorističkom mrežom.

Kavran je za vreme rata bio zapovednik ustaške komande, da bi posle rata bio zadužen za austrijsku bazu Križara u Trofajahu. Radio je neposredno pod Pavelićem i Draganovićem na križarskim terorističkim i obaveštajnim operacijama. Skoro četrdeset godina kasnije, izveštaji s njegovog ispitivanja su prokrijumčareni autorima iz Istočne Evrope. Oni otkrivaju mnoge aspekte Perijevog rada u Trstu, naročito njegov blizak odnos sa Srećkom Roverom, jednom od mlađih zvezda u usponu u toj terorističkoj mreži. Kavran i Rover su radili u tesnom dodiru još pre rata, kada su obojica bili pripadnici podzemnih ustaša u Bosni, umešani u zaveru da se ubije kralj Petar.

Kada su nacisti stigli 1941. godine, Rover je postao član jednog od Pavelićevih smrtonosnih, pokretnih prekih sudova, koji su po kratkom postupku pogubljivali rasne i političke neprijatelje ustaša. Posle službovanja u takvom tumarajućem odeljenju za uništavanje Rover je poslat u Austriju radi specijalne oficirske obuke, a onda unapređen u službu u Pavelićevoj ličnoj telesnoj gardi, represivnoj policijskoj formaciji sličnoj Gestapou.⁶²

Posle rata Rover se umešao u gomilu traženih ratnih zločinaca koji su se skrivali po prirodnim predelima Italije, da bi ubrzo pristupio križarskom podzemlju. Lažna lična dokumenta je dobio od Draganovića u Svetom Jeronimu, što mu je omogućilo da pribavi zvanične isprave, naročito papire o boravku u Italiji. Rover je tesno saradivao s Draganovićem i prihvatao se brojnih misija u korist te ustaške "sive eminencije", da bi se konačno popeo do samog vrha križarskog zapovedništva.⁶³

Početkom 1946. godine Rover je upućen u Trst, na rad pri Draganovićevoj obaveštajnoj mreži. Stupio je u dodir s pukovnikom Perijem i uspostavio bliske radne veze s američkim obaveštajnim oficijom. Roverovi predlozi su očigledno ostavili snažan utisak na Perija, pošto je ovaj privukao križarskog "kapetana" i snabdeo ga putnim i ličnim ispravama. Amerikanac ga je onda poslao u Jugoslaviju da uspostavi tajnu rutu za ubacivanje agenata u tu zemlju. Bio je to početak jednog veoma isplativog i

korisnog odnosa za "vučića", što je nadimak odmila koji su Roveru dali njegovi križarski kamarati.

Skoro svaki put kad bi Rover zapao u nevolju s vlastima Zapada, Peri mu je dolazio u pomoć. Savezničke jedinice za lov na naciste hapsile su Rovera mnogo puta, ali bi mu Peri svojim intervencijama uvek izdejstvovao puštanje. Roverov odnos s Amerikancem donosio je "vučku" i pristup sredstvima i obaveštenjima koji su mu obezbeđivali brzo napredovanje kroz križarske činove, da bi najzad postao Kavranov zamenik, drugokomandujući u bazi Trofajah u Austriji.

Kako se tajna mreža širila, Rover se prihvatao mnogih značajnih zadataka. Isprva je bio kurir, a raznosio je vrhunski tajna uputstva između križarskih čelnika. Takođe se izveštio u pribavljanju i krivotvorenju najkomplikovanijih putnih i ličnih isprava, što mu je omogućavalo da on i njegovi drugari putuju slobodno, čak i u komunističku Jugoslaviju. A onda je regrutovao dobrovoljce za terorističke i obaveštajne misije.

Po povratku s tajnog zadatka - misije za Perija, Rover je otputovao u Rim i sastao se s Draganovićem da ga neposredno izvesti o svom skorašnjem uspehu. Ubrzo je radio rame uz rame s drugim visokim pripadnicima Draganovićeve mreže, među kojima su bili mnogi koji su se kasnije našli na suđenju u Zagrebu.

Od samog početka njegove veze s Perijem izgledalo je da stvari idu naopako. Na primer, Rovera je prva misija za Amerikanca odvela u Rijeku i Zagreb. Mada se on vratio bezbedno, prva sledeća osoba koju je Rover ovom rutom poslao u zemlju bila je smesta uhvaćena. Uprkos tome, "vučko" je govorio svojim najbližim drugovima da veruje da je ruta koju je on uspostavio preko Trsta savršeno sigurna, i da je treba koristiti za dalje operacije.

Možda je reč samo o slučajnosti, ali skoro svaka križarska operacija na kojoj je Rover radio bila je potpuna katastrofa. I sam Pavelić je posumnjao da je Rover možda jugoslovenski dvostruki agent, ili makar neka vrsta provokatora. Među visokim križarskim vođama, čini se da je Rover bio jedan od malog broja onih koji su stalno iznova ulazili u Jugoslaviju, a uspevali da ostanu neotkriveni i izbegnu hapšenje od Titove tajne policije.

Očigledno je Rover imao izuzetnu sreću, za razliku od mnogih križara koje je on privukao u Italiji, Nemačkoj i Austriji.

Po Draganovićevim i Kavranovim naređenjima, Rover je putovao po brojnim logorima u zapadnim zonama, ubeđujući velik broj ustaša da pristupe Križarima. Kada je postao Kavranov zamjenik u Trofajahu zadužen je za radio-komunikacije u podzemlju. Bio je dobro upoznat s tajnim šiframa korišćenim za komuniciranje između austrijskog štaba i križarskih jedinica unutar Jugoslavije.

Kada su, sredinom 1948. godine, započete poslednje strašne operacije, Rover je postavljen za odgovornog vodiča terorističkih grupa preko granice u zemlju. Igrom slučaja, svi ljudi koje je on preveo bili su ili pobijeni ili pohvatani, većina za samo nekoliko sati, a oni zaostali i zalutali uhvaćeni su za nekoliko dana. Preživeli su se našli pred Titovim sudom u Zagrebu 1948. godine. Čini se da je Srećko Rover jedan od šaćice visokih križarskih operativaca koji se nije nalazio među njima. Kasnije je Rover imao slične teške neuspehe operišući iz Australije.

Kad se sve sagleda, jasno je da je jugoslovenska tajna policija bila dobro obavještena o svim najvažnijim aspektima križarskih planova. Nekim obavještajnim oficirima SAD u Salzburgu se javljala ovakva sumnja od pred kraj 1947. godine, kada im se približio dr Petar Prokop u traženju "aktivne finansijske i moralne potpore". Prokop je obećavao izvođenje terorističkih akata u Jugoslaviji kao dokaz križarskih "umeća i organizacije". Amerikanci su komentarisali da je "taj Prokop možda agent-provokator koga koriste Titove vlasti u nastojanju da kompromituju agenciju SAD".⁶⁴

Dokazi izneseni na suđenju Križarima 1948. godine skoro da nisu ostavljali mesta sumnji da je jugoslovenska tajna policija koristila dvostruke agente, za vođenje jedne veoma prefinjene kontraoperacije. Nekako su bili došli do tajnih radio-šifara koje su koristili Križari i više nego blagovremeno bivali obavješteni o preciznim pojedinostima njihovih operacija. Tačno su znali linije kretanja koje koriste grupe, kao i datume i vreme ulazaka u zemlju. S takvim prednostima, tajnoj policiji je bilo lako da navodi križare koji ništa ne slute pravo u svoje šake, korišćenjem

njihovih vlastitih radio-šifara. Kada bi se našli u zemlji, skupljani su kao ovce.

Bio je to obrazac koji se sablasno ponavljao tokom godina koje su sledile. Uprkos strašnim osujećivanjima, operacije su nastavljene, čak i proširene na druge komunističke zemlje. Čitavim tokom 1950-ih i dugo u 1960-im godinama jugoslovenska vlast je držala suđenje uhvaćenim agentima, od kojih su mnogi primali finansijska sredstva od sveštenika Draganovića i delovali po njegovim nalogima. Jedan izveštaj obaveštajne mreže SAD je iznosio pojedinosti velikih ilegalnih poslova s valutom u Austriji, uz zapažanje da je njima finansirano "slanje kurira i agenata u Jugoslaviju". Kontraobaveštajni oficir je zaključio da ovakve "prošle i sadašnje aktivnosti sprovode sledbenici ustaša, u sprezi s austrijskom vladom i Katoličkom crkvom, koji nastoje da uspostave 'Intermarijum' ili 'interdunavsku' državu, sastavljenu od svih katoličkih zemalja u Jugoistočnoj Evropi".⁶⁵

Pavelićevi Križari su bili samo deo šireg nastojanja koje je pokrenuo Vatikan u saradnji s obaveštajnom mrežom Zapada. Druge podzemne katoličke vojske su podizane i pokretane da se poremete, ukoliko je moguće i sruše, komunistički režimi u Srednjoj i Istočnoj Evropi. U Čehoslovačkoj, Poljskoj, baltičkim državama i u Ukrajini, tajne nacističke grupe su deystvovalе u tesnoj vezi s Križarima.

Obaveštajna mreža SAD je isprva mislila da se te operacije odvijaju pod kodiranim nazivom "Integral". Ubrzo su otkrili da su partneri Križara zloglasni fašisti, koji deystvuju pod vođstvom ukrajinskog nacistе Stepana Bandere (Stepan Bandera) da bi se izgradila još jedna moćna, pretežno katolička alijansa - Antiboljševički blok nacija. Oni su ubrzo počeli da rade za Zapad na operacijama sličnim križarskim, koje su se isto katastrofalno završavale.⁶⁶

Mnogo pre nego što su pokrenute ove operacije, jugoslovenska tajna policija je preduzela mere da se obeshrabri i uništi Zapadom podupirana emigracija. Proći će mnogo godina pre nego što istinita priča o prodiranju komunista i njihovim manipulacijama s katoličkim nacistima uspe da se izmigolji iz strogo poverljivih dosijea.

Vatikanski crni orkestar

Prvi javni nagoveštaj da su jugoslovenski komunisti napravili dogovor sa Vatikanom dat je 1967. godine, kada je sveštenik Krunoslav Draganović iznenada nestao iza "gvozdene zavese". Čovek koji je poznao svaki detalj Pacovskih kanala, uključujući i ulogu koju su u tome imali dvojica papa, sada se spremao da sazove konferenciju za štampu u komunističkoj Jugoslaviji.

Mora da je to veoma obradovalo Tita. Draganović je bio u srcu obaveštajne mreže Vatikana preko tri decenije, a njegovi odnosi sa prethodnim papom Pijem XII i sa papom na vlasti, Pavlom VI bili su veoma bliski. Takođe je saradivao sa zapadnim obaveštajnim službama u nizu osetljivih operacija.

Titu je još više išlo u prilog to što je Draganović bio spreman da učini nešto nezamislivo - da otvoreno obaspe pohvalama komunističku Jugoslaviju. Do trenutka kada se sveštenik Draganović susreo sa jugoslovenskim i stranim novinarima 15. novembra 1967. godine, on je već proveo u rukama jugoslovenskih vlasti više od dva meseca. "Siva eminencija" Vatikana se samouvereno obratila okupljenim novinarima pre nego što su oni uspeli da postave pitanja i većina izveštača se slaže da je Draganović u potpunosti vladao situacijom.

Draganovićevi prijatelji među ustašama su bili potpuno nepripremljeni za ovakvu predstavu. Njegove ranije ogorčene optužbe na račun srpske i komunističke dominacije nad Hrvatskom sasvim su nestale, a zamenile su ih ushićene pohvale upućene "demokratizaciji i humanizaciji života" u Titovoj Jugoslaviji i njenoj posvećenosti destalinizaciji.¹ Nekoliko dana ranije, jugoslovenska štampa je objavila Draganovićevo pismo upućeno okružnom tužiocu u Sarajevu, gde je Draganović živeo potpuno slobodno. Za Titovu Jugoslaviju imao je samo reči hva-

le jer "njena nezavisna unutrašnja i spoljna politika predstavljaju primer i uzor za mnoge narode".²

Na nesumnjivo zgražavanje mnogih lokalnih katolika, Draganović je izjavio da u komunističkoj Jugoslaviji cvetaju verske slobode i da Crkva slobodno ispunjava svoju misiju. Takođe je naglasio da se u zemlju vratio "svojom voljom i slobodno", i da njegov povratak nije rezultat "otmice, prevare, zamke ili policijske zavere", kao što je to tvrdila ustaška emigrantska štampa.³

Međutim, Draganovićev blizak poverenik i saradnik na poslovima oko Pacovskih kanala, monsinjor Milan Simčić, odlučno je osporio ove navode. Početkom 1990. godine on je tvrdio da se sveštenik Draganović nije svojevoljno vratio u Jugoslaviju, već da je "uhapšen od strane Udbe (jugoslovenska tajna policija)". Prema Simčiću, Udba je napravila komplikovan plan da namami Draganovića da dođe na sastanak na jugoslovensko-italijansku granicu, gde je kidnapovan sredinom septembra 1967. godine.⁴

Simčić tvrdi da je mamac bio jedan oficir Udbe koji je bio u dalekoj rodbinskoj vezi sa Draganovićem. Tvrdi da se razočarao u komunizam, ponudio je da preko Draganovića potajno obavesti Amerikance o delovanju Jugoslovenske armije protiv Atlantskog saveza (NATO). Prema tome, Udba ga je uhapsila na prevaru.⁵

Brojne verzije ovog događaja su ubrzo počele da se šire u ustaškoj emigraciji širom sveta. Po jednoj popularnoj verziji, sveštenik je u stvari oduvek bio agent Udbe. Čak se tvrdilo da je prilikom bekstva poneo celokupnu arhivu Zavoda sv. Jeronima i da je odmah predao Udbi. Drugi su nagađali da se Draganović pokorio željama pape Pavla VI, koji ga je zamolio da se vrati u svoju zemlju za dobrobit Crkve.⁶

Draganovićev povratak je fascinirao i jugoslovenske informativne medijume, ali je poluzvanična priča "iz krugova upućenih" objavljena tek posle skoro dvadeset godina. Sarajevski list *Svijet* je 1986. godine objavio u petnaest nastavaka priču bivšeg oficira Udbe i jednog novinara, zasnovanu na zvaničnim dokumentima. Po njihovoj verziji, u celu stvar je zaista bio umešan jedan

agent Udbe, ali ne onako kako su to tvrdili Simčić i ustaška emigracija.

Članci u *Svijetu* otkrili su da se jedan oficir Udbe po imenu "Zlatko", početkom 60-ih godina, sprijateljio sa sveštenikom Draganovićem i da je održavao blisku vezu sa njim prvo u Rimu, a zatim, kasnije, u Beču i Presbaumu u Austriji. Draganović je izgleda bio svestan kakav je Zlatkov zadatak, ali je ipak dozvolio sebi da ga Udbe uvuče u svoju zamku. Konačno je, krajem avgusta 1967. godine, navodno odlučio da se vrati u domovinu.

19. septembra se sastao sa Zlatkom u jednom hotelu blizu Trsta odakle su zajedno otišli mercedesom jugoslovenske registracije. Ubrzo posle toga su prešli jugoslovensku granicu, a Draganović je prvo odveden u Beograd, a posle nekoliko dana u Sarajevo, gde ga je Udbe držala kraće vreme.⁷ Jedan viši hrvatski prelat, kardinal Šeper, nagovestio je da se radi o prljavoj igri i da je Udbe podmetnula svog agenta u užu Draganovićev krug.⁸

U međuvremenu, zapadne obaveštajne službe su se očajnički trudile da razotkriju vatikanski Pacovski kanal, a tu su mnogi tragovi vodili pravo do Draganovića. Stari znanci su bili užasnuti zbog mogućnosti da je Draganović zaista sve vreme saradivao sa komunistima. Reakcija jednog bivšeg oficira britanske obaveštajne službe je tipična. Kao što je već rečeno, ovaj specijalista obaveštajac je ustanovio da je sveštenik Draganović hladna i nepristupačna ličnost. Posle svega što je o njemu naknadno saznao, stekao je uverenje da je on sigurno radio za komuniste:

“Mislim da je imao sposobnost realnog sagledavanja situacije, ali ni dan-danas nisam siguran da li je zaista bio dvostruki agent... nemoguće je da bi se Draganović,... ‘siva eminencija’ balkanskih obaveštajaca u Vatikanu, posebno za Hrvate... dobrovoljno vratio (tamo) i ostao do kraja života. Ja u to, jednostavno, ne verujem. Otišao je dobrovoljno, nije bio kidnapovan... pošto ga nisu ubili, to znači da je bio dvostruki agent. Po mom mišljenju, tu nema mesta za sumnju.”⁹

Suočen sa ovim navodima, monsinjor Simčić je iskazao krajnju nevericu:

“Tu nema nikakve logike, ničega. Poznavao sam ga, u dušu sam ga znao... bio je to veliki Hrvat koji uopšte nije mogao da se

pomiri sa idejom Jugoslavije. Ceo svoj život koji je posvetio borbi za slobodnu Hrvatsku. Bio je protivnik svake Jugoslavije, bez obzira na politiku i režim u njoj... Draganović je bio religiozni anti-komunista. Recite mi, onda, kako bi on mogao biti jugoslovenski špijun, posebno za račun komunističke Jugoslavije?"¹⁰

Draganović nikako nije bio, kako to tvrdi britanski oficir, hlandan i proračunat, već "veoma naivna osoba" koju je jedan dobar komunistički špijun doveo u zabludu. Prema Simčiću, "jedan čovek loše reputacije... ozloglašeni špijun" zaista se uvukao u kancelariju sveštenika Draganovića u Zavodu sv. Jeronima u Rimu. Njegovo ime je Miroslav Varoš.¹¹

Varoševa karijera se veoma malo razlikuje od Draganovićeve. Obojica potiču iz Sarajeva. Kada je Draganović došao u Rim 1943. godine, uskoro i Varoš stiže za njim. I on je, takođe, postao aktivan u ustaškoj emigraciji. Brzo je uspostavio bliske odnose sa Zavodom sv. Jeronima, gde je radio za Draganovića kao daktilograf. Mnogo je pisao za razne emigrantske novine i, po navodima komunista, saradivao je sa brojnim zapadnim obaveštajnim organizacijama.¹²

Simčić je siguran da je upravo Varoš namamio Draganovića da padne u ruke Udbe. Osim toga, upravo je on organizovao gerilske akcije u Jugoslaviji. Sigurno je bio dvostruki agent jer se, posle Draganovićevog hapšenja, vratio u Jugoslaviju i nastavio da radi za Udbu.¹³ Ako je verzija monsinjora Simčića verodostojna, to bi značilo da je sveštenik koji je prokrijumčario hiljade nacističkih begunaca i pomogao im da ostanu na slobodi, i kome su na tom poslu pružali podršku papa Pije XII, Montini i moćne službe savezničkih obaveštajnih organizacija, prevaren i kidnapovan samo zahvaljujući svojoj naivnosti.

Britanski oficir se, međutim, ne seća ove crte naivnosti u Draganovićevom karakteru.¹⁴ U izvesnom smislu nije ni važno ko je ovde u pravu. Jer i Simčić i britanski oficir se slažu da su komunisti uspešno prodrli u vatikanski Pacovski kanal. Da li je u pitanju Draganović ili Varoš, samo je stvar akademske rasprave. U oba slučaja, Tito je znao sve o aktivnostima Vatikana i o ključnoj ulozi koju je imao papa Pavle VI.

U snimljenom intervjuu Milan Simčić je nepokolebljivo tvrdio da komunisti nisu izvukli nikakve informacije od Draganovića. "Bio je veliki u svojoj tragediji", rekao je ponosno. "Kada su ga uhvatili i prisilili da da neke izjave, čak i tada se poneo kao veliki čovek i zaštitio je druge - prihvatio je odgovornost na sebe... Udba nije došla ni do kakvih vrednih saznanja". Draganović je kasnije krišom uputio pismo Simčiću i poručio mu: "Budi miran, moje reči neće ugroziti nikoga".¹⁵

Naravno, jugoslovenska javnost nije mogla da sazna da je Draganović osoba koja je bila u središtu najznačajnije operacije koju je Vatikan izveo u ovom veku. Umesto da se ponovi propagandna kampanja kakva je vođena 40-tih godina protiv Vatikana, nijedan detalj o ulozi Crkve nije javno obelodanjen. Štampa, kontrolisana od strane komunista, samo je saopštila da je Draganović "vešto izbegao da odgovori na neka delikatna pitanja". Sigurno je, međutim, da je Udba zabranila Draganoviću da saopšti svetu ono što zna. Umesto toga, naređeno mu je da oštro napada ustašku međunarodnu terorističku mrežu i da, kad god se za to ukaže prilika, hvali Titov režim.¹⁶

Treba se setiti da je taj režim žigosao Draganovića kao ratnog zločinca, organizatora složene mreže za skrivanje nacističkih begunaca i kao mozak koji stoji iza terorističkih akcija Križara. Pa ipak, kada im je konačno pao šaka, nisu preduzeli ništa da ga kazne.¹⁷ Umesto toga, dozvoljeno mu je da se zakloni iza amnestije koju je Titova vlada proglasila 1962. godine. Očigledno je da je načinjen sporazum, jer Draganović je uveravao jugoslovensku javnost da se "državni organi ponašaju korektno, čak humano i sa uvažavanjem prema meni kao čoveku i svešteniku, zbog čega im se iskreno i javno zahvaljujem."¹⁸

Kasnije mu je tajna policija dozvolila da se mirno nastani u Sarajevu, mada ga je brižljivo držala na oku. Odmah se vratio radu u okviru svoje voljene Crkve i ostatak života je proveo ažurirajući opšti registar Katoličke crkve u Jugoslaviji koji je objavio 1939. godine.¹⁹ Umro je mirno, juna 1982. godine, i mada je Udba odmah zaplenila veliku gomilu njegovih papira, nije usledilo nikakvo uverljivo zvanično saopštenje o razlozima njegovog prelaska na drugu stranu.

Uprkos izuzetnom propagandnom efektu koji su postigli komunisti, monsijor Simčić je siguran da Draganović nije podlegao uceni kojoj je bio izložen:

"Neeee," rekao je odlučno, "Draganović nije bio čovek koji se može ucenjivati... sasvim sam siguran da nisu mogli da ga ucenjaju... kao i da od njega nisu izvukli ništa značajno."²⁰

Možda je, naposljetku, sveštenik Draganović poslat kući kao žrtveno jagnje u okviru složenog dogovora postignutog između Tita i Vatikana. Koreni njegove demisije mogu se, verovatno, pratiti do 1960. godine, kada se odigrao niz procesa u Jugoslaviji. Za Draganovića je tada rečeno da je on organizator ilegalne mreže ustaških sveštenika koji rade širom zemlje. Izgleda da su se njegove aktivnosti pranja novca nastavile nesmanjenim tempom, jer je navodno opraio milione dinara za pružanje podrške subverzivnim akcijama te mreže sveštenika.²¹

Ubrzo posle ovih senzacionalnih optužbi, Draganović se "uklonio" iz Zavoda sv. Jeronima i tako nagovestio značajno poboljšanje odnosa između Vatikana i Jugoslavije.²² Njegov stari prijatelj Vilim Cecelja, koji je uspešno vodio austrijski ogranak Paccovskog kanala, jadicovao je, jer Draganović "više nije prihvaćen" u višim vaticanskim krugovima. U stvari, od tog trenutka je on otvoreno odbacivan i pošto je "bio u vrhu, platio je glavom".²³ Prema jugoslovenskim izvorima, Draganović je u stvari uklonjen iz Zavoda sv. Jeronima i napadnut je od strane moćnih frakcija u krilu Vatikana. Neposredno posle toga je zagonetni oficir Udbe, Zlatko, stupio u kontakt sa Draganovićem i verovatno započeo postupak njegovog "povratka kući".²⁴

Sledećih nekoliko godina došlo je do značajnog poboljšanja odnosa između Vatikana i komunističke Jugoslavije, što je kulminiralo nizom razgovora na najvišem nivou i potpisivanjem protokola kojim se odnosi praktično normalizuju, juna 1966. godine.²⁵ Četrnaest meseci kasnije, sveštenik Draganović je bio kod kuće, hvalio je protokol i osporavao "direktno političko angažovanje sveštenika" koje je "u prošlosti donelo (Crkvi) tako mnogo nesreće".²⁶

Možda je Krunoslav Draganović bio žrtva novog duha koji je zapahnuo Katoličku crkvu posle smrti pape Pija XII, poboljšanja

za vreme Jovana XXIII i radikalnih promena sa Drugog vatikanskog koncila. Ali, verovatnije je da je dogovor između Tita i Vatikana obuhvatio i odredbu o njegovom povlačenju iza gvozdenih zavese i tihoj saradnji sa Udbom. Komunistička tajna policija je ionako već sve znala, i verovatno je zato Vatikan bio prisiljen na popuštanje. Možda je sveštenik Draganović morao da plati upravo tu cenu - čak i dobrovoljno - zbog užasnih grešaka koje je napravio Vatikan uspostavljajući Pacovske kanale.

Pomalo je čudno da se monsinjor Simčić i poluzvanična Ud-bina verzija slažu u jednoj važnoj tački - Draganović se ponašao izuzetno dobro na saslušanjima. Prema *Svijetu*, bio je izuzetno lukav, potpuno je porazio barem jednog višeg oficira Udbe, a drugog je doveo skoro do potpunog očajanja. Komunisti su priznali da je Draganović vešto izbegavao njihove zamke kada je verovao da ne znaju odgovor na postavljena pitanja. Ali, kada je bio siguran da su o nečemu dobro obavešteni, po tim pitanjima je rado sarađivao.²⁷

Međutim, nedavno su se pojavili novi dokazi da je on, u suštini, dosta priznao Udbi. 1990. godine je iz jednog istočnoevropskog komunističkog izvora prokrijumčaren i autorima dostavljen primerak jednog Draganovićevog iskaza koji mnogo otkriva. Po prvi put se priznanje sveštenika Draganovića dato Udbi našlo u rukama nekoga na Zapadu. Dokument nosi datum 26. septembar 1967. godine i nesumnjivo je prvi jasan iskaz dat od strane ovog sveštenika posle njegovog zagonetnog povratka. U njemu se detaljno opisuje kako je Vatikan uspostavio Pacovski kanal preko Zavoda sv. Jeronima i bliske veze papine Komisije za izbeglice sa Crvenim krstom i obaveštajnim službama Italije i Zapadnih zemalja.²⁸

Draganović je takođe otkrio mnoge detalje o ulozi koju je Vatikan odigrao u spašavanju Pavelićevog ratnog plena i u radu ilegalne terorističke organizacije Križari. Možda je Udba već znala većinu ovih činjenica preko Varoša ili iz drugih izvora. Veliki deo je mogao da otkrije samo lično Draganović. Čak je i *Svijet* priznao da su njegove informacije pomogle Udbi da sklopi sliku o lavirintu ustaškog emigrantskog podzemlja i njegovih veza sa zapadnim obaveštajnim službama. Udba je dve sedmice nepre-

kidno saslušavala Draganovića upravo o ovim pitanjima, otkrivajući sve o ustaškoj dijaspori i tražeći činjenice koje dopunjavaju već postojeću obimnu dokumentaciju.²⁹

Međutim, čak ni posle Draganovićeve smrti, komunisti nisu objavili celu priču. Iako je bilo očigledno da je *Svijet* objavio svoje članke 1986. godine na osnovu izveštaja o istrazi nad Draganovićem, ne pominju se ključna pitanja izložena u ovom prvom dokumentu. U suštini, Draganovićevo priznanje je pružilo komunistima jedinstven uvid u tajne vatikanskog Pacovskog kanala. Bile su to tajne koje je Tito odlučio da veoma pažljivo pothrani, tako da nikada kasnije nisu obelodanjene, čak ni u Jugoslaviji. Tu spada sledeće:

- opis bliskih veza koje je održavao sa vatikanskim Državnim sekretarijatom

- detaljan opis krijumčarskog sistema Zavoda sv. Jeronima, uključujući imena sveštenika na ključnim položajima i formalne odnose koje su održavali sa papinom Komisijom za humanitarni rad

- imena savezničkih oficira sa kojima je blisko saradivao

- imena demohrišćana sa kojima je uspostavio kontakt u Ministarstvu unutrašnjih poslova Italije

- kompletan opis njegove uloge u koordinaciji vatikanskih Pacovskih kanala za pripadnike naroda iz centralne i istočne Evrope

- detaljan opis tajnih misija koje je preduzeo za račun Vatikana

- opis njegove uloge u spašavanju i krijumčarenju ustaškog ukradenog blaga

- detaljni pranja ustaškog novca u Švajcarskoj

- opis vodećih ličnosti, komandne strukture i načina rada Križara.³⁰

Verzija koju je Udba lukavo podmetnula *Svijetu* zanemaruje sve ove aspekte. Doduše, dozvolili su da im se omakne jedan veoma zanimljiv podatak: sveštenik Draganović je takođe radio za šefa bezbednosti Zapadne Nemačke, Rajnharda Gelena (Reinhard Gehlen), bivšeg generala nacističke obaveštajne službe na istočnom frontu.³¹

Izgleda da je Draganović prodro u sve glavne zapadne službe bezbednosti. Međutim, ako je Milan Simčić u pravu, i ako je Miroslav Varoš, a ne Krunoslav Draganović Udbin ubačeni špijun u Zavodu sv. Jeronima, onda su komunisti znali sve detalje Pacovskih kanala još pre Draganovićevog povratka kući. Vatikan je, verovatno, odavno shvatio da je to tako, jer se pokazalo da su Sovjeti prodrli u emigrantske nacističke grupe mnogo pre nego što je papa odlučio da se njima posluži. Kao i Draganović, i njihov agent je prodro u većinu zapadnih obaveštajnih službi, kao i u još neke osim zapadnih...

Diplomatske obmane

Vatikan nije bio usamljen u pružanju zaštite nacističkim beguncima posle rata. I nije samo Vatikan stajao iza transformacije bivših nacista u "borce za slobodu". Okončanje istraživanja teških ratnih zločina došlo je kao rezultat zvaničnih diplomatskih odluka donetih od strane nekoliko zapadnih sila.

Čak i pre kraja rata pronela se vest među fašističkim snagama u Evropi da treba bežati prema britanskoj okupacionoj zoni u Austriji kako bi se izbeglo zarobljavanje od strane komunista i saveznika. Neki od begunaca, posebno oni iz Ukrajine, verovatno su se plašili da se predaju bilo kome. Jedan broj pripadnika Galicijske SS divizije general Šandruka bio je na lošem glasu zbog surovosti u toku jezivih policijskih egzekucija u Ukrajini. Neki su, pak, učestvovali u krvavom gušenju Varšavskog ustanka, dok su se drugi možda borili protiv zapadnih saveznika na Monte Kasinu. Drugi su opet bili umešani u masakriranje francuskih partizana.

Pod Šandrukom su jedinice imale malo prilike da počine ratne zločine. Izgleda da je većina zverstava bila počinjena pre 1943. godine, dok je ukrajinska jedinica bila samo skup pomoćnih policijskih bataljona i pre nego što je formalno potpala pod SS.¹

Iako se još uvek vode žustre rasprave o ulozi koju je imala galicijska SS divizija, jedno je sigurno: u proleće 1945. godine pripadnici ove jedinice su pošli na zapad. Prva ukrajinska divizija, poslednja velika uzdanica biskupa Bučka, predala se maja 1945. godine britanskoj armiji u Klagenfurtu u Austriji.²

Dolazak Šandrukove jedinice u kojoj je devedeset procenata vojnika pripadalo katolicima unijatima nije bio sasvim neočeki-

van za Britance. Prema izjavama Ukrajinaca, Britanci su pokazali veliko interesovanje za njih:

"...uspostavljeni su kontakti sa britanskim snagama... cela jedinica je 8. maja uspela da pređe granicu i da se pridruži britanskim snagama u Klagenfurtu. ...Jedinici nije oduzeto naoružanje; naprotiv, izdato im je još oružja i naloženo im je da pređu u Italiju. Jedinica je krenula 28. maja i zaustavila se u Riminiju."³

Galicijski esesovci su kasnije sami podrobno pričali da su oni jedina vojna sila Osovine koja je preživela završetak rata netaknuta, pod oružjem i sa svojim oficirima. Britanci nisu smestili Ukrajince u logor za ratne zarobljenike već u Logor 374 za "Izdvojeni neprijateljski personal" u Riminiju, što je Ukrajincima pokazalo da uživaju poseban status.⁴ Međutim, jedna jedinica ove divizije bila je odsečena i pala je u ruke Amerikancima, koji su pokazali mnogo manje gostoljubivosti.

Predsednikov lični predstavnik kod pape primio je 5. jula 1945. godine, diplomatsku notu od Državnog sekretarijata Vatikana:

"Nekoliko hiljada Ukrajinaca nalazi se u Nemačkoj u strahu da će možda biti poslati u Galiciju. U njihovo ime Sveta Stolica je zamoljena da preko svojih službi omogući da se ovim jadnim izbeglicama dozvoli da uskoro napuste Nemačku i nađu utočište u Belgiji, Holandiji ili bilo kojoj drugoj zemlji, samo da ne budu primorani da se vrate na teritoriju pod ruskom dominacijom."⁵

Problem je, međutim, bio u tome što su te "jadne izbeglice" bile još uvek u nemačkim uniformama kada su zarobljene. Američka armija je smatrala da nema mesta za tu vrstu humora kada su ovi zarobljenici u pitanju. Otkriveno je da jedan od galicijskih oficira ima istetoviran karakteristični znak SS-a ispod pazuha i oznaku krvne grupe u slučaju ranjavanja u borbi. Amerikanci su brzo uredili sve za njegovu ekstradiciju Sovjetima. Jednostavno nisu mogli da dozvole da jedna SS jedinica pređe u prijateljsku katoličku državu, kako je to zahtevao Vatikan, već su nastavili da traže "izbeglice" sa SS tetovažom.⁶

Vest o ovome je verovatno izazvala nespokojstvo jer je preko 2.000 pripadnika galicijske SS divizije prošlo SS-ovu obuku. Veliki broj Šandrukovih oficira imao je inkriminisanu tetovažu.⁷

Bilo je krajnje vreme da se Vatikan neposredno angažuje za katoličku ukrajinsku armiju.

Nekoliko sedmica kasnije, 11. avgusta 1945. godine, Državni sekretarijat Vatikana uručio je diplomatsku notu Amerikancima "u ime duhovne i verske brige za raseljena lica koja pripadaju rutenskom katoličkom obredu u Nemačkoj... bez obzira da li se nalaze u koncentracionim logorima ili izvan njih".⁸

Vatikan je posebno zahtevao da se njegovom nedavno naimenovanom apostolskom poslaniku "dozvoli obilazak... koncentracionih logora u Nemačkoj u kojima se nalaze rutenski katolici". Svakako nije bilo slučajno to što je čovek koji je odabran za papskog emisara bio niko drugi do "njegova preuzvišenost monsinjor Bučko". Vatikan je ponovo imenovao ovog sveštenika-fašistu za svog emisara katolicima koji su saradivali sa nacistima. Takođe je tražena dozvola da mu "sveštenici koje će naći među raseljenim Rutenima" pruže pomoć. Ovo se očigledno odnosilo na unijatske kapelane poput Ivana Grinioha koji su služili u galicijskoj SS diviziji.⁹

Vatikan je uputio prvi u kasnijem nizu zahteva za amnestijom koji su usledili iz Istočne kongregacije. Vatikanski advokati su očigledno radili prekovremeno i našli su način kako da spasu galicijske esesovce i da ne dozvole da padnu Sovjetima u ruke:

"... te Ukrajince ... koji se vode kao ratni zarobljenici... ne treba smatrati dezerterima iz Crvene armije, jer oni su 1939. godine bili žitelji Poljske, a ne Rusije. Iz istog razloga se ne može zahtevati da se na osnovu sporazuma na Jalti staranje o njima poveri sovjetskim vlastima jer taj sporazum predviđa repatrijaciju samo za one ruske građane koji su napustili sovjetske teritorije posle 1927. godine ili za one pojedince koji su bili pripadnici Crvene armije."¹⁰

Britanski Forin ofis je shvatio ovaj izuzetno lukav argument. Galicijski esesovci ne mogu da se izruče Sovjetima, jer su nekada bili Poljaci. S druge strane, ne mogu se izručiti Poljskoj jer je Galicija sada deo Sovjetskog Saveza. Bila je to "kvaka 22" u vatikanskom izdanju, tako da je, po njoj, trebalo jednostavno osloboditi sve ratne zločince iz Galicije i poveriti ih dobronamerenom biskupu Bučku. Ali Amerikanci nisu hteli da odstupe.¹¹

Prema sporazumu sa Jalte, ti nacisti moraju da se izruče Sovjetima.

Sedam dana kasnije pritisak se malo povećao tako što je nekadašnji Bučkov pretpostavljeni, biskup Bohačevski iz Pitsburga, poslao 25. avgusta pismo generalu Džordžu Maršalu, šefu štaba u Ministarstvu rata. Insistirao je da se svim Ukrajincima u američkoj zoni da azil, da im Crveni krst pruži pomoć i da im se prizna pravo na organizovanje sopstvenih "dobrotvornih komiteta":

"Ovi Ukrajinci koji se vode kao Rusi ili Poljaci žive u smrtnom strahu da će biti izručeni sovjetskoj Rusiji ili Poljskoj. Izveštaji iz poluzvaničnih i privatnih izvora otkrivaju da se šire priče o tome kako sovjetske vlasti nemilosrdno, užasno, varvarski proganjaju, hapse i ubijaju Ukrajinke, posebno intelektualce, sveštenike itd, zbog njihovih verskih, socijalnih i političkih uverenja, što znači da Ukrajinci imaju razloga za strah i uznemirenost."¹²

Nema sumnje da je većina ukrajinskih izbeglica u Nemačkoj imala razloga za strah. Staljin je čak i sa ratnim zarobljenicima i ljudima koji su poslani na prinudni rad postupao kao sa nacističkim kolaboracionistima. Mnogi koji su se vratili masovno su pobijeni, a ostali su otpremljeni u Sibir. Među galicijskim esovcima bilo je mnogo onih koji su služili u pokretnim odredima smrti u mestima kao što je Babi Jar, gde je za tri dana ubijeno više od 100.000 Jevreja. Te ubice su zaista imale razloga za strah i uznemirenost.¹³

Ministarstvo rata je uputilo pismo biskupa Bohačevskog Stejt departmentu koji je nekoliko meseci kasnije poslao biskupu površan odgovor u kome se jednostavno kaže da se "situacija onih koji su preostali razmatra s dužnom pažnjom kako bi se izbegle nepotrebne teškoće".¹⁴ Tokom cele jeseni 1945. godine američka armija je nastavila da skuplja begunce iz Ukrajine i da ih vraća u Sovjetski Savez. Kao što se kasnije pokazalo, oni su bili među poslednjima koji su izručeni, jer je sve bilo spremno da nacisti dobiju lep božićni poklon.

Vatikan je 30. novembra 1945. godine uputio formalnu diplomatsku notu "u ime 2.000 ukrajinskih izbeglica koje se nalaze u Štutgartu... Ove izbeglice smatraju da bi posle repatrijacije sko-

ro sasvim sigurno bili izloženi deportaciji, fizičkim i duhovnim torturama, pa čak i smrti streljanjem... Imajući u vidu uveravanja koja su nedavno pružena mađarskim izbeglicama da neće doživeti repatrijaciju protiv svoje volje, veruje se da ima mesta za nadu da se ni sa Ukrajinacima neće postupiti drugačije".¹⁵ I opet su Amerikanci učtivo odbili Vatikan. Ljudi o kojima je ovde reč bili su osumnjičeni za saradnju sa nacistima.¹⁶

Dve sedmice kasnije Vatikan se ponovo oglasio novom diplomatskom notom sa oznakom HITNO. Biskup Bučko se obratio direktno papi Piju XII. Vatikan je tvrdio da Amerikanci, uprkos svim uveravanjima, i dalje prebacuju ukrajinske zarobljenike Sovjetima u Štutgart. Citiran je Bučkov apel upućen papi Piju XII i Amerikancima kojim se traži privremeno obustavljanje izručenja da bi se zarobljenici, kako piše biskup Bučko, "pripremili za hrišćansku smrt". Bučko je takođe naveo da su u "Logoru za raseljena lica u Hanaju neke izbeglice izvršile samoubistvo, radije nego da budu izručene".¹⁷

Bučkova propagandna kampanja je bila efikasna. Pet sedmica kasnije, 23. januara 1946. godine, Stejt department je izdao "novu direktivu" kojom su promenjena pravila u korist Ukrajinaca. Od toga trenutka mogli su da budu nasilno izručeni samo oni Ukrajinci koji su posle 1939. bili građani Sovjetskog Saveza. Ovim je izuzeta većina "poljskih" Ukrajinaca iz Galicije. Osim toga, Stejt department će izručiti samo one "nepoljske" Ukrajince koji su zarobljeni u nemačkim uniformama ili za koje postoje "valjani dokazi" da su svojom voljom pružali pomoć i podršku nacistima.¹⁸

Nisu samo Amerikanci trpeli katolički pritisak. Kanadska vlada je nevoljno dozvolila velečasnom Kušniru (Kushnir), koji je tobože došao u dobrotvornu misiju, da poseti zarobljene Ukrajince u zapadnoj okupacionoj zoni Nemačke. Ubrzo posle toga je velečasni Kušnir kao "predsednik Odbora" jedne političke grupe odlučno protestovao protiv politike nasilne repatrijacije Ukrajinaca i time zadao neočekivani, podmukli udarac vatican-skom Forin ofisu.¹⁹

Vatikan je već postigao značajan kompromis za Ukrajince, ali je išao dalje i intervenisao i za pripadnike Vlasovljeve armije.²⁰

Amerikanci su, naime, odlučili da sve Ruse tretiraju u skladu sa pravilima koja su važila za Ukrajince, što je značilo da će biti izručeni. Ali tu su načinili grešku zbog koje će Zapad kasnije gorko zažaliti, jer ih je skupo koštala tokom hladnog rata. Vlasovljeva armija u velikoj meri nije bila okaljana ratnim zločinima, što se nikako ne može reći za galicijske esesovce, od kojih su neki počiniли zapanjujuća zverstva.

Jedan od najtragičnijih događaja posleratne epohe zbio se kada su američka i britanska vlada skupile desetine hiljada sitnih saradnika okupatora, ratnih zarobljenika i nevinih političkih izbeglica i nasilno ih predale sigurnoj smrti ili zarobljeništvu. Jedno kratko vreme je Zapad bio Staljinov saučesnik u njegovim posleratnim masakrima.²¹ Ono što celoj stvari daje ironičan prizvuk je da su protesti Vatikana pomogli samo zločincima da izbegnu kaznu. Zato su Ukrajinci poverovali da su privilegovani štitičnici Zapada i počeli su da traže američke vize.²²

Promena u američkoj politici nije prošla nezapaženo. Ukrajinско-američka liga je 25. juna 1946. godine napisala u svom pismu Stejt departmentu:

“Odlučno protestujemo protiv planova da se u našu zemlju dovedu ljudi koji su saradivali sa nemačkim fašistima u terorisanju ukrajinskog, poljskog i jevrejskog stanovništva zapadne Ukrajine (ranije dela Poljske), ili koji su bili vojnici u SS diviziji "Halychyna" (Galicija) i borili se protiv američke i britanske armije u Italiji, ili ljudi koji su pripadali naoružanim bandama i pomagali nemačkim fašistima u terorisanju i proganjanju naroda u savezničkim zemljama. Oni su pomagali Nemcima u logorima smrti gde su uništavali ne samo Ukrajince, Poljake i Jevreje, već i građane Britanije, Francuske i Sjedinjenih Država.”²³

Stejt department je uzvratilo da savezničke vojne vlasti strogo proveravaju zarobljenike "u potrazi za ratnim zločincima, kvislinzima i kolaboracionistima... sa ciljem da se takve osobe eliminišu iz Centara za raseljena lica".²⁴ Američka vlada još uvek je gajila iluzije da nijedan saradnik nacista neće izbeći kaznu. Britanci nisu više imali takve iluzije.

Mada zvuči neverovatno, galicijski esesovci su se pune dve godine izležavali na suncu u britanskom logoru u Riminiju. On-

da je Britancima iznenada sinula ideja da bi mogli barem da izvrše proveru tih ljudi, pre nego što predaju logor italijanskoj vladi septembra 1947. godine. Tako su januara 1947. godine u Rimini stigli brigadni general Ficroj Meklin (Fitzroy Maclean) i njegov pomoćnik da provere da li u logoru ima nepoželjnih osoba.²⁵

Provera je bila površna. Ispitano je samo 200 od 8.272 ljudi. Ekipa je koristila logoraše za prevođenje u toku provere, nije obavljeno unakrsno ispitivanje, sve u svemu, od Ukrajinaca se samo tražilo da sami ispričaju gde su bili u toku Drugog svetskog rata. Ekipa brigadnog generala Meklina je vedro priznala da su "sami Ukrajinci ispričali celokupnu kratku istoriju divizije, a mi sami nismo raspolagali nikakvim informacijama na osnovu kojih bismo proveravali njihove iskaze".²⁶

Ukrajinski oficiri su namerno izneli pogrešan redosled borbi koje su vodili i tvrdili su da je njihova jedinica Prva ukrajinska divizija Vermahta koja je imala relativno dobru reputaciju. Kontrolna ekipa je primetila: "Neki od istinskih zločinaca... ako ih ovde uopšte ima, možda se skrivaju u ovim naizgled bezopasnim jedinicama, ali taj rizik moramo da prihvatimo".²⁷ Britanska istraga je, naime, kasnila već mesecima. "Ako želimo da ovaj posao završimo, moramo, a po mom mišljenju i možemo, da pretpostavimo da su ti ljudi zaista onakvi kakvi tvrde da su, i da su radili ono što kažu da su radili" napisao je Meklin.²⁸

Brigadni general Meklin se suočio sa jednim malim problemom kada su neki zarobljenici počeli da pričaju o svom rangu u galicijskom SS-u. Ali takva priznanja nisu mnogo uznemirila britanske kontrolore. Zarobljenici su se sigurno zbunili i malo pogrešili. "Ne vidim ništa sumnjivo u tome što neki od zarobljenika ne znaju tačno u kojoj jedinici su bili... međutim, izgleda da su neki prošli esesovsku obuku".²⁹ Britanci su se radije držali izmišljenog pokrića da se radi o jedinici Vermahta, čak i kada su bili suočeni sa suprotnim dokazima koje su davali sami zarobljenici.

Kontrolorima je već bilo nešto malo teže kada su zarobljenici, uprkos diskretnim opomenama, uporno tvrdili da je "većina dobrovoljno pristupila nemačkim oružanim snagama i borila se protiv naših saveznika". Kako bi ih ovakav iskaz svrstao u one

koji podležu izručivanju Sovjetima, kontrolori su pretpostavili da zatvorenici nisu mislili da kažu da su bili "dobrovoljci" u pravom smislu te reči.³⁰

Nijedan zarobljenik nije bio toliko glup da prizna ratne zločine, tako da nije otkriven ni jedan ratni zločinac. Uprkos primedbi svog pomoćnika da bi temeljna provera svake osobe u tom logoru zahtevala više meseci, Meklin je u februaru obavestio Forin ofis da će njegova istraga u Riminiju biti okončana već sredinom marta.³¹

Bila je to "dobra vest" za Forin ofis, koji se nadao da će izbeći neprijatnosti koje prirodno prate svaku temeljitu istragu.³² Vest da su mnogi priznali da su dobrovoljno služili pod Trećim rajhom bila je veoma neprijatna. Britanci su se ponadali da bi problem nestao ako bi jednostavno nestali i ti zarobljenici koji samo stvaraju probleme i učtivo su primetili: "Verovatno će se ta gomila kvislinga smanjiti zahvaljujući manjku čuvara koji bi sprečili njihovo bekstvo".³³ Ali za to nije trebalo da brinu.

U leto 1945. godine je jedna sovjetska ekipa došla u kratku posetu Ukrajincima i identifikovala "malu grupu fašista" na vodećim položajima. Jedanaestorica su "na zahtev sovjetske misije uklonjeni, ali su im kasnije britanske vlasti dozvolile povratak".³⁴ To je jedan od retkih primera kada su nacistički begunci sami hteli da se vrate u "zarobljenički logor". Tako je izgledala internacija pod Britancima u Italiji. Logor u Riminiju je bio ozloglašćen među američkim kontraobaveštajcima zbog lakoće s kojom su zarobljenici dolazili i odlazili iz njega po svojoj volji.³⁵

Ukrajinci su uživali pod britanskim starateljstvom i nisu imali nameru da ga napuste. Brigadni general Meklin, koji je gajio iskrene simpatije prema ovim momcima,³⁶ pitao je Forin ofis kako da zaštiti Ukrajince i da spreči da oni padnu u ruke Sovjetima u trenutku kada italijanska vlada bude preuzela logor. Bez obzira na sva objašnjenja, Ukrajinci su ipak bili zarobljeni u nemačkim uniformama i već su priznali da su se dobrovoljno prijavili da se bore za naciste. "U takvim okolnostima izgleda da je jedino moguće rešenje da ih sklonimo iz Italije pre ratifikacije Sporazuma i prebacimo u britansku zonu gde bi mogli da budu dalje ispiti-vani, ako to bude neophodno", pisao je Maklin.³⁷

Forin ofis se podelio oko ovog predloga. Mala većina se zalagala da se cela galicijska SS divizija dovede u Britaniju i tu zadrži dok se stvari ne reše.³⁸ Neke birokrate su se tome žustro usprotivile tvrdeći da je taj plan samo mlak izgovor da se zaobiđu obaveze preuzete na Jalti.³⁹ Drugi su govorili da treba pomoći onima koji su se borili na strani Britanaca, a ne i onima koji su se borili za Nemce.⁴⁰ Britanci su u to vreme saosećali sa svakim ko je za sebe tvrdio da je antikomunista. Zato je, bez obzira na nemilosrdnu istinu o galicijskoj jedinici, ipak odlučeno da Ukrajinke pod britanskim starateljstvom treba prebaciti na sigurno tle, u Britaniju.⁴¹

Međutim, ostao je u rukama Amerikanaca još veliki broj ukrajinskih kolaboracionista. Tada je pokušaj da se galicijski esesovci predstave kao "borci za slobodu" poprimio međunarodne razmere. Februara 1947. godine je Ukrajinski komitet Kanade velečasnog Kušnira ponovo zadao jedan podmukli udarac, ovog puta Državnom sekretaru SAD, tvrdnjom da je "izručivanje tih momaka u ruke Sovjetima isto što i potpisivanje smrtne presude bez suđenja. Obraćamo se vama i vašoj vladi da intervenišete u ime pravde".⁴²

Maja meseca je kardinal Spellman (Spellman) iz Njujorka postao osoba kojoj se upućuju preklinjanja. On je primio peticiju koju je potpisalo 5.000 Ukrajinaca iz Salzburga, u američkoj okupacionoj zoni Austrije, i odmah je uputio Nacionalnoj katoličkoj konferenciji za humanitarne aktivnosti, organizaciji ne malog političkog značaja, koja je, opet, predala peticiju dalje, Stejt departmentu.⁴³

Ta peticija je označila veliku prekretnicu u propagandnoj taktici ukrajinskih emigranata. Po prvi put su prešli u ofanzivu i počeli da tvrde da Sovjeti lažno optužuju mnoge Ukrajinke za ratne zločine samo zato što su ovi podržavali Banderin ilegalni antikomunistički pokret koji još uvek vodi rat iza gvozdene zaves:

"Iz novinskih izveštaja agencija 'Asošijeted pres' i 'Dana-Rojter' od 12. maja 1947. godine, saznali smo da su... SSSR, Poljska i Čehoslovačka potpisale Ugovor o savezu protiv partizanske grupe, takozvane Ukrajinske ustaničke armije (UPA) ... svakodnevn-

no u štampi nalazimo sve više izveštaja o teškim borbama na granicama pomenutih zemalja uz upotrebu teškog naoružanja, artiljerije, vazduhoplovstva i padobranskih jedinica... Sve ovo se dešava na drugu godišnjicu prestanka svih vojnih aktivnosti u Evropi... Zvanična štampa pomenutih zemalja nalazi samo jedan naziv za ove jedinice - 'banditi'. Mi znamo, vaša preuzvišenosti, da su u redovima tih takozvanih 'bandita' i mnogi sveštenici... mi znamo da su vam poznate mnoge strašne činjenice o proganjanju grkokatoličke crkve na teritoriji zapadne Ukrajine. Celom svetu je poznato da je sedam naših biskupa bačeno u zatvor gde su ili umrli ili su mučeni u najstrašnijim okolnostima.⁴⁴

Do leta 1947. godine britanska vlada je privela kraju svoje napore da zaštiti ukrajinske "borce za slobodu". Taj potez nije izmakao pažnji svetske štampe:

"Galicijska divizija" u Britaniji ... Depeša iz Rima komentariše izjavu g. Hektora Maknila (Hector McNeil), britanskog državnog ministra, o Hitlerovoj takozvanoj 'Galicijskoj diviziji', čijih je 8.000 pripadnika dovedeno u Britaniju iz Italije. G. Maknil tvrdi da je sovjetska komisija uzela učešće u proveravanju ovih 8.000 ljudi iz zapadne Ukrajine i da među njima nisu otkriveni ratni zločinci.

Ova izjava izazvala je veliko iznenađenje u novinarskim krugovima u Rimu jer je 'Galicijska divizija' spadala u formacije SS-a i bila ozloglašena zbog svoje surovosti. Nikakvi sovjetski predstavnici nisu učestvovali u proveru tih 8.000 ljudi jer su britanske vojne vlasti uvek davale negativan odgovor kad god su im se sovjetski predstavnici obraćali u vezi sa tim predmetom. Izjava g. Maknila ima jasnu nameru da obmane javno mnjenje."⁴⁵

Forin ofis je blago ukoren od strane Feliksa Verta (Felix Wirth) iz Asocijacije stranih novinara u Britaniji, koja je očigledno shvatala da je zbog žurbe da se Ukrajinci što pre evakuišu obavljena veoma površna kontrola tih ljudi:

"Bilo bi interesantno ustanoviti pažljivom istragom da li bi se neki od tih ljudi mogli svrstati u ratne zločince... U celini se malo zna o užasnoj ulozi koju su Ukrajinci, kao verne i aktivne sluge Nemaca, imali u pokolju Jevreja u Lavovu i drugim gradovima tog dela sveta, kao i u fabrikama smrti širom istočne Evrope.

Ozloglašena ukrajinska SS divizija 'Galizien' i druge ukrajinske formacije nose punu odgovornost za većinu monstruoznih zločina koji su se tamo odigrali.

Bez obzira na naš spor sa Rusima, savest civilizacije nam sigurno ne bi mogla dozvoliti da te ljude proglasimo za nevine političke izbeglice sve dok sa sigurnošću ne ustanovimo da oni nisu odgovorni za zločine koji neosvećeni vapiju do neba."⁴⁶

Da li je Maknil doveo britanski parlament u zabludu? Zar nije obavljena efikasna provera? Četrdeset godina kasnije, 1988. godine, Britanski svepartijski parlamentarni komitet utvrdio je da galicijski esesovci nisu prošli čak ni kroz minimalnu proveru koja je obavezna pri normalnom useljavanju u Britaniju, a kamoli rigoroznu proveru obećanu 1947. godine.⁴⁷ U to vreme su data zvanična uveravanja da će se obaviti dalje iscrpne provere i objašnjeno je da su Ukrajinci dovedeni u Britaniju samo zato "da bi se onemogućilo bežanje onih koji imaju sumnjiv ratni dosije".⁴⁸

Vilijam Vilkinson (William Wilkinson) iz Forin ofisa uporno je tvrdio da "nije verovatno da će se među njima naći neki ratni zločinac".⁴⁹ Možda je znao da ih niko i ne traži. U svojim mnogobrojnim memorandumima Vilkinson je insistirao da su Ukrajinci već prošli kontrolu brigadira Meklina u Riminiju.⁵⁰ Na nesreću, i Meklin i Vilkinson su se oslanjali na izjave samih zarobljenika. Pokriće u vidu priče "nikad u SS-u" brzo su opovrgli sami Ukrajinci.

Do 1947. godine je u Britaniju došlo tako mnogo Ukrajinaca da su počeli da drže svoje skupove. Februara 1947. godine je održana četvrta konvencija Ukrajinske unije u Vestminsterskoj katedrali. Osim kardinala Grifina (Griffin) prisustvovao je i sveštenik Josefata Jan (Josephat Jean) kao predstavnik katolika unijata. Prema izveštajima sa konvencije, "Unija očekuje veliki porast broja članova u bliskoj budućnosti kada ljudi iz SS divizije 'Galizien', koji su do sada bili ratni zarobljenici, postanu slobodni radnici".⁵¹

Ovim je raspršeno pokriće u vidu priče da su oni samo bili deo Vermahta. Osim toga, Ukrajinci su ovim odali tajnu da se Forin ofis sprema da tiho oslobodi ratne zarobljenike i da im da

status građana. Vapaj koji je posle ovoga odjeknuo u štampi morao je da dovede do poštene istrage. Umesto toga, Vilkinson je napisao intimnu poruku "Dragom Garelonu", vođi Ukrajinske unije i potpisao se kao "Vili". Izgrdio je svog prijatelja zbog objavljivanja neugodne istine:

"Siguran sam da ćeš se složiti sa mnom da je sasvim nepoželjno da se javno daju takve izjave koje mogu da izazovu utisak da se esesovcima dozvoljava da se nastane u Ujedinjenom Kraljevstvu, jer se buduća sudbina tih ljudi još uvek razmatra. Bio bih ti zahvalan ako bi se ovo pitanje ubuduće tretiralo s diskrecijom."⁵²

Umesto da drži jezik za zubima, Garelon je poslao Viliju memorandum u kome se iznosi priznanje koje još više zaprepasćuje: svako je morao da "potpiše *molbu* u kojoj izjavljuje da se *dobrovoljno prijavljuje* da služi u Galicijskoj diviziji".⁵³ Ovo Garelonovo priznanje je bilo u suprotnosti s Meklinovom izjavom da su ti ljudi bili regrutovani protiv svoje volje. Osim toga je značilo da se oni mogu legalno smatrati izbeglicama.⁵⁴

Pošto je tako sam onemogućio svojim ljudima da uživaju status raseljenih lica, Garelon je ustvrdio da njihovo dobrovoljno služenje Rajhu nije važno.⁵⁵ Na kraju krajeva, nije to prvi put da Britanci krše propise ove vrste:

"Jugosloveni koji su sačinjavali sličnu jedinicu od 12.000 ljudi prebačeni su u britansku zonu u isto vreme kada su Ukrajinci prebačeni u UK, pre godinu dana. Svi su oslobođeni u britanskoj zoni i stekli status 'raseljenih lica'."⁵⁶

Izgleda da je "Dragi Garelon" dovodio Forin ofis u neugodnu situaciju. Ukrajinci su očigledno znali previše o tome kako Britanci štite druge bivše fašiste i mogli su da izazovu još veći javni skandal. Međutim, Forin ofis je odbio Garelonov poziv da "javno pohvali Ukrajinsku ustaničku armiju".⁵⁷ Potajno pripremanje plana o naseljavanju ukrajinskih esesovaca u nekoj drugoj zemlji je ubrzano.

Maja 1948. godine Vilkinson je zatražio od britanskog Kabineta da prenebregne odredbe Sporazuma sa Jalte koje se odnose na nasilnu repatrijaciju Sovjeta što bi "bilo dobro jer bi se time naša politika prema sovjetskim nacionalistima usaglasila

sa politikom koju imamo prema Jugoslovenima i drugima".⁵⁸ Hladni rat se razbuktavao i svaki neprijatelj britanskog neprijatelja sada je postajao prijatelj. Bez obzira što je možda bilo pohvalno to što je vlada odbila da izruči ljude kako ne bi bili masovno pogubljeni, nije za pohvalu činjenica da britanska vlada nije ni pokušala da se pozabavi dosadnim problemom eventualnog prisustva ratnih zločinaca na njenoj sopstvenoj teritoriji. Čak i pošto je sovjetski ambasador podneo spisak 124 oficira galicijske SS divizije, za kojima je raspisana poternica kao za ratnim zločincima, Vilkinson je napisao: "Mislim da u ovom trenutku nije potrebna temeljna provera".⁵⁹ Umesto toga, predložio je da se Forin ofis osloni na rezultate prethodne, nezadovoljavajuće Meklinove provere.⁶⁰

Na nesreću, Ministarstvo unutrašnjih poslova se nije dalo tako lako prevariti. Ono se obratilo američkoj obaveštajnoj službi u Nemačkoj. Amerikanci su već pre toga uhapsili jednog čoveka sa karakterističnom esesovskom tetovažom. I još gore od toga, američki cenzori su imali kopije pisama koja je uhapšeni razmenjivao sa prijateljima, esesovcima iz Galicije, koji se nalaze u Britaniji.⁶¹ Ministarstvu unutrašnjih poslova se ovo uopšte nije dopalo:

"Verovatno bi ih dovelo u neprijatnu situaciju da toj 124-orici oficira daju građanska prava, a da se kasnije otkrije da se radi o ratnim zločincima u najgorem smislu te reči, ili da imaju dosije kao esesovci."⁶²

Ministarstvo unutrašnjih poslova je predložilo "da se svi ti ljudi vrate u Nemačku milom ili silom", što je užasnulo Forin ofis.⁶³ Ta sugestija je spremno zapostavljena u očekivanju predstojećih razgovora sa kanadskom vladom o prihvatanju ovih ljudi kao doseljenika,⁶⁴ uprkos sumnjama britanskog Ministarstva unutrašnjih poslova da bi "neki od tih ljudi mogli da budu ratni zločinci".⁶⁵ Očigledno je postojala ogromna razlika između prebacivanja esesovaca u Kanadu i davanja britanskog državljanstva takvim ljudima.

Samo je privilegovana manjina u Forin ofisu shvatala da su galicijski esesovci na strani Britanaca. Dobar deo ukrajinske marionetske vlade već je bio regrutovan u Tajnu obaveštajnu služ-

bu.⁶⁶ To nije bilo nespojivo s njihovim nadzorima. Vođa ukrajinskih nacionalista Stefan Bandera je još pre rata radio za ovu službu. Posle poraza nacista 1945. godine, zabludeli sin je ponovo primljen u njeno okrilje.

Bandera nije bio usamljen u tome. Manje od godinu dana kasnije, general Pavel Šandruk, poslednji komandant galicijskih esesovaca, našao se na spisku rukovodećih ljudi organizacije Prometej, koju su pre rata vodili Britanci, zatim su je preuzeli nacisti i naposljetku povratila britanska služba SIS.⁶⁷ Britanci nisu želeli kontrolu samo nad ukrajinskim snagama otpora, već su hteli da udruže sve "borce za slobodu" i da osnuju masovni "Antiboljševički blok nacija" (ABN). U početku je ABN okupljao samo fašiste iz OUN i njihove severne susede, beloruske nacistе.⁶⁸

Bila je to šarena družina. Jaroslav Stetsko je postao predsednik, Mikolaj Abramčik potpredsednik, a Stanislav Stankjevič je bio sekretar.⁶⁹ Stetsko se zakleo na večitu vernost Fireru usred pokolja Jevreja koji su počinili članovi OUN u Lavovu.⁷⁰ Abramčik je za vreme rata bio nacistički ministar za obaveštajnu delatnost u marionetskoj vladi Belorusije.⁷¹ Stankjevič je bio takav zločinac da je Stetsko u poređenju sa njim izgledao kao dobričina. Opis njegovih gnusnih zverstava unet je u zapisnik Kongresa SAD.⁷²

Njegovo ime je nedugo zatim ponovo pomenuto u javnosti kada je sovjetski delegat ustao u Ujedinjenim nacijama i optužio Ameriku da krije Stankjeviča, Banderu i druge "kvislinge i izdajnike" u savezničkim okupacionim zonama Zapadne Nemačke.⁷³ Stejt department je porekao te optužbe, ali je Kontraobaveštajni korpus Armije SAD pokrenuo istragu u Nemačkoj. Stankjevič je uhapšen, ali je ubrzo pušten na slobodu, pošto je objasnio Amerikancima o čemu je reč. Naime, britanska obaveštajna služba je mudro smestila štab ABN-a u američku okupacionu zonu, zajedno sa Banderom i ostalim vodećim nacistima pomenutim u Ujedinjenim nacijama.

CIC je bio ogorčen zbog britanskog postupka. CIC je prethodno ponudio Banderine usluge Amerikancima, ali su ovi tu ponudu odbili.⁷⁴ Jedno je pomagati Britancima tajno, a sasvim drugo

biti javno optužen zbog regrutovanja ozloglašanih ratnih zločinaca. Umesto da svoje agente-naciste drže u svojoj okupacionoj zoni, Britanci su ih cinično posadili u Minhen i tako izložili Amerikance eventualnim napadima u slučaju da stvar izađe na videlo. Amerikanci su u samoodbrani promenili oznaku na Banderinom dosijeu sa *strogo poverljivo* na *poverljivo* kao uvod u kasnije obelodanjivanje istine.⁷⁵ Ministarstvo rata je zatražilo dozvolu od Stejt departmenta da izda saopštenje za štampu da Amerika ne štiti ratne zločince i da će odmah uhapsiti Banderu ako ga nađe u svojoj okupacionoj zoni u Nemačkoj.⁷⁶ Taj predlog je odmah odbacio Džek D. Nil (Jack D. Neal), šef Odeljenja za odnose sa inostranstvom u Stejt departmentu. Ovo odeljenje se bavilo obaveštajnim vezama sa Britancima. Nil je izjavio da "savetuje da se ne objavljuje nikakvo saopštenje za štampu o tom predmetu" jer se u tom saopštenju "nagoveštava spremnost za hapšenje" Bandere, ako bi ovaj bio otkriven.⁷⁷ Kasnije je drugi šef špijuna u Stejt departmentu priznao pravi razlog zašto je britanska zaštita ukrajinskih nacista skrivana od očiju javnosti. I sami Amerikanci su pokušavali da sa njima sklope posao iza leđa Britancima. Od 1946. godine je vođstvo ukrajinskih nacista bilo

"neprekidno onemogućavano da u punoj meri saraduje sa predstavnicima američke obaveštajne službe u Nemačkoj prvenstveno zbog cene koju je za punu saradnju zahtevao Stefan Bandera u smislu političkog priznavanja i davanja takvih garancija njegovoj grupi kakve ni jedan Amerikanac u Nemačkoj nije mogao da im pruži... Američke vlasti su prvi put obratile pažnju na ovu mogućnost kada su Rusi zatražili ekstradiciju Bandere i mnogih drugih ukrajinskih nacionalista, kao ratnih zločinaca. Na sreću, pokušaj otkrivanja ovih Ukrajinaca antisovjeta onemogućilo je nekoliko dalekovidnih Amerikanaca koji su upozorili tražena lica da se sakriju."⁷⁸

U izveštaju se zaključuje da, iako ti Ukrajinci ne rade za Amerikance, "ne bi išlo posebno u prilog Sjedinjenim Državama da takvu grupu odbace". Shodno tome, Stejt department je priznao da "američki zvaničnici u Nemačkoj nikada nisu ozbiljno pokušali da razbiju tu grupu".⁷⁹ Amerikanci su tiho oslobodili svoje zarobljene galicijske esesovce i posmatrali kako se zadovoljno

vraćaju u britansku zonu ili se polako utapaju u izbegličku populaciju u njihovoj zoni. Širom Nemačke su ukrajinski esesovci počeli da primaju sledovanja u hrani kao "žrtve nacističke opresije".⁸⁰

Optužbe u Ujedinjenim nacijama su brzo zaboravljene. Ali Simon Vizental nije mogao da zaboravi čoveka koji je bio organizator nacista u Galiciji, SS *Brigadeführera* Dr Ota Gustava Vehtera:

"Video sam ga početkom 1942. godine u getu u Lavovu. Lično je komandovao tog 15. avgusta 1942. godine kada je odvojeno 4.000 starijih ljudi i odvedeno na železničku stanicu. Među njima je bila i moja majka."⁸¹

Vizental očigledno nije znao za vezu između Vatikana i britanske obaveštajne službe. Mislio je da je

"Vehter pobegao posle rata uz pomoć organizacije ODESA i našao utočište u verskom zavodu u Rimu kod slovačkih sveštenika koji nisu znali njegov identitet... Vehter se 1949. godine ozbiljno razboleo i očekivalo se da će uskoro umreti. Otkrio je ljudima u Rimu svoj identitet i zatražio sveštenika. Pričestio ga je biskup Hudal."⁸²

Vizental je ispričao kraj ove priče u jednom intervjuu. Zapadnonemački tužioci su pozvali Hudala da se pojavi kao svedok na procesu koji se ticao galicijske SS divizije. Hudal je pod zakletvom priznao da je Vehter osoba koja je živela u Vatikanu prerusena u "sveštenika Ota Rajnharta". Hudalu je očigledno bilo neprijatno, ali, rekao je, nije on taj koji odlučuje o politici Vatikana.⁸³

Međutim, Vizental je u svojim memoarima napisao da je "jedan austrijski aristokrata, koji mi je povremeno pomagao, zamolio biskupa Hudala da mu omogući uvid u Vehterov dosije. Biskup je odbio".⁸⁴ Pretpostavlja se da Vatikan još uvek čuva arhivske podatke o galicijskoj SS jedinici. Ali Vizental nije znao da su Ukrajinci imali mnogo moćnije zaštitnike od biskupa Hudala. Sam papa je učestvovao u pregovorima o pružanju utočišta ukrajinskim esesovcima. Pred kraj rata je

"... general Pavlo Šandruk, vođa Ukrajinskog oslobodilačkog komiteta koji je formiran pod pokroviteljstvom nacista, stupio u

kontakt sa nadbiskupom Ivanom Bučkom, visokim prelatom u Rimu, koji je bio specijalista Svete Stolice za Ukrajinu... Šandruk se nadao da bi nadbiskup Bučko mogao da prenese lično papi generalovu molbu za milost u ime njegovih ljudi.

‘Nadbiskup Ivan (Bučko) je brzo odgovorio na moje pismo i obavestio me da je već posetio diviziju’, prisećao se kasnije Šandruk. ‘U posebnoj audijenciji (u toku noći) nadbiskup je molio Njegovu svetost papu Pija XII da posreduje ... rezultat posredovanja Njegove svetosti je bio taj da su vojnici iz divizije tretirani kao obični zatvorenici, a boljševičkim agentima je bilo zabranjeno da ih obilaze.’ ... Do proleća 1946. godine Šandruk je uz pomoć nadbiskupa Bučka i Ukrajinskog komiteta za pružanje pomoći iz Velike Britanije uredio sa britanskom vladom da ukrajinski SS veterani smešteni u Riminiju dobiju emigrantski status ‘slobodnih doseljenika’ i da im britanska vlada pomogne da se nastane u Kanadi, Australiji i drugim zemljama Komonvelta.”⁸⁵

U jednom dokumentu s kog je skinuta oznaka *poverljivo* američka obaveštajna služba je navela spisak istaknutih vođa Intermarijuma. Kao što je već rečeno, ukrajinski delegat je bio upravo biskup Bučko, spasilac galicijskih esesovaca, agent britanskog SIS-a.⁸⁶

Bučko nije bio jedini prelat koji je služio dva gospodara. Intermarijum je bio pun sveštenika, monaha i braće redovnika uključujući jezuite, benediktince i franjevce. Imali su štamparsku mašinu za izradu falsifikovanih isprava, upravljali su mrežom samostana koji su služili kao skloništa, prali su prljavi novac i, što je možda najvažnije, organizovali su vrlo efikasne propagandne kampanje koje su išle u prilog britanskim interesima. Od Križara do OUN, od Baltika do Crnog mora, katolički sveštenici poput Draganovića i Bučka vodili su špijunsku mrežu.

Forin ofis je imao mnogo neugodnosti zato što se trudio da Vatikanska mreža ostane neotkrivena. S jedne strane je vlada Njegovog veličanstva dala veoma plemenitu (kasnije se pokazalo i veoma nezgodnu) izjavu u vezi sa obavezom Britanije da otkriva nacističke ratne zločince. S druge strane je, pak, bio Vatikan sa najvećom obaveštajnom mrežom u istočnoj Evropi koja bi znatno pomogla Britaniji da tamo uspostavi svoju interesnu

sferu ili da barem oživi veze sa desetinama nacionalističkih organizacija koje su posle poraza nacista upravo od Vatikana potražile spas. Plemeniti ideali su brzo ustuknuli pred mogućnošću regrutovanja istočnoevropskih nacista.

Ukrajinski nacisti su bili poslednja veća grupa koja je krišom prebačena direktno preko britanske teritorije. Uz pomoć biskupa Bučka, Šandruk se dogovorio o evakuaciji galicijskih esesovaca u Kanadu i Australiju. Britancima se odužio na taj način što je preuzeo vođstvo nad grupom Prometej. Grupa je, da bi sve imalo demokratski prizvuk, promenila ime u "Liga atlantske povelje Prometej". Ali je, bez obzira na ime, to ostala ona ista paravan grupa koju je kontrolisao šef SIS-a ser Stjuart Menzis, grupa koja je prišla SS-u, a zatim se vratila Britancima. Propagandna moć Prometeja je do 1946. godine bila već skoro sasvim spremna za borbu protiv komunista.⁸⁷

Direktno krijumčarenje većeg broja nacista postalo je rizično za Britaniju. Ne samo što se Parlament zainteresovao za pravu prirodu galicijske SS jedinice već je i obaveštajna služba SAD počela da uviđa da je Prometej slabo maskirani britanski pokušaj ponovnog naoružavanja ukrajinskih nacista pod maskom Poljske armije generala Andersa u Italiji.⁸⁸

Osim toga, ta maska je bila pomalo preterana. Andersove snage su primile begunce iz beloruske SS divizije Belarus i Ukrajinke, tako da su njihovi logori bili prepuni. Vatikan je bio velikodušan, ali u njegovim samostanima nije bilo dovoljno prostora za nove regrute. Kako je predstojalo povlačenje saveznika iz Italije, nešto se moralo učiniti sa preostalim nacistima do tog dana 1947. godine, kada će Italijani možda morati da ih izruče kao ratne zločince.

Približavanje dana kada će Italijani ponovo preuzeti kontrolu nad svojom teritorijom uticalo je da više britanskih diplomata meka srca zauzme odlučniji stav. Čak su i Paveličeve ustaše osetile blagotvorni efekat ukrajinskog talasa. Još u maju 1947. godine Forin ofis je prebacivao Vatikanu zbog pružanja zaštite ustašama:

“Bilo bi mi drago ako biste ukazali Državnom sekretarijatu (Vatikana) da su one osobe koje su aktivno radile za Paveličevu

ustašku vladu podržavale i odobravale jedan režim koji se izrugivao principima humanosti i praštao svireposti kakve nisu za-beležene ni u jednom periodu ljudske istorije.”⁸⁹

Već u novembru, Forin ofis je sasvim promenio svoj stav. Umesto da kritikuje Vatikan, diskretno je tražio pomoć da se ustaše krišom prebace izvan Italije:

“Vlada Njegovog veličanstva se obratila Vatikanu molbom da pomogne pri prebacivanju ‘sivih’ u Južnu Ameriku bez obzira na to što jugoslovenska vlada traži njihovo izručenje.”⁹⁰

Iako je upotrebljena šifrovana reč, nema sumnje da su begunci u stvari nacisti za kojima se traga. Reč "sivi" koristili su zapadni Saveznici da označe saradnike nacista. Reč "crni" je označavala ratne zločince za koje postoji zahtev za ekstradiciju. "Beli" su bili žrtve nacističke opresije - Jevreji, ljudi odvedeni na prinudni rad, logoraši itd. "Beli" nisu morali da putuju krišom jer im je Međunarodna organizacija za pomoć izbeglicama da-vala isprave i sredstva za legalno nastanjivanje. Samo je "crni-ma" i "sivima" bila potrebna pomoć Vatikana da bi napustili zemlju. Oni su bili ilegalni doseljenici.

Da bi pomogli Vatikanu, Britanci su promenili pravila i oko 4.000 "crnih" svrstali u "sive", što je veoma razgnevalo brigadiru Meklina koji je za vreme rata bio u Jugoslaviji. I dok su mu Uk-rajinci bili simpatični, prema hrvatskim ustašama je gajio fana-tičnu mržnju. Bio je veoma rigorozan kada je kontrolisao jugo-slovenske nacističke. Ovog puta se nije oslanjao na izmišljene priče samih zarobljenika. Znao je, i to iz prve ruke, šta su radili Pave-lićevi sledbenici.

Budući da je Meklin bio na čelu Kontrolne komisije, njegova tvrdoglavost je mogla da pokvari plan izvlačenja nacista iz Ita-lije. A još gore je bilo to što je Meklin počeo da uviđa da njegovi pretpostavljeni doturaju strogo poverljive izveštaje o radu komi-sije svešteniku Draganoviću, koji onda upozorava ustaše da se sklone pre hapšenja. Dobri brigadir je postao preterano sum-njičav. Rešenje je bilo jednostavno: Meklinu treba doskočiti na taj način što će za celu stvar biti zadužen neko sa većim ovlašće-njima od njega. Za to je uvek bilo na raspolaganju dosta prija-teljki nastrojenih Amerikanaca, spremnih da pomognu.

Junu 1942. godine američka i britanska vlada izdale su strogo poverljivi dokument poznat pod oznakom FAN 757. U njemu su se složile da ubuduće kontrolu nad nacistima vrši Zajednički istražni komitet. Italija je, na kraju krajeva, zajednički problem saveznika, pa prema tome niko ne bi mogao da prigovori zbog učešća Amerikanaca u postupku kontrole. Sve je delovalo tako nevino.

A u stvarnosti, koju ilustruju telegrami Stejt departmenta, sve je bilo cinična igra kojom se prikrivalo da Vatikan krišom prebacuje takozvane "sive" naciste u Argentinu, pre nego što dođu pod udar kontrole. Sredinom 1947. godine oni Amerikanci koji su u ovo bili umešani koristili su vojne kanale za svoje strogo poverljive poruke, kako bi se izbeglo da se otkrije ovaj sporazum između Britanije i Vatikana. Politički savetnik SAD u Leghornu u Italiji je 7. juna 1947. godine obavestio Stejt department:

“Razgovarao sam o dokumentu FAN 757 sa britanskim kolegom. Podrazumeva se da će kontrolori dati Vatikanu imena i podatke onih osoba koje su neprihvatljive za kontrolu. Izgleda moguće da se kao rezultat ovog aranžmana desi da u Argentinu prebacimo veliki broj osoba (koje bi se na kontroli pokazale kao ‘crne’ ili ‘sive’). Da bi se izbegli mogući nesporazumi i zbrka, verujem da bi trebalo jasno utvrditi da li se moraju kontrolisati svi neprihvatljivi... ili samo oni koje Argentinanci odbiju da prime... ova druga alternativa bi znatno smanjila obim posla... i rešila bi problem načina tretiranja sivih.”⁹¹

Stejt department SAD nije mogao da prihvati da se ratni zločinci svrstani u kategoriju "crnih" šalju preko vatikanskog Pacovskog kanala:

“Takva akcija može da se preduzme samo za bele i sive, s tim što je za sive bolje da se to obavi pre formalnog svrstavanja, kako bi im se olakšao odlazak.”⁹²

Celokupna prepiska FAN 757 (polovina smeštena u Londonu, ostatak u Vašingtonu) razotkriva diplomatiju kao saučesnika Vatikana u spašavanju nacista. Kontrola je bila jedna velika farsa. Nacisti su žurno poveravani Vatikanu pre nego što bi i "formalno bili proglašeni za naciste". Iako Vatikan ponekad nije znao pravu istinu o ratnoj prošlosti putnika, dosijeji pokazuju da

su zvaničnici Vatikana svesno pomagali zapadu da prokrijumčari poznate nacističke kolaboracioniste.

Poslednji nacisti su pošli na dugačko putovanje u slobodu iz Rima. Otišli su iz Italije pre povlačenja saveznika. Tako je izbegnuta izuzetno neugodna situacija. Povećao se broj "boraca za slobodu" protiv komunizma. Diplomate u Londonu, Vašingtonu i Vatikanu obavile su svoj posao izuzetno dobro. Svi oni snose svoj deo krivice za ono što je usledilo u toku hladnog rata.

Do povlačenja saveznika iz Italije Britanci su već dobro odmakli u poslu udruživanja svih paravan grupa koje su za vreme rata kontrolisali nacisti. Intermarijum, Prometej, Abramčikova frakcija i Banderin OUN su se ujedinile u Antiboljševički blok nacija.⁹³ Njihovi članovi su se raselili po celom svetu i nastanili u prijateljskim zapadnim zemljama. Zapad nikada neće saznati ko su bili pravi nacisti u tim grupama, a ko dvostruki agenti. Do 1947. godine je u Intermarijumu otkriveno nekoliko komunista, što su Amerikanci saznali od Ferenc Vajte, koji je bio veza Vilijama Gauena u nacističkoj Mađarskoj.⁹⁴

Zaključak

Mi ne tvrdimo da je ova priča o vatikanskim Pacovskim kanalima kompletna. Analiza arhivskih dosijea liči na pokušaj da se na drvo sa kojeg je snažna oluja otrgla listove ti listovi vrata na one grane s kojih su otrgnuti.

Nije nam bila namera da damo sliku jednog stabla, već da iscrtamo obrise ostataka jedne šume. Tamo gde je istorija iskorjenila delove šume i napravila provalije među narodima, nekada tajni dosijei iz raznih delova sveta ukazuju kojim putem je protutnjala kataklizma koja je te provalije stvorila. Trag upropašćenih poduhvata i prikrivenog razaranja neumoljivo nas vodi ka Rimu. U srcu kataklizme je bio Vatikan.

Austrija

Austrijski dosijei sa kojih je skinut embargo potvrđuju da je posleratna austrijska vlada podržavala planove Vatikana za oživljavanje Intermarijuma. Po jednom izvoru, austrijska veza za Intermarijum bio je Kurt Valdhajm.¹ Ako je to istina, onda bi se mnogo štošta razjasnilo. Valdhajm kaže da nije bio umešan u ratne zločine prilikom krvavog masakra na Kozari 1942. godine, već da je u to vreme bio daleko odatle i da je radio u nemačkoj intendantskoj službi u zapadnom delu Jugoslavije. Prikupljanje hrane teško može da se svrsta u zločin, ali pokazuje da je Valdhajm imao priliku da se tada upozna sa sveštenikom Draganovićem, kome je bila poverena nasilna rekvizicija za potrebe ustaša u zapadnoj Bosni, u vreme ofanzive na Kozari.² Valdhajm je ostavio dobar utisak na Pavelića, koji ga je odlikovao srebrnom medaljom sa vencem od hrastovog lišća za zasluge učinjene u to vreme, na tom području.

Valdhajmov nekadašnji pretpostavljeni je kasnije potvrdio da je trebalo da obaveštajne službe Savezničkih zemalja onemogućće Valdhajma da se zaposli u austrijskom Ministarstvu inostranih poslova.³ Zet Alena Dalsa je 1945. godine dao austrijskoj vladi sasvim iskrivljeni izveštaj o Valdhajmu u kome se ne pominje njegova prošlost u vojsci.⁴

Namerno ili slučajno, Valdhajm je označen kao osoba podobna za austrijski diplomatski kor u vreme kada je njegova vlada stalno zatvarala oči pred ustaškom terorističkom mrežom na njenom tlu i čak je dozvoljavala pripadnicima te mreže da otvoreno regrutuju svoje pristalice u logorima za raseljena lica. I sam Draganović je kasnije postao državljanin Austrije pre svog povratka u Jugoslaviju.

Komunističke zemlje su ćutale o Valdhajmovoju prošlosti i dale su mu glasove koji su mu bili neophodni da bi pobedio svog protivkandidata i da bi postao Generalni sekretar UN. Zapadno-nemačka štampa je kritički razmotrila Valdhajmov dosije u UN i sada se pita za koga je on u stvari radio. Treba međutim primećiti da jugoslovenske glasine o Valdhajmovom tajnom nacističkom dosijeju nisu nikada bile proverene.

Prema američkim obaveštajnim dosijeima, neko iz austrijskog ministarstva inostranih poslova pomagao je vaticanske tajne operacije posle rata. Identitet te osobe će se saznati samo ako austrijska vlada bude sprovela nezavisnu istragu i proučila one dosijee koji su još uvek pod embargom.

Sjedinjene Amerièke Države

Avet vaticanskih Pacovskih kanala još uvek proganja amerièke političare. U očekivanju sigurne pobede svog kandidata na američkim izborima 1948. godine, Alen Dals je rekao svom prijatelju Frenku Vajsneru da nastavi da prebacuje naciste preko Pacovskog kanala. Veći deo posla oko pripreme lažnih isprava za pridošlice bio je već u toku kada je stigla vest da je Truman ponovo izabran. Dalsa je ta vest sigurno uzdrimala. To je značilo da će morati da čeka još četiri godine da stane na čelo organizacije CIA. Vajsner je svakako bio prestravljen, jer je bio svestan da je vaticanski Pacovski kanal njegovom zaslugom postao ilegalni kanal za doseljavanja u Ameriku, pod šifrovanim nazivom operacija "Crveni kamen".

Prvi nacistički agenti Intermarijuma stigli su u Ameriku 1949. godine, posle dugog putovanja. Dočekao ih je "Karmel Ofi (Carmel Offie), službenik OPC-a, kome je posao u Stejt departmentu

bio pokriće za špijunsku aktivnost. On je bio zadužen da se brine o smeštaju i ishrani brojnih emigranata prispelih u okviru operacije "Crveni kamen".⁵ Ofi je pre toga bio unapređen i postavljen za Vajsnerovog pomoćnika za "poslove sa emigrantima". Uspeo je da zaposli neke naciste kao spikere u Radio-Slobodi i Glasu Amerike.

Ofiju su bila poznata pravila igre. Još ranije je pomogao Vatikanu da članovi "verske misije" (Hudal i Draganović) dobiju putne isprave za posetu zarobljeničkim logorima.

Kada je Alen Dals 1953. godine konačno postao prvi čovek agencije CIA, on i Vajsner su bili ili previše glupi da vide istinu. Po rečima jednog bivšeg obaveštajca, "završni udarac" je zadat kada je Vajsner preuzeo niz obaveštajnih mreža i uključio ih u CIA.⁶ Po jednoj proceni, oko 10.000 nacističkih ratnih zločinaca je ušlo u Sjedinjene Američke Države posle Drugog svetskog rata.⁷

Naravno, uvek je postojao mali broj upućenih u prljavu tajnu o nacistima. Dok je Nikson bio na vlasti, Stejt department je tajno obavestio australijsku vladu da se u Americi zatvaraju oči pred ustašama, jer su korisni za pridobijanje glasova etničkih grupa "na saveznim, državnim i gradskim izborima".⁸

Niksonov Stejt department je preduzeo samo jednu stvar kada su u pitanju nacisti: diskretno je upozorio nekoliko američkih političara da ne prisustvuju nikakvim hrvatskim proslavama na dan 10. aprila, jer to je prilika kada ustaše slave dan osnivanja Pavelićeve marionetske države pod Hitlerovim pokrićem. Ovo upozorenje izgleda nije našlo svoj put do guvernera Ronalda Regana. On je 10. april proglasio Danom hrvatske nezavisnosti u Kaliforniji, a kasnije se, sad već kao Predsednik, slikao ispred Bele kuće sa istaknutim bivšim fašistima i ratnim zločincima iz ABN-a. Iako je Jaroslav Stetsko doživeo osudu od strane Stejt departmenta i agencije CIA, ipak su ga Regan i vođe nekoliko drugih zemalja Zapada primali kao uvaženog gosta.

Teško je poverovati da Džordž Buš ne zna baš ništa o hrvatskim teroristima, jer su upravo oni oteli jedan američki putnički avion dok je on bio na čelu agencije CIA. I pored toga Predsednik Buš pravi iste "greške" kao Regan: njegov štab za predizbornu

kampanju je odštampao kalendar u kome je 10. april označen kao Dan hrvatske nezavisnosti. Osim toga, osobama za koje se zna da su fašisti dozvoljeno je da sprovode program "prikupljanja etničkih glasova" u toku izborne kampanje 1988. godine.

Mnoge političare, uključujući i Ronalda Regana, sa Pacovskim kanalima povezuju veoma neugodne veze. U Arhivu SAD postoji filmski žurnal iz 1950. godine koji prikazuje Regana kako naivno skuplja novac za jednu od Dalsovih grupa koja je služila za pranje novca namenjenog "borcima za slobodu". Reganov šef obaveštajne službe Vilijam Kejsi (William Casey) bio je na čelu jedne takve grupe, Međunarodnog komiteta za oslobođenje, koja je pomagala beguncima da reše probleme u novoj sredini. Možda Oliver Nort (Oliver North) nije morao da smišlja način za pranje novca u aferi sa finansiranjem "kontraša" u Nikaragvi. Možda je samo oponašao način koji su još ranije primenili Kejsi i Regan.

Pacovski kanali su, po svemu sudeći, i danas prisutni u Americi.

Nemačka

Među nacističkim naučnim dostignućima koja izazivaju moralne nedoumice su i nervni gasovi sarin, tabun i soman. NATO je kasnije ove otrovne gasove nazvao G-serijom, a toliko su efikasni da i Sovjeti i Zapad još uvek koriste istu formulu za njihovo pravljenje. Britanci su, prema podacima iz njihovih arhiva, ispitivali 1945. godine jednog čoveka po imenu Mengele o hemijskom oružju. Ne zna se da li je ovde reč o Jozefu Mengeleu ili njegovom bratu Karlu. Treba znati da su uz saglasnost Amerikanaca svi nemački stručnjaci za bakteriološki i hemijski rat predati na čuvanje Britancima.⁹

Postoje indirektni dokazi da su se Britanci nagodili sa Mengeleom da bi dobili formule nervnih gasova. Jozef Mengele je iznenada napustio svoje skrovište, prešao u sovjetsku zonu, iako je bio ratni zločinac za kojim je raspisana poternica, i doneo pun sanduk hartija koje je zakopao neposredno pred kraj rata. Uskoro zatim su Mengeleov brat, sveštenik i saradnik-istraživač na

Institutu Kajzer Vilhelm pušteni iz pritvora i dozvoljeno im je da se vrate na svoje civilne poslove bez obzira na nacističku prošlost.¹⁰

Sam Mengele je produžio u Italiju i odatle emigrirao u Argentinu. Po rečima Ive Omrčanina, Draganovićevog pomoćnika u radu na Pacovskim kanalima, "hiljade" nemačkih naučnika su želeli da emigriraju u Južnu Ameriku, i to im je omogućeno. Kada su Amerikanci shvatili u kojim količinama Staljin proizvodi nervni gas, i sami su zaposlili nekoliko nemačkih stručnjaka. Čak je i šef fabrike I. G. Farben doveden u Ameriku da bi gradio fabrike gasa smrti, zajedno sa nekolicinom veštih projektanata. Pošto su ispunili svoj zadatak, dozvoljeno im je da se vrate u Zapadnu Nemačku i da ponovo obavljaju svoje ranije poslove.¹¹

Velika Britanija

Britanija je jedina zapadna zemlja koja već pola veka odbija da stavi na uvid javnosti svoje obaveštajne arhive. Postoji valjan razlog za to. Autorima ove knjige stalno je uskraćivan pristup američkim dokumentima sa obrazloženjem da bi njihovo obelodanjivanje izazvalo neprilike za jednu inostranu vladu. Kada su autori pitali ko to uskraćuje dokumenta o nacistima, data im je kopija pisma od britanske ambasade u Vašingtonu. Britanska vlada je čuvar poslednjih tajni hladnog rata i očajnički pritiska saveznike da i oni drže poklopac spušten.

Dokumentarna serija, koju su autori napravili o nacistima koji žive "tamo dole" u Australiji, dobila je pohvale od australijske vlade kao podsticaj da se ponovo otvore slučajevi koji se tiču ratnih zločina. Kada je jedan od autora zatražio dozvolu od agencije CIA da obavesti Australiju o nekim pojedinostima u vezi sa tajnim dolaskom nacista u tu zemlju, CIA je iz njihovog pisma izbrisala toliko delova da je ono, sa svim tim prazninama, ličilo na švajcarski sir. Autori su zatim ponudili Australijancima da im dostave one informacije sa kojih je skinut embargo o ulozi britanske obaveštajne službe u pružanju zaštite nacističkim beguncima poslednjih četrdeset godina. Australijski islednik je na to reagovao kao da ga je ujela zmija.

Ljudi koji u Australiji, Britaniji i Kanadi istražuju ratne zločine ograničavaju istragu samo na otkrivanje nacista koji žive u okviru njihove jurisdikcije. Niko ne istražuje ko je pomogao nacistima da tamo dođu. Jedan od autora je svedočio pred američkim Kongresom 1985. godine o tome kako su Britanci pomagali nacističku emigraciju. Generalni knjigovodstveni ured SAD izdao je izveštaj u kome se nalazi potvrda za naše optužbe da su američke obavешtajne službe štatile nacistе koji su pre toga radili za izvesnu savezničku zemlju, ali je izbrisano svako pominjanje Britanije. Jedino u čemu su Britanci bili uspešni je sakrivanje vlastitog neuspeha.

Ali ovo je vreme dokumenata, vreme u kojem nema više tajni, samo se postavlja pitanje kada će se doznati ono što je još uvek skriveno. Ljudi u arhivama u Vašingtonu, Rimu, Otavi, Londonu i Kamberi oslobađaju jedan po jedan "naizgled bezopasan dokument", a iz njih se rađaju obrisi Pacovskih kanala. Iza nacista je stajao Vatikan.

Vatikan

Pod rečju Vatikan podrazumevamo samo onu malu tajnu družinu sveštenika i diplomata koji su aktivno radili na Pacovskim kanalima. Trudili smo se da u prethodnim poglavljima izložimo samo činjenice, i to na neposredan način. Sada bismo želeli da iznesemo svoje mišljenje i zaključke. Neke naše optužbe su teške, ali ponavljamo da se one odnose samo na one nedostojne birokrate koje su vodile politiku Vatikana.

Naše je mišljenje da papa Pije XII i Đovani Montini (kasnije papa Pavle VI) nisu uvek trpeli udarce sila koje nisu mogli da kontrolišu. U mnogo slučajeva oni su sami zaslužni za ono što ih je zadesilo, ili su čak bili aktivni saučesnici u tuđim zločinima. Vođa svake države, pre ili kasnije, uvek mora da stane pred sud istorije, a od toga nije izuzet ni prvosveštenik. Kada je papa preuzeo svetovnu vlast koju mu daje treća papska kruna, postao je podložan svetovnim merilima odgovornosti, a tu je jedini sud javno mnjenje.

Činjenice jasno kažu da ono što je papa uradio posle rata bilo je strašno. Umesto da se u Argentinu krišom prebacuju Jevreji koji su ostali bez doma, preko Pacovskih kanala su, između ostalih, otišli Ajhman (Eichmann), Pavelić i Štangl (Stangl). Umesto da se odrekne biskupa Hudala, Vatikan ga je zamenio manje upadljivim, ali daleko efikasnijim i veštijim operativcem u liku sveštenika Draganovića. Umesto međunarodne pravde Vatikan je podržavao Intermarijum i brojne emigrantske nacističke grupe. Svet je takve odluke Vatikana skupo platio.

Vatikan je posle Drugog svetskog rata počinio zločin. Dokazi su neoborivi: Vatikan je pomagao beguncima da izbegnu pravedno suđenje. Pacovski kanali su stvoreni u nameri da se pomogne i podstakne spašavanje nacističkih ratnih zločinaca za kojima je raspisana poternica. Hudalova naklonost prema nacistima bila je poznata još mnogo pre 1945. godine, a on je uprkos tome zadržao svoj visoki položaj. Njegovom nasledniku svešteniku Draganoviću pomagalo je nekoliko crkvenih redova koji su štampali lažne lične isprave, nabavljali pasoše Crvenog krsta i obezbeđivali prevoz ljudima pod lažnim imenima. To nisu bila dela hrišćanskog milosrđa. Tajnim spašavanjem nacista nemoralno su zloupotrebijene legitimne dobrotvorne organizacije Crkve.

Neznanje u ovom slučaju ne može da se prihvati kao odbrana, jer je papa Pije XII bio sasvim svestan zločina koje je počinio Ante Pavelić. A ni Pavelićev slučaj nije bio usamljen. Pacovski kanali su radili efikasno bez obzira na zločine koje su begunci počinili protiv čovečanstva. Papa je, da je to želeo, mogao da sazna njihova prava imena od Draganovića. Provala u Draganovićevu kancelariju otkrila je da on čuva spiskove lažnih i pravih imena begunaca. Papine diplomatske poruke otkrivaju njegovu posredovanje i uzimanje u zaštitu ratnih zločinaca. Među preživelim svedocima, kako među crkvenim tako i među obaveštajnim zvaničnicima, vlada jednodušno uverenje da je Vatikan znao da su osobe kojima pruža zaštitu nacisti.

Neovlašćeno ponašanje takođe ne može biti argument odbrane jer su Pacovski kanali bili produžetak tajne vatikanske diplomatije. Dosijea u SAD i Britaniji potvrđuju da je od Vati-

kana traženo da prokrijumčari saradnike nacista, takozvane "si-ve", i da je on to učinio. Postoji praktično jednodušna saglasnost među preživelim svedocima da je Draganović imao zvanično odobrenje sa najvišeg mesta za svoj rad. Jedan ključni svedok izjavio je da je Montini tražio od Draganovića da izbavi begun- ce. Obaveštajni dosijei u nekoliko zemalja potvrđuju da su ljudi u samom vrhu Vatikana odobraval i usmeravali spašavanje od- beglih ratnih zločinaca.

Pacovskim kanalima je nastavljeno spašavanje ratnih zloči- naca sve do sredine 50-ih godina iako im nije više pretela repa- rijacija. Ali šta je sa Ajhmanom, Štanglom i Raufom, između os- talih? Šta je sa mnogim nemačkim i austrijskim nacistima koje nisu tražili Sovjeti ni njihovi saveznici? Zapadni sudovi su bili sramno popustljivi, pa je kažnjena samo šačica takvih.¹²

Vatikan je skrivao i one naciste koji su osuđeni za vreme postojanja demokratskih vlada u Mađarskoj i Čehoslovačkoj. Pacovski kanal nije bio namenjen spašavanju nevinih, već samo krivih. Nevinima nije bio potreban lažni identitet. Zato smatra- mo da postoji obilje dokaza da se Vatikan osudi zbog sprečava- nja pravde.

Agenti Vatikana su svesno uzimali pasoše koji su krađom ili prevarom pribavljani od Crvenog krsta. Raspoloživi dokazi samo indirektno ukazuju da su Fransoa Ponse i kasnije Alen Dals bili saučesnici u krađi. Ali Draganović je znao da je roba ukradena. I ne samo to, on je falsifikovao lične isprave, što je bio deo istog nepoštenog plana.

Dokazano je da je biskup Rožman prao novac na crnoj berzi u Švajcarskoj, i da taj novac predstavlja deo ili celokupno ustaš- ko opljačkano blago koje je izneto iz Jugoslavije, krišom, uz po- moć rimske crkve. Draganović je priznao da je deo ovog novca uzeo za Vatikan.

Dokazi govore da je novac za Pacovske kanale poticao od zlatnih poluga iz Pavelićevog ratnog plena. U jednom dosijeu se sugerije da je to blago bilo vlasništvo Hrvatske katoličke crkve, ali to nije istina. Pavelićevo blago su činile zlatne poluge i zapad- na valuta, a ne odore ukrašene draguljima ili dragoceni putiri. Osim toga, čak i kada je zlato bilo izvan domašaja komunista,

Draganović je i dalje za njega polagao račune ustaškim zvaničnicima. Mi smatramo da ima dovoljno dokaza da se Vatikan optuži za primanje ukradenih dobara i stavljanje u promet dokumenata pribavljenih krađom ili prevarom.

Dokazi jasno govore da je Vatikan kršio diplomatske norme ponašanja. Odbegli ratni zločinci prevoženi su automobilima sa diplomatskim tablicama da bi se izbeglo njihovo hapšenje. Visoki službenici vatikanske diplomatije intervenisali su kod Saveznika da biskup Hudal, sveštenik Draganović, biskup Bučko i drugi dobiju službene putne isprave koje su im omogućile da organizuju bežanje Pacovskim kanalom, pod maskom vršenja verskih dužnosti. Vatikanova zvanična ekstrateritorijalnost, koja mu je *de facto* pružala imunitet, upotrebljena je za privremeni smeštaj ratnih zločinaca. Vatikanski diplomatski kanali su omogućili da Hudal, Draganović, Bučko i drugi, lažno se predstavljajući, izdejtstvuju oslobađanje nacističkih ubica i njihovih saradnika.

Neznanje ne može da bude opravdanje, kao što smo već ranije izložili. Pacovski kanali ne bi mogli da opstanu bez diplomatske zaštite Vatikana. Vatikanske diplomate su svesno prebacivale naciste u druge zemlje i time kršile imigracione zakone tih zemalja. A to je upravo i bila svrha Pacovskih kanala. Time što je Vatikan zatvorio oči pred nacističkim zločinima pomogao je da se kasnije dese sve nesreće koje su nas zadesile za vreme hladnog rata.

Vatikan se ne može osloboditi krivice opravdanjem da je slučajno pogrešio jer je vrlo dobro znao šta radi. Papa Pije XII i Montini bili su iskusne diplomate, a bavili su se strateškim i diplomatskim inicijativama.

Mi verujemo da dokazi optužuju Vatikan da je pružao pomoć ratnim zločincima, rukovao ukradenim dobrima i kršio međunarodne norme ponašanja u diplomatiji.

Priznajemo da će ova knjiga pozlediti stare rane i baciti novo svetlo na odnos Vatikana prema holokaustu. Postaviće se pitanje kako je Vatikan mogao da učini toliko mnogo da bi pomogao nacistima za vreme hladnog rata, a toliko malo da bi zaštitio njihove žrtve. Zašto je papa Pije XII svoju politiku ćutanja o Jevre-

jima zamenu 1945. godine otvorenim stajanjem na stranu nacista? Zašto nisu postojali tajni putevi spašavanja iz Aušvica? Zašto je Vatikan davao lažne pasoše nacistima, kada su njegovi zvaničnici retko izdavali lažne krštenice Jevrejima? Da li su Pacovski kanali svedočanstvo dvoličnosti, ili, još gore, potvrda dvostrukih, antisemitskih merila? Svesni smo da naši dokazi protiv pogrešnog ponašanja Vatikana u hladnom ratu pokreću nova i teža pitanja o njegovom ponašanju za vreme holokausta, a to je da je počinio zločin protiv čovečanstva.

Izjave zahvalnosti

Mnogi ljudi su nam pomogli prilikom pisanja ove knjige, tako da je nemoguće da se svima zahvalimo, delom zbog nedostatka prostora, a delom zato što su mnogi želeli da ostanu anonimni. Posebno smo zahvalni mnogim bivšim i sadašnjim službenicima zapadnih i komunističkih vlada koji su nam nenametljivo davali informacije, dokumente, indicije i savete. Njihov identitet mora da ostane skriven, ali naša zahvalnost im nije uskraćena.

Ovo delo ne bismo mogli ni da započnemo da nam nisu stajali na raspolaganju strpljenje i istrajnost arhivskih službenika iz celog sveta, a posebno onih iz Državnog arhiva u Londonu i iz Nacionalnog arhiva SAD, gde su nam Džon Tejlor iz Savremenog vojnog odeljenja i Seli Marks iz Diplomatskog odeljenja pružili veoma veliku pomoć.

Kristofer Simpson je bio izuzetno velikodušan i dozvolio nam je da se služimo njegovim privatnim beleškama koje je sakupio pripremajući svoju knjigu *Blowback*. Džemsu Uolstonu se takođe zahvaljujemo za njegov strpljiv istraživački rad u Italijanskom arhivu u Rimu, kao i brojnim službenicima Rimokatoličke crkve i Vatikana koji su nam pružili podršku u jednom segmentu istraživanja. Iako oni ne žele da im pomenemo imena, njihova pomoć se ogleda u tekstu.

Treba napomenuti da smo se mnogo trudili da dobijemo podatke samog Vatikana o događajima o kojima se ovde govori, ali nam je uskraćen pristup svim značajnim dosijeima. U Tajnom arhivu Vatikana istraživačima je zabranjen uvid u sva dokumenta nastala posle 22. januara 1922. godine. Zahvaljujemo se zvaničnom istoričaru Vatikana, svešteniku Robertu Grejemu, na pokušaju da popuni neke praznine koje su rezultat te zabrane, i na odgovorima na naša brojna pitanja.

Brojni ljudi su nam pružili dragocenu pomoć tako što su preveli na engleski jezik stotine stranica raznih dokumenata sa mnogih jezika. Njihov rad nam je omogućio da prezentiramo obilje materijala iz velikog broja izvora. Posebno se zahvaljujemo Poli Gruden za prevođenje materijala sa srpskohrvatskog i slovenačkog jezika i Kludiji Taranto za prevođenje sa italijan-

skog. Pjer Vikari je obavio i snimio mnoge razgovore do kojih ne bismo mogli da dođemo ni na koji drugi način.

Želeli bismo, na kraju, da zabeležimo da bez obzira na brojne savete koje smo tokom rada dobili, za sve greške, propuste i nedostatke ove knjige snosimo krivicu isključivo nas dvojica.

Mark Arons i Džon Loftus, Novembar 1990. godine

Fusnote

1. Avet nad Evropom

1. "A Survey of Modern Trends in Papal Diplomacy", studijski rad Stejt departmenta, USNA, RG 59, 866A.00/3-2448
2. Pismo Britanskog poslanstva pri Svetoj Stolici Forin ofisu, 6. januar 1932, PRO FO 371 16400
3. "The policy of the Catholic Church in the Danube Valley", Foreign Research and Press Service, Balliol College, Oxford, 21. oktobar 1942, PRO FO 371 33434
4. *Ibid.*
5. Pismo Britanskog poslanstva pri Svetoj Stolici Forin ofisu, 31. decembar 1938, PRO FO 371 23810, Chadwick, *Britain and the Vatican during the Second World War*, str. 25-7; i Falconi, *The Silence of Pius XII*, str. 96.
6. Dobar prikaz Pačelijeve karijere nalazi se u Pallenberg, *The Vatican From Within*.
7. Pallenberg, *The Vatican From Within*, str. 123-4; i beleška Centralne obaveštajne grupe od nepoznatog (cenzurisanog) izvora za Džeka D. Nila, Department of State, 24. oktobar 1946, USNA, RG 59, 866A.404/10-2446
8. Falconi, *The Silence of Pius XII*, str. 95.
9. Telegram Stejt departmenta SAD upućen ličnom zastupniku predsednika SAD pri Svetoj Stolici, 25. oktobar 1944, Myron Taylor Papers, USNA, Box 4
10. "Informal Notes Concerning Communistic Peril After the War by H. E. Monsignor Tardini May 30. 1943, jedan od dokumenata u "Memoranda Concerning Vatican, Czechoslovakia, Germany, Hungary, Italy, Poland, Rumania, Russia, Yugoslavia, Austria, 1941 do 1946", od Majrona Tejlora Stejt departmentu, 4. septembar 1946, USNA, RG 59, 121.866A/9-446.
11. "Confidential notes on the situation in the Russian-occupied zone of Berlin - (april, maj, jun 1945)", priključene pismu Svete Stolice Stejt departmentu, 15. oktobar 1945, USNA, RG 59, 740.00119 Control (Germany)/10-1545
12. Memorandumi od 15. marta i 16. oktobra 1944, USNA, RG 319, ABC, Box 73
13. Izveštaj o istrazi Alberta Hartla, 17. maj 1946, USNA, RG 59
14. Izveštaj iz oktobra 1945, USNA, RG 226, Records of the Office of Strategic Services, XL 24218
15. Memorandumi od 18. decembra 1947. i 5. januara 1948, USNA, RG 59, 866A.20200/12-1847

16. "Memorandum on Reported 'Christian Front'", priložen uz belešku od 29. aprila 1948, od Svete Stolice Stejt departmentu, USNA, RG 59, 866A.20200/4-2948

2. Biskup Hudal i prvi talas

1. Ovaj prikaz je zasnovan na razgovorima Gite Serenji sa Štanglom, u *Into that Darkness*, str. 289.

2. *Ibid.*

3. *Ibid.*

4. *Ibid.*

5. *Ibid.*

6. *Ibid.*

7. Razgovor sa Simonom Vizentalom, Beč, 21. februar 1985.

8. Svedočenje gospođe Štangl na suđenju njenom mužu u Diseldorfu, navedeno u Sereny, *Into that Darkness*, str. 357.

9. Razgovor sa Simonom Vizentalom, Beč, 21. februar 1985.

10. *Ibid.*

11. *Ibid.*

12. Razgovor sa ocem Grejemom, 15. april 1985.

13. Na primer, u jednom pismu napisanom za vreme rata Hudal se seća da je "govorio u gradu Trijeru novembra 1934, u okviru niza predavanja u Nemačkoj", USNA, RG 226, Records of the Office of Strategic Services, Izveštaj od 2. septembra 1944, 95157

14. Alois Hudal, *Die Grundlagen des Nationalsozialismus; eine ideengeschichtliche Untersuchung*, Johannes Günther, Leipzig, 1937, str. 9.

15. Erika Weinzierl, "Austria: Church, State, Politics" u Richard Wolff i Jorg Hönsch (urednici), *Catholics, the State and the European Radical Right 1919-1945*, Columbia University Press, New York, 1987, str. 23.

16. USNA, RG 226, Records of the Office of Strategic Services, Izveštaj od septembra 1944, 95157

17. *Ibid.*

18. Karlheinz Deschner, *Ein Jahrhundert Heilsgeschichte; Die Politik der Papste im Zeitalter der Weltkriege. Von Pius XII 1939 bis zu Johannes Paul I 1978*, Kiepenheuer und Witsch, Köln, 1983, str. 135, 359.

19. Pismo Centralne obaveštajne grupe, izvor nepoznat (cenzurisan) za Džeka D. Nila, Department of State, 24. oktobar 1946, USNA, RG 59, 866A.404/10-2446; pismo od sveštenika Roberta Grejema, 22. januar 1990; i Pallenberg, *The Vatican From Within*, str. 185-90.

20. Alois Hudal, *Römische Tagebücher: Lebenberichte eines alten Bishops*, Leopold Stocker, Graz/Stuttgart, 1976, str. 317; razgovor s rektorom "Anime" Nedbalom, Rim, 13. maj 1989; pismo od sveštenika Roberta Grejema, januar 1990; i Pallenberg, *The Vatican From Within*, str. 186.

21. Razgovor s ocem Grejemom, 15. april 1985.

22. Vidi Blet *et al.*, *Les Actes et Documents du Saint Siège relatif a la Seconde Guerre Mondiale*; i Sereny, *Into that Darkness*, str. 303.

23. Sereny, *Into that Darkness*, str. 305.

24. Alfred Persche, "Die Aktion Hudal; Das letzte Aufgebot des Abendlandes", neobjavljeni rukopis, str. 73, u posedu Dokumentationsarchiv des Österreichischen Widerstandes

25. Anton Szanya, "Alois Hudal Zum 100 Geburtstag eines Gern vergessenen Österreicher", *Der Freidenker*, godina 15, broj 4, 1985, str. 12; i pismo od sveštenika Roberta Grejema, januar 1990.

26. Persche, "Die Aktion Hudal; Das letzte Aufgebot des Abendlandes", neobjavljen rukopis, str. 73, u posedu Dokumentationsarchiv des Österreichischen Widerstandes

27. Razgovor s rektorom Nedbalom, Rim, 13. maj 1989.

28. *Ibid.*

29. Raul Hilberg, *The Destruction of the European Jews*, Homes & Meier, New York, 1985, str. 333-4.

30. Werner Brockdorff (Alfred Jarschel), *Flucht vor Nürnberg*, Welsermuhl Verlag, Wels/Munich, 1969, str. 25-6. Za pojedinosti u vezi s Raufovim zadatkom u Italiji, vidi Hilberg, *The Destruction of the European Jews*, str. 668.

31. Sereny, *Into that Darkness*, str. 321.

32. USNA, RG 226, Records of the Office of Strategic Services, Izveštaj broj 88819

33. Memorandum Centralne obaveštajne grupe od neznanog (cenzurisanog) izvora, za Džeka D. Nila, Department of State, 24. oktobar 1946, USNA, RG 59, 866A.404/10-2446; Ladislav Farago, *Aftermath*, Pan, London, 1976, str. 210-11.

34. Farago, *Aftermath*, str. 211-12; i pismo sveštenika Grejema od 22. januara 1990.

35. Za pojedinosti u vezi sa zahtevom Vatikana i stavom Saveznika, vidi memorandum Državnog sekretarijata Vatikana od 23. avgusta 1944; pismo od Carmel Offie za Tittman-a, 8. septembar 1944; Verbalnu notu Majrona Tejlora Državnom sekretarijatu Vatikana od 19. septembra 1944; memorandum Državnog sekretarijata Vatikana od 3. oktobra 1944; pisma Carmel Offie Majronu Tejloru od 26. oktobra 1944. i 7. novembra 1944; i Verbalnu notu Majrona Tejlora Državnom sekretarijatu Vatikana od 10. novembra 1944, USNA, Myron Taylor Papers, Box. 6

36. Memorandum od 7. decembra 1945, za Samjueal Rebera, Vašington, USNA, Myron Taylor Papers, Box 29

37. Početkom septembra 1944. biskup Hudal je napisao jedan izveštaj u kom je nastojao da pokaže da je njegova knjiga *Osnovi nacionalsocijalizma* "daleko od nacističke propagande, nego /u stvari/ jedna iskrena, smirena, naučna kritika... koja odmerava nacizam prema hrišćanskom moralu i

državnoj doktrini". Vidi izveštaj od 2. septembra 1944, USNA, RG 226, Records of the Office of Strategic Services, 95157.

38. Pismo od 19. decembra 1944, uputio John Chapman Odeljenju za vezu Savezničke komisije, USNA, Myron Taylor Papers, Box 6

39. Hudal, *Römische Tagebücher*, str. 21.

40. *Ibid.*

41. Karl Wolff, na primer, bio je zapovednik jedne zloglasne SS Einsatzgruppe u Sovjetskom Savezu. Bio je lično upetljan u ubistvo 300.000 ljudi, a ipak je 1949. osuđen na zajedljivo smešnu kaznu od četiri godine zatvora, od koje je odležao samo jednu nedelju. Bio je ponovo uhapšen 1962. a 1964. osuđen na petnaest godina robije. Odležao je šest godina, da bi bio oslobođen zbog lošeg zdravstvenog stanja. Vidi Christopher Simpson, *Blowback*, Weidenfeld & Nicolson, New York, 1988, str. 92-4. i 93-4n; Volfova čitulja, *Daily Telegraph*, London, 17. jul 1984; i Hilberg, *The Destruction of the European Jews*, str. 1085. 1109.

42. Simpson, *Blowback*, str. 92-3

43. Jarschel, *Flucht vor Nürnberg*, str. 77-9

44. "Interrogation of SD Officers", 1. maj 1945, USAINSCOM, dosije D-216719, Ft. George V. Meade, Maryland

45. David Martin, *Wilderness of Mirrors*, Harper & Row, New York, 1980, str. 182.

46. Stejt department, Izveštaj Vinsenta La Viste Herbertu Dž. Kamingzu, 15. maj 1947, USNA, RG 59, FW 800.0128/5-1547; citat iz francuske knjige *Cercle Noir* je uzet iz prevedenih odlomaka koje je bio veoma ljubazan da ustupi Charles Kenney iz lista *Boston Globe*.

47. Razgovor sa Simonom Vizentalom, Beč, 21. februar 1985. Vidi i Werner Brockdorff (Jarschel), *Flucht vor Nürnberg*, str. 55-6, 81. Brokdorf, to jest bivši vođ nacističke omladine Jaršel, potvrđuje i da je Švent tesno saradivao s Raufom u Milanu.

48. Jarschel, *Flucht vor Nürnberg*, str. 79.

49. Stejt department, Izveštaj Vinsenta La Viste Herbertu Dž. Kamingzu, 15. maj 1947, USNA, RG 59, FW 800.0128/5-1547. Appendix C, str. 4, paragraf 16.

50. Sereny, *Into that Darkness*, str. 316-17.

51. *Ibid.*

52. *Ibid.*, str. 317.

53. Stejt department, Izveštaj Vinsenta La Viste Herbertu Dž. Kamingzu, 15. maj 1947, USNA, RG 59, FW 800.0128/5-1547. Neke pojedinosti o La Vistinom ranijem radu mogu se naći u jednom telegramu Stejt departmenta Ambasadi SAD u Rimu, od 28. jula 1945, USNA, RG 59, 840.414/7-2845. Vidi i Charles R. Allen, Junior, "The Vatican and the Nazis", u *Reform Judaism*, proleće/leto 1983, i "Debate Rages: did Vatican help Nazis to escape from Europe?", u *National Catholic Reporter*, 2. mart 1984.

54. Razgovor s ocem Robertom Grejemom, 15. april 1985.
55. Stejt department, Izveštaj Vinsenta La Viste Herbertu Dž. Kamingzu, 15. maj 1947, USNA, RG 59, FW 800.0128/5-1547, Appendix A
56. Izveštaj CIC koji je napisao Leo Pagnotta 28. decembra 1946, oslobođen za javnost Zakonom o slobodi informacija SAD (US FOIA), str. 1-10. Ovaj izveštaj takođe ide uz Department of State Izveštaj Vinsenta La Viste Herbertu Dž. Kamingzu, 15. maj 1947, USNA, RG 59, FW 800.0128/5-1547, kao Appendix B
57. *Ibid.*
58. *Ibid.*
59. Stejt department, Izveštaj Vinsenta La Viste Herbertu Dž. Kamingzu, 15. maj 1947, USNA, RG 59, FW 800.0128/5-1547, str. 10.
60. *Ibid.*, str. 3-4
61. Izveštaj CIC broj D-3330 od Pauela Lajona, 16. decembar 1946, oslobođen za javnost prema FOIA, str. 7-9.
62. *Ibid.*
63. *Ibid.*
64. Memorandum Uprave vrhunske tajne od Hamiltona Robinsona, Uprava evropskih poslova, 26. jun 1947, USNA, RG 59, 865.56/6-2647
65. Vidi Odeljenje službe zaštite, Stejt department, Lelandu Harisonu, američkom ministru u Bernu, 11. jul 1947, USNA, RG 59, 800.142/5-1547; i pismo ministra Lelanda Harisona iz Američkog poslanstva u Bernu upućeno državnom sekretaru, 12. septembar 1947, USNA, RG 59, 800-142/9-1247
66. Uprava vrhunske tajne, memorandum od Hamiltona Robinsona iz Uprave za evropske poslove, 26. jun 1947, USNA, RG 59, 865-56/6-2647
67. Pismo od 28. jula 1947, od Daulinga u Stejt departmentu za Parsonsa u Vatikanu, USNA, Myron Taylor Papers, Box 17
68. Pismo i Usmena poruka od Parsonsa Daulingu, 29. avgust 1947, USNA, Myron Taylor Papers, Box 17
69. USNA, Myron Taylor Papers, Box 17
70. Pismo i Usmena poruka Parsonsa Daulingu, 29. avgust 1947, USNA, Myron Taylor Papers, Box 17; i Charles R. Allen, Junior, "The Vatican and the Nazis", u *Reform Judaism*, proleće/leto 1983.
71. Prilog br. 1 depeši 603 od 13. avgusta 1947. od Grejema Dž. Parsonsa, Grad Vatikan, USNA, RG 59, 866A.00/8-1347
72. Hudal, *Römische Tagebücher*, str. 21.
73. Nekoliko članova Biskupstva Austrije koji su glasali da se on ukloni kasnije su izražavali kajanje. Nadbiskup Salcburga Roraher pisao je Hudalu 24. januara 1952. i objašnjavao da je zahtev za ostavku potpisao tek "pod pritiskom". A 22. juna 1953, kada je Hudal već napustio Zavod Santa Maria dell'Anima, biskup Graca, Ferdinand Pavlikovski učinio je isto. Vidi Hudal, *Römische Tagebücher*, str. 303, 306.
74. Hudal, *Römische Tagebücher*, str. 21.

75. Vidi pismo Državnog sekretarijata Titmanu od 11. avgusta 1945, USNA, Myron Taylor Papers, Box 8.

3. Francuski špijun u Vatikanu

1. Vincent La Vista, "Illegal Emigration Movements in and Through Italy", 15. maj 1947, USNA, RG 59, FWI 800.0128/5-1547

2. *Ibid.*

3. Razgovor sa Simonom Vizentalom, Beč, 21. februar 1985.

4. *New York Times*, 30. januar 1984.

5. Gauenov izveštaj CIC-u od 23. juna 1947, Vajtin dosije, pribavljen prema US FOIA, str. 49-51

6. *Intermarijum Bulletin*, broj 5, januar 1947, ljubaznošću Kristofera Simpsona. Primerci ove publikacije mogu se naći u Kongresnoj biblioteci u Vašingtonu, a neki u dokumentaciji FBI dostupnoj prema Zakonu o slobodi informacija SAD (US FOIA).

7. Anthony Cave Brown, *The Secret Servant*, Michael Joseph, London, 1988, str. 143-4.

8. "Annual Report, 1925" britanskog ministra pri Svetoj Stolici, ser Odo Rasela (Odo Russel), Londonu, 21. april 1926, PRO FO 371 11399; i izveštaj Naučne i pres-službe Forin ofisa "The policy of the Catholic Church in the Danube Valley", 21. oktobar 1942, PRO FO 371 33434

9. CIC izveštaj o "Pokretu za nacionalnu nezavisnost Hrvatske" ("The Croatian National Independence Movement"), 9. april 1946, dosije o ustašama, pribavljen prema US FOIA, str. 23-5.

10. Appendix D za: Vincent La Vista, "Illegal Emigration Movements in and Through Italy", 15. maj 1947, USNA, RG 59, FW 800.0128/5-1547

11. Vidi Gauenov izveštaj CIC od 5. marta 1948, Vajtin dosije, str. 30-3, pribavljen prema US FOIA, radi prikaza njegovih početnih kontakata s Vajtom.

12. Izuzetno detaljno izlaganje Vajtinih tvrdnji i zahteva Amerikancima sadržano je u njegovoj kratkoj biografiji i u njegovom radu "Borba za dominaciju u Srednjoj i Jugoistočnoj Evropi", Rim, 10. februar 1947, i jedno i drugo na francuskom jeziku i priloženo memorandumu Stejt departmenta od 10. aprila 1948. iz Rima u Vašington, USNA, RG 59, 111.20A/4-1048.

13. Vajtina kratka biografija dostavljena Ambasadi SAD u Rimu, prilog memorandumu Stejt departmentu od 10. aprila 1948. iz Rima u Vašington, USNA, RG 59, 111.20A/4-1048

14. Telegrami Stejt departmenta od 24. februara i 24. marta 1948. od Vašingtona Rimu, i od Madrida Vašingtonu, USNA, RG 59, 111.20A/2-2448, i 111.20A/3-2448.

15. Smofordov CIC izveštaj od 19. januara 1948, Vajtin dosije, pribavljeno prema US FOIA, str. 40-1.

16. Gauenov CIC izveštaj od 23. juna 1947, Vajtin dosije, pribavljeno prema US FOIA, str. 49-51.

17. Gauenov CIC izveštaj od 23. juna 1947, Vajtin dosije, pribavljeno prema US FOIA, str. 49-51; i memorandumi CIC od 21. avgusta, 4. i 15. oktobra i 10. decembra 1946, Intermarijumov dosije, pribavljeno prema US FOIA, str. 1-6.

18. Za ranu istoriju Svetog Jeronima, vidi Mons Dr Juraj Magjerec, *Hrvatski Zavod Sv. Jeronima u Rimu: Jubilejske proslave (1453-1953)*, Tiskara Papinskog Sveučilišta Gragoriane, Rim, 1953. Ovo je naročito zanimljiv prikaz, posebno zbog toga što ga je u velikoj meri priredio sveštenik Draganović.

19. Ove pojedinosti o Draganovićevoj mladosti izvučene su iz njegove izjave jugoslovenskim vlastima, 26. septembar 1967; u vezi s biskupom Šarićem vidi Haringtonov CIC memorandum od 9. marta 1948, "Activity of Bishops Rožman and Šarić", oslobođeno za javnost prema US FOIA.

20. CIC indeksna kartica, i kapetan Davis, nedatirana beleška, "Consolidated Interrogation Report od Dr Krunoslav Stepano Draganović", Draganovićev dosije, pribavljeno prema US FOIA, str. 2, 41-6; neobjavljeni rukopis Stivena Klisolda; Razgovor s Milanom Simčićem, Rim, 12. maj 1989; nedatiran izveštaj italijanske Tajne policije, priložen memorandumu Ministarstva inostranih poslova od 20. avgusta 1944, Arhiv Ministarstva inostranih poslova, "Affari politici (Jugoslavia), 1948", Busta 33, fasciolo 3, Attivitè di jugoslavi contrari di Tito in Italia; Draganovićeva izjava Jugoslovenskim vlastima, 26. septembar 1967; i Bogdan Križman, *Pavelić u bjeckstvu*, Globus, Zagreb; 1986, gde se navodi *Hrvatska Revija*, Minhen, 1975, godina 25, broj 4, str. 655-64.

21. Gauenov CIC izveštaj od 23. juna 1947, Vajtin dosije, pribavljeno prema US FOIA, str. 49-51. Takođe vidi nedatiran izveštaj italijanske Tajne policije, priložen memorandumu Ministarstva inostranih poslova od 20. avgusta 1944, Arhiv Ministarstva inostranih poslova, "Affari politici (Jugoslavia), 1948", Busta 33, fasciolo 3, Attivitè di jugoslavi contrari di Tito in Italia.

22. Appendix A za Vincent La Vista, "Illegal Emigration Movements in and Through Italy", 15. maj 1947, USNA, RG 59, FW 800-0128/5-1547.

23. Gauenov CIC izveštaj od 5. marta 1948, Vajtin dosije, pribavljen prema US FOIA, str. 30-3

24. Vajtina kratka biografija, prilog memorandumu Stejt departmentu od 10. aprila 1948. iz Rima u Vašington, USNA, RG 59, 111.20A/4-1048. Za zvanično gledište Amerike u vezi s Vajtinim hapšenjem vidi Poverljiv telegram Stejt departmenta iz Rima u Vašington, USNA, RG 59, 16. april 1947. 740.00116EW/4-1647

25. *Ibid.*, str. 49-51

26. Poverljiv telegram Stejt departmenta iz Budimpešte u Vašington, USNA, RG 59, 24. aprila 1947, 740.00116EW/4-2447

27. Gauenov CIC izveštaj od 23. juna 1947, Vajtin Dosije, pribavljen prema US FOIA, 49-51. Za pojedinosti u vezi s Ruprehtovom ulogom kao nacističkog propagatora, vidi Randolph Braham, *The Politics of Genocide: The Holocaust in Hungary*, Columbia University Press, New York, 1981, str. 55-6, 160-1

28. Ovaj razgovor između Gauena i Vajte zasnovan je na Vajtinom tekstu punom pojedinosti predatom Ambasadi SAD otprilike u isto vreme kad su se njih dvojica upoznali, "Borba za dominaciju u Srednjoj i Jugoistočnoj Evropi", Rim, 10. februar 1947, prilog memorandumu Stejt departmenta od 10. aprila 1948. iz Rima u Vašington, USNA, RG 59, 111.20A/4-1048, kao i na onim delovima materijala koji su oslobođeni za javnost iz Gauenovih ličnih izveštaja

29. Falconi, *The Silence of Pius XII*, str. 158

30. Gauenov CIC izveštaj od 5. marta 1948, Vajtin dosije, pribavljeno prema US FOIA, str. 30-3; i Kaniljin i Gauenov CIC izveštaj od 9. septembra 1947, Vajtin dosije, pribavljeno prema US FOIA, str. 47-8

31. Interna dostava Štaba Evropske komande od 16. februara 1948, i izveštaj pukovnika Lajstera od 20. januara 1948. upućen general-majoru Floydu Parksu, Odeljenje Armije za informisanje javnosti u Vašingtonu, Vajtin dosije, pribavljeno prema US FOIA, str. 37-9; telegram Stejt departmenta od 24. marta 1948. iz Budimpešte u Vašington, USNA, RG 59, 111.20A/3-2448; nota Poslanstva Mađarske Stejt departmentu od 3. februara 1948, USNA, RG 59, 740.00116EW/2-348; telegram Stejt departmenta od 24. januara 1948. iz Budimpešte u Vašington, USNA, RG 59, 851.20263/1-2348; mikro film LM 108, rolna 15, kvadrat 00442; telegram Stejt departmenta od 24. februara 1948. iz Vašingtona u Rim, USNA, RG 59, 111.20A/2-2448; memorandum od 27. avgusta 1948. od Klarka Kulbertsonu, priložen memorandumu Stejt departmenta od 8. septembra 1948. iz Madrida u Vašington, iz Vajtinog FBI dosijea, oslobođeno za javnost prema US FOIA; i Simpson, *Blowback*, str. 83.

32. Charles Ashman i Robert Wagman, *The Nazi Hunters*, Pharos Books, New York, 1988, str. 189-90.

4. Udarac koji je uzdrmao Svetu Stolicu

1. Prikaz Paveličevog bežanja iz Zagreba preko Rogaške Slatine i Maribora u Austriju može se naći u Križman, *Pavelič u bjektstvu*; i Vilim Cecelja, "Četrdesetgodišnjica Bleiburga", u *Vjesnik*, Žurnal hrvatskih radnika i migranata u Nemačkoj, godina 14, broj 51, Uskrs 1985. Prvonavedeni autor daje prikaz sa stanovišta jugoslovenske orijentisanosti, dok je drugonavedeni bio visoki pripadnik ustaša i portretiše Pavelića sa simpatijama.

2. Detaljisana istorija rasta Ustaškog pokreta, njegovih terorističkih aktivnosti tokom 1930-ih godina i strašnih zverstava počinjenih u vreme rata može se naći u Mark Aarons, *Sanctuary! Nazi Fugitives in Australia*, Heinemann Australia, Melbourne, 1989, str. 57-63. Pomalo pristrasan, mada uglavnom tačan prikaz može se naći u Edmond Paris, *Genocide in Satellite Croatia, 1941-1945*, The Serbian Thought, Melbourne, 1981.

3. Magjerec, *Hrvatski Zavod svetog Jeronima u Rimu: Jubilejske Proslave (1453-1953)* str. 177-80.

4. Rukom pisane napomene od 5. juna i 26. maja 1941, PRO FO 371 30174 i 30226; i memorandum od Apostolskog delegata Forin ofisu od 23. maja 1941. i memorandum od Idna upućen Ozbornu, britanskom ambasadoru pri Svetoj Stolici, 24. maj 1941, PRO FO 371 30174

5. Ozbornov izveštaj Forin ofisu, 13. jun 1941, PRO FO 371 30174

6. Rukom pisana beleška od 10. jula 1941. u memorandum od Forin ofisa Ozbornu, 21. jul 1941, PRO FO 371 30174

7. Falconi, *The Silence of Pius XII*, str. 307

8. Bokun, *Spy in the Vatican*, str. 21-3

9. Falconi, *The Silence of Pius XII*, str. 308, 335-6

10. *Ibid.*, str. 330. i 350.

11. Paris, *Genocide in Satellite Croatia, 1941-1945*, str. 167, 221; Bokun, *Spy in the Vatican*, str. 46; i Falconi, *The Silence of Pius XII*, str. 344-51.

12. Curzio Malaparte, *Kaputt*, Harborough, London, 1960, str. 200.

13. Vidi prikaz u Hilberg, *The Destruction of the European Jews*, str. 711-8.

14. Nota od 3. jula 1945, PRO FO 371 48890; i Nota Ambasade Jugoslavije, London, Forin ofisu, 30. avgust 1945, PRO FO 371 48892

15. Nota Forin ofisa Ambasadi Jugoslavije, London, 9. oktobar 1945, PRO FO 371 48892; i Telegram iz Beča Forin ofisu, 28. oktobar 1945, PRO FO 371 48893

16. Telegram od Forin ofisa Kazerti, 12. septembar 1945, PRO FO 371 48892; Telegram iz Beograda u Kazertu, 15. oktobar 1945, PRO FO 371 48893; Telegram od Beograda Forin ofisu, 27. avgust 1945, PRO FO 371 48892; Telegram iz Kazerte Forin ofisu, 10. oktobar 1945, PRO FO 371 48893; pismo Višinskiju od Frenka Robertsa iz Britanske ambasade, Moskva, 15. oktobar 1945, PRO FO 371 48893; pismo Forin ofisu od Savezničke komisije za Austriju (Britanski element), 2. decembar 1945, PRO FO 371 48894; i pismo Forin ofisa Ambasadi Jugoslavije, London, 3. januar 1946, PRO FO 371 48894.

17. Telegram od Beograda Forin ofisu, 14. decembar 1945, PRO FO 371 48894; Kolvilova beleška od 22. decembra 1945, PRO FO 371 48894; Telegram od Beograda Forin ofisu, 14. decembar 1945, PRO FO 371 48894; i pismo Forin ofisa Ambasadi Jugoslavije, London, 19. Decembar 1945, PRO FO 371 48894;

18. Kolvilova beleška od 10. januara 1946, PRO FO 371 59399; Telegram Forin ofisa Vašingtonu, 10. januar 1946, PRO FO 371 59399; i Telegram Vašingtona Forin ofisu, 14. januar 1946, PRO FO 371 59399

19. Vidi telegram Beograda Forin ofisu, 9. jun 1946, PRO FO 371 59408, radi primera pritužbi u jugoslovenskoj štampi; za ilustraciju trajne službene kampanje vidi, na primer, notu Ambasade Jugoslavije Forin ofisu od 2. avgusta 1946, PRO FO 371 59415.

20. Pismo Britanske ambasade, Beograd, jugoslovenskom ministru spoljnih poslova, 21. avgust 1946, PRO FO 371 59417; i pismo Valvorta Barbura (Walwort Barbour), vršioca dužnosti šefa Odeljenja za južnoevropske poslove u Stejt departmentu SAD, upućeno Dž. K Mensu (J.C. Mance), 7. oktobar 1946, USNA, RG 59, 740.00116EW/9-2546

21. Pismo od 21. novembra 1946. upućeno Forin ofisu, PRO FO 371 59423

22. Pismo Britanske ambasade, Vašington, Stejt departmentu, 9. novembar 1946, i odgovor Stejt departmenta, 20. novembar 1946, USNA, RG 59, 860H.00/11-946; i pismo sveštenika Roberta Grejema, 22. januar 1990.

23. Nota od 18. decembra 1946; i Telegram iz Beča Forin ofisu, 14. decembar 1946, PRO FO 371 59423

24. Draganovićeve izjave jugoslovenskim vlastima, 26. septembar 1967.

25. *Ibid.*

26. Vidi, na primer, indeksni registar u kom se iznose stavovi Ogranka za ratne zločine Načelstva pravne službe od 5. novembra 1945, USNA, Arhiv istražne dokumentacije, RG 319, Pavelićev dosije, XE 001109

27. Gauenov i Kaniljin izveštaj od 29. avgusta 1947, Pavelićev dosije pri CIC, pribavljeno prema US FOIA, str. 2-6

28. Beleška od 16. jula 1947, i pismo majora Vivijana Strita (Vivien Street), Rim, Forin ofisu, 5. juna 1947, PRO FO 371 67380

29. Madova beleška od 30. januara 1947, CIC izveštaj od Kanilje i Capale od 15. marta 1947, i indeksni registar od 14. aprila 1947, USNA, Arhiv istražne dokumentacije, RG 319, Pavelićev dosije, XE 001109

30. Podsetnik od 10. maja 1946, u kom se iznose viđenja Izvora P, USNA, Arhiv istražne dokumentacije, RG 319, Pavelićev dosije, XE 001109

31. Hubert Butler, *Escape from the Anthill*, The Lilliput Press, Mullingar, 1985, str. 282; i dokument komunističke obaveštajne mreže, "Poglavnikov boravak u Rimu i odlazak u Argentinu"

32. Podsetnik od 10. maja 1946, u kom se iznose pogledi Izvora P, USNA, Arhiv istražne dokumentacije, RG 319, Pavelićev dosije, XE 001109

33. Telegram od 7. januara 1947. iz Rima pukovniku Smitu, USNA, Arhiv istražne dokumentacije, RG 319, Pavelićev dosije, XE 001109

34. Gauenov memorandum od 22. januara 1947, USNA, Arhiv istražne dokumentacije, RG 319, Pavelićev dosije, XE 001109. sveštenik Robert

Grejem potvrđuje da su ove ustanove Crkve u stvari locirane u ovom kompleksu, Pismo od 22. januara 1990.

35. sveštenik Robert Grejem nam je ispričao da "Stariji Rimljani s kojima sam razgovarao ne sećaju se nikakve tramvajske linije koja je išla "ispod" Aventina. Naravno, postojala je tramvajska pruga koja je tamo kružila". Pismo od 22. januara 1990.

36. Gauenov memorandum od 22. januara 1947, USNA, Arhiv istražne dokumentacije, RG 319, Pavelićev dosije, XE 001109.

37. Pismo britanskog političkog savetnika, Kazerta, Forin ofisu, 26. februar 1947, PRO FO 371 67372

38. Vidi, na primer, CIC izveštaj "Pavelić, Ante i 'Legitimisti' u Ustaškom pokretu", Pavelićev CIC dosije, pribavljeno prema US FOIA, str. 3-4; i izveštaji CIC od 10. oktobra i 26. novembra 1946, Draganovićevo dosije, pribavljeno prema US FOIA; str. 49-54

39. CIC izveštaj Mariona Skota (Marion Scott), od 18. aprila 1947, USNA, Arhiv istražne dokumentacije, RG 319, Pavelićev dosije, XE 001109

40. Vidi Sažetak informacija, Pavelićev CIC dosije, pribavljeno prema US FOIA, str. 9; i memorandum kapetana Roberta Stjuarta, 20. jun 1947, USNA, Arhiv istražne dokumentacije, RG 319, Pavelićev dosije, XE 001109

41. Memorandum od 22. maja 1947, USNA, Myron Taylor Papers, Box 17

42. Parsonsov memorandum od 26. jula 1947, USNA, Myron Taylor Papers,
Box 17

43. Vornerova (Warner) nota od 19. juna 1947, PRO FO 371 67385

44. Telegrami od Rima Leghornu, 17. jul 1947, i od Forin ofisa Rimu, 20. jul

1947, PRO FO 371 67385. Vidi i Telegram Rima Forin ofisu, 22. jul 1947, PRO FO 371 67386

45. Telegram Forin ofisa Vašingtonu, 25. jul 1947, PRO FO 371 67385

46. Telegram Vašingtona Forin ofisu, 25. jul 1947, PRO FO 371 67387

47. Telegram od 28. jula 1947. od Vašingtona Rimu, USNA, RG 59, 740.00116EW/7-2847

48. Memorandum od 29. jula i 2. avgusta 1947, USNA, Arhiv istražne dokumentacije, RG 319, Pavelićev dosije, XE 001109. Vidi i dva telegrama od Leghorna Forin ofisu, 30. jul 1947, PRO FO 371 67387.

49. Telegram Forin ofisa Rimu, 30. jul 1947, PRO FO 371 67387

50. USNA, Arhiv istražne dokumentacije, RG 319, Pavelićev dosije, XE 001109

51. Neformalna uzgredna beleška, 8. avgust 1947; "Ante Pavelić i druge ustaške ličnosti" i Gauenov i Kaniljin CIC memorandum od 9. juna 1947, USNA, Arhiv istražne dokumentacije, RG 319, Pavelićev dosije, XE 001109

52. Članci u *La Repubblica*, 23, 24. i 26. septembar 1948, Arhiv Ministarstva inostranih poslova, 1948, Busta 33, fasciolo 2, Processo di Zagabria

53. Telegrami od Forin ofisa Rimu, 27. avgust i 7. oktobar 1947, PRO FO 371 67387; i Telegram od Tršćanskog štaba snaga Sjedinjenih Država, 10. septembar 1947, Pavelićev CIC dosije, pribavljeno prema US FOIA, str. 1-2

54. Memorandum od 7. jula 1947, i Morenina rukom pisana beleška od 14. jula 1947, USNA, Arhiv istražne dokumentacije, RG 319, Pavelićev dosije, XE 001109

55. Gauenov memorandum od 6. jula 1947, Vajtin dosije, pribavljeno prema US FOIA, str. 44-8

56. Gauenov i Kaniljin izveštaj od 29. avgusta 1947, Pavelićev CIC dosije, pribavljeno prema US FOIA, str. 2-6

57. *Ibid.*

58. *Ibid.*

59. *Ibid.*

60. *Ibid.*

61. Gauenov, Kaniljin i Morenin izveštaj od 12. septembra 1947, USNA, Arhiv istražne dokumentacije, RG 319, Pavelićev dosije, XE 001109

62. Razgovori sa Simčićem, Rim, 12. maj 1989. i 16. februar 1990.

63. Avro Menhetn, *Terror over Yugoslavia*, Watts & Co, London, 1953, str. 117-8, i *Catholic Terror Today*, Paravision, London, 1969.

64. Sarajevski *Svijet*, niz članaka o Draganoviću, autora Siniše Ivanovića i Krsta Lekovića, objavljivanih nedeljno između 13. juna i 19. septembra 1986.

65. Dokument komunističke obaveštajne mreže, "Poglavnikov boravak u Rimu i odlazak u Argentinu"

66. Razgovor sa Simčićem, Rim, 16. februar 1990; Križman, *Pavelić u bje-kstvu*, str. 225.

67. CIC memorandum "Pavelić, Ante, i 'Legitimisti' u Ustaškom pokretu", Pavelićev dosije, pribavljeno prema US FOIA, str. 3-4.

68. Pojediniosti o sezanju te krijumčarske operacije dali su Ivo Omrcanin u razgovorima za *Religious News Service*, maj 1986, i Džon Loftus, 1985.

5. Pacovski kanal

1. Vidi "United States Policy Toward the Ustashi", Istraživački projekat br. 61, Division of Historical Policy Research, Stejt department, april 1948, USNA, RG59, 740.00116EW/4-148

2. Razgovor s ocem Grejemom, 15. april 1985.

3. Izveštaj od 25. novembra 1943, USNA, RG 226, Records of the Office of Strategic Services, OB 6362

4. Draganovićeva izjava jugoslovenskim vlastima, 26. septembra 1967; i izjava Ljuba Miloša jugoslovenskim vlastima.
5. Draganovićeva izjava jugoslovenskim vlastima, 26. septembar 1967.
6. *Ibid.*
7. *Ibid.*
8. Razgovor s Vilimom Ceceljom, Maria Pline, 23. maj 1989.
9. Beleška gospodice Džekson od 22. avgusta 1946, PRO PO 371 59415; Dosije Jugoslovenske komisije za ratne zločine broj 7103, Arhiv Jugoslavije, Beograd; Stella Alexander, *The Triple Myth*, East European Monographs, Boulder, 1987, str. 86, 157; jugoslovenski zahtevi za izručenje od 6. avgusta 1946, PRO FO 371 59415, i 4. septembra 1946, USNA, RG 59, 860H.00/9-446
10. Razgovor s Vilimom Ceceljom, Maria Pline, 23. maj 1989; i Paris, *Genocide in Satellite Croatia*, str. 74.
11. Dosije jugoslovenske komisije za ratne zločine broj 7103, Arhiv Jugoslavije, Beograd
12. Razgovor s Vilimom Ceceljom, Maria Pline, 23. maj 1989.
13. Bezbednosna provera za neuseljeničku vizu, 18. septembar 1957, USNA, RG 319, Arhiv istražne dokumentacije, Ceceljin dosije, XE 006538
14. Telegram iz Zagreba Vašingtonu od 29. maja 1947, USNA, RG 59, 740.00116EW/5-2947; i Razgovor s Vilimom Ceceljom, Maria Pline, 23. maj 1989.
15. Razgovor s Vilimom Ceceljom, Maria Pline, 23. maj 1989.
16. Appendix A Ličnom upitniku, i Bezbednosni izveštaj o hapšenju, oba navode CIC izveštaj "Ustasha Activity in Land Salzburg", od 2. oktobra 1945; Indeksna kartica; Memorandum od 14. februara 1947; i Memorandum od 26. februara 1947, USNA, RG 319, Arhiv istražne dokumentacije, Ceceljin dosije, XE 006538
17. Beleške od 6. avgusta 1946, PRO FO 371 59415, i 4. septembra 1946, USNA, RG 59, 860H.00/9-446
18. Beleška od Džeksona, 22. avgust 1946, i Pismo od 31. avgusta 1946, PRO FO 371 59415
19. Kako je navedeno u Memorandumu od Zagreba Vašingtonu, od 30. maja 1947, USNA, RG 59, 740.00116EW/5-3047; i Alexander, *The Triple Myth*, str. 157-8.
20. Vidi Memorandum od Zagreba Vašingtonu, od 4. juna 1947, USNA, RG 59, 740.00116EW/6-447
21. Telegram iz Zagreba Vašingtonu, od 29. maja 1947, USNA, RG 59, 740.00116EW/5-2947
22. Telegram iz Beča Vašingtonu, od 4. aprila 1947, USNA, RG 59, 740.00116EW/4-447; i Memorandum od 12. marta 1947, USNA, RG 319, Arhiv istražne dokumentacije, Ceceljin dosije, XE 006538
23. Telegram od Beča Vašingtonu, od 6. juna 1947, USNA, RG 59, 740.00116EW/5-2947

24. Bezbednosna provera za neuseljeničku vizu, 18. septembar 1957, USNA, RG 319, Arhiv istražne dokumentacije, Ceceljini dosije, XE 006538; Indeksna kartica od 24. juna 1953, USNA, RG 319, Arhiv istražne dokumentacije, Pavelićev dosije, XE 001109; CIC izveštaj "Croatian Émigré Activities in Austria" od 28. avgusta 1953, Ustaški CIC dosije, oslobođeno za javnost prema US FOIA, str. 8; i dokumenti Australijske bezbednosne obavještajne organizacije, izloženi u Senatu Australije, 27. mart 1973. Razgovor s Vilimom Ceceljom, Maria Pline, 23. maj 1989.

25. Razgovor s Vilimom Ceceljom, Maria Pline, 23. maj 1989.

26. *Ibid.*

27. *Ibid.*

28. "Memorandum on the Ustaša Organisation in Italy", prilog pismu od Maklejna Volindžeru, 17. oktobar 1947, PRO FO 371 67398

29. Dokument Jugoslovenske komisije za ratne zločine, 29. mart 1949, Zh. 9670/11547, Arhiv Jugoslavije, Beograd

30. Draganovićevo izručenje je traženo u jugoslovenskoj noti od 26. jula 1947, PRO FO 371 67378; neke pojedinosti o radu Uprave za kolonizaciju mogu se naći u jednoj drugoj jugoslovenskoj noti, od 26. marta 1947, USNA, RG 59, 740.00116EW/3-2547.

31. Draganovićevo izjava jugoslovenskim vlastima, 26. septembar 1967.

32. *Ibid.*

33. Draganovićevo izjava jugoslovenskim vlastima, 26. septembar 1967; i izjave Moškova i Miloša jugoslovenskim vlastima

34. Madov memorandum od 12. februara 1947, Draganovićevo CIC dosije, oslobođeno za javnost prema US FOIA, str. 311-13.

35. Draganovićevo izjava jugoslovenskim vlastima, 26. septembar 1967.

36. "Memorandum on the Ustaša Organisation in Italy", prilog pismu od Maklejna Volindžeru, 17. oktobar 1947, PRO FO 371 67398; i "Consolidated Interrogation Report on Dr Krunoslav Stepano Draganović", i memorandum od 26. novembra 1946, Draganovićevo/Pečnikarovo CIC dosije, pribavljeno prema US FOIA, str. 41-6, 49.

37. "Memorandum on the Ustaša Organisation in Italy", prilog pismu od Maklejna Volindžeru, 17. oktobar 1947, PRO FO 371 67398

38. Jugoslovenska nota od 23. aprila 1947, PRO FO 371 67376; vidi i jugoslovensku notu od 7. novembra 1947, PRO FO 371 67400; Magjarec, *Hrvatski zavod Sv. Jeronima u Rimu: Jubilejske Proslave (1453-1953)*, str. 133; i Manhattan; *Terror Over Yugoslavia*, str. 76.

39. Beleška gospođice Džekson od 15. maja 1947, PRO FO 371 67376; i prilog pismu od Specijalne komisije za izbeglice upućenom Forin ofisu, od 23. oktobra 1947, PRO FO 371 67398

40. Vidi na primer "Consolidated Interrogation Report on Dr Krunoslav Stepano Draganović", Draganovićevo/Pečnikarovo CIC dosije, pribavljeno prema US FOIA, str. 41-6

41. Memorandum od 26. novembra 1946, Draganovićev/Pečnikarov CIC dosije, pribavljeno prema US FOIA, str. 49.

42. CIC beleška od 10. oktobra 1946, Draganovićev dosije, pribavljeno prema US FOIA, str. 54.

43. Radi nekih pojedinosti u vezi s Mandićevom ulogom u ovoj propagandnoj kampanji, vidi Paris, *Genocide in Satellite Croatia*, str. 260; Draganovićeva izjava jugoslovenskim vlastima, 26. septembar 1967; svedočenja koja je pružio Mimo Rosandić priložena uz pošiljku od Konzulata SAD u Zagrebu od 4. avgusta 1948, USNA, RG 59, 860H.00/8-448.

44. Memorandum Ministarstva spoljnih poslova od 2. novembra 1945, Arhiv Ministarstva spoljnih poslova, "Affari politici (Jugoslavia)", 1946, Busta 1, fasciolo 3, Esponenti del cessato regime ustascia in Italia; i Ministarstvo unutrašnjih poslova (Rimska Policija) - izveštaj od 9. jula 1946, priložen memorandumu Ministarstva inostranih poslova od 30. jula 1946, Arhiv Ministarstva inostranih poslova, "Affari politici (Jugoslavia)", 1948, Busta 33, fasciolo 3, Attivita di jugoslavi contrari al regime di Tito in Italia

45. "Memorandum on the Ustaša Organisation in Italy", prilog pismu od Maklejna Volindžeru, 17. oktobar 1947, PRO FO 371 67398

46. Nedatiran izveštaj Italijanske tajne službe, priložen memorandumu Ministarstva inostranih poslova od 20. avgusta 1944, Arhiv Ministarstva inostranih poslova, "Affari politici (Jugoslavia)", 1948, Busta 33, fasciolo 3, Attivita di jugoslavi contrari al regime di Tito in Italia

47. Razgovor sa Simčićem, Rim, 16. februar 1990.

48. Memorandum od 12. februara 1947. Draganovićev/Pečnikarov CIC dosije, pribavljeno prema US FOIA, str. 38-40.

49. Razgovor sa Simčićem, Rim, 16. februar 1990.

50. Memorandum od 12. februara 1947. Draganovićev/Pečnikarov CIC dosije, pribavljeno prema US FOIA, str. 38-40

51. Telegram od 10. septembra 1947, Pavelićev CIC dosije, pribavljeno prema US FOIA, str. 2

52. Vidi jugoslovensku notu Forin ofisu od 25. jula 1946, i odgovor Forin ofisa od 15. avgusta 1946, PRO FO 371 59415. Takođe vidi jugoslovensku notu Stejt departmentu od 15. avgusta 1946, USNA, RG 59, 860H.00/8-1546.

53. "Yugoslav Quislings and Possible War Criminals at Terni", PRO FO 371 59400

54. Vidi notu od Britanske ambasade, Vašington, Forin ofisu, od 20. juna 1946, i notu Forin ofisa Ambasadi Jugoslavije, London, od 2. jula 1946, PRO FO 371 59412. Takođe vidi raniju notu Jugoslovena od 11. maja 1946, PRO FO 371 59406, radi daljih pojedinosti i radi Kolvilovih i Džeksonovih komentara od 14. i 17. maja 1946. Pojedinosti o Totovom bekstvu u Buenos Aires mogu da se nađu u belešci od Buenos Airesa Vašingtonu od 16. jula 1947, USNA, RG 59, 860H.00/7-2347, Mikro film LM 76, rolna 12, kvadrati 3328-9. Kolvilova ispovest o tome kako je mnogim ustašama dopustio da izbegnu

repatrijaciju nalazi se u John Colville, *Footprints in Time*, Michael Russell, Salisburg, 1984, str. 212-13.

55. "Yugoslav Quislings and Possible War Criminals at Terni", PRO FO 371 59400; Telegrami od 8. i 11. septembra 1946. Od Ogranka A u GHQ CMF da se podrži 13. korpus, i od Kazerte Forin ofisu, 13. septembar 1946, PRO FO 371 59418; i CIC beleška od 3. novembra 1947, Vrančićev dosije, pribavljeno prema US FOIA, str. 2.

56. Vidi jugoslovensku notu Stejt departmentu od 19. avgusta 1946, i odgovor Stejt departmenta od 3. aprila 1947, USNA, RG 59, 860H.00/8-1946; Pismo od Britanske ambasade, Vašington, Stejt departmentu, od 18. septembra 1946. i odgovor Stejt departmenta od 15. oktobra 1946, USNA, RG 59, 740.00116EW/9-1846 i 860H.00/10-1546; Telegram od Vašingtona Leghornu, od 3. juna 1947, USNA, RG 59, 740.00116EW/5-2747; i pisma od Forin ofisa Beču i Kazerti, 17. avgust 1946, PRO FO 371 59415.

57. Memorandum od 5. novembra 1946, Draganovićev/Pečnikarov CIC dosije, pribavljeno prema US FOIA, str. 53-4

58. Memorandum od 5. septembra 1947, Draganovićev CIC dosije, pribavljeno prema US FOIA, str. 307-10.

59. *Ibid.*

60. *Ibid.*

61. Memorandum od 12. februara 1947, Draganovićev/Pečnikarov CIC dosije, pribavljeno prema US FOIA, str.38-40.

62. Razgovor s Karlom Dragutinom Petranovićem, Nijagara Folz, Kanada, 17. jun 1989.

63. *Ibid.*

64. Jugoslovenska nota od 21. jula 1947, PRO FO 371 67386

65. *Ibid.*

66. Kako je navedeno u Manhattan, *Terror Over Yugoslavia*, str. 77.

67. Razgovor s Karlom Dragutinom Petranovićem, Nijagara Folz, Kanada, 17. jun 1989.

68. *Ibid.*

69. Telegram od Rima Kazerti, od 25. februara 1947, PRO FO 371 67372

70. Pismo Forin ofisa Trijažnoj misiji, Klagenfurt, od 14. avgusta 1947, PRO FO 371 67386; beleška G-2 od 16. januara 1947, Ustaški CIC dosije, pribavljeno prema US FOIA, str. 47; pismo od Kazerte Forin ofisu, 26. februar 1947, PRO FO 371 67372; "Memorandum on the Ustaša Organisation in Italy", priložen pismu od Maklejna Forin ofisu, 17. oktobar 1947, PRO FO 371 67398; i telegram iz Leghorna Stejt departmentu, USNA, RG 319. Radi daljih primera dnevne operacije, vidi pismo od Maklejna Forin ofisu, 16. maj 1947, od Forin ofisa Klagenfurtu, 30. jul 1947, jugoslovenske note Forin ofisu od 15. jula i 3. septembra 1947, pismo od Klagenfurta Forin ofisu, 29. septembar 1947, PRO FO 371 67378, 67384, 67385, 67392 i 67393; i telegram

iz Leghorna Stejt departmentu, 22. maj 1947, USNA, RG 59, 740.00116EW/5-2147.

71. Izveštaj Centralne obaveštajne grupe od 21. januara 1947, USNA, RG 59, 840.5510/1-2447

72. Razgovor s Karlom Dragutinom Petranovićem, Nijagara Folz, Kanada, 17. jun 1989.

73. Stephen Clissold, neobjavljeni rukopis; i Telegram iz Rima Forin ofisu od 22. februara 1947, PRO FO 371 67372

74. Clissold, neobjavljeni rukopis

75. Razgovor s Karlom Dragutinom Petranovićem, Nijagara Folz, Kanada, 17. jun 1989.

76. Clissold, neobjavljeni rukopis

77. Za jedan deo od mnoštva dokumenata koji se bave ovom operacijom, vidi telegrame iz Leghorna Stejt departmentu, 7. jun 1947, i Stejt departmenta Leghornu, 12. jun 1947, USNA, RG 319; i telegrame od 12. i 25. juna 1947, od Beograda Stejt departmentu, USNA, RG 59, 740.00116EW/6-1147 i 740.00116EW/6-2547

78. "The Legal Position of Croatian War Criminals in Italy", 19. maj 1947, priloženo pismu od Rima Stejt departmentu, 28. maj 1947, USNA, RG 59, 740.00116EW/5-2847

79. *Ibid.*

80. Jedan prikaz Miloševih zločina može se naći u Zdenko Löwenthal (ur.), *The Crimes of the Fascist Occupants and their Collaborators against Jews in Yugoslavia*, Savez jevrejskih opština Federativne Narodne Republike Jugoslavije, Beograd, 1957, str. 17.

81. Draganovićeva izjava jugoslovenskim vlastima, 26. septembar 1967.

82. *Ibid.*

83. Vidi CIC belešku od 10. oktobra 1946, Draganovićev dosije, pribavljeno prema US FOIA, str. 54; i pismo od Kazerte Forin ofisu, 2. novembar 1946, PRO FO 371 57729.

84. "Memorandum on the Ustaša Organisation in Italy", prilog pismu od Maklejna Volindžeru, 17. oktobar 1947, PRO FO 371 67398; i izjave koje su jugoslovenskim vlastima dali Mimo Rosandić, Branko Kuštro, Ivica Gržeta, Julijo Spalj i Vladko Hranilović

85. Članak u *La Repubblica*, 26. septembar 1948, Arhiv Ministarstva inostranih poslova, 1948, Busta 33, fasciolo 2, Processo di Zagabria

86. Razgovor s Karlom Dragutinom Petranovićem, Nijagara Folz, Kanada, 17. jun 1989; i s Vilimom Ceceljom, Maria Pline, 23. maj 1989.

87. Razgovor sa Simčićem, Rim, 5. maj 1989. i 16. februar 1990.

88. Razgovor s jednim bivšim britanskim oficirom vojne obaveštajne službe, snimljen pod uslovom da se ne iznosi njegovo ime, London, 5. maj 1989.

89. Razgovor sa Simčićem, Rim, 16. februar 1990.

90. Razgovor s jednim bivšim britanskim oficirom vojne obaveštajne službe, snimljen pod uslovom da se ne iznosi njegovo ime, London, 5. maj 1989.

91. Perounijevo (Perowne) pismo od 18. novembra 1947, i Volindžerov odgovor od 5. decembra 1947, PRO FO 371 67402

92. Razgovori sa Simčićem, Rim, 12. maj 1989. i 16. februar 1990.

93. Razgovor sa Simčićem, Rim, 16. februar 1990.

94. Razgovor sa Simčićem, Rim, 12. maj 1989. i 16. februar 1990.

95. Razgovor s Vilimom Ceceljom, Maria Pline, 23. maj 1989; razgovor sa Simčićem, Rim, 12. maj 1989. i 16. februar 1990; Telegram od COMGENUSFA (Rear) Salcburg, Austrija, od PAGBI, za Odeljenje Armije za CSGID za DISC, od 13. decembra 1949, USNA, RG 319, Dokumentacija Štaba Armije, Box 135; i izjava Božidara Kavrana jugoslovenskim vlastima

96. Vidi Draganovićevo pismo od 5. marta 1946, kao i francusku verziju istog materijala, PRO FO 800 476.

97. Beleška od 27. marta 1946, USNA, Myron Taylor Papers, Box 21; i PRO FO 204 11133

98. "Memorandum on the Ustaša Organisation in Italy", prilog u pismu od Maklejna Volindžeru, 17. oktobar 1947, PRO FO 371 67398, pismo italijanskog Ministarstva inostranih poslova upućeno ambasadoru SAD, Rim, 7. jul 1945, i Memorandum za Savezničku komisiju, 29. jul 1945, USNA, RG 331, Saveznička kontrolna komisija, Izvršni članovi Komisije, 10000/109/319, Box 9; i Klisold, neobjavljeni rukopis

99. Razgovor sa Simčićem, Rim, i 16. februar 1990.

100. CIC indeksna kartica, 7. februar, Draganovićevo dosije, pribavljeno prema US FOIA, str. 66; i razgovori s Omrčaninom za *Religious News Service*, maj 1986; i Džon Loftus, 1985.

101. "Memorandum on the Ustaša Organisation in Italy", prilog u pismu od Maklejna Volindžeru, 17. oktobar 1947, PRO FO 371 67398

102. CIC beleška od 10. oktobra 1946, Draganovićevo dosije, pribavljeno prema US FOIA, str. 54. U vezi s ocem Mandićem vidi Alexander, *The Triple Myth*, str. 94; i Paris, *Genocide in Satellite Croatia*, str. 260

6. Zlatni sveštenik

1. Detaljni prikazi suđenja mogu se naći u telegramima i memorandumima Stejt departmenta SAD, 16. jul 1948, iz Zagreba u Vašington, USNA, RG 59, 860H.00/7-1648, 19. jul 1948, iz Zagreba u Vašington, USNA, RG 59, 860H.00/7-1948, 2. avgust 1948, iz Beograda u Vašington, USNA, RG 59, 860H.00/8-248, 30. jul i 4. avgust 1948, iz Zagreba u Vašington, USNA, RG 59, 860H.00/8-448, 30. septembar 1948, iz Zagreba u Vašington, USNA, RG 59, 860H.00/9-3048; i izveštaji i memorandumima britanskog Forin ofisa od 10. septembra 1948, PRO FO 371 72563E

2. "Annual Report for 1945", od Britanskog poslanstva pri Svetoj Stolici Forin ofisu, 22. februar 1946, PRO FO 371 60803

3. Izveštaj sa suđenja u komunističkom listu *Borba*, kako je preneseno u telegramu Stejt departmenta SAD od 2. avgusta 1948, iz Beograda u Vašington, USNA, RG 59, 860H.00/8-248; i pisma Britanske ambasade, Beograd, Forin ofisu, 2. januar i 20. mart 1946, PRO FO 371 59399 i 59403

4. Vidi prikaze svedočenja i dokaza koje su izneli Adam Miličević, Mimo Rosandić i Božidar Petračić, u memorandumu Stejt departmentu SAD od 30. jula, priloženom u pošiljki od 4. avgusta 1948, iz Zagreba u Vašington, USNA, RG 59, 860H.00/8-448.

5. Vidi dodatke 2. i 6. memorandumu Stejt departmenta SAD od 30. jula, priložene u depeši od 4. avgusta 1948, iz Zagreba u Vašington, USNA, RG 59, 860H.00/8-448

6. Izveštaji i memorandum britanskog Forin ofisa od 10. septembra 1948, PRO FO 371 72563E

7. Gauenova beleška od 29. avgusta 1947, Pavelićev CIC dosije, oslobođeno prema US FOIA, str. 2-6

8. Izjava koju je dao Mimo Rosandić jugoslovenskim vlastima; i Klisold, neobjavljeni rukopis

9. Gauenova beleška od 29. avgusta 1947, Pavelićev CIC dosije, oslobođeno prema US FOIA, str. 2-6.

10. Draganovićeve izjava jugoslovenskim vlastima, 26. septembar 1967.

11. *Ibid.*

12. Draganovićeve izjava jugoslovenskim vlastima, 26. septembar 1967. Radi nekih pojedinosti u vezi s Pečnikarovom ulogom u mreži Križara, vidi "Memorandum on the Ustaša Organisation in Italy", prilog u pismu od Maklejna Volindžeru, 17. oktobar 1947, PRO FO 371 67398; i memorandumima o obaveštajnoj organizaciji Križara, TISSO, naročito u Brauningovom memorandumu od 11. juna 1947, ustaški CIC dosije, oslobođeno za javnost prema US FOIA, str. 89-113.

13. Razgovori sa Simčićem, Rim, 12. maj 1989. i 16. februar 1990.

14. Draganovićeve izjava jugoslovenskim vlastima, 26. septembar 1967.

15. *Ibid.*

16. Kako je navedeno u Alexander, *Church and State in Yugoslavia since 1945*, str. 28, i *The Triple Myth*, str. 76; i Draganovićeve izjava jugoslovenskim vlastima, 26. septembar 1967.

17. Draganovićeve izjava jugoslovenskim vlastima, 26. septembar 1967; i razgovor sa Simčićem, Rim, 16. februar 1990.

18. Opširan prikaz ovoga može se naći u izveštaju Vojne obaveštajne službe SAD u Austriji "Specijalna istraga i ispitivanje" od 9. aprila 1946, u vezi s "The Croatian National Independence Movement", CIC dosije o Ustašama, oslobođeno za javnost prema US FOIA, str. 10-30

19. Razgovor s jednim bivšim britanskim oficirom vojne obaveštajne službe, snimljen pod uslovom da se ne iznosi njegovo ime, London, 5. maj 1989.

20. Radelov (Radell) izveštaj od 4. aprila 1950, CIC dosije o Ustašama, oslobođeno za javnost prema US FOIA, str. 1-5

21. Ispitivanje Ljuba Miloša, kako je izvešteno u Dodatku br. 6 Izveštaju Stejt departmenta SAD od 4. avgusta 1948, iz Zagreba u Vašington, USNA, RG 59, 860H.00/8-448; Haringtonova CIC beleška od 9. marta 1948, "Activity of Bishops Rožman and Šarić, oslobođeno za javnost prema US FOIA

22. Izveštaj italijanskog Ministarstva inostranih poslova od 28. juna 1945, Arhiv Ministarstva inostranih poslova, 1946, Busta 1, fasciolo 3, Esponenti del cessato regime ustascia in Italia

23. Izveštaj italijanskog Ministarstva inostranih poslova od 23. jula 1945, Arhiv Ministarstva inostranih poslova, 1946, Busta 1, fasciolo 3, Esponenti del cessato regime ustascia in Italia; i Gauenova beleška od 29. avgusta 1947, Pavelićev CIC dosije, oslobođeno za javnost prema US FOIA, str. 2-6

24. Mardokov (Murdoch) izveštaj od 25. septembra 1947, CIC dosije o Križarima, oslobođeno za javnost prema US FOIA, str. 6

25. Madevski (Madewski), izveštaj od 12. septembra 1946, CIC dosije o Križarima, oslobođeno za javnost prema US FOIA, str. 38-9

26. Radulovićev izveštaj od 23. jula 1947, Ustaški CIC dosije, oslobođeno za javnost prema US FOIA, str. 12-13

27. Radelovi izveštaji od 18. novembra 1949. i 4. aprila 1950, CIC dosije o ustašama, oslobođeno za javnost prema US FOIA, str. 1-5

28. Radulovićev izveštaj od 23. jula 1947, CIC dosije o Ustašama, oslobođeno za javnost prema US FOIA, str. 12-13

29. Nedatiran izveštaj italijanske Tajne službe, pridodat memorandumu Ministarstva inostranih poslova od 20. avgusta 1944, Arhiv Ministarstva inostranih poslova, "Affari politici (Jugoslavia)", 1948, Busta 33, fasciolo 3, Attivita di jugoslavi contrari di Tito in Italia

30. Izveštaj o "Jugoslovenskim ličnostima u Rimu", od 20. jula 1945, USNA, RG 226, Records of the Office of Strategic Services, 139960

31. Izveštaj italijanske Tajne službe od 18. aprila 1946, Arhiv Ministarstva inostranih poslova, 1946, Busta 1, fasciolo 1, Rappporti politici

32. Vidi, na primer, Getiganov (Gettigan) izveštaj od 24. maja 1947, CIC dosije o Križarima, oslobođeno za javnost prema US FOIA, str. 23-4

33. Izveštaj o ispitivanju Franca Južine, Getiganov izveštaj od 15. juna 1947, CIC dosije o Križarima, oslobođeno za javnost prema US FOIA, str. 14-18

34. Razgovor s jugoslovenskim istoričarom po imenu Franček Saje, 1. april 1979.

35. Za savremen izveštaj o zverstvima koja su činili domobrani vidi izveštaj američkog Vojnoobaveštajnog odeljenja od 19. februara 1944, USNA, RG 226, Records of the Office of Strategic Services, 63632

36. Nota jugoslovenskog ambasadora u Londonu upućena britanskom državnom sekretaru za inostrane poslove, 15. novembar 1945, PRO FO 371 48893

37. Pismo Londona Ambasadi Velike Britanije, Vašington, od 28. novembra 1945, PRO FO 371 48893

38. Izveštaj od 8. februara 1945, USNA, RG 226, Records of the Office of Strategic Services, 113566

39. Pismo vatikanskog Državnog sekretarijata Frenklinu Gauenu u Vatikanu, 19. februar 1946, USNA, Myron Taylor Papers, Box 21; rukom pisana beleška od 16. jula 1945, PRO FO 371 48890; i telegram od Britanskog poslanstva pri Svetoj Stolici Forin ofisu, od 23. februara 1946, PRO FO 371 59401

40. Telegram od Karmela Ofija u Kazerti upućen Titmanu u Vatikanu, 22. jul 1945, USNA, Myron Taylor Papers, Box 29; i Draganovićeve izjava jugoslovenskim vlastima, 26. septembar 1967.

41. Beleška Džona Kolvila od 27. februara 1946, PRO FO 371 59401; i pismo Vašingtona Forin ofisu, 25. januar 1946, PRO FO 371 59400

42. Rukom pisana napomena na omotu memoranduma državnom sekretaru, 29. decembar 1945, USNA, RG 59, 740.00116EW/12-2945; i telegram Vašingtona Kazerti, 21. februar 1946, USNA, RG 59, 740.00116 CONTROL/2-2146

43. Beleška Kreka, pridodata pismu od Stouksa Forin ofisu, 5. avgust 1947, PRO FO 371 67388

44. Pismo od Somerlokxa Forin ofisu, 8. novembar 1947, PRO FO 371 67402

45. *Ibid.*

46. *Ibid.*

47. Rukom pisana beleška Kristofera Vornera, 11. decembar 1947, PRO FO 371 67406

48. Pismo od Britanskog poslanstva, Beč, Forin ofisu, 23. januar 1948; i rukom pisana beleška na njegovom omotu, PRO FO 371 72559

49. Draganovićeve izjava jugoslovenskim vlastima, 26. septembar 1967; i članak u listu *La Repubblica*, 24. septembar 1948, Arhiv Ministarstva inostranih poslova, 1948, Busta 33. fasciolo 2, Processo di Zagabbria

50. Haringtonov CIC memorandum od 9. marta 1948, "Activity of Bishops Rožman and Šarić, oslobođeno za javnost prema US FOIA

51. Haringtonov CIC memorandum od 9. marta 1948, "Activity of Bishops Rožman and Šarić, oslobođeno za javnost prema US FOIA; Radiogram iz Berna Stejt departmentu, USNA, Myron Taylor Papers, Box 21;

pismo iz Vašingtona Forin ofisu, 1. jul 1948, PRO FO 371 72563C; i Magjerec, *Hrvatski zavod sv. Jeronima u Rimu*, str. 188.

52. Tomasov memorandum od 17. maja 1947, Križarski CIC dosije, oslobođeno za javnost prema US FOIA, str. 29-30

53. *Ibid.*

54. Getiganov memorandum od 1. jula 1947, CIC dosije oslobođeno za javnost prema US FOIA, str. 8-10

55. *Ibid.*

56. Razgovor s jednim bivšim britanskim oficirom vojne obaveštajne službe, snimljen pod uslovom da se ne iznosi njegovo ime, London, 5. maj 1989.

57. Alexander, *The Triple Myth*, str. 40-5; i razgovor s jednim bivšim britanskim oficirom vojne obaveštajne službe, snimljen pod uslovom da se ne iznosi njegovo ime, London, 5. maj 1989.

58. Razgovor s jednim bivšim britanskim vojno obaveštajnim oficirom, snimljen pod uslovom da se ne iznosi njegovo ime, London, 5. maj 1989.

59. Izveštaj od 25. aprila 1947, Križarski CIC dosije, oslobođeno za javnost prema US FOIA, str. 34-5

60. *Ibid.*

61. Izveštaji britanskog Forin ofisa i memorandum od 10. septembra 1948, PRO FO 371 72563E

62. Za pojedinosti u vezi s Roverovom ratnom karijerom, vidi Aarons, *Sanctuary! Nazi Fugitives in Australia*, str. 219-20

63. Većina pojedinosti o Roverovim aktivnostima u Križarima uzeta je iz službenih jugoslovenskih izveštaja o ispitivanju Božidara Kavrana i iz dokumenata s njima u vezi, koja se čuvaju u Vrhovnom sudu u Zagrebu. Takođe vidi Aarons, *Sanctuary!*, str. 220-4, radi daljih pojedinosti.

64. Izveštaj Milovanovića i ostalih, 11. decembar 1947, Ustaški CIC dosije, oslobođeno za javnost prema US FOIA, str. 32-3

65. Radelov izveštaj od 18. novembra 1949, CIC dosije o ustašama, oslobođeno za javnost prema US FOIA, str. 2. Dalji prikaz obaveštajne mreže SAD u vezi s trajnim vojnim operacijama sadržan je u Bidlovom izveštaju od 12. januara 1951, Ustaški CIC dosije, oslobođeno za javnost prema US FOIA, str. 81-2, Izveštaji o suđenjima u kojima se pominju Draganović i Križari mogu se naći u Obaveštajnom izveštaju Stejt departmenta od 25. februara 1960, USNA, RG 59; i prevod članka iz *Borbe* od 19. marta 1960, Draganovićev CIC dosije, oslobođeno za javnost prema US FOIA, str. 37-43.

66. Goldenov izveštaj od 9. februara 1948, Ustaški CIC dosije, oslobođeno za javnost prema US FOIA, str. 97; i izveštaj od 17. oktobra 1947, USNA, RG 319, Arhiv istražne dokumentacije, Pavelićev dosije, XE 001109

7. Vatikanski crni orkestar

1. *Oslobođenje*, 16. novembar 1967., sarajevski *Svijet*, serija članaka o Draganoviću od Siniše Ivanovića i Krste Lekovića, objavljivana nedeljno od 13. juna do 19. septembra 1986.
2. *Vjesnik*, 12. novembar 1967.
3. *Oslobođenje*, 16. novembar 1967.
4. Intervju sa Milanom Simčićem, Rim, 2. februar 1990.
5. *Ibid.*
6. Sarajevski *Svijet*, serija članaka o Draganoviću od Siniše Ivanovića i Krste Lekovića, objavljivana nedeljno od 13. juna do 19. septembra 1986.
7. *Ibid.*
8. *Ibid.*
9. Intervju sa bivšim oficirom britanske obaveštajne službe, datim pod uslovom da ostane anonimn, London, 5. maj 1989.
10. Intervju sa Milanom Simčićem, Rim, 2. februar 1990.
11. *Ibid.*, neke pojedinosti o Varošu mogu se naći u: Međerac, *Hrvatski zavod sv. Jeronima u Rimu*, str. 174, 211
12. Sarajevski *Svijet*, serija članaka o Draganoviću od Siniše Ivanovića i Krste Lekovića, objavljivana nedeljno od 13. juna do 19. septembra 1986.
13. Intervju sa Milanom Simčićem, Rim, 2. februar 1990.
14. Intervju sa bivšim oficirom britanske obaveštajne službe, datim pod uslovom da ostane anonimn, London, 5. maj 1989.
15. Intervju sa Milanom Simčićem, Rim, 2. februar 1990.
16. *Oslobođenje*, 16. novembar 1967.
17. *Vjesnik*, 12. i 21. novembar 1967.
18. *Ibid*, 21. novembar 1967.
19. Alexander, *Church and State in Yugoslavia since 1945*, fusnota, str. 238-9
20. Intervju sa Milanom Simčićem, Rim, 2. februar 1990.
21. Izveštaji o ovim suđenjima mogu se naći u Stejt departmentu pod nazivom "Obaveštajni izveštaji", broj 8230 od 25. februara 1960, USNA, RG 59; sažeti izveštaji iz jugoslovenske štampe, Politika 17, 18. i 19. mart 1960, dosije CIC-a o Draganoviću sa koga je skinut embargo u skladu sa US FOIA, str. 37-43; Alexander, *Church and State in Yugoslavia since 1945*, str. 239-40.
22. Alexander, *Church and State in Yugoslavia since 1945*, str. 239
23. Intervju sa Vilimom Ceceljom, Maria Pline, 23. maj 1989.
24. Sarajevski *Svijet*, serija članaka o Draganoviću od Siniše Ivanovića i Krste Lekovića, objavljivana nedeljno od 13. juna do 19. septembra 1986.
25. Detaljni opis ovakvog razvoja odnosa može se naći u: Alexander, *Church and State in Yugoslavia since 1945*, str. 226-48
26. *Vjesnik*, 12. novembar 1967.
27. Sarajevski *Svijet*, serija članaka o Draganoviću od Siniše Ivanovića i Krste Lekovića, objavljivana nedeljno od 13. juna do 19. septembra 1986.

28. Draganovićev iskaz pred jugoslovenskim vlastima, Sarajevo, 26. septembar 1967.

29. Sarajevski *Svijet*, serija članaka o Draganoviću od Siniše Ivanovića i Krste Lekovića, objavljivana nedeljno od 13. juna do 19. septembra 1986.

30. Draganovićev iskaz pred jugoslovenskim vlastima, Sarajevo, 26. septembar 1967.

31. Sarajevski *Svijet*, serija članaka o Draganoviću od Siniše Ivanovića i Krste Lekovića, objavljivana nedeljno, od 13. juna do 19. septembra 1986.

8. Diplomatske obmane

1. Hilberg, *The Destruction of European Jewry*, str. 329-30; SS Obersturmbannführer Friedrich Buchardt, neobjavljeni memoari, *Die Behandlung des russischen Problems während der Zeit des national-sozialistischen Regimes in Deutschland*, strogo poverljiva dokumenta - indeks poverljivih doušnika, Biro armijskog obaveštajnog štaba, Trezor 2, USNA, Sjutlend Merilend; Simpson, *Blowback*, str. 164; Dallin, *German Rule in Russia*, glave VI, XXII, XXVIII

2. Memorandum, Ukrajinska divizija "Galicija" (ukrajinski ratni zarobljenici u Velikoj Britaniji), PRO FO 371/71636, str. 3

3. Komisija za kontrolu izbeglica. Izveštaj o Ukrajincima u SEP logoru br. 374 Italija, 21. februara 1947. PRO FO 371/66605, str. 2; Memorandum, Ukrajinska divizija "Galicija" (ukrajinski ratni zarobljenici u Velikoj Britaniji), PRO FO 371/71636, str. 3

4. Simpson, *Blowback*, str. 180n

5. Radiogram, poverljivi dosije, Državni sekretarijat, 6. jul 1945. USNA, RG 59, kutija 291

6. Forin ofis je očigledno bio jedina saveznička institucija koja nije shvatala u kojoj meri taj znak optužuje onoga ko ga nosi. Videti RAE Zapisnik N7588, 6. jul 1948. PRO FO 371/71663

7. Pismo, 3. jul 1948. prilog uz N7588, 6. jul 1948. PRO FO 371/71663

8. Note Verbale, 27. avgust 1945. USNA dokumenti Majrona Tejlora (Myron Taylor), kutija 8/800

9. *Ibid.*

10. *Ibid.*

11. "Ovim ljudima je zaista sve potaman". Izveštaj, Komisija za kontrolu izbeglica, PRO FO 371/66605, str. 6

12. Pismo br. 1423, Biskupska kancelarija, 25. avgust 1945. USNA, RG 59, Kutija 4112, str. 1

13. Najbolji prikaz savezničkih deportacija dao je Nikolai Tolstoy, *The Secret Betrayal*, Charles Scribner, Njujork, 1978. Rasprava o masakru u Babi Jaru se može naći kod Hilberg, *The Destruction of European Jewry*, str. 329-30

14. Pismo od 12. oktobra 1945. USNA RG 59, 800.4016DP/9-145

- 15.17. Tolstoy, *The Secret Betrayal*
18. Vatikanska korespondencija, 19. decembar 1945. USNA, RG 59. 800.4016DP/12-2045
19. *Ibid.*
20. Pismo, 5. mart 1946. PRO FO 945/575
21. Vatikanska korespondencija, 30. mart 1945. USNA RG 59, 840.48 REFUGEEES/3-3046, str. 1061-2
22. Odgovor na vaticansku korespondenciju, 30. mart 1945. USNA, RG 59, 840.48 REFUGEEES/3-3046, str. 1063. Međutim, među snagama koje su se borile sa Vlasovim bilo je i crvenih. Videti Simpson, *Blowback*, str. 20
23. Pismo, 25. jun 1946. Ukrajinsko-američki savez, USNA, RG 59, 800.4010 DP/6-2546
24. 8. jul 1946. Odgovor na pismo od 25. juna 1946. Ukrajinsko-američki savez, USNA, RG 59, 88.4010 DP/6-2546
25. Komisija za kontrolu izbeglica, Izveštaj o Ukrajincima u SEP logoru, Italija, 21. februar 1947, PRO FO 371/66605
26. *Ibid.*, paragraf 3 i str. 5, paragraf 11
27. *Ibid.*, str. 3, paragraf 7
28. *Ibid.*, str. 5, paragraf 11
29. *Ibid.*, str. 2, paragraf 5
30. *Ibid.*, str. 6, paragraf B
31. Uporedite odlazni telegram br. 457 od 22. februara 1947. dodat kao prilog uz Izveštaj Komisije za kontrolu izbeglica o Ukrajincima u SEP logoru br. 374, Italija, 21. februar 1947. PRO FO 371/66605, paragraf 3, sa šifrovanim dokumentom OTP br. 584, 9. mart 1947, PRO FO 371/66605
32. Zapisnik u rukopisu upućen WR858, 12. mart 1947. PRO FO 371/66605
33. *Ibid.*
34. Komisija za kontrolu izbeglica o Ukrajincima u SEP logoru br. 374, Italija, 21. februar 1947. PRO FO 371/66605, str. 4, paragraf 8
35. Videti, na primer, incident sa odbeglim Nemicima opisan u trećem poglavlju, koji je naveo CIC da započne operaciju Krug
36. Komisija za kontrolu izbeglica, LACAB/62/INT/WOSM, 1. mart 1947. prilog uz Izveštaj o Ukrajincima u SEP logoru br. 347, Italija, 21. februar 1947. PRO FO 371/66605 ("Ti ljudi su se nama predali... Prema tome, mi smo za njih odgovorni. Teško je shvatiti kako bi vlada Njegovog veličanstva mogla da opravda... nasilnu repatrijaciju.") Obratite pažnju i na komentare njegovog pomoćnika na str. 6, paragraf B, da "Ja mislim da mi moramo da uzmemo u obzir njihove motive... Oni verovatno nisu bili progermanski nastrojani, a sada je sasvim sigurno da im takva osećanja nisu prirasla za srce..."
37. *Ibid.*, str. 2

38. Zapisnik, WR 957, 7. mart 1947, PRO FO 371/66606, paragraf 1 Zvaničnog oficirskog zapisnika
39. *Ibid.*, paragraf 2 Brajmlouovih zapisnika. Videti takođe paragraf 2 Henkijevih zapisnika
40. *Ibid.*, paragraf 2 Henkijevih zapisnika
41. Armstrong, *Ukrainian Nationalism 1939-45*
42. Telegram od 19. februara 1947. Odeljenje za specijalne projekte, USNA, RG 59, 740.621114/2-1947
43. Korespondencija od 16. septembra 1947, USNA, RG 59, 860E.00/9-1947
44. Peticija od 21. juna 1947. prilog uz korespondenciju od 16. septembra 1947. USNA, RG 59, 860E.00/9-1947
45. Isečak iz štampe, prilog uz WR 2353, 19. jun 1947. PRO FO 371/66712
46. Pismo, 8. jun 1947. prilog uz WR 2353, 19. jun 1947. PRO FO 371/66712
47. Pismo, 9. jul 1947. prilog uz WR 2353, 19. jun 1947. PRO FO 371/66712
48. *Ibid.*
49. Zapisnik pisan rukom za WR 2353, 19. jun 1947. PRO FO 371/66712
50. *Ibid.*, Meklinovi kontrolori su barem shvatili da "ti ljudi možda lažu, možda su čak dali lažna imena".
51. Pismo, 24. februar 1948, prilog uz N2193, PRO FO 371/71636
52. Pismo, 8. april 1948. prilog uz N2193, PRO FO 371/71636
53. Memorandum, Ukrajinska divizija "Galicija" (ukrajinski ratni zarobljenici u Velikoj Britaniji), prilog uz N2193, PRO FO 371/71636, paragraf 6
54. Komisija za kontrolu izbeglica, LACAB/62/INT/WOSM, 1. mart 1947. prilog uz Izveštaj o Ukrajincima u SEP logoru br. 347, Italija, 21. februar 1947. PRO FO 371/66605, str. 2-3 (razlikovanje onih koji su bili prisilni dobrovoljci)
55. Uporedite Pančukov Memorandum, Ukrajinska divizija "Galicija" (ukrajinski ratni zarobljenici u Velikoj Britaniji), prilog uz N2193, PRO FO 371/71636, sa raspravom u britanskom kontrolnom timu o statusu raseljenih lica prema pravilima Međunarodne organizacije za izbeglice. Komisija za kontrolu izbeglica, LACAB/62/INT/WOSM, 1. mart 1947. prilog uz Izveštaj o Ukrajincima u SEP logoru br. 347, Italija, 21. februar 1947. PRO FO 371/66605, str. 2-8
56. Memorandum, Ukrajinska divizija "Galicija" (ukrajinski ratni zarobljenici u Velikoj Britaniji), prilog uz N2193, PRO FO 371/71636, str. 8, deo V, paragraf 7
57. Prvi zapisnik u rukopisu uz N2193, 24. februar 1948. PRO FO 371/71636
58. Prvi zapisnik u rukopisu uz Flag C N2193, 26. februar 1948, PRO FO 371/71662

59. Drugi zapisnik u rukopisu uz N3730, 25. mart 1947. PRO FO 371/71662
60. Prvi zapisnik u rukopisu uz N3730, 25. mart 1948. PRO FO 371/71662
61. N7688 i prilozi, jul 1948. PRO FO 371/71663
62. O'Grady zapisnik otkucan na mašini uz N7500, 30. jun 1948. PRO FO 371/71663
63. RAE zapisnik otkucan na mašini uz N7500, 30. jun 1948. PRO FO 371/71663
64. N7500, jul 1948., zapisnik g. Starka u rukopisu, PRO FO 371/71663
65. "RMAH" Zapisnik otkucan na mašini uz N7500, 30. jun 1948. PRO FO 371/71663
66. Bruce Page *ET.AL...*, *The Philby Conspiracy*, Ballantine, New York, 1988, str. 188-9; Kim Philby, *My Silent War*, Ballantine, New York, 1983, str. 163-4, 208
67. USAINSCOM dosije "Prometej", kartica iz indeksa bez datuma navodi Šandruka kao vođu, spremište za istražne beleške Armije SAD, Fort Džordž V, Mid, Merilend, embargo skinut u skladu sa US FOIA; Stevenson; *"Intrepid's Last Case"*, str. 243, imenuje Kolina Gubinsa kao vođu Prometeja; Cave Brown, *The secret Life of Sir Stewart Menzies*, str. 143-4, govori o Prometeju kao o operaciji britanske obaveštajne službe pre preuzimanja od strane nemačke obaveštajne službe; Dallin, *Russia Under German Rule*, str. 111, 117-18, 258n. opisuju se rad Prometeja za naciste
68. Costello, *Mask of Treachery*, str. 535, 565-6; Anderson, *Inside the League*, str. 35-7; Simpson, *Blowback*, str. 269-73
69. Anderson, *Inside the League*, str. 33-7
70. Dallin, *Russia Under German Rule*, navodi originalne nemačke izveštaje, str. 119-20, n.2-4
71. Loftus, *The Belarus Secret*, str. 48-9, 73-8, 106-19; Cave Brown, *"C" The Secret Life of Sir Stewart Menzies*, str. 143-4
72. Loftus, *The Belarus Secret*, str. 20-8, 65-6
73. Telegram broj S 6496, 27. novembar 1946. prilog uz dosije Stejt departmenta 860E. 00/12-346, USNA, RG 59
74. Philby, *My Silent War*, str. 163-6
75. Telegram broj S 6496, 27. novembar 1946. prilog uz dosije Stejt departmenta 860E.00/12-346, USNA, RG 59
76. *Ibid.*
77. Pismo od 17. decembra 1946, prilog uz dosije Stejt departmenta 860E.00/12-346, USNA, RG 59
78. OUN/SB dosijea pod embargom, Služba za imigraciju i naturalizaciju SAD, Vašington HQ, citirano kod Loftus, *The Belarus Secret*, str. 102-4
79. *Ibid.*

80. Pančukova istorija galicijske brigade navodi, bez citiranja izvora, da su američke snage držale 3.000 zarobljenika između šest meseci i godinu dana, a zatim su ih oslobodili i dozvolili da dobiju status raseljenih lica.

81. Wiesenthal, *The Murderers Among Us*, str. 275

82. *Ibid.*

83. Intervju sa Simonom Vizentalom 21. februar 1985.

84. Wiesenthal, *The Murderers Among Us*, str. 275

85. Simpson, *Blowback*, str. 180-1, n

86. USAINSCOM dosije "Intermarijum" spremište za istražne beleške Armije SAD, Fort Džordž V, Mid, Merilend, embargo skinut u skladu sa US FOIA

87. USAINSCOM, dosije "Prometej", kartica bez datuma iz indeksa navodi Šandruka kao vođu, spremište za istražne beleške Armije SAD, Fort Džordž V, Mid, Merilend, embargo skinut u skladu sa US FOIA; Stevenson, *Intrepid's Last Case*, str. 243, imenuje Kolina Gubinsa kao vođu Prometeja; Cave Brown, "*C*" *The Secret Life of Stewart Menzies*, str. 143-4, govori o Prometeju kao o operaciji britanske obaveštajne službe pre preuzimanja od strane nemačke obaveštajne službe; Dallin, *Russia Under German Rule*, str. 111, 117-18, 258n, opisuje rad Prometeja za naciste

88. INSCOM dosije "Poljsko-ukrajinski vojni štab", 970-ta CIC, spremište za istražne beleške Armije SAD, Fort Džordž V, Mid, Merilend, embargo skinut u skladu sa US FOIA

89. Beleška od 14. maja 1947. iz Londona, upućena britanskoj ambasadi pri Svetoj Stolici, PRO FO 371/67376

90. Pismo od 18. novembra 1947. iz britanske ambasade pri Svetoj Stolici upućeno Londonu, PRO FO 371/67402

91. Ministarstvo rata, strogo poverljiva ULAZNA POVERLJIVA PORUKA br. 89, 7. jun 1947. AFHQ dosije sa kojih je skinut embargo, USNA. (Dosije sa AFHQ telegramima su uređeni hronološki onim redom kako su pristizali ili odašiljani. Čuvaju se u Trezoru šest, aneksa u Sjutlendu)

92. Ministarstvo rata, strogo poverljiva ULAZNA POVERLJIVA PORUKA br. 44, 12. jun 1947. AFHQ dosije sa kojih je skinut embargo, USNA.

93. Costello, *Mask of Treachery*, str. 535

94. Beleška od 20. decembra 1947. od Vilforda Kulbertsonu, prilog uz belešku Stejt departmenta od 31. decembra 1947. iz Madrida za Vašington, iz dosijea FBI o Vajti, embargo skinut u skladu sa US FOIA, dokument 0009

Zaključak

1. Poverljivi razgovor vođen 1984. godine sa bivšim obaveštajnim oficirrom jedne zapadne obaveštajne službe. Osoba koja je označila Valdhajma takođe je iscrpno opisala italijansko-austrijski deo Pacovskog kanala što je kasnije potvrdio još jedan izvor podataka koji je priznao da je jedinica DDU bila prerušena u medicinski tim 351. borbene jedinice pešadijskog puka u

Trstu, kasnije 349. puka u Lincu u Austriji. Čak je i Valdhajmov pretpostavljeni u austrijskom Ministarstvu inostranih poslova potvrdio da "možda postoji veza između američke obavještajne službe i Valdhajma". Izjava Karla Grubera londonskom servisu Obzervera, citirana u *Quincy Patriot Ledger*, 29. april 1986. godine

2. Valdhajm je dobio ustašku srebrnu medalju kralja Zvonimira sa vencom od hrastovog lišća za hrabrost u bici pokazanu u vreme vršenja službe jula 1942. godine. Valdhajm priznaje da se upravo u to vreme dogodio masakr na Kozari, ali tvrdi da je on bio 200 km daleko od Kozare. *Njujork tajms*, 6. mart 1986. "Valdhajm kaže da je njegova prošlost pogrešno protumačena" videti takođe *Špigl*, 14. april 1986. "Slučaj Valdhajm: prikriveni fašizam u Austriji". Međutim, provera originalnih ustaških novina u Jugoslovenskom arhivu pokazala je da je Pavelić odlikovao Valdhajma upravo zbog njegove službe u "zapadnoj Bosni", što je bilo područje dodeljeno ocu Draganoviću od strane ustaškog Biroa za kolonizaciju

3. Londonski servis Obzervera, intervju sa Karlom Gruberom, prenet u "Quincy Patriot Ledger", 29. aprila 1986. godine

4. *Ibid.* (Fric Molden, Dalsov zet, preporučio je Gruberu da zaposli Valdhajma i proverio je njegovu prošlost. Molden je bio oficir OSS-a u Italiji)

5. Simpson, *Blowback*, str. 121

6. Costello, *Mask of Treachery*, str. 596

7. Procena Alena Rajana, autora knjige *Quiet Neighbors* i bivšeg direktora Biroa za specijalne istrage pri Ministarstvu pravde SAD. On je, takođe, autor Rajanovog izveštaja o Klausu Barbiju. Ali Rajan i dalje insistira da je tih 10.000 nacista ušlo u Ameriku bez pomoći vlade i da je Barbi jedini ratni zločinac koji je prošao Pacovskim kanalom. Videti Rajanov izveštaj, str. 212

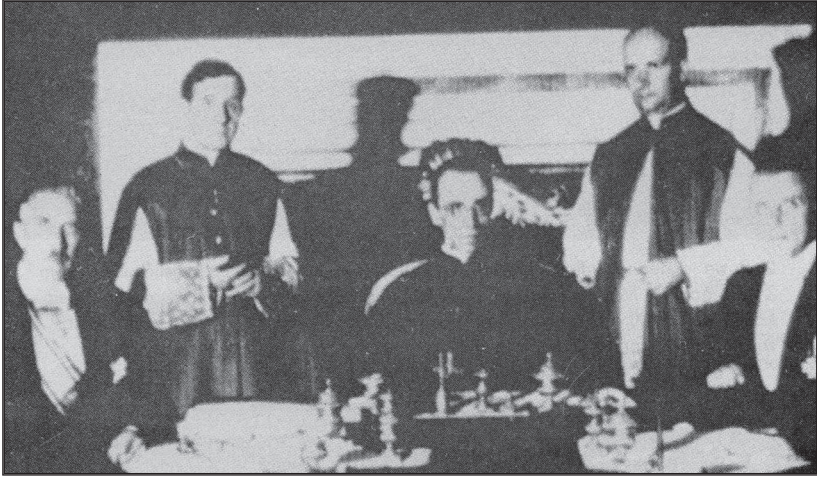
8. Beleška, australijsko Ministarstvo inostranih poslova, saopštavaju se komentari g. Džonsona iz Stejt departmenta SAD. Kopiju ovog dokumenta predao je Senatu australijski Državni tužilac, 27. mart 1973. godine

9. Ministarstvo vojske, Kombinovani kratki pregled obavještajnih ciljeva, "Aktivnosti u vezi sa hemijskim ratom u oblasti Munster-lagera", jul-avgust 1945. godine, embargo skinut u skladu sa US FOIA. Dokument u kojem se navodi Mengelovo ime pojavljuje se u dodatku gde se navode imena nemačkih oficira koji su se bavili hemijskim oružjem. Zvezdica označava da je Mengele bio u pritvoru u vreme kada je britanski izveštaj nastao

10. Gerald Posner i John Ware, *Mengele: The Complete Story*, McGraw-Hill, New York, 1986, str. 66-9, 70

11. Autorima je nedavno, u skladu sa US FOIA, dozvoljen pristup i korišćenje gotovo 20.000 stranica o ratnom i posleratnom regrutovanju nemačkih naučnika koji su se bavili hemijskim oružjem. Čudno je da među tim hartijama postoje detaljne formule i instrukcije za proizvodnju svakog tipa nervnog gasa

12. Bowers, *The Pledge Betrayed*, str. 182-203, 236-8, 276-7

Državni sekretar Pija XI, Eudenio Pačeli, snimljen pošto je uspešno zaključio Vatikanov konkordat s Nemačkom. U nekoliko narednih sedmica, Hitler je napadao Katoličku crkvu, dok je Pačeli, kao papa Pije XII, nastojao da očuva svoju diplomatsku “neutralnost” u predvečerje rata.

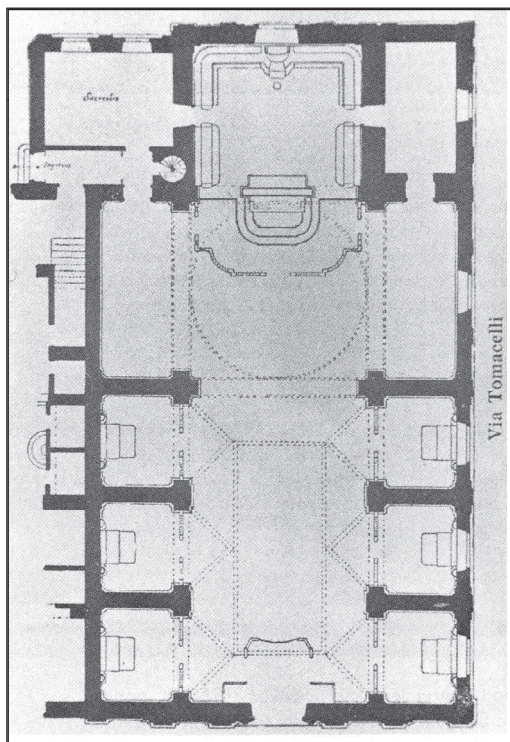
Posle još jednog trijumfa Pačelijeve diplomatije, konkordata s fašističkom Italijom 1929. godine, Musolinijeva uparađena povorka stiže u Vatikan na zvaničan prijem kod pape Pija XI. Za razliku od svog naslednika Pačelija, Pije XI je bio voljan da zauzme čvrst zvanični stav protiv Hitlerove politike.

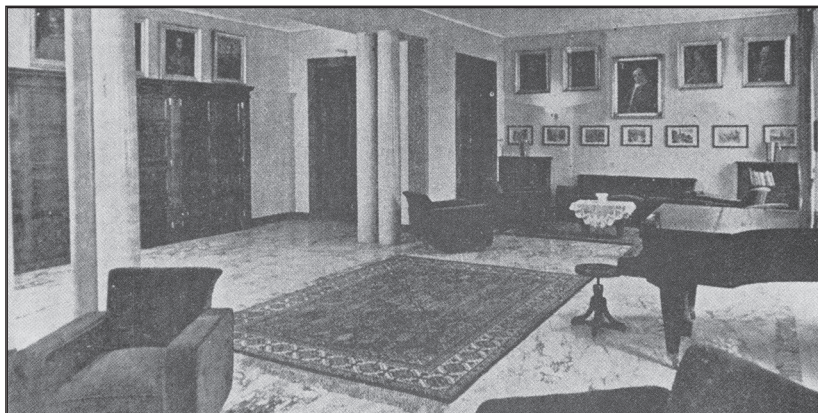
Posle Hitlerovog poraza, Pačeli je odustao od kontroverzne ratne neutralnosti u odnosu na Nemačku i raširio glas da će Vatikan pružiti utočište fašističkim beguncima. U strahu od odmazde za pokolje koje su počinili u ratu, hrvatske ustaše se pakuju za beg u Austriju, prvu stanicu na Pacovskoj liniji ka Rimu.

U metežu posleratne Evrope drumovi su bili zakrčeni izbeglicama koje su grabile na zapad. Mnogi ozloglašeni ratni zločinci, među njima i hrvatski diktator Ante Pavelić, utopili su se u gužvu kako ne bi pali šaka nemilosrdnim partizanima maršala Tita.

Svi putevi su vodili u Rim i u milosrdne ruke sveštenika Draganovića u Zavodu Svetog Jeronima, Via Tomačelli 132. Posle drugog svetskog rata sveštenik Draganović je ovaj hrvatski Zavod pretvorio u utočište za fašističke begunce koji su hitali niz vatikanski Pacovski kanal.

Salon u Svetom Jeronimu u vreme kada su u njemu boravili poternicama traženi ratni zločinci, krajem 1940-ih. Pošto je otkriveno da je pronacistički opredeljeni biskup Alojz Hudal krijumčario nemačke i austrijske ratne zločince kao što su Štangl i Ajhman, Sveti Jeronim je postao štab jedne diskretne, ali daleko delotvornije vatikanske krijumčarske mreže.

Sveštenici koji su vodili Zavod Svetog Jeronima početkom 1950-tih, poziraju s velikodostojnicima katoličke crkve. Sveštenik Draganović je u donjem redu, šesti sleva. Nekolicina sveštenika koji su radili na Pacovskim kanalima sveštenika Draganovića pristali su da s autorima vode razgovore koji su magnetofonski snimani.

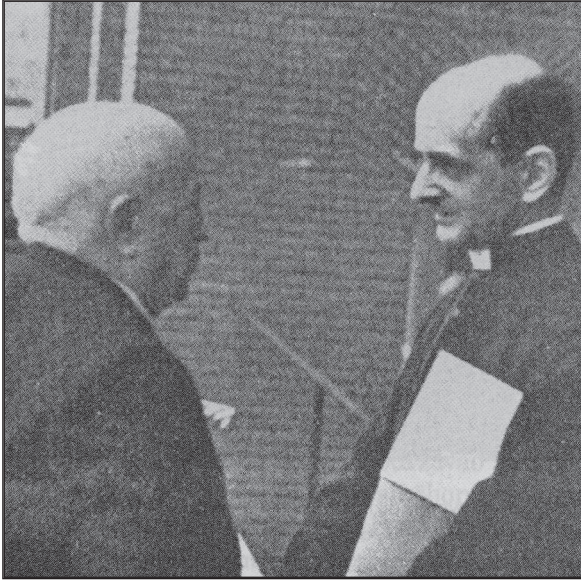
Sveštenik Draganović (levo) i rektor Svetog Jeronima monsinjor Juraj Magjerec (desno) na svečanoj misi održanoj u crkvi Sv. Jovana Laterana u Rimu, 1953. godine, u slavu petstote godišnjice Zavoda. Draganović i Magjerec su bili ključni operativci u mreži krijumčarenja nacista koja je vođena pod zaklonom "milosrdnog" rada Svetog Jeronima za pomoć izbeglicama. Pripadnici nekoliko verskih redova, uključujući franjevce i jezuite, obezbeđivali su falsifikovana dokumenta i drugu pomoć Pacovskim kanalima.

Draganović i Magjerec u jednoj od svojih mnogih poseta pretežno hrvatskom Logoru za raseljena lica u Banjoliju. Posle rata su se mnogi ustaški ratni zločinci za kojima je bila raspisana poternica skrivali u Banjoliju.

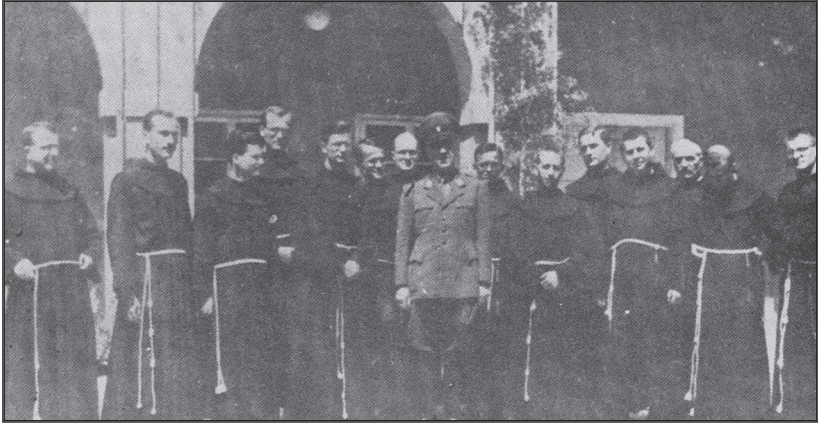
Jedna velika grupa sveštenika iz Svetog Jeronima sa dobrotvorima i simpatizerima, na stepenicama Katedrale Sv. Petra tokom proslave petstote godišnjice Zavoda. Sveštenik Draganović je drugi desno od velikodostojnika s bradom u sredini, a monsinjor Magjerec je drugi levo od te osobe.

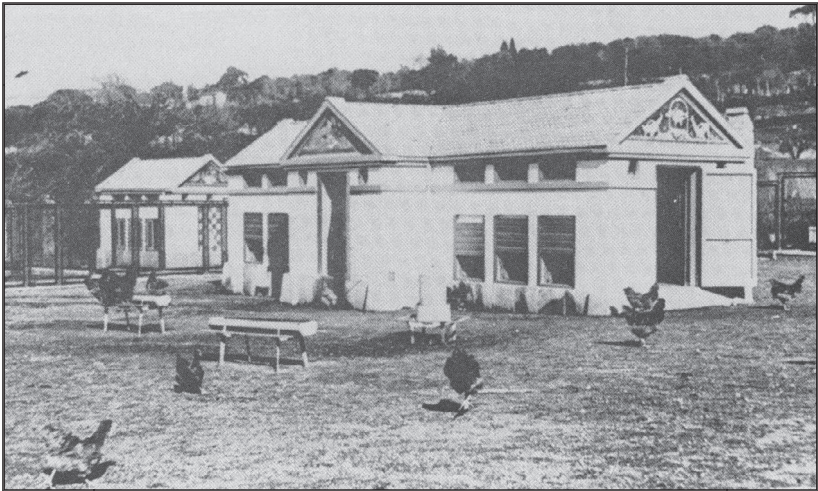
Monsinjur Đovani Montini, državni podsekretar Pija XII, s još jednim velikodostojnikom, na terasi Svetog Jeronima. Upravo je Montini tajno nadzirao Draganovićev Pavcovski kanal.

Hrvatski ratni zločinac Ante Pavelić s ustaškim činovnicima u svom kabinetu u Zagrebu za vreme rata. Sledeći uputstva Adolfa Hitlera (čija slika visi na zidu Pavelićeve kancelarije), poglavnikova vlada je odgovorna za pokolj više od pola miliona Srba, Jevreja i Roma, izvršen na najvarvarskiji način. Posle rata američka armija je izvršila provalu u kancelariju sveštenika Draganovića i otkrila da Pavelić živi u Vatikanu, zajedno s drugim ratnim zločincima za kojima je bila raspisana poternica.

Slika iz vremena rata na kojoj je hrvatski diktator Pavelić s grupom franjevačkih sveštenika. Mnogi pripadnici hrvatskog sveštenstva su podržavali Pavelićev fašistički ustaški pokret. Kada je američka armija otkrila njegovo posleratno utočište u Vatikanu, Paveliću je dopušteno da tiho pobjegne u Južnu Ameriku, kako bi se sprečio "strahoviti udarac" Rimokatoličkoj crkvi.

Jedna od mnogih vila na terenima papine Letnje rezidencije u Kastelgandolfu kraj Rima. Izvestan broj značajnih begunaca skrivao se u Kastelgandolfu, između ostalih Ante Pavelić i Ferenc Vajta. Vajta je radio za naciste u Mađarskoj, kasnije ga je privukla obaveštajna služba Francuske, potom Vatikana, da bi on najzad sve njihove tajne preneo Amerikancima.

Posleratni italijanski predsednik Enriko de Nikola (Enrico de Nicola) (u sredini) i premijer Alčide de Gasperi (desno) snimljeni posle audijencije kod pape Pija XII sredinom 1946. godine. De Gasperijeva vlada je u velikoj meri umešana u vaticanske puteve spašavanja ratnih zločinaca. Ubrzo pošto je snimljena ova fotografija, de Gasperi je bio umešan u aferu nabavke pušaka za vaticanske "borce za slobodu".

Na nesreću, mnogi od vatikanskih "boraca za slobodu" su u toku rata saradivali sa nacistima. Ovde je prikazana fotografija jednog SS oficira koji vodi armiju biskupa Gregorija Rožmana na ulicama Ljubljane 1944. Biskup Rožman, stojeći na podijumu, lično vrši smotru trupa zajedno sa lokalnim komandantom SS-a i fašističkim predsednikom Slovenije. U biskupovu ratnu kolaboraciju spada i "Pastirska poslanica" u kojoj poziva svoje stado da se pridruži nacističkom cilju "osiguranja egzistencije i bolje budućnosti borbom protiv jevrejske zavere".

Posle defilea biskup Rožman srdačno pozdravlja SS generala Rezenera (Rosener). Iako su i britanska i američka vlada zaključile da Rožmana treba izručiti Titu kao nacističkog kolaboracionistu, dozvolili su mu da "pobegne" u Švajcarsku 1947. godine. U Bernu, biskup Rožman se bavio pranjem fašističkog blaga i finansiranjem terorističkih grupa pod nazivom Križari koje su operisale iza gvozdene zavese.

Ratni zločinac Srećko Rover, za kojim se traga, pozira u ustaškoj uniformi. Posle rata je od sveštenika Draganovića dobio lažne isprave i napredovao do ranga višeg oficira u terorističkoj mreži Križari, koja je izvela niz razornih akcija u periodu od 1946. do 1948. godine.

Jugoslovenska komunistička vlada optužila je sveštenika Karla Petranovića za učešće u ratnim masakrima nad Srbima u okolini Ogulina. Posle rata on je postao jedan od mnogih sveštenika koje je Draganović regrutovao za rad na Pacovskim kanalima, na slanju hiljada begunaca iz Đenove prema Severnoj ili Južnoj Americi i Australiji. Ovdje ga vidimo sa nekim "putnicima" u luci u Đenovi.

Biskup Ivan Bučko, izbavitelj ukrajinske SS divizije "Galicija". Bučko je tesno sarađivao sa sveštenikom Draganovićem na krijumčarenju nacističkih begunaca, a imao je, takođe, uticajne veze sa visokim pripadnicima vatikanske administracije, uključujući tu i samog papu Pija XII.

Ukrajinski dobrovoljci za SS diviziju "Galicija" na paradi u toku rata. Iako je nadbiskup Šepticki iz Unijatske (katoličke) crkve privatno denuncirao naciste papi Piju XII, blagoslovio je SS dobrovoljce, od kojih su mnogi prethodno počinili ratne zločine služeći u pomoćnim policijskim jedinicama.

Preporučujemo:

- Hitlerov papa, Džon Kornvel
- Stepinac - nadbiskup genocida, Marko Aurelio Riveli
- Vatikanske ubice - ispovest bivšeg jezuita, dr Alberto rivera
- Tajna istorija jezuita, Edmon Paris
- Vavilonska misterijska religija - ideologija otpalog hrišćanstva, Ralf Vudrou
- Ko vlada svetom, dr Miroljub Petrović
- Skrivene tajne masonerije, dr Ketii Barns

Distribucija: BiH 065-415-765, Srbija: 064-089-6937